Editura UNIVERS

„Subtilitate, ironie, meşteşug al povestirii — iată ce-i îngăduie lui Pierre Boulle în *Planeta maimuţelor* să manevreze abil tîlcul fabulei şi înţelesul faptelor. Totul este curgător şi amuzant în această istorisire în care autorul stăpîneşte în permanenţă subiectul — altminteri atît de dificil.“

R. - M. ALBÉRÈS

(Les Nouvelles littéraires)

Lei 7,25

180

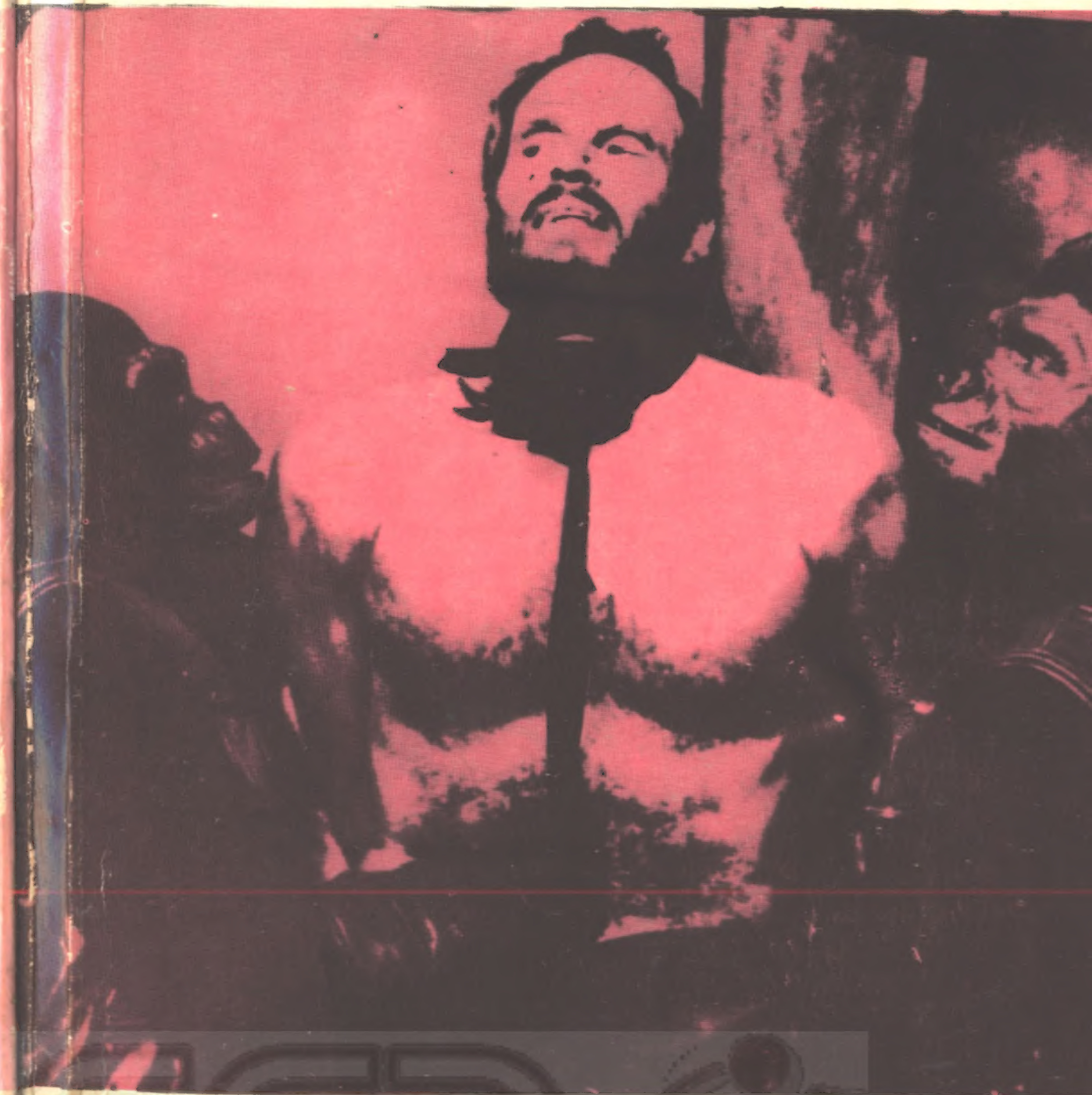
1971

PIERRE BOULLE • PLANETA MAIMUŢELOR

PIERRE BOULLE

PLANETA MAIMUŢELOR

COLECŢIA MERIDIANE

Pe coperta exterioară
un cadru din film

Pierre Boulle

Nuvelele au fost selectate din volumele:

Pierre Boulle

Planeta maimuțelor

În românește de
MANOLE FRIEDMAN

Editura UNIVERS

București — 1971

Partea întîi

I

JINN și Phyllis petreceau vacanțe minunate în cosmos, cît mai departe de aștrii locuiți.

În epoca aceea călătoriile interplanetare erau cum nu se poate mai obișnuite iar zborurile intersiderale nu constituiau de loc o excepție. Rachetele îi duceau pe turiști spre peisajele feerice de pe Sirius iar pe financiari spre faimoasele Burse de pe Arcturus și Aldebaran. Dar Jinn și Phyllis, doi tineri bogați și cu mult timp liber, se remarcau în cosmos prin originalitate și printr-un dram de poezie. Străbăteau universul numai de plăcere — într-o navă cu pînze.

Vasul lor era alcătuit dintr-un fel de sferă al cărei înveliș — pînza — excepțional de subțire și ușor, se deplasa în spațiu împins de presiunea radiațiilor luminoase. Un astfel de vehicul, cînd e lăsat în voie în apropierea vreunei stele (și totuși destul de departe de ea, ca forța de gravitație să nu fie prea mare), o ia întotdeauna în linie dreaptă în direcția opusă acestei stele ; întrucît sistemul stelar din care făceau parte Jinn și Phyllis avea trei sori, relativ nu prea îndepărtați unul de al-

tul, ambarcaţiunea lor primea valuri de lumină din trei direcţii diferite. Jinn născocise atunci un procedeu extrem de ingenios pentru a-şi cîrmui nava. Căptuşise pînza pe dinăuntru cu un şir de storuri negre pe care le putea coborî sau ridica după voie, modificînd astfel capacitatea de reflexie a unor secţiuni şi, o dată cu ea, rezultanta presiunilor luminoase. Pe lîngă aceasta, învelişul elastic se putea dilata sau contracta la o simplă comandă a navigatorului. Astfel, de pildă, cînd Jinn voia să accelereze viteza navei, sporea la maximum diametrul sferei. Aceasta recepta atunci suflul radiaţiilor pe o suprafaţă enormă şi vasul se năpustea în spaţiu cu o viteză nebună care-i dădea ameţeli prietenei lui, Phyllis ; ameţeli care-l cuprindeau apoi şi pe el şi-i aruncau, pătimaşi, unul în braţele celuilalt, cu privirea pierdută în depărtări, spre tainicele abisuri unde-i împingea goana navei. Cînd, dimpotrivă, voiau să încetineze viteza, Jinn apăsa pe un buton. Pînza îşi micşora într-atît volumul încît se reducea la o sferă în care tocmai bine puteau încăpea amîndoi, strînşi unul în altul. Acţiunea luminii devenea neglijabilă şi balonul acesta minuscul, deplasîndu-se numai în virtutea inerţiei, părea imobil, ca suspendat în vid de un fir invizibil. Cei doi tineri petreceau atunci ore întregi, leneşe şi îmbătătoare, în acest univers redus, clădit pe măsura lor, numai pentru ei, şi pe care Jinn îl compara cu un velier în pană iar Phyllis — cu băşica de aer a păianjenului de apă. Jinn cunoştea şi multe alte şiretlicuri socotite o culme a măiestriei de către corăbierii cosmici. Astfel, de pildă, ştia să folosească umbra planetelor şi a unor sateliţi pentru a executa o voltă. Îşi împărtăşea cunoştinţele iubitei sale, Phyllis, care devenise aproape tot atît de iscusită şi adeseori chiar mai temerară decît el. Cînd se afla ea la cîrmă, o lua uneori razna, străbătînd distanţe uriaşe care îi duceau pînă la hotarele sistemului lor stelar, nesocotind de pildă vreo furtună magnetică ce începea să perturbe undele luminoase şi să le zguduie luntrea ca o coajă de nucă. În vreo două sau trei rînduri, Jinn, trezit brusc din somn de vijelie, se făcuse foc şi pară înainte de a-i putea smulge cîrma din mînă şi a pune fără întîrziere în funcţiune, pentru a se întoarce cît mai repede la liman, racheta auxiliară pe care n-o foloseau — era o chestiune de onoare pentru ei — decît în cazuri de mare primejdie.

În ziua aceea, Jinn şi Phyllis erau întinşi unul lîngă altul şi n-aveau altă grijă decît să se bucure din plin de vacanţă, bronzîndu-se la razele celor trei sori ai sistemului lor stelar. Jinn stătea cu ochii închişi şi nu se gîndea decît la dragostea lui pentru Phyllis. Culcată pe-o parte, Phyllis contempla imensitatea universului, hipnotizată, aşa cum i se întîmpla deseori, de senzaţia cosmică a neantului.

Deodată se trezi din visarea ei, încruntă sprîncenele şi se ridică în capul oaselor. O stranie fulgerare străbătuse neantul. Phyllis aşteptă cîteva secunde şi zări o nouă sclipitură, ca o rază reflectată de un obiect strălucitor. Simţul cosmosului, pe care-l căpătase în cursul croazierelor,

n-o putea înşela. De altfel Jinn, căreia Phyllis îi atrăsese atenţia, fu şi el de aceeaşi părere şi era de neconceput ca el să greşească în această privinţă : un corp scînteind în lumină plutea în spaţiu, la o distanţă pe care n-o puteau încă preciza. Jinn îşi luă binoclul şi-l îndreptă asupra acelui obiect misterios în timp ce Phyllis se rezema de umărul lui.

— E un obiect de mici dimensiuni, spuse el. Parcă ar fi ceva din sticlă... Dar lasă-mă să privesc... Se apropie. Înaintează mai repede decît noi. S-ar părea...

Chipul lui căpătă o înfăţişare gravă. Lăsă în jos binoclul pe care Phyllis îl înşfăcă de îndată.

— E chiar o sticlă, draga mea.

— O sticlă !

Privi şi ea prin binoclu.

— Da, da... ai dreptate... e o sticlă. O văd foarte clar. E deschisă la culoare. E astupată ; văd şi ceara din jurul dopului. E ceva alb înăuntru... nişte hîrtie, vreun manuscris probabil. Oh, Jinn, trebuie s-o prindem !

Jinn era întru totul de aceeaşi părere. De altfel şi începuse manevre iscusite pentru a se plasa pe traiectoria straniului obiect. Izbuti foarte repede şi micşoră viteza sferei astfel încît acesta să-i ajungă din urmă. Între timp Phyllis îşi îmbrăcă scafandrul şi ieşi din globul de pînză printr-o dublă trapă. Acolo, ţinîndu-se cu o mînă de o frînghie şi fluturînd cu cealaltă un minciog cu coadă lungă, se pregăti să pescuiască sticla.

Mai avuseseră prilejul să întîlnească în spaţiu corpuri stranii pe care le prinseseră cu ajutorul minciogului. Navigînd domol sau rămînînd chiar uneori cu totul nemişcaţi, avuseseră unele surprize şi făcuseră descoperiri inaccesibile celor ce călătoresc cu racheta. Astfel, Phyllis reuşise să culeagă în plasă rămăşiţe ale unor planete pulverizate, fragmente de meteoriţi veniţi din adîncurile universului sau bucăţi de sateliţi lansaţi încă la începuturile epocii cuceririi cosmosului. Era foarte mîndră de colecţia ei ; dar niciodată nu mai întîlniseră o sticlă — şi încă o sticlă conţinînd un manuscris — căci în privinţa asta nu mai avea acum nici o îndoială. Întreaga-i fiinţă tremura de nerăbdare în timp ce se agita ca un păianjen la capătul unui fir, strigînd în microfon tovarăşului ei :

— Mai încet, Jinn... Nu, nu, ceva mai repede căci altminteri ne-o ia înainte ; la babord... la tribord... dă-i drumul... Gata, am prins-o !

Scoase un strigăt de victorie şi se întoarse în cabină cu prada.

Era o sticlă mare cu gîtul bine sigilat. Se putea distinge înăuntru un sul de hîrtie.

— Hai, Jinn, sparge-o repede — exclamă Phyllis, tropăind din picioare de nerăbdare.

Jinn, mai calm, smulgea tacticos bucăţile de ceară. Dar după ce reuşi să destupe sticla îşi dădu seama că sulul de hîrtie n-avea cum să iasă de acolo. Neavînd încotro cedă rugăminţilor iubitei sale şi sparse sticla cu o lovitură de ciocan. Sulul se desfăşură de la sine. Era alcătuit din numeroase file foarte subţiri, acoperite de un scris mărunt. Textul era scris în limbajul Pămîn-

tului, pe care Jinn îl cunoştea foarte bine căci îşi făcuse o parte din studii pe această planetă.

O vagă nelinişte îl oprea totuşi să înceapă lectura unui document ce nimerise în mîinile sale într-un chip atît de ciudat. Starea de surescitare în care se afla Phyllis îl hotărî. Ea nu înţelegea bine limbajul Pămîntului şi avea nevoie de ajutorul lui.

— Hai, Jinn, te rog!

Micşoră volumul sferei astfel încît să poată pluti lin în spaţiu, se încredinţă că nici un obstacol nu se află în faţa lor, apoi se întinse alături de iubita lui şi începu să citească manuscrisul.

II

Încredinţez acest manuscris spaţiului, nu în speranţa de a căpăta vreun ajutor, ci pentru a contribui, poate, la preîntîmpinarea cumplitului flagel ce ameninţă rasa umană. Îndură-se Domnul de noi!...

— *Rasa* umană? *repetă Phyllis, mirată.*

— *Da, aşa scrie aici, confirmă Jinn. Dar nu mă întrerupe chiar de la început. Şi îşi continuă lectura.*

...În ce mă priveşte pe mine, Ulysse Mérou, mă aflu din nou împreună cu familia mea în nava cosmică. Putem subzista mai mulţi ani. Cultivăm, la bordul navei, legume şi fructe, creştem păsări şi iepuri. Nu ducem lipsă de nimic. Vom găsi poate cîndva o planetă ospitalieră. Dar deocamdată nici nu îndrăznesc să visez aşa ceva. Iată însă, redată întocmai, povestea întîmplărilor prin care am trecut.

M-am îmbarcat în nava cosmică împreună cu doi tovarăşi în anul 2500. Aveam de gînd să ajungem în acea regiune din spaţiul cosmic unde domneşte, falnică, steaua supergigantă Bételgeuse.

Era un proiect ambiţios, cel mai măreţ proiect zămislit vreodată pe Pămînt. Bételgeuse, alfa din Orion, cum o numeau astronomii noştri, se află la o depărtare de trei sute de ani-lumină de planeta noastră. Se remarcă printr-o seamă de particularităţi. În primul rînd, prin dimensiunile ei: diametrul este de trei-patru sute de ori mai mare decît diametrul soarelui nostru, cu alte cuvinte dacă centrul ei ar coincide cu centrul soarelui, acest monstru s-ar întinde pînă la orbita planetei Marte. În al doilea rînd — prin strălucirea ei: este o stea de mărimea unu, cea mai strălucitoare din constelaţia Orion, vizibilă de pe Pămînt cu ochiul liber. În al treilea rînd — prin spectrul radiaţiei sale: emite raze roşii şi portocalii de o frumuseţe fără seamăn. În sfîrşit, este un astru cu strălucire variabilă: luminozitatea variază în funcţie de unele modificări ale diametrului ei. Bételgeuse este o stea pîlpîitoare.

După explorarea sistemului solar, ale cărui planete s-au dovedit a fi, toate, nelocuite, de ce am ales oare ca ţintă a primului zbor intersideral

un astru atît de îndepărtat ? Această hotărîre a fost impusă de profesorul Antelle, şeful şi principalul organizator al acestei expediţii căreia îi consacrase întreaga sa avere — uriaşă de altfel. El însuşi concepuse această navă cosmică şi condusese lucrările pentru construirea ei. Mi-a explicat, în cursul călătoriei, motivele care l-au determinat să aleagă această soluţie.

— Dragul meu Ulysse — mi-a spus el — drumul pînă la Bételgeuse nu este mai dificil ci doar un pic mai lung decît acela pe care ar trebui să-l străbatem ca să ajungem pînă la o stea mult mai apropiată ca, de pildă, Proxima Centauri.

Socotii atunci de cuviinţă să protestez şi să-mi etalez cunoştinţele astronomice proaspăt dobîndite.

— Doar un pic mai lung ! Cum aşa ? Steaua Proxima Centauri nu se află decît la patru ani-lumină, în timp ce Bételgeuse...

— Se află la trei sute de ani-lumină. Da, ştiu. Şi totuşi ca să ajungem pînă acolo nu vom avea nevoie de mult mai mult de doi ani, în timp ce, ca să ajungem în regiunea Proximei Centauri, ne-ar fi fost necesar un interval de timp foarte puţin mai mic. Dumitale nu-ţi vine a crede pentru că eşti obişnuit cu zborurile interplanetare, nişte sărituri de purici, care îngăduie o puternică acceleraţie la plecare, întrucît durează numai cîteva minute, viteza de croazieră ce urmează a fi atinsă fiind caraghios de mică şi neputînd suferi nici o comparaţie cu viteza noastră... E cazul acum să-ţi dau cîteva lămuriri asupra mersului navei noastre.

Datorită rachetelor sale perfecţionate, pe care am avut cinstea să le pun la punct, această navă se poate deplasa cu cea mai mare viteză imaginabilă în univers pentru un corp material — adică cu viteza luminii minus *epsilon*.

— Minus *epsilon ?*

— Vreau să spun că vasul nostru se poate apropia de viteza luminii pînă la o diferenţă infinitezimală, să zicem... a miliarda parte, de pildă.

— Bine, spusei eu. Asta înţeleg.

— Trebuie să mai ştii că atunci cînd ne deplasăm cu o asemenea viteză, timpul nostru se deosebeşte considerabil de timpul care se scurge pe Pămînt, diferenţa fiind cu atît mai mare cu cît înaintăm mai repede. Uite, chiar acum, de la începutul convorbirii noastre, pentru noi s-au scurs doar cîteva minute dar pe planeta noastră au trecut cîteva luni. Tindem către o asemenea viteză-limită cînd timpul nu se va mai scurge aproape de loc pentru noi, fără ca de altfel să observăm vreo schimbare oarecare. Cîteva secunde pentru dumneata şi pentru mine, cîteva bătăi ale inimii noastre vor corespunde unei durate terestre de mai mulţi ani.

— Înţeleg şi asta. De altfel tocmai de aceea putem spera să ajungem la destinaţie înainte de a înceta din viaţă. Spuneţi-mi însă, de ce această călătorie trebuie să dureze doi ani şi nu cîteva zile sau chiar numai cîteva ore ?

— Tocmai aici am vrut să ajung. Pur şi simplu pentru că e nevoie de aproximativ un an ca să atingem — cu o acceleraţie pe care s-o

poată suporta organismul nostru — acea viteză cînd timpul nu se mai scurge aproape de loc. Vom avea nevoie apoi de încă un an ca să ne încetinim mersul. Pricepi acum planul nostru de zbor? Douăsprezece luni de accelerație, douăsprezece luni de decelerație și între aceste două perioade un interval de numai cîteva ore, timp în care vom străbate cea mai mare parte a drumului nostru. Vei înțelege totodată de ce zborul pînă la Bételgeuse nu durează mult mai mult decît zborul pînă la Proxima Centauri. Dacă am fi ales această ultimă variantă, tot am fi avut nevoie de un an pentru accelerație, apoi de încă un an pentru frînare și poate cîteva minute în loc de cîteva ore între aceste două perioade. În comparație cu durata totală a zborului, diferența este neînsemnată. Întrucît am început să îmbătrînesc și nu voi mai avea probabil niciodată puterea să întreprind o nouă călătorie, am preferat să țintesc de la bun început un punct îndepărtat, în speranța de a găsi acolo o lume foarte diferită de a noastră.

Asemenea conversații ocupau timpul nostru liber la bordul navei și îmi permiteau totodată să apreciez și mai mult cunoștințele uimitoare ale profesorului Antelle. Nu exista nici un domeniu pe care să nu-l fi explorat și mă bucuram că în fruntea unei expediții care comportă atîtea riscuri se află un asemenea om. Așa cum prevăzuse profesorul, călătoria a durat pentru noi aproximativ doi ani, în timp ce pe Pămînt s-au scurs probabil vreo trei secole și jumătate.

Acesta este singurul inconvenient al faptului că țintisem atît de departe: dacă ne-am întoarce

vreodată, am găsi planeta noastră mai bătrînă cu vreo șapte sau opt sute de ani. Dar la drept vorbind nu ne prea făceam griji în această privință. Bănuiam chiar că perspectiva de a scăpa de oamenii generației sale constituia o atracție suplimentară pentru profesor. Recunoștea adesea că oamenii îl plictisesc...

— Oamenii, mereu oamenii, remarcă iarăși Phyllis.

— Da, oamenii, confirmă Jinn. Așa scrie.

Zborul s-a desfășurat fără nici un incident serios. Racheta noastră fusese lansată de pe Lună. Pămîntul și planetele dispărură foarte repede. Văzusem cum soarele descrește tot mai mult devenind ca o portocală pe bolta cerească, apoi ca o prună și în sfîrșit un punct strălucitor, fără dimensiuni, o simplă stea pe care numai știința profesorului o putea descoperi printre miliardele de stele ale galaxiei.

Am trăit deci fără soare dar lipsa lui nu ne-a pricinuit nici un neajuns căci vasul dispunea de surse luminoase echivalente. N-am avut de asemenea timpul să ne plictisim. Conversația profesorului era pasionantă; în acești doi ani de zile am învățat mai mult decît în toți anii pe care-i trăisem pînă atunci. Mi-am însușit de asemenea toate cunoștințele necesare pentru conducerea navei. Nici nu era prea greu de altfel: era de ajuns să dai instrucțiuni aparatelor electronice care efectuau toate calculele și comandau direct manevrele de zbor.

Grădina noastră ne oferea plăcute clipe de destindere. Ocupa un loc important pe bord. Profesorul Antelle care se interesa, printre altele, de botanică şi de agricultură, a vrut să profite de această călătorie pentru a verifica unele din teoriile sale privind creşterea plantelor în spaţiul cosmic. Un compartiment cubic cu o latură de aproape zece metri servea drept teren. Prin instalarea unor poliţe am putut folosi întregul volum. Pămîntul era regenerat prin îngrăşăminte chimice şi după mai puţin de două luni de la plecarea noastră am avut bucuria să vedem răsărind tot felul de legume. Aveam astfel asigurată o hrană sănătoasă. Dar utilul nu ne-a făcut să uităm frumosul : un sector special era rezervat florilor pe care profesorul le îngrijea cu o deosebită dragoste. Acest original luase cu dînsul cîteva păsări, nişte fluturi şi chiar o maimuţă, un mic cimpanzeu pe care-l botezasem Hector şi care ne amuza cu năzbîtiile lui.

Nu încape îndoială că profesorul Antelle, fără a fi mizantrop, nu manifesta prea mult interes faţă de neamul omenesc. Spunea deseori că nu mai aşteaptă mare lucru de la el şi asta explică...

— Mizantrop ? *interveni iarăşi Phyllis, nedumerită.* Neamul omenesc ?

— *Dacă ai să mă întrerupi mereu, spuse Jinn, n-o să terminăm niciodată. Fă şi tu ca mine : încearcă să înţelegi.*

Phyllis promise solemn că nu va mai scoate o vorbă pînă nu va termina Jinn de citit manuscrisul, şi se ţinu de cuvînt.

...şi asta explică probabil de ce adunase în această navă — destul de spaţioasă ca să poată cuprinde mai multe familii — numeroase specii vegetale, cîteva animale şi numai trei pasageri : el însuşi, discipolul lui, Arthur Levain, un tînăr fizician cu viitor şi eu, Ulysse Mérou, ziarist destul de obscur care l-am întîlnit pe profesor cu prilejul unui interviu. Mi-a propus să iau parte la această expediţie cînd şi-a dat seama că joc destul de bine şah şi a aflat că sînt singur pe lume. Era un prilej excepţional pentru un tînăr ziarist. Chiar dacă reportajul meu ar urma să fie publicat abia peste opt sute de ani, sau poate tocmai de aceea, ar avea o valoare excepţională. Am acceptat cu entuziasm.

Aşadar călătoria s-a desfăşurat fără nici un incident. Singurul neajuns a fost creşterea forţei de gravitaţie în cursul anului de acceleraţie şi al anului de frînare. A trebuit să ne obişnuim cu o senzaţie nu tocmai plăcută şi anume ca greutatea corpului nostru s-o întreacă o dată şi jumătate pe aceea de pe Pămînt, fenomen cam obositor la început dar pe care curînd nu l-am mai băgat în seamă. Între aceste două perioade, ne-am aflat într-o stare de totală imponderabilitate, cu toate ciudăţeniile bine cunoscute ale fenomenului ; situaţia n-a durat însă decît vreo cîteva ore şi n-am avut nimic de suferit.

Apoi, într-o bună zi, la capătul acestei lungi călătorii, am văzut, cuprinşi de emoţie, steaua Bételgeuse înscriindu-se pe cer cu o înfăţişare nouă.

2 — Planeta maimuţelor — c. 1474

III

Exaltarea pe care o stîrnește o asemenea priveliște e de nedescris : o stea care pînă mai ieri nu era decît un punct sclipitor în puzderia de puncte anonime ale firmamentului se desprinde treptat de pe fundalul negru, se înscrie în spațiu cu o dimensiune, ivindu-se mai întîi sub forma unei nuci strălucitoare, apoi se dilată o dată cu precizarea culorii pentru a deveni asemenea unei portocale, se integrează în sfîrșit în cosmos cu diametrul aparent al astrului zilei atît de obișnuit nouă. Un nou soare se născuse pentru noi, un soare roșiatic, așa cum arată al nostru către asfințit, și simțeam de pe acum atracția și căldura lui.

Viteza noastră era atunci foarte mică. Ne-am apropiat și mai mult de Bételgeuse, pînă ce diametrul ei aparent a depășit cu mult pe acela al tuturor corpurilor cerești pe care le contemplasem cîndva, ceea ce a produs asupra noastră o impresie fantastică. Antelle a dat cîteva indicații roboților și am început să gravităm în jurul acestei stele supergigante. După ce ne-am plasat pe orbită, profesorul și-a desfășurat instrumentele astronomice și și-a început observațiile.

În scurtă vreme a descoperit existența a patru planete ale căror dimensiuni, ca și distanțele respective pînă la astrul central, le-a determinat curînd. Una din ele, a doua de la Bételgeuse în ordinea depărtării, se mișca pe o traiectorie

apropiată de a noastră. Avea aproximativ același volum ca al Pămîntului ; poseda o atmosferă conținînd oxigen și azot ; se rotea în jurul Bételgeusei la o distanță de vreo treizeci de ori mai mare decît distanța dintre Pămînt și Soare, primind cam aceeași cantitate de energie radiantă ca și planeta noastră datorită dimensiunilor acestei stele supergigante și ținînd seama de temperatura ei relativ scăzută.

Am hotărît să alegem această planetă ca prim obiectiv al cercetărilor. Noi instrucțiuni au fost date roboților și vasul nostru a fost foarte repede plasat pe orbită în jurul ei. Atunci, cu motoarele oprite, am putut cerceta pe îndelete lumea nouă ce ni se înfățișa privirilor. Prin telescop se puteau vedea mări și continente.

Vasul nostru nu întrunea condițiile optime pentru o aterizare, deși fusese prevăzută și o asemenea eventualitate. Dispuneam de trei module cu rachete, mult mai mici, cărora le spuneam șalupe. Am trecut cu toții într-una din ele luînd cu noi cîteva aparate de măsurat și bineînțeles pe cimpanzeul Hector. Avea și el un scafandru pe care învățase să-l folosească. În ce privește vasul spațial, l-am lăsat pur și simplu să graviteze în jurul planetei. Era mai în siguranță acolo decît o navă ancorată într-un port și știam că nu va devia nici cu o iotă de pe orbita lui.

Aterizarea pe o asemenea planetă cu o șalupă ca a noastră nu ridica probleme deosebite. De îndată ce am pătruns în păturile dense ale atmosferei, profesorul Antelle a prelevat diferite probe din învelișul gazos exterior și le-a analizat.

A constatat că are aceeași compoziție ca aerul pe Pămînt, la o altitudine corespunzătoare. Nici n-am avut timp să reflectez asupra acestei miraculoase coincidențe căci solul se apropia foarte repede — nu mai eram decît la vreo cincizeci de kilometri. Întrucît roboții efectuau toate operațiile, n-aveam altceva de făcut decît să stau cu fața lipită de hublou și să privesc, cu inima înflăcărată de această exaltantă descoperire, cum se înalță spre mine o lume necunoscută.

Planeta prezenta o uimitoare asemănare cu Pămîntul nostru. Impresia aceasta sporea cu fiecare clipă. Puteam desluși acum cu ochiul liber profilul continentelor. Atmosfera era limpede cu o ușoară nuanță verzuie bătînd uneori în portocaliu, întrucîtva ca la noi în Provence, la apusul soarelui. Oceanul era albastru-deschis, tot cu reflexe verzui. Conturul coastelor se deosebea foarte mult de tot ceea ce văzusem la noi, deși, înfierbîntat, sugestionat de atîtea analogii, mă încăpățînam nebunește să găsesc și aici unele similitudini. Asemănarea nu mergea însă mai departe. Nimic în geografia acestei planete nu amintea de vechea sau de noua noastră lume.

Nimic ? Ei aș ! Ba dimpotrivă, esențialul ! Planeta era locuită. Zburam deasupra unui oraș ; un oraș destul de mare de unde se întindeau în toate direcțiile drumuri, străjuite de copaci, pe care circulau vehicule. Am avut chiar timpul să disting arhitectura lui generală : străzi largi ; case albe, cu ziduri înalte în muchii drepte.

Ne-a fost însă dat să aterizăm mult mai departe. Goana ne-a antrenat mai întîi deasupra

unor ogoare cultivate, apoi deasupra unei păduri dese cu nuanțe roșietice care amintea de jungla noastră ecuatorială. Ne aflam acum la o foarte mică altitudine. Am zărit o poiană destul de întinsă în partea cea mai de sus a unui podiș în timp ce de jur împrejur relieful era cam accidentat. Șeful expediției noastre hotărî să ne încercăm norocul și dădu ultimele instrucțiuni roboților. Un sistem de retrorachete a intrat în funcțiune. Am rămas cîteva clipe imobilizați deasupra luminișului ca un pescăruș care-și pîndește prada.

Și apoi, doi ani după ce am părăsit planeta noastră natală, am coborît foarte lin și am aterizat fără nici o zguduitură în mijlocul podișului, pe o iarbă verde care aducea cu iarba de pe pășunile noastre normande.

IV

După ce am luat contact cu solul, am rămas o bună bucată de vreme tăcuți și nemișcați. Această atitudine ar putea părea stranie, dar simțeam nevoia să ne reculegem și să ne concentrăm energia. Eram angajați într-o aventură de o mie de ori mai extraordinară decît aceea pe care au trăit-o primii navigatori tereștri și ne pregăteam sufletește să înfruntăm ciudățeniile care au hrănit imaginația mai multor generații de poeți în legătură cu expedițiile transsiderale.

Deocamdată însă minunea cea mai mare consta în faptul că aterizasem lin pe iarba unei planete care cuprindea, ca și Pămîntul nostru, oceane, munți, păduri, terenuri cultivate, orașe și, cu siguranță, locuitori. Se pare însă că ne aflam destul de departe de ținuturile civilizate, avînd în vedere marea întindere a junglei deasupra căreia zburasem înainte de aterizare.

Ne-am dezmeticit în sfîrșit din visul nostru. După ce ne-am îmbrăcat scafandrele, am deschis cu grijă un hublou al șalupei. Nici o mișcare a aerului. Presiunea interioară și cea exterioară se echilibrau. Pădurea împrejmuia poiana ca zidurile unei fortărețe. Nici un zgomot, nici o mișcare n-o tulburau. Temperatura era ridicată, dar suportabilă : vreo douăzeci și cinci de grade centigrade.

Am ieșit din șalupă însoțiți de Hector. Profesorul Antelle a ținut mai întîi să analizeze cît se poate de exact compoziția atmosferei. Rezultatul a fost încurajator : aerul avea aceeași compoziție ca pe Pămînt, în pofida unor mici deosebiri în ce privește proporția gazelor rare. Era desigur bun de respirat. Totuși, dintr-un exces de prudență, am făcut mai întîi o încercare cu cimpanzeul nostru. Descotorosită de costumul ei, maimuța părea foarte fericită și de loc incomodată. Era parcă amețită văzîndu-se din nou în libertate pe sol. Zburdă cîteva clipe, apoi o porni în goană spre pădure, sări pe un copac și își continuă acolo tumbele printre crengi. Se îndepărtă tot mai mult și curînd se pierdu prin frunziș, în ciuda gesturilor și chemărilor noastre.

Atunci, ne-am scos scafandrele și am putut vorbi nestînjenit. Am fost impresionați de sunetul vocii noastre și cu oarecare sfiiciune ne-am încumetat să facem cîțiva pași, fără a ne îndepărta însă prea mult de șalupă.

Ne aflam fără nici o îndoială pe o planetă soră geamănă cu Terra noastră. Exista viață. Regnul vegetal era chiar deosebit de viguros. Unii copaci aveau probabil peste patruzeci de metri înălțime. În curînd zărirăm și primii reprezentanți ai regnului animal sub forma unor păsări mari, negre, plutind pe cer ca niște vulturi și a altora, mai mici, semănînd întrucîtva cu niște papagali, care se urmăreau în fugă, piuind. Din cîte văzusem înainte de aterizare, știam că pe această planetă există și o civilizație. Ființe raționale — nu îndrăzneam încă să le spunem oameni — modelaseră aspectul ei. Și totuși în jurul nostru pădurea părea nelocuită. De fapt nici nu era de mirare : dacă am fi picat din cer la întîmplare în vreun colț al junglei asiatice, am fi încercat aceeași impresie de singurătate.

Înainte de a lua vreo inițiativă am socotit de cuviință să dăm în primul rînd un nume acestei planete. Am botezat-o *Soror* [1] — avînd în vedere asemănarea ei cu Pămîntul nostru.

Am hotărît apoi să pornim, fără întîrziere, într-o primă recunoaștere și am pătruns în pădure pe un fel de potecă sălbatecă. Arthur Levain și cu mine eram înarmați cu carabine. În

[1] Soră (lat.).

ce privește profesorul, el disprețuia armele materiale. Ne simțeam ușori și mergeam în pas vioi, nu pentru că forța de gravitație ar fi fost mai mică decît pe Pămînt — și în această privință analogia era totală — dar contrastul cu puternica gravitație la care fuseserăm supuși în navă ne făcea sprinteni ca niște pui de căprioară.

Înaintam unul cîte unul, strigîndu-l pe Hector, dar mereu fără succes, cînd deodată tînărul Levain, care mergea în frunte, se opri și ne făcu semn să ascultăm. La o oarecare distanță se auzea ca un susur de apă care curge. Înaintarăm în această direcție și zgomotul deveni mai deslușit.

Era o cascadă. Cînd am descoperit-o am rămas toți trei impresionați de frumusețea priveliștii pe care ne-o oferea Soror. O apă curgătoare, limpede ca pîraiele de munte de la noi șerpuia deasupra capetelor noastre, întindea în față, pe o platformă, o pînză subțire pentru a ne cădea apoi la picioare de la o înălțime de cîțiva metri într-un fel de lac — un bazin natural străjuit de stînci amestecate cu nisip — al cărui luciu reflecta razele Bételgeusei aflată atunci la zenit.

La vederea acestei ape atît de ispititoare, am fost cuprinși, Levain și cu mine, de aceeași dorință. Într-adevăr, se făcuse foarte cald. Ne-am scos hainele și eram gata să plonjăm în lac. Profesorul Antelle însă ne-a făcut să înțelegem că trebuie să procedezi cu mai multă prudență cînd pui piciorul pentru prima oară pe o planetă din sistemul Bételgeusei. Poate că lichidul acesta nici nu era apă, putea fi chiar dăunător. Se apropie de mal, se lăsă pe vine, îl examină, apoi îl atinse ușor cu vîrful degetului. În sfîrșit, luă puțin lichid în căușul palmei, îl mirosi și își umezi vîrful limbii.

— Nu poate fi decît apă, mormăi el.

Se aplecă iar ca să afunde mîna în lac cînd deodată îl văzurăm încremenind. Scoase o exclamație și întinse degetul spre urma pe care tocmai o descoperise pe nisip. Cred că am încercat atunci cea mai puternică emoție din viața mea. Acolo, sub razele dogoritoare ale Bételgeusei care invada cerul deasupra capetelor noastre ca un uriaș balon roșu, se putea vedea foarte clar, minunat conturată pe o fîșie îngustă de nisip umed, amprenta unui picior de om.

V

— E un picior de femeie — afirmă Arthur Levain.

Această remarcă formulată atît de categoric și rostită cu un glas sugrumat de emoție nu m-a surprins de loc. Ea oglindea de fapt propria mea impresie. Gingășia, eleganța, uimitoarea frumusețe a acestei amprente mă tulburaseră profund. Nu încăpea nici o îndoială : ființa ce călcase aici aparținea genului uman. Piciorul acesta era poate al unui adolescent sau al unui bărbat mic de stat dar, mult mai probabil, — și doream acest lucru din tot sufletul — era un picior de femeie.

— Soror este deci locuită de ființe umane, mormăi profesorul Antelle.

Se putea desluși în glasul lui o nuanță de dezamăgire care, în clipa aceea, mi-l făcu mai puțin simpatic. Ridică din umeri într-un gest care-i era familiar și începu să inspecteze împreună cu noi nisipul din jurul lacului. Descoperirăm și alte urme de pași lăsate în mod vădit de aceeași făptură. Levain, care se îndepărtase puțin de mal, ne mai semnală una întipărită în nisipul uscat. Amprenta propriu-zisă era încă umedă.

— Acum cinci minute se mai afla aici — exclamă tînărul fizician.

— Misterioasa necunoscută tocmai se scălda cînd ne-a auzit venind și a fugit.

Era acum de la sine înțeles că numai despre o femeie putea fi vorba. Am rămas tăcuți pîndind pădurea dar nu se auzi nici măcar un trosnet de creangă ruptă.

— Avem tot timpul, spuse profesorul Antelle, ridicînd iarăși din umeri. Dar dacă o ființă umană s-a scăldat adineauri aici, putem cu siguranță să facem și noi o baie fără nici un pericol.

Acestea fiind zise, venerabilul savant își lepădă și el hainele într-un gest cît se poate de firesc și își afundă trupul costeliv în lac. După îndelungata noastră călătorie simțeam o asemenea bucurie scăldîndu-ne într-o apă proaspătă și atît de plăcută încît uitarăm aproape cu desăvîrșire de recenta noastră descoperire. Numai Arthur Levain părea gînditor și absent. Voiam tocmai să-l tachinez în legătură cu aerul lui melancolic cînd deodată zării femeia tocmai deasupra noastră, cocoțată pe platforma stîncoasă de unde cădea șuvoiul de apă.

Nu voi uita niciodată impresia pe care mi-a produs-o apariția ei. Am rămas cu respirația tăiată în fața neasemuitei frumuseți a acestei făpturi de pe Soror care ni se înfățișa împroșcată cu fulgi de spumă, luminată de razele sîngerii ale Bételgeusei. Era o femeie ; sau poate mai degrabă o fată dacă n-o fi fost cumva o zeiță. Își afirma cu semeție feminitatea în fața acestui soare monstruos, complet goală, fără altă podoabă decît păru-i despletit destul de lung care-i cădea pe umeri. E drept că de doi ani de cînd nu mai văzuserăm o femeie, eram lipsiți de un termen de comparație dar nici unul dintre noi nu era totuși dispus să se lase amăgit de miraje. Era evident că femeia ce stătea acolo sus, pe platformă, nemișcată ca o statuie pe un piedestal, avea trupul cel mai desăvîrșit care se putea imagina pe Pămînt. Levain și cu mine am rămas cu gura căscată, buimaci de admirație și cred că pînă și profesorul Antelle era impresionat.

Ușor aplecată înainte, spre noi, cu pieptul scos în afară, cu brațele puțin ridicate în spate, în poziția unei înotătoare care-și ia avînt, gata să sară de pe trambulină, ea ne observa și nu era pesemne mai puțin mirată decît noi. După ce am contemplat-o îndelung am rămas atît de tulburat încît n-am putut distinge unele amănunte ; întreaga-i ființă mă hipnotiza. Abia după cîteva minute mi-am putut da seama că aparținea rasei albe, că pielea-i era mai curînd aurie decît

bronzată, că era înaltă — dar nu peste măsură — și zveltă. Apoi întrezării ca într-un vis o față de o frumusețe desăvîrșită. În sfîrșit mă uitai la ochii ei.

Abia atunci simțul meu de observație se trezi, atenția mea deveni mai ascuțită și tresării căci acolo, în privirea ei, exista un element nou pentru mine. Descoperii acolo nuanța aceea insolită, misterioasă, la care ne așteptam cu toții într-o lume atît de îndepărtată de a noastră. Eram însă incapabil să analizez și chiar să definesc natura acestei ciudățenii. Simțeam doar o deosebire esențială față de indivizii speciei noastre. Această deosebire nu se referea la culoarea ochilor: erau de un cenușiu destul de puțin obișnuit la noi dar nu excepțional. Anomalia consta în emanația lor; un fel de gol, o lipsă de expresie care-mi aminteau de o biată nebună pe care o cunoscusem cîndva. Dar nu, nu era, nu putea fi o privire de dementă.

Cînd își dădu seama că ea însăși devenise un obiect de curiozitate sau mai bine zis cînd privirea ei o întîlni pe a mea, avu parcă o tresărire și se întoarse brusc cu un gest mecanic tot atît de rapid ca al unui animal speriat. Eram convins că nu din pudoare; ar fi fost absurd s-o crezi în stare de un asemenea sentiment. Nu, pur și simplu nu voia sau nu putea să suporte privirea mea. Ne pîndea acum din profil cu coada ochiului, pe furiș.

— V-am spus eu că e o femeie, șopti tînărul Levain.

Rostise aceste cuvinte cu un glas scăzut, sugrumat de emoție; cu toate acestea fata îl auzi și sunetul vocii lui avu un straniu efect asupra comportării ei. Se dădu brusc înapoi, cu atîta agerime încît această mișcare îmi sugeră iarăși reflexul unui animal speriat care șovăie înainte de a o rupe la fugă. Totuși, după ce făcu doi pași îndărăt, se opri, cea mai mare parte a corpului fiindu-i ascunsă de stînci. Nu-i mai distingeam decît fruntea și un ochi care continua să ne pîndească.

Nu îndrăzneam să schițăm nici un gest, de teamă să n-o ia la sănătoasa. Atitudinea noastră a liniștit-o pesemne, căci după cîtva timp înaintă iarăși pînă la marginea platformei. Se vede însă că tînărul Levain era prea surescitat ca să-și poată ține gura.

— Niciodată n-am văzut... începu el.

Se întrerupse brusc dîndu-și seama că a fost imprudent. Fata se dăduse iarăși înapoi de parcă vocea omenească ar fi înspăimîntat-o.

Profesorul Antelle ne făcu semn să nu mai scoatem nici o vorbă și începu din nou să se bălăcească în bazin, prefăcîndu-se că nu-i acordă nici cea mai mică atenție. Am adoptat și noi aceeași tactică obținînd de altfel un succes deplin. Nu numai că se apropie de noi, dar arătă curînd și un vădit interes pentru evoluțiile noastre, un interes care se manifesta într-un chip destul de ciudat, ațîțîndu-ne și mai mult curiozitatea. Ați observat vreodată pe o plajă un cățel fricos al cărui stăpîn se scaldă? Arde de dorința de a sări după el în apă dar nu îndrăznește. Face trei pași

încoace, trei pași încolo, se îndepărtează, se întoarce, scutură din cap, se agită. Exact așa se comporta fata.

Și deodată îi auzirăm glasul. Sunetele pe care le scotea sporeau și mai mult impresia de animalitate pe care ne-o dădea atitudinea ei. Se afla atunci chiar pe marginea dîmbului unde se cocoțase, ca și cum ar fi fost gata să se arunce în lac. Se întrerupsese pentru o clipă din ciudatul ei dans. Deschise gura. Stăteam puțin deoparte și o observam fără ca ea să mă poată vedea. Credeam că acuși-acuși va vorbi sau va striga. Îmi închipuiam că va scoate o chemare. Eram pregătit să aud limbajul cel mai barbar dar în nici un caz sunetele acelea ciudate care ieșiră din gîtlejul ei ; da, chiar din gîtlej, căci nici gura și nici limba nu aveau vreun rol în această miorlăitură sau piuitură ascuțită care părea să exprime o dată mai mult veselia frenetică a unui animal. Uneori, în grădinile noastre zoologice, tinerii cimpanzei se joacă și se hîrjonesc scoțînd asemenea țipete scurte.

Eram zăpăciți. Întrucît continuam să înotăm, străduindu-ne să n-o băgăm în seamă, fata luă pare-se o hotărîre. Se lăsă mai întîi pe vine, apoi, sprijinindu-se pe mîini, începu să coboare spre noi. Era extrem de ageră. Trupul ei auriu aluneca repede de-a lungul peretelui stîncos și, împroșcat cu apă și lumină, ne apărea prin vălul subțire al cascadei ca o viziune feerică. După cîteva clipe, agățîndu-se de asperitățile imperceptibile ale stîncii, ajunse la nivelul lacului, în genunchi pe o piatră netedă. Ne mai observă cîteva secunde, apoi intră în apă și înotă spre noi.

Ne-am dat seama că are chef de joacă și, fără să ne fi înțeles dinainte, am continuat cu ardoare acele zbenguieli care-i cîștigaseră încrederea, evitînd gesturile care ar fi putut-o speria. După foarte scurt timp se contură un joc ale cărui reguli le stabilise ea însăși fără să-și dea seama, un joc într-adevăr bizar, semănînd întrucîtva cu evoluțiile unor foci într-un bazin și care consta în a ne fugări unul pe altul alternativ, în a coti brusc de îndată ce simțeam că sîntem cît p-aci să fim ajunși din urmă și în a ne apropia pînă a fi pe punctul de a ne atinge dar fără a intra niciodată în contact. Era un joc pueril ; dar ce n-am fi făcut ca să cîștigăm bunăvoința frumoasei necunoscute ! Am observat că profesorul Antelle ia parte cu vădită plăcere la această joacă naivă.

Distracția noastră acvatică dura cam de mult și începuserăm să gîfîim de oboseală cînd deodată mă izbi expresia paradoxală a fizionomiei fetei, și anume seriozitatea ei. Deși, aici, în mijlocul lacului, găsea o vădită plăcere în zbenguiala pe care ea însăși o inițiase, nici un zîmbet nu-i luminase chipul. De cîtva timp încercam un vag sentiment de neliniște a cărui cauză precisă nu mi-o puteam explica dar acum, descoperind-o, mă simții în sfîrșit ușurat : fata nu rîdea și nu zîmbea ; scotea doar din cînd în cînd cîte unul din țipetele acelea scurte, guturale, prin care voia probabil să-și exprime satisfacția.

M-am gîndit să fac o experiență. Tocmai cînd se apropia de mine, despicînd apa cam așa cum înoată cîinii, cu părul despletit plutind în urma

ei ca o coadă de cometă, o privii drept în ochi și, înainte să poată întoarce capul, îi zîmbii cu toată amabilitatea și tandrețea de care eram în stare.

Rezultatul a fost surprinzător. Se opri, se ridică în picioare pe fundul apei care-i venea pînă la brîu și întinse înainte mîinile-i crispate într-un gest de apărare. Apoi îmi întoarse spatele și o porni în goană spre mal. După ce ieși din apă stătu puțin în cumpănă, își întoarse pe jumătate corpul observîndu-mă pieziș, ca adineauri de pe platformă, cu aerul nedumerit al unui animal care a văzut un spectacol îngrijorător. I-aș fi putut recîștiga poate încrederea, căci zîmbetul îmi încremenise pe buze și începusem iarăși să înot cu un aer nevinovat, dar un alt incident o tulbură din nou. Auzirăm un zgomot în pădure și deodată apăru prietenul nostru Hector care cobora din copaci, sărind din creangă în creangă. După ce atinse solul se îndreptă spre lac țopăind de fericire că în sfîrșit ne regăsise. Am fost puternic impresionat văzînd expresia bestială, un amestec de spaimă și de amenințare, care se întipări pe chipul fetei cînd zări maimuța. Se strînse toată lîngă stîncă, contopindu-se aproape cu ea, cu toți mușchii încordați, cu șalele arcuite, cu mîinile crispate ca niște gheare. Și toate astea pentru un mic cimpanzeu prietenos care ne întîmpina cu căldură.

Abia cînd ajunse, fără s-o observe, în dreptul ei, fata țîșni. Trupul i se destinse brusc ca un arc. Îl înșfăcă de grumaz și își încleștă mîinile în jurul gîtului, imobilizîndu-l totodată în menghina coapselor ei. Agresiunea a fost atît de rapidă încît nici n-am avut timp să intervenim. Cimpanzeul nu se zbătu aproape de loc. După cîteva clipe deveni țeapăn și cînd fata îi dădu drumul căzu mort. Această radioasă făptură — într-un elan romantic o botezasem „Nova", căci nu puteam compara apariția ei decît cu aceea a unui astru strălucitor — Nova sugrumase pur și simplu un biet animal blînd și inofensiv.

Cînd ne-am dezmeticit și ne-am repezit la ea, era mult prea tîrziu ca să-l mai putem salva pe bietul Hector. Fata întoarse capul spre noi ca și cum ar fi vrut să ne înfrunte, cu brațele iarăși întinse înainte, cu buza superioară puțin ridicată descoperindu-i colții, într-o atitudine amenințătoare care ne țintui locului. Apoi scoase un ultim țipăt ascuțit care putea fi interpretat ca un strigăt de biruință sau un urlet de furie și o zbughi spre pădure. După cîteva clipe se mistui în mărăcinișurile care-i înghițiră trupul auriu, lăsîndu-ne uluiți în mijlocul junglei peste care se așternuse tăcerea.

VI

— O fi vreo sălbatică — spusei eu — o sălbatică aparținînd unor triburi înapoiate așa cum se mai întîlnesc pe la noi în Noua Guinee sau prin pădurile Africii.

Rostisem aceste cuvinte fără nici un pic de convingere. Arthur Levain mă întrebă, aproape cu vehemență, dacă am văzut vreodată forme atît de delicate, mişcări atît de elegante la triburile primitive. Avea de o sută de ori dreptate şi n-am găsit ce să-i răspund. Profesorul Antelle care părea cufundat într-o profundă meditaţie auzise totuşi discuţia noastră.

— Pînă şi triburile cele mai primitive de la noi au un limbaj — spuse el în sfîrşit. Fata asta însă nu vorbeşte.

Am cercetat împrejurimile lacului fără a găsi nici cea mai mică urmă a frumoasei necunoscute. Ne-am întors atunci în poiană, la şalupa noastră. Profesorul voia să ne luăm iarăşi zborul ca să încercăm o nouă aterizare într-o regiune mai civilizată. Levain era însă de părere să mai aşteptăm aici măcar douăzeci şi patru de ore pentru a vedea dacă n-am putea totuşi stabili alte contacte cu locuitorii acestei jungle. Am susţinut această propunere care pînă la urmă a fost adoptată. Nici măcar în sinea noastră nu îndrăzneam să recunoaştem că speranţa de a o revedea pe tînăra necunoscută ne reţinea pe aceste meleaguri.

Ultima parte a zilei se scurse fără nici un incident ; spre seară însă, după ce am admirat fantasticul apus al Bételgeusei, dilatată la orizont mai presus de orice închipuire omenească, am avut impresia că ceva s-a schimbat în jurul nostru. Jungla se înviora de tainice foşnete şi pîrîituri şi simţeam că ochi nevăzuţi ne pîndesc prin frunzişuri. Am petrecut totuşi o noapte liniştită, baricadaţi în şalupa noastră şi făcînd pe rînd de

strajă. În revărsat de zori, aceeaşi senzaţie ne copleşi iar şi mi se păru chiar că aud ţipete scurte şi ascuţite ca acelea pe care le profera Nova în ajun. Dar nici una din fiinţele pe care mintea noastră înfierbîntată le vedea mişunînd prin pădure nu se arătă.

Hotărîrăm atunci să ne întoarcem la cascadă. Tot timpul cît a durat drumul ne-a obsedat impresia enervantă că sîntem urmăriţi şi observaţi de fiinţe care nu îndrăznesc să se arate. Şi totuşi cu o zi înainte Nova venise pînă la noi.

— Poate că hainele noastre îi sperie — spuse deodată Levain.

Parcă se făcu brusc lumină în mintea mea. Mi-am adus aminte foarte clar că în fuga ei, după ce sugrumase biata maimuţă, Nova nimerise la un moment dat în faţa hainelor noastre aşezate grămadă. Făcuse atunci un salt în lături ca să le ocolească, întocmai ca un cal sperios.

— Vedem noi acum.

Şi, după ce ne-am dezbrăcat, am sărit în apă şi am început iarăşi să ne jucăm, ca în ajun, aparent indiferenţi faţă de tot ce se întîmpla în jurul nostru.

Acelaşi şiretlic ne-a adus acelaşi succes. După cîteva minute am zărit fata pe platforma stîncoasă fără s-o fi auzit venind. Nu era singură. Un bărbat se afla lîngă ea, un bărbat făcut ca şi noi, aidoma oamenilor de pe Pămînt, gol puşcă şi el, mai în vîrstă şi cu unele trăsături care aminteau cele ale zeiţei noastre, astfel încît mi-am zis că o fi tatăl ei. Ne privea, ca şi ea, tulburat şi nedumerit.

Încetul cu încetul descoperirăm şi alţi oameni. Erau mulţi. Străduindu-ne să păstrăm o perfectă nepăsare, îi urmăream cum ies tiptil din pădure şi alcătuiesc treptat un cerc continuu în jurul lacului. Toţi erau exemplare umane splendide şi robuste — bărbaţi şi femei cu pielea aurie care acum se agitau, scoţînd din cînd în cînd ţipete scurte şi păreau pradă unei mari surescitări.

Eram încercuiţi şi destul de îngrijoraţi amintindu-ne de incidentul cu cimpanzeul. Atitudinea lor nu era însă ameninţătoare ; păreau doar şi ei interesaţi de evoluţiile noastre.

Da, într-adevăr, asta era. În curînd Nova — pe care o socoteam acum o veche cunoştinţă — intră în apă şi încetul cu încetul, după o şovăire mai mult sau mai puţin îndelungată, o imitară şi ceilalţi. Se apropiară toţi şi începurăm iarăşi să ne fugărim ca în ajun, asemenea unor foci, cu deosebirea însă că acum se aflau în jurul nostru vreo douăzeci din acele făpturi stranii, bălăcindu-se, fornăind, toţi cu o expresie serioasă care contrasta izbitor cu joaca aceea copilărească.

După vreun sfert de oră am început să mă plictisesc. Străbătusem oare atît amar de drum pînă la universul Bételgeusei ca să ne purtăm ca nişte copii ? Îmi era aproape ruşine de mine şi m-am întristat şi mai mult constatînd că înţeleptul savant Antelle ia parte pe cît se pare cu multă plăcere la această joacă. Dar ce altceva puteam face ? Neînchipuit cît este de greu să intri în contact cu fiinţe care nu ştiu ce înseamnă să vorbeşti şi să zîmbeşti. Şi totuşi mi-am dat toată silinţa. Am schiţat gesturi care aveau pretenţia

să fie semnificative. Am împreunat palmele într-o atitudine cît mai prietenoasă cu putinţă, închinîndu-mă totodată, cam după obiceiul chinezesc. Le-am trimis bezele. Nici una din aceste manifestări nu trezi nici cel mai mic ecou. Nici o licărire de înţelegere nu se aprinse în ochii lor.

În cursul călătoriei noastre spaţiale, cînd discutam despre eventuale întîlniri cu fiinţe vii, ne închipuiam nişte creaturi diforme, monstruoase, cu o înfăţişare fizică foarte diferită de a noastră, dar presupuneam implicit că sînt înzestrate cu *raţiune*. Pe planeta Soror, lucrurile păreau să stea tocmai invers : aveam de-a face cu fiinţe care semănau cu noi din punct de vedere fizic, dar păreau total lipsite de judecată. Numai aşa putea fi interpretată privirea care mă tulburase la Nova şi pe care o regăseam la toţi ceilalţi : lipsa de gîndire logică, de suflet.

Numai de joacă le ardea. Şi cu condiţia să fie tare stupidă ! Ne-am gîndit să introducem o aparentă coerenţă în acest joc, rămînînd totuşi la nivelul lor de înţelegere. Astfel ne-am prins toţi trei de mînă şi, în apă pînă la brîu, am înjghebat un fel de horă, ridicînd şi coborînd braţele în cadenţă, aşa cum fac uneori copiii mici. Se pare însă că nu i-a impresionat de loc. Cei mai mulţi s-au îndepărtat ; unii au început să se zgîiască la noi cu un aer atît de tîmp încît am rămas noi înşine năuci.

Şi iată că tocmai intensitatea zăpăcelii noastre a provocat drama. Eram atît de descumpăniţi de situaţia în care ne aflam — trei oameni în toată firea, dintre care unul era o celebritate mondială,

ținîndu-se de mînă și dansînd o horă copilărească sub privirea ironică a Bételgeusei — încît nu ne-am putut păstra seriozitatea. Timp de un sfert de oră ne-am aflat într-o asemenea stare de încordare încît aveam nevoie de o destindere. Am izbucnit deodată într-un hohot de rîs nebunesc, de a trebuit să ne ținem cîteva secunde de burtă pînă să ne putem domoli.

Această explozie de ilaritate trezi în sfîrșit o reacție, dar desigur nu aceea pe care am fi dorit-o. Un fel de furtună agită lacul. Au început să alerge în toate direcțiile, cuprinși de o panică ce ni s-ar fi părut ridicolă în alte împrejurări. După cîteva clipe am rămas singuri în apă. Pînă la urmă s-au adunat pe malul rîpos de la capătul celălalt al lacului într-un grup fremătător, scoțînd obișnuitele lor țipete furioase și întinzînd cu înverșunare brațele spre noi. Mimica lor era atît de amenințătoare încît Levain și cu mine ne-am speriat și ne-am apropiat de locul unde ne lăsasem armele; înțeleptul Antelle ne-a poruncit însă în șoaptă să nu ne folosim de ele și nici măcar să nu le arătăm atîta timp cît vor rămîne departe de noi.

Ne-am îmbrăcat în grabă fără să-i scăpăm o clipă din ochi. Dar nici nu apucarăm să ne tragem cămășile și pantalonii că agitația lor atinse frenezia. Se pare că nu puteau suporta oameni îmbrăcați. Unii au rupt-o la fugă; alții au pornit spre noi cu brațele întinse înainte, cu mîinile crispate. Am pus mîna pe carabină. Oricît de ciudat ar părea, fiind vorba de ființe atît de mărginite, se pare că au înțeles totuși semnificația acestui

gest, ne-au întors spatele și au dispărut printre copaci.

Am pornit în grabă la șalupă. La înapoiere am avut tot timpul impresia că sînt mereu prezenți, deși nevăzuți, și că ne însoțesc în tăcere retragerea.

VII

Atacul a fost dat prin surprindere tocmai cînd ne apropiam de luminiș. Totul s-a petrecut atît de năprasnic încît orice apărare a fost exclusă. Ieșind de prin desișuri ca niște căprioare, oamenii de pe Soror au tăbărît pe noi fără să putem duce măcar pușca la umăr.

Partea curioasă în această agresiune consta în faptul că nu era propriu-zis îndreptată împotriva ființelor noastre. Am avut imediat această presimțire care curînd se confirmă. Nici un moment nu m-am simțit în primejdie de moarte, așa cum i se întîmplase bietului Hector. Nu aveau de gînd să atenteze la viața noastră ci numai la hainele și la tot echipamentul nostru. Cît ai clipi din ochi am fost imobilizați. O învălmășeală de mîini scotocitoare ne smulgeau armele, munițiile și ranițele pentru a le azvîrli în toate părțile în timp ce alții se înverșunau să ne despoaie de haine ca să le sfîrtece. Cînd am înțeles ce anume le stîrnește furia, am renunțat la orice împotrivire și chiar dacă am fost puțin zgîriat, nu m-am ales

în schimb cu nici o rană serioasă. Antelle și Levain au urmat exemplul meu și în curînd ne-am pomenit goi pușcă în mijlocul unui grup de bărbați și de femei care, vădit potoliți de noua noastră înfățișare, s-au apucat iarăși să zburde în jurul nostru, ținîndu-ne totuși prea din scurt ca să putem fugi.

Erau acum cel puțin o sută lîngă luminiș. Cei care nu se aflau în imediata noastră apropiere s-au năpustit asupra șalupei cu aceeași furie cu care ne sfîșiaseră hainele. Deși eram disperat văzîndu-i cum distrug prețiosul nostru vehicul, căutam să înțeleg comportarea lor și mi se părea că din ea se poate desprinde un principiu esențial : ființele acestea erau scoase din sărite de *obiecte*. Tot ce era *fabricat* le ațîța mînia ca și spaima. Cînd puneau mîna pe vreun instrument oarecare nu-l țineau decît timpul strict necesar ca să-l spargă, să-l rupă sau să-l strîmbe. Apoi îl azvîrleau repede cît mai departe, ca și cum ar fi fost un fier roșu, chiar dacă uneori îl mai luau după aceea ca să-l distrugă definitiv, întocmai ca o pisică ce se luptă cu un șobolan mai mult mort decît viu dar încă periculos sau o mangustă care a prins un șarpe. Mai băgasem de seamă un fapt curios și anume că ne-au atacat fără nici o armă, fără să se folosească măcar de o bîtă.

Am asistat neputincioși la devastarea șalupei noastre. Ușa cedase repede sub izbiturile lor. Au dat năvală înăuntru și au distrus tot ce putea fi distrus, în special instrumentele de bord cele mai prețioase, ale căror rămășițe le-au împrăștiat. Acest jaf a durat o bună bucată de vreme. Apoi,

întrucît numai învelișul metalic mai rămăsese intact, s-au întors la grupul nostru. Am fost îmbrînciți, smuciți încoace și încolo, și pînă la urmă tîrîți departe în adîncurile junglei.

Situația devenea din ce în ce mai îngrijorătoare. Dezarmați, dezbrăcați, obligați să mergem în picioarele goale cu o viteză prea mare pentru noi, nu puteam să ne împărtășim impresiile și nici măcar să ne plîngem. Orice încercare de a schimba o vorbă între noi provoca reacții atît de amenințătoare încît a trebuit să ne resemnăm la o tăcere care era pentru noi un adevărat chin. Totuși creaturile acestea erau oameni ca și noi. Îmbrăcați, tunși și pieptănați n-ar fi atras de loc atenția în lumea noastră. Femeile erau toate frumoase deși nici una din ele nu se putea compara cu splendida Nova.

Nimfa noastră ne urmărea pas cu pas. În cîteva rînduri, hărțuit de paznicii mei, am întors capul implorînd un semn de compătimire pe care mi s-a părut o dată că i-l surprind pe chip. Cred însă că luasem dorințele mele drept realitate. Cînd ochii noștri se întîlneau îmi ocolea privirea fără ca fizionomia ei să exprime altceva decît un sentiment de profundă nedumerire.

Calvarul a durat cîteva ore. Eram frînt de oboseală, cu picioarele însîngerate, cu tot corpul acoperit de zgîrieturi din cauza mărăcinilor printre care oamenii de pe Soror se strecurau nevătămați ca niște șerpi. Tovarășii mei nu erau într-o stare mai bună și profesorul Antelle se poticnea la fiecare pas cînd, în sfîrșit, am ajuns într-un loc care părea să fie țelul acestei goane. Pădurea nu

mai era atît de deasă şi tufişurile cedaseră locul unei rarişti cu iarbă scurtă. Acolo paznicii ne-au dat drumul şi, fără a se mai ocupa de noi, s-au apucat din nou de joacă, fugărindu-se printre copaci — ceea ce constituia, pare-se, principala lor îndeletnicire. Năuciţi de oboseală ne-am prăbuşit pe iarbă, profitînd de răgaz ca să ne sfătuim în şoaptă.

Era necesară întreaga înţelepciune a şefului nostru pentru a nu ne cufunda într-o neagră disperare. Se înserа. Puteam profita desigur de neatenţia generală ca să fugim ; dar unde am fi putut merge ? Chiar dacă am fi reuşit să străbatem înapoi drumul, nu aveam nici o şansă de a putea folosi şalupa. În cele din urmă am socotit că e mai cuminte să rămînem pe loc şi să încercăm să îmbunăm fiinţele acestea deconcertante. Pe de altă parte eram lihniţi de foame.

Ne-am ridicat şi am făcut cîţiva paşi şovăielnici. Ei îşi continuau zbenguielile neroade fără a se sinchisi. Numai Nova părea să nu ne fi uitat. Se luă după noi păstrînd o oarecare distanţă şi întorcînd de fiecare dată capul cînd o priveam. Rătăcind la întîmplare ne-am dat seama că ne aflăm într-un fel de tabără unde adăposturile nu erau nici măcar nişte colibe ci un soi de cuiburi aşa cum fac unele specii mari de maimuţe din pădurile noastre africane : cîteva găteje împletite aşezate de-a dreptul pe pămînt fără nici o legătură sau încastrate în furca unor crengi joase. Unele din aceste cuiburi erau ocupate. Bărbaţi şi femei — nu văd ce alt nume le-aş putea da — erau pitiţi acolo, adeseori perechi, perechi, moţăind, ghemuiţi unii într-alţii ca nişte cîini zgribuliţi. Alte adăposturi, mai întinse, serveau unor familii întregi şi am zărit cîţiva copii adormiţi, care mi s-au părut toţi frumoşi şi sănătoşi.

Toate astea nu rezolvau însă problema alimentară. Pînă la urmă am văzut la picioarele unui copac o familie care se pregătea să mănînce ; hrana nu era însă de natură să ne ispitească. Sfîşiau cu unghiile şi cu dinţii, fără nici o unealtă, un animal destul de mare care semăna cu un cerb. Smulgeau bucăţi întregi de carne crudă pe care le înghiţeau cu lăcomie după ce desprindeau doar nişte fîşii de piele. N-am observat nici urmă de foc prin împrejurimi. Văzînd acest ospăţ ni se întorceau maţele pe dos. De altfel, cînd ne-am apropiat cu cîţiva paşi, am înţeles că nu sîntem de loc poftiţi la masă ; ba dimpotrivă ! Nişte mîrîituri ne-au silit să ne îndepărtăm în grabă.

Dar iată că Nova ne-a venit în ajutor. O fi înţeles oare pînă la urmă că ne era foame ? Putea oare în general să *înţeleagă* ceva ? Sau a procedat aşa pentru că era ea însăşi flămîndă ? Fapt este că s-a apropiat de un copac înalt, i-a cuprins trunchiul între coapse, s-a căţărat astfel pînă la primele crengi şi a dispărut în frunziş. După cîteva clipe au început să cadă pe jos o mulţime de fructe care semănau cu bananele. Apoi Nova a coborît, a ridicat două sau trei fructe şi a muşcat din ele cu lăcomie uitîndu-se totodată la noi. După o scurtă şovăire am îndrăznit să-i urmăm exemplul. Fructele erau destul de gustoase şi am reuşit să ne săturăm în timp ce fata ne privea fără să protesteze. După ce am băut apă din-

tr-un pîrîu, am hotărît să petrecem acolo noaptea.

Ne-am ales fiecare un colţişor de iarbă ca să ne înjghebăm şi noi cîte un cuib ca al băştinaşilor. Nova a manifestat atîta interes faţă de activitatea noastră încît la un moment dat chiar s-a apropiat de mine pentru a mă ajuta să frîng o creangă recalcitrantă.

Acest gest m-a impresionat. În schimb tînărul Levain, înciudat, s-a trîntit imediat pe iarbă şi s-a culcat întorcîndu-ne spatele. În ceea ce-l priveşte pe profesorul Antelle, el dormea dus, zdrobit de oboseală.

Zăboveam cu pregătirea culcuşului în timp ce Nova, care se dăduse puţin înapoi, continua să mă observe. Cînd în sfîrşit m-am întins şi eu, a rămas o bună bucată de vreme nemişcată, parcă nehotărîtă ; apoi s-a apropiat cu paşi mici şi şovăitori. N-am făcut nici un gest de teamă să n-o sperii. S-a culcat lîngă mine. Tot nu m-am mişcat. Pînă la urmă s-a ghemuit în mine şi nimic nu ne-a mai deosebit de celelalte perechi ale acestui trib ciudat. Dar deşi această fată era de o neasemuită frumuseţe, nu o consideram atunci femeie. Se purta ca un animal domestic care caută să se încălzească lîngă stăpînul lui. Căldura trupului ei îmi era plăcută fără să trezească însă în mine nici o dorinţă erotică. În cele din urmă am adormit în această poziţie ciudată strîns lipit de o făptură extraordinar de frumoasă şi nemaipomenit de inconştientă. Eram atît de obosit încît abia am catadicsit să-mi arunc ochii spre un satelit al Sororei, mai mic decît Luna noastră, care răspîndea o lumină gălbuie asupra junglei.

VIII

Cerul se lumina printre copaci cînd m-am trezit. Nova mai dormea. Am contemplat-o în tăcere şi am oftat amintindu-mi cruzimea ei faţă de bietul nostru Hector. Ba mai mult : toată păţania noastră de la ea ni s-a tras, căci probabil ea ne-a semnalat prezenţa tovarăşilor ei. Dar cum aş fi putut purta pică unei fiinţe cu un trup atît de desăvîrşit ?

Făcu o mişcare şi ridică brusc capul. O licărire de spaimă îi trecu prin ochi şi am simţit cum îşi încordează toţi muşchii. Văzînd că stau nemişcat, Nova s-a liniştit şi chipul ei a căpătat treptat o înfăţişare mai blîndă. Începea să-şi amintească ; pentru prima oară a izbutit să-mi susţină o clipă privirea. Am considerat-o drept o victorie personală şi, uitîndu-i tulburarea din ajun în faţa acestei manifestări pămîntene de simpatie, m-am pomenit zîmbindu-i din nou.

De data asta reacţia ei a fost mai puţin violentă. Tresări, iarăşi încordată, gata parcă să sară, dar nu se clinti din loc. Încurajat, mi-am lărgit zîmbetul. Se cutremură din nou, dar la urmă se potoli, chipul ei exprimînd doar o profundă uimire. Să fi reuşit oare s-o îmblînzesc ? Am prins curaj şi i-am pus mîna pe umăr. Un fior o trecu, dar tot nu se mişcă. Eram îmbătat de acest succes ; m-a cuprins însă o adevărată stare de euforie cînd mi s-a părut că Nova încearcă să mă imite.

Da, într-adevăr, așa era. Se *străduia* să zîmbească. Ghiceam cît se căznește să contracteze mușchii feței sale delicate. Făcu astfel cîteva încercări dar nu izbuti decît să schițeze un fel de grimasă chinuită. Era ceva mișcător în această sforțare excesivă a unei ființe umane pentru a exprima un sentiment atît de obișnuit și cu un rezultat atît de jalnic. Mă cuprinse deodată o profundă tulburare, o nespusă compătimire, ca față de un copil infirm. Strînsei mai tare mîna pe umărul ei. Îmi apropiai fața de a ei. Îi atinsei ușor buzele. Răspunse la acest gest frecîndu-și nasul de al meu și trecîndu-mi apoi cu limba peste obraz.

Eram dezorientat și nehotărît. Pentru orice eventualitate, am imitat-o cu stîngăcie. În fond, eram un oaspete străin și deci se cuvenea ca eu să adopt obiceiurile de pe marele sistem al Bételgeusei. Nova păru satisfăcută. Tocmai aici ajunsesem în încercările noastre de apropiere — eu nu prea știind ce să mai fac, temîndu-mă ca nu cumva să greșesc cu năravurile mele pămîntene — cînd deodată o îngrozitoare hărmălaie ne făcu să tresărim.

Eram acum în picioare, în revărsat de zori, alături de cei doi tovarăși de care uitasem în egoismul meu. Nova făcuse un salt și mai rapid și se agita de parcă și-ar fi ieșit din minți. Am înțeles de altfel imediat că această larmă nu era numai pentru noi o surpriză neplăcută ci și pentru toți locuitorii pădurii căci, părăsindu-și bîrlogurile, începuseră să alerge bezmetici de colo

pînă colo. Nu mai era acum vorba de un joc, ca în ajun ; țipetele lor exprimau o spaimă intensă.

Vacarmul curmînd brusc tăcerea pădurii îți îngheța sîngele în vine. Aveam însă intuiția că oamenii junglei știau foarte bine despre ce este vorba și că spaima lor se datora tocmai apropierii unei primejdii foarte precise. Era o stranie cacofonie, un amestec de lovituri foarte dese, înfundate ca niște duruituri de tobă și de alte sunete mai discordante, ca acelea pe care le-ar scoate o orchestră de piane dezacordate ; la toate se mai adăugau și strigăte. Și tocmai aceste strigăte ne-au impresionat cel mai mult, căci deși nu aparțineau nici unei limbi cunoscute de noi, erau fără îndoială *umane*.

Zorile luminau în pădure o scenă cu totul neobișnuită : bărbați, femei, copii alergau în toate direcțiile, încrucișîndu-se, ciocnindu-se, unii cățărîndu-se chiar în copaci, căutînd parcă acolo un adăpost. Și totuși după cîtva timp unii din ei, dintre cei mai în vîrstă, se opriră pentru a ciuli urechea. Zgomotul se apropia destul de încet. Venea din regiunea cea mai deasă a pădurii și pornea parcă de la o linie continuă destul de lungă. Toate îmi aminteau gălăgia pe care o fac hăitașii la unele mari vînători de pe la noi.

Bătrînii tribului luară, pare-se, o hotărîre. Începură să scoată o serie de chelălăituri care însemnau probabil niște semnale sau ordine și se repeziră în direcția opusă celeia de unde venea zgomotul. Toți ceilalți îi urmară și văzurăm cum întregul trib trece în goană pe lîngă noi ca o

turmă de cerbi stîrnită din ascunzători. Nova își luase avîntul dar deodată șovăi și întoarse capul spre noi, spre mine mai ales — sau așa cel puțin mi se păru. Scoase un fel de geamăt tînguitor pe care-l luai drept o invitație de a o urma, apoi făcu un salt și dispăru.

Larma devenea tot mai intensă și mi se părea că aud trosnind mărăcinii sub niște pași grei. Mărturisesc că mi-am pierdut sîngele-rece. Înțelepciunea îmi spunea totuși să rămîn pe loc și să-i întîmpin cu curaj pe noii sosiți care — acest lucru devenea tot mai clar — emiteau sunete umane. După încercările din ajun acest vacarm cumplit îmi zdruncina însă nervii. Groaza care o cuprinsese pe Nova ca și pe ceilalți mă molipsise și pe mine. N-am mai stat pe gînduri ; nici nu m-am sfătuit măcar cu tovarășii mei ; m-am aruncat în tufișuri și am luat-o și eu la sănătoasa pe urmele fetei.

Am alergat cîteva sute de metri, fără s-o pot ajunde din urmă, cînd mi-am dat seama că numai Levain mă urmase ; vîrsta profesorului Antelle nu-i îngăduise pesemne o asemenea goană. Levain gîfîia lîngă mine. Ne-am uitat unul la altul, rușinați de comportarea noastră, și era tocmai să-i propun să ne întoarcem sau, cel puțin, să-l așteptăm pe șeful nostru, cînd alte zgomote ne-au făcut să tresărim.

De data asta nu mai încăpea nici o îndoială. Niște împușcături făceau să răsune jungla : una, două, trei, apoi multe altele la intervale neregulate, uneori cîte o detunătură izolată, alteori două consecutive semănînd în chip uimitor cu „dubleul" unui vînător. Cineva trăgea în fața noastră, în direcția în care o apucaseră fugarii. În timp ce stăteam în cumpănă, linia de unde pornise întîia oară vacarmul, linia hăitașilor, se apropie ajungînd chiar lîngă noi și scoțîndu-ne iarăși din minți. N-aș putea spune de ce, dar împușcăturile îmi inspirau mai puțină teamă, mi se păreau mai familiare decît zgomotul acesta infernal. Fără a mai sta pe gînduri am pornit-o iarăși la goană drept înainte, avînd totuși grijă să mă ascund în tufișuri și să fac cît mai puțin zgomot cu putință. Levain mă urmă.

Am ajuns astfel în zona de unde porneau detunăturile. Am încetinit mersul apropiindu-mă acum aproape tîrîș. Tot urmat de Levain, m-am urcat pe un fel de movilă și cînd am ajuns în vîrful ei m-am oprit gîfîind. În fața mea nu se mai aflau decît vreo cîțiva copaci și o perdea de mărăcini. Am înaintat cu băgare de seamă, ținînd capul aproape lipit de pămînt. Ajuns acolo am rămas cîteva clipe ca năucit, copleșit de o priveliște de neînchipuit pentru o biată minte omenească.

IX

Tabloul care se înfățișa privirilor mele cuprindea mai multe elemente stranii, unele chiar oribile, dar atenția îmi fu mai întîi acaparată de un

personaj care stătea nemişcat la vreo treizeci de paşi şi privea în direcţia mea.

Era cît pe ce să scot un strigăt de uimire. Da, în pofida groazei care pusese stăpînire pe mine, în pofida situaţiei tragice în care mă aflam — eram încolţit între hăitaşi şi trăgători — stupoarea înăbuşi orice alt sentiment cînd văzui creatura aceea la pîndă, aşteptînd trecerea vînatului. Căci făptura aceea era o maimuţă, o gorilă de o statură impunătoare. În zadar îmi tot spuneam că pesemne mi-am ieşit din minţi, nu putea exista nici cea mai mică îndoială asupra speciei acestui animal. Dar lucrul cel mai extraordinar nu consta în prezenţa unei gorile pe planeta Soror, ci în faptul că maimuţoiul era corect îmbrăcat, ca un om de pe la noi, şi mai ales în aerul degajat cu care îşi purta hainele. Tocmai această *naturaleţe* m-a impresionat mai întîi. De la prima privire a devenit evident pentru mine că maimuţoiul nu era de loc *deghizat*. Starea în care îl vedeam era firească, tot atît de firească pentru el ca şi goliciunea pentru Nova şi tovarăşii ei.

Era îmbrăcat ca oricare dintre noi, adică aşa cum am fi fost noi îmbrăcaţi dacă am fi luat parte la una din hăituielile acelea organizate prin meleagurile noastre cu prilejul marilor vînători oficiale în cinstea unor ambasadori sau a altor personalităţi. Sacoul lui cafeniu părea cusut de cel mai bun croitor parizian şi lăsa să se vadă o cămaşă ecosez, aşa cum poartă uneori sportivii noştri. Pantalonii, puţin bufanţi deasupra pulpelor, erau apoi gîtuiţi în nişte jambiere. Aici se oprea însă asemănarea ; în loc de pantofi

gorila purta un fel de mănuşi groase de culoare neagră.

Da, da, era chiar o gorilă ! Din gulerul cămăşii ieşea un cap hidos acoperit de păr negru, cu scăfîrlia în formă de căpăţînă de zahăr, cu nasul turtit şi cu fălcile proeminente. Era acum la cîţiva paşi de mine, puţin aplecată înainte, în poziţia caracteristică a vînătorului care stă la pîndă, strîngînd puşca în mîinile sale lungi. Se afla exact în faţa mea, de cealaltă parte a unui drum lat, deschis în pădure perpendicular direcţiei în care se îndreptau hăitaşii.

Deodată tresări. Auzise, ca şi mine, un foşnet în tufişuri, ceva mai la dreapta mea. Întoarse capul, ridicîndu-şi în acelaşi timp puşca, gata s-o pună la ochi. Din postul meu de observaţie, zării urma pe care o lăsa prin mărăcinişuri unul din fugari ce alerga orbeşte drept înainte. Era cît pe ce să strig ca să-l previn, atît de evidentă era intenţia maimuţoiului. N-am avut însă nici timpul şi nici puterea necesară ; omul ţîşnise ca o căprioară pe terenul descoperit. Împuşcătura răsună tocmai cînd ajunse pe la mijlocul acestui adevărat poligon de trageri. Făcu o săritură, se prăbuşi şi după cîteva convulsii rămase nemişcat.

N-am observat însă decît ceva mai tîrziu agonia victimei căci atenţia îmi era încă reţinută de maimuţoi. Urmărisem transfigurarea lui chiar din clipa cînd auzise primul zgomot şi înregistrasem cîteva nuanţe surprinzătoare : mai întîi cruzimea vînătorului care-şi pîndeşte prada şi plăcerea febrilă pe care i-o procură această îndeletnicire, dar mai ales caracterul *uman* al expresiei sale.

Asta mă şi uimea de altfel cel mai mult : în ochii animalului lucea scînteia aceea spirituală pe care zadarnic o căutasem la oamenii de pe Soror.

Groaza pe care mi-o inspira situaţia în care mă aflam înăbuşi însă repede stupoarea mea iniţială. Detunătura mă sili să întorc iarăşi privirea în direcţia victimei şi am fost astfel martorul înspăimîntat al ultimelor sale zvîrcoliri. Mi-am dat seama atunci cu spaimă că aleea ce tăia pădurea era presărată cu trupuri omeneşti. Nu mai puteam nutri nici un fel de iluzie asupra semnificaţiei acestei scene. Zăream acum o altă gorilă îmbrăcată ca şi prima, la vreo sută de paşi de mine. Asistam la o hăituială — ba mai mult, din păcate participam la ea ! — o hăituială fantastică în care vînătorii, postaţi la intervale egale, erau maimuţe şi în care vînatul gonit era alcătuit din oameni, oameni ca şi mine, bărbaţi şi femei ale căror cadavre goale, străpunse de gloanţe, strîmbate în poziţii ridicole, însîngerau solul.

Întorsei privirea nemaiputînd îndura un spectacol atît de oribil. Parcă tot era mai suportabilă imaginea pur şi simplu grotescă de adineauri şi-mi îndreptai iarăşi ochii spre gorila care-mi bara drumul. Făcuse un pas în lături şi am putut astfel vedea că în spatele ei se afla o altă maimuţă, ca o slugă ce sta lîngă stăpînul ei. Era un cimpanzeu, un cimpanzeu mic de stat, un cimpanzeu tînăr după toate aparenţele, dar pe onoarea mea un cimpanzeu, îmbrăcat cu mai puţin rafinament decît gorila — purta doar pantaloni şi cămaşă — şi care-şi îndeplinea cu multă

iscusinţă misiunea în meticulosul mecanism pe care începeam să-l descopăr. Vînătorul îi întinsese tocmai puşca. Cimpanzeul îi dădu imediat alta încărcată, pe care o ţinea în mînă, gata pregătită. Apoi cu gesturi precise, luînd din cingătoarea cu care era încins nişte cartuşe ce sclipeau sub razele Bételgeusei, cimpanzeul încărcă arma. După aceea fiecare îşi reluă locul.

Toate aceste impresii se abătuseră asupra mea în numai cîteva clipe. Aş fi vrut să reflectez, să analizez aceste descoperiri ; n-aveam însă timp. Alături de mine, Arthur Levain, încremenit de spaimă, nu-mi putea fi de nici un folos. Pericolul creştea din clipă în clipă. Îi auzeam în spatele nostru pe hăitaşi apropiindu-se. Larma pe care o stîrneau devenea asurzitoare. Eram încolţiţi ca nişte fiare, ca bietele fiinţe pe care le vedeam şi acum fugind pe lîngă noi. Populaţia acestei cetăţi era pesemne şi mai numeroasă decît crezusem, căci mulţi oameni mai ţîşneau în alee unde-i aştepta o moarte cumplită.

Şi totuşi unii reuşeau să scape. Străduindu-mă să-mi recapăt întrucîtva sîngele rece, observai de la înălţimea movilei mele cum se comportă fugarii. Unii, înnebuniţi de groază, se repezeau drept înainte călcînd zgomotos peste tufişuri şi atrăgînd astfel atenţia maimuţelor care-i răpuneau fără greş. Alţii dădeau însă dovadă de mai mult discernămînt, aidoma bătrînilor mistreţi care au mai fost hăituiţi şi care au învăţat multe şiretlicuri. Aceştia se apropiau pe furiş, se opreau la marginea pădurii, urmăreau printre frunziş pe vînătorul cel mai apropiat şi aşteptau clipa cînd atenţia îi era

atrasă în altă parte. Atunci, dintr-o săritură, cît îi țineau picioarele, străbăteau aleea ucigătoare. Cîțiva au reușit astfel să ajungă teferi în desișul de vizavi unde se făceau repede nevăzuți.

Exista poate aici o șansă de scăpare. I-am făcut semn lui Levain să se ia după mine și m-am strecurat fără zgomot pînă la ultimul desiș înainte de cărare. Cînd am ajuns acolo, m-a cuprins deodată un scrupul absurd și caraghios. Cum asta, eu, un om, să recurg la asemenea șiretlicuri ca să păcălesc o maimuță? Singura atitudine demnă de condiția mea de om nu consta oare în a mă ridica, în a mă îndrepta spre jivina aceea și în a-i trage o ciomăgeală de să-i meargă peticile? Tărăboiul care se auzea tot mai puternic în spatele meu spulberă însă repede această necugetată intenție.

Vînătoarea se termina într-un vacarm infernal. Gonașii ne ajungeau din urmă. Zării capul unuia din ei răsărind deasupra frunzișului. Aparținea unei gorile uriașe care lovea cu o bîtă la întîmplare, urlînd cît o ținea gura. Mi s-a părut chiar mai înfiorătoare decît vînătorul cu pușca. Lui Levain a început să-i clănțăne dinții în gură și să-i tremure mîinile și picioarele, în timp ce eu priveam iarăși drept înainte, așteptînd o clipă prielnică.

Bietul meu tovarăș mi-a salvat fără să-și dea seama viața prin imprudența lui. Își ieșise cu totul din minți. Se ridică fără nici o precauție, începu să alerge la întîmplare și nimeri în alee taman în bătaia puștii vînătorului. N-a apucat să ajungă prea departe. Glonțul l-a frînt parcă

în două și s-a prăbușit alături de celelalte cadavre ce acopereau solul. Nu mi-am pierdut timpul jelindu-l — oricum nu-i mai puteam fi de nici un folos! Am pîndit cu înfrigurare clipa cînd maimuțoiul va întinde pușca slugii sale. În momentul cînd făcu acest gest, sării la rîndul meu și traversai aleea. Îl văzui ca într-un vis, luîndu-și în grabă arma, dar cînd apucă s-o ducă la umăr eram la adăpost. Am auzit o exclamație care semăna cu o înjurătură, dar n-am avut timpul să meditez asupra acestei noi ciudățenii.

Așadar îl păcălisem. Încercai o bucurie deosebită care-mi alină întrucîtva umilirea. Am continuat să alerg cît mă țineau picioarele pentru a mă îndepărta cît mai repede de locul măcelului. Nu mai auzeam chiotele hăitașilor. În sfîrșit eram salvat.

Salvat! Nu bănuiam cît de diabolice pot fi maimuțele de pe planeta Soror. N-am apucat să străbat nici măcar o sută de metri și am dat cu capul de un obstacol ascuns în frunziș. Era o plasă întinsă deasupra solului, cu ochiuri rare și cu un fel de buzunare mari, în care am intrat adînc. Nu eram singurul prizonier. Plasa tăia de-a curmezișul pădurea pe o porțiune destul de întinsă și o mulțime de fugari care scăpaseră de gloanțele vînătorilor căzuseră ca și mine în cursă. În dreapta și în stînga mea smucituri însoțite de piuituri furioase dovedeau eforturile lor disperate de a-și redobîndi libertatea.

O furie oarbă mă cuprinse cînd îmi dădui seama că sînt prins, o furie mai puternică decît spaima și care anihilă în mine orice posibilitate

de gîndire. Am procedat împotriva celui mai elementar bun-simț, făcînd exact ceea ce nu trebuia să fac, adică m-am zbătut cu mișcări atît de dezordonate încît m-am încurcat de-a binelea. Pînă la urmă m-am pomenit legat fedeleș și nu mi-a rămas altă soluție decît aceea de a sta liniștit, la cheremul maimuțelor pe care le auzeam apropiindu-se.

X

O spaimă cumplită mă cuprinse cînd văzui maimuțele înaintînd în grup. După ce fusesem martorul cruzimii lor, eram convins că acum ne vor măcelări pe toți.

Vînătorii — numai gorile — mergeau în frunte. Am observat că-și lepădaseră armele, ceea ce mi-a mai dat puțină speranță. În urma lor veneau servanții și hăitașii — gorile și cimpanzei în număr aproape egal. Trăgacii păreau a fi stăpînii și aveau aere de aristocrați. Vorbeau tare, erau foarte bine dispuși și nu păreau să aibă intenții rele...

E drept că sînt acum atît de obișnuit cu paradoxele acestei planete încît am scris rîndurile de mai sus fără să-mi dau seama de absurditatea lor. Și totuși ăsta-i adevărul! Gorilele aveau o ținută de aristocrați. Erau vesele și vorbeau cu glas tare într-un limbaj articulat iar

fizionomia lor exprima tot timpul sentimente umane a căror urmă zadarnic o căutasem pe chipul Novei. Dar vai, ce s-o fi întîmplat oare cu Nova? Un fior mă trecu numai la gîndul aleii aceleia însîngerate. Înțelegeam acum tulburarea ei la vederea micului nostru cimpanzeu. Exista pesemne o ură neîmpăcată între cele două rase. Era de ajuns, pentru a te convinge de acest lucru, să urmărești comportarea oamenilor prizonieri cînd se apropiau maimuțele. Se agitau frenetic, azvîrleau din mîini și din picioare, scrîșneau din dinți, făceau spumă la gură și mușcau ca turbații sforile plasei.

Nepăsători față de toată această larmă, gorilele-vînători — mă pomenii numindu-le în sinea mea boierii — dădeau ordine slugilor lor. Niște căruțe mari, destul de joase, cu o cușcă în loc de platformă, au fost trase pe o potecă aflată de partea cealaltă a plasei. Ne vîrau în ele, cîte zece într-o căruță — operație care a durat destul de mult căci prizonierii se zbăteau cu disperare. Două gorile, cu mîinile acoperite de mănuși de piele pentru a se feri de mușcături, îi apucau unul cîte unul, îi scoteau din capcană și îi aruncau într-o cușcă a cărei ușă era repede împinsă înapoi, în timp ce unul dintre boieri conducea operația, rezemat cu indolență de un baston.

Cînd a venit rîndul meu, am vrut să rostesc cîteva cuvinte ca să atrag atenția asupra mea. Dar cum am deschis gura, unul dintre executanți, crezînd probabil că vreau să-l mușc, mi-a tras o mănușă cît toate zilele peste obraz. N-am

avut încotro — a trebuit să tac și m-au aruncat ca pe un balot într-o cușcă împreună cu vreo doisprezece bărbați și femei, încă prea agitați ca să mă ia în seamă.

După ce ne-au îmbarcat pe toți, unul dintre servanți a controlat încuietoarele cuștilor și s-a dus să-i raporteze stăpînului său. Acesta făcu un gest cu mîna și pădurea începu să răsune de duduitul motoarelor. Căruțele s-au pus în mișcare, fiecare trasă de un fel de tractor condus de o maimuță. Distingeam foarte clar pe șoferul mașinii din spatele nostru. Era un cimpanzeu. Purta o salopetă și părea bine dispus. Din cînd în cînd ne adresa cîte o exclamație ironică și cînd duduitul motorului se mai domolea, îl puteam auzi fredonînd o melopee cu ritm desdul de melancolic, a cărei muzică nu era lipsită de armonie.

Această etapă a fost atît de scurtă încît nici n-am avut timpul să mă dezmeticesc. După o călătorie de vreun sfert de oră pe un drum prost, convoiul s-a oprit pe o vastă platformă în fața unei case de piatră. Ne aflam la marginea pădurii ; mai încolo se putea vedea o cîmpie acoperită de culturi care aduceau a cereale.

Casa, cu acoperișul ei de țiglă roșie, cu obloanele verzi și cu niște inscripții pe un panou, la intrare, avea aspectul unui han. Mi-am dat repede seama că e o cabană de vînătoare. Maimuțoaicele veniseră acolo să-i aștepte pe domnii și stăpînii lor care soseau în mașinile lor particulare pe un alt drum decît acela urmat de noi.

Doamnele gorile erau așezate în fotolii dispuse în cerc și trăncăneau la umbra unor copaci înalți care semănau cu niște palmieri. Una din ele sorbea din cînd în cînd dintr-un pahar cu ajutorul unui pai.

De îndată ce căruțele au fost trase la o parte, maimuțoaicele s-au apropiat, curioase să vadă rezultatele expediției și, mai ales, vînaturile pe care niște gorile cu șorțuri lungi le scoteau din două camioane mari pentru a le expune la umbra copacilor.

Acesta era gloriosul bilanț al vînătorii. Și în acest domeniu maimuțele lucrau metodic. Așezau leșurile însîngerate cu fața în sus, unul lîngă altul, perfect aliniate, ca trase cu sfoara. Apoi, în timp ce cuconetul maimuțesc scotea scurte strigăte de admirație, maimuțoii se străduiau să *prezinte* vînatul într-un chip atrăgător. Întindeau brațele de-a lungul corpului, descleștau mîinile, întorcîndu-le cu palma în sus. Trăgeau de picioare, mișcînd încheieturile, astfel încît trupul să mai piardă din aspectul său de cadavru, îndreptau cîte o mînă sau un picior răsucit în chip dizgrațios sau atenuau contracția unui gît. După aceea netezeau cu grijă părul, mai cu seamă cel al femeilor, așa cum procedează unii vînători care netezesc blana sau penele animalului pe care tocmai l-au împușcat.

Mă tem că n-am să pot arăta cît de grotescă și totodată diabolică era această scenă. Am insistat oare îndeajuns asupra înfățișării pe de-a-ntregul, pur *maimuțească* a acestor făpturi — dacă facem abstracție de expresia privirii lor ? Am

spus oare că maimuțele-femele, îmbrăcate și ele sportiv, dar cu mult rafinament, se înghesuiau pentru a descoperi exemplarele cele mai frumoase, arătîndu-și-le și felicitîndu-i pe cavalerii lor gorile ? Am spus oare că una din ele, scoțînd din poșetă o forfecuță, se aplecă asupra unui trup, tăie cîteva șuvițe negre de păr, le înfășură pe deget, făcînd o buclă din ele și își prinse cu un ac această podoabă de pălărie, curînd imitată de altfel de toate celelalte maimuțoaice ?

Întregul vînat era acum expus : trei rînduri de trupuri așezate cu grijă, bărbați alternînd cu femei, acestea din urmă ațintind un șir de sîni aurii către astrul monstruos care incendia cerul. Cînd îmi ridicai ochii cu oroare de la acest tablou, zării un nou personaj care se apropia, purtînd o cutie lunguiață la capătul unui trepied. Era un cimpanzeu. Am înțeles foarte repede că e vorba de un fotograf chemat să imortalizeze aceste isprăvi cinegetice pentru posteritatea maimuțească. Ședința a durat peste un sfert de oră. Mai întîi domnii-gorile s-au fotografiat pe rînd în atitudini avantajoase, unii ținînd piciorul, cu un aer triumfător, pe una din victimele lor, apoi în grup, fiecare petrecîndu-și brațul pe după gîtul vecinului. După aceea veni rîndul doamnelor gorile care, în fața acestei grămezi de cadavre, luară atitudini grațioase punîndu-și bine în evidență pălăriile recent împodobite.

Oroarea pe care o inspira această scenă întrecea cu mult rezistența unui creier normal. Am reușit o bucată de vreme să comprim sîngele care-mi clocotea în vine, dar cînd am observat corpul pe care ședea una din femelele acelea ca să realizeze o fotografie mai senzațională, cînd am recunoscut pe chipul acestui cadavru, întins alături de celelalte, trăsăturile juvenile, aproape copilărești ale nefericitului meu tovarăș, Arthur Levain, nu m-am mai putut stăpîni. Și emoția mea răbufni din nou într-un mod absurd, în deplină concordanță cu aspectul grotesc al acestei expoziții macabre. Mă cuprinse un acces de ilaritate și izbucnii într-un rîs smintit.

Nu mă gîndisem însă la tovarășii mei de cușcă. Dar parcă eram în stare să gîndesc ! Tumultul stîrnit de hohotele mele de rîs îmi aminti de prezența lor, fără îndoială tot atît de periculoasă pentru mine ca și aceea a maimuțelor. Brațe amenințătoare se întindeau spre mine. Înțelesei primejdia și îmi înăbușii hohotele, înfundîndu-mi capul în brațe. Nu știu totuși cum aș fi scăpat cu zile, fără să mă sugrume sau să mă sfîșie, dacă unele maimuțe, atrase de tot acest tărăboi n-ar fi restabilit ordinea cu împunsături de țepușă. Un alt incident avea de altfel să abată curînd atenția tuturor. Un clopot răsună în han, anunțînd ora prînzului. Gorilele se îndreptară spre casă în grupuri mici, discutînd vesele în timp ce fotograful își strîngea instrumentele după ce pozase și cuștile noastre.

Nici noi, oamenii, nu eram însă dați uitării. Nu știam ce soartă ne pregătesc maimuțele dar, în orice caz, aveau intenția să ne îngrijească. Înainte de a intra în han, unul dintre boieri dădu dispoziții unei gorile care părea să fie un șef de echipă. Aceasta porni iarăși în direcția noas-

tră, își adună toți subalternii și după scurt timp slugile ne aduseră de mîncare în niște albii și de băut în niște găleți. Hrana consta într-un fel de păsat. Nu-mi era foame, dar eram hotărît să mă hrănesc ca să-mi păstrez forțele intacte. Mă apropiai de unul din vase, în jurul căruia mai mulți prizonieri se lăsaseră pe vine. Făcui și eu ca ei și întinsei mîna cu sfială. Îmi aruncară priviri arțăgoase dar, hrană fiind din belșug, mă lăsară și pe mine. Era un soi de terci mai gros, pe bază de cereale, destul de gustos. Înghițiî și eu cîțiva pumni din această fiertură.

Meniul nostru a fost de altfel îmbunătățit prin bunăvoința paznicilor noștri. Acum, după vînătoare, hăitașii care mă băgaseră în sperieți nu se arătau de loc răi, atîta timp cît eram și noi cuminți. Se plimbau în fața cuștilor aruncîndu-ne din cînd în cînd cîteva fructe. Se amuzau foarte mult văzînd îmbrînceala ce se isca de fiecare dată. Am asistat chiar la o scenă care mi-a dat de gîndit. O fetiță prinsese un fruct din zbor dar vecinul ei se repezi la ea să i-l smulgă. Atunci, maimuța băgă țepușa printre gratii și respinse cu brutalitate omul ; apoi puse chiar în mîna copilei alt fruct. Aflai astfel că aceste creaturi pot fi și miloase.

După ce masa luă sfîrșit, șeful de echipă și ajutoarele lui se apucară să modifice componența convoiului, transferîndu-i pe unii prizonieri dintr-o cușcă în alta. Păreau să efectueze un fel de triere al cărei criteriu îmi scăpa însă. Întrucît am ajuns în cele din urmă într-un grup de bărbați și de femei foarte arătoși, am căutat să mă

conving singur că am fost ales printre exemplarele cele mai remarcabile, încercînd o amară consolare la gîndul că maimuțele, de la prima privire, m-au socotit demn de a face parte din elită.

Am avut surpriza și nespusa bucurie de a o recunoaște pe Nova printre noii mei tovarăși. Scăpase și ea de la măcel, pentru care mulțumit-am cerului Bételgeusei. Cu gîndul mai ales la ea examinasem îndelung victimile, tremurînd în fiecare clipă de teamă să nu descopăr minunatu-i trup în mormanul de cadavre. Aveam acum impresia că regăsesc o ființă dragă și, pierzîndu-mi iarăși capul, mă repezii la ea cu brațele deschise. Era curată nebunie ; gestul meu o înspăimîntă. Uitase oare intimitatea noastră din noaptea trecută ? Nici o fărîmă de suflet nu sălășluia oare în acest trup atît de fermecător ? Descurajarea mă copleși văzînd-o cum se contractă toată cînd mă apropii, cum întinde în direcția mea mîinile-i crispate gata să mă strîngă de gît — ceea ce s-ar fi întîmplat probabil dacă aș fi insistat.

Și totuși, văzînd că am încremenit, se potoli destul de repede. Se întinse într-un colț al cuștii și o imitai și eu oftînd. Toți ceilalți prizonieri procedaseră la fel. Păreau acum obosiți, abătuți și resemnați.

Afară, maimuțele pregăteau plecarea convoiului. Au întins peste cușca noastră o prelată ale cărei margini acopereau jumătate din înălțimea gratiilor, lăsînd să treacă lumina zilei. Au fost strigate ordine ; s-au pornit motoarele. Și iată-mă transportat cu mare iuțeală spre o desti-

nație necunoscută, profund îngrijorat la gîndul noilor încercări care mă așteptau pe planeta Soror.

XI

Eram zdrobit. Evenimentele din ultimele două zile îmi vlăguiseră trupul și-mi tulburaseră într-atît mintea încît fusesem incapabil să deplîng moartea tovarășilor mei și chiar să-mi închipui în mod concret toate consecințele pe care le putea avea pentru mine deteriorarea șalupei. Întîmpinai cu un sentiment de ușurare penumbra amurgului și apoi izolarea în obscuritatea aproape totală, căci se înserase foarte repede și călătorirăm toată noaptea. Mă străduiam în fel și chip să găsesc un sens evenimentelor al căror martor fusesem. Această muncă intelectuală îmi era necesară pentru a nu cădea pradă disperării ce mă pîndea, pentru a-mi dovedi mie însumi că sînt un om, vreau să spun un om de pe Pămînt, o ființă rațională deprinsă să găsească o explicație logică capriciilor în aparență miraculoase ale naturii și nu un animal hăituit de niște maimuțe evoluate.

Depănai pe dinaintea ochilor toate amănuntele pe care le înregistrase creierul meu, adeseori chiar fără să-mi dau seama. Din toate observațiile mele se desprindea o impresie generală: aceste maimuțe, masculi și femele, gorile și cimpanzei, nu

erau de loc *ridicole*. Am mai spus că niciodată nu mi-au creat impresia unor animale deghizate ca, de pildă, maimuțele dresate care sînt prezentate în circurile noastre. La noi, pe Pămînt, o maimuță cu o pălărie pe cap constituie, pentru unii, un spectacol ilariant iar pentru mine — penibil. Aici, însă, nimic asemănător. Pălăria și capul erau în armonie, iar toate gesturile lor erau cît se poate de firești. Maimuța care sorbea din pahar cu un pai avea într-adevăr aerul unei doamne. Mi-am adus aminte că văzusem un vînător scoțîndu-și luleaua din buzunar, îndopînd-o tacticos cu tutun și apoi aprinzînd-o. Ei bine, nimic în actul acesta nu șocase instinctul meu, atît de obișnuite erau mișcările sale. A trebuit să reflectez înainte de a ajunge la concluzia că e un paradox. Cugetai îndelung asupra acestei chestiuni și, pentru prima oară poate după capturarea mea, regretai lipsa profesorului Antelle. Înțelepciunea și cunoștințele sale ar fi găsit desigur o explicație acestor ciudățenii. Ce se întîmplase oare cu el ? Eram sigur că nu figura printre vînaturile expuse. S-o fi aflînd oare printre prizonieri ? Nu era exclus ; nu-i văzusem doar pe toți. Nici nu îndrăzneam să sper că a rămas în libertate.

Încercai și eu, cu bietele-mi resurse, să înjgheb o ipoteză care, la drept vorbind, nu prea mă satisfăcea. Locuitorii acestei planete, ființele civilizate ale căror orașe le zărisem de departe, au reușit poate să dreseze astfel maimuțele încît să obțină de la ele o comportare mai mult sau mai puțin rațională ? Aceasta, desigur, după o îndelungată selecționare și cu prețul unor efor-

turi depuse de-a lungul mai multor generații. În fond, pe Pămînt, unii cimpanzei reușesc să execute exerciții uimitoare. Însuși faptul că știau să vorbească nu era poate chiar atît de extravagant pe cît mi se păruse. Îmi aduceam acum aminte de o discuție pe care am avut-o cîndva cu un specialist pe această temă. Aflasem atunci de la el că savanți cît se poate de serioși își consacrau o bună parte din viață încercărilor de a învăța maimuțele să vorbească. Ei pretindeau că nimic, în conformația acestor animale, nu le împiedică să aibă un limbaj articulat. Toate strădaniile lor fuseseră pînă atunci zadarnice, dar perseverau, susținînd că singurul obstacol constă în faptul că maimuțele nu *vor* să vorbească. Dar cine știe, poate că într-o bună zi, pe planeta Soror, au vrut să vorbească ? Și astfel, ipoteticii stăpîni ai planetei Soror, le-au putut folosi pentru unele îndeletniciri mai puțin calificate ca, de pildă, această expediție vînătorească în cursul căreia am fost și eu capturat.

Mă cramponam cu înverșunare de această ipoteză fiindu-mi groază să mă gîndesc la o altă explicație, mai simplă, atît de indispensabilă mi se părea, pentru salvarea mea, existența pe această planetă a unor ființe conștiente, adică a unor oameni, oameni ca mine, cu care să mă pot înțelege.

Oameni ! Cărei rase aparțineau oare făpturile acelea pe care maimuțele le împușcau și le capturau ? Niște triburi înapoiate ? Dacă așa stăteau lucrurile, cît de cruzi trebuiau să fie stăpînii adevărați ai acestei planete ca să tolereze și poate chiar să organizeze asemenea măceluri !

Am fost sustras de la aceste gînduri de o formă nedeslușită ce se apropia de mine tîrîș. Era Nova. În jurul meu, toți prizonierii se culcaseră grupuri-grupuri pe podea. După o scurtă șovăire se strînse toată lîngă mine ca în ajun. Am încercat zadarnic, și de data aceasta, să-i descopăr în privire sclipirea aceea care ar fi dat gestului ei semnificația unei atracții afective. Întoarse capul și după scurt timp închise ochii. Și totuși simpla ei prezență m-a reconfortat și pînă la urmă am adormit și eu, lipit de ea, străduindu-mă să nu mă gîndesc la ziua de mîine.

XII

Un reflex de apărare împotriva unor gînduri prea apăsătoare mi-a permis să dorm pînă la ziuă. Somnul mi-a fost însă deseori întrerupt de coșmaruri zbuciumate în care trupul Novei îmi apărea sub înfățișarea unui șarpe monstruos încolăcit în jurul meu. Era dimineață cînd deschisei ochii. Nova era trează. Se îndepărtase puțin de mine și mă observa cu privirea-i veșnic nedumerită.

Vehiculul nostru își micșoră viteza și îmi dădui seama că intrăm tocmai într-un oraș. Prizonierii se sculaseră și stăteau acum pe vine, lipiți de zăbrele, privind de sub prelată un spectacol ce părea să le trezească aceeași tulburare din ajun. Am făcut și eu la fel ; mi-am lipit obrazul de

gratii și am contemplat pentru prima oară un oraș civilizat de pe planeta Soror.

Mașina noastră mergea pe o stradă destul de lată, străjuită de trotuare. Examinam cu un sentiment de îngrijorare trecătorii : erau maimuțe. Văzui un negustor, un fel de băcan, care tocmai ridicase obloanele dughenei sale și se întorcea, curios, ca să ne vadă trecînd : era o maimuță. Încercai să disting pasagerii și șoferii mașinilor care ne depășeau : erau îmbrăcați după moda noastră, dar erau maimuțe.

Speranța de a întîlni o rasă de oameni civilizați devenea himerică și o profundă descurajare mă cuprinse în ultima parte a drumului. Vehicolul nostru își încetini și mai mult mersul. Abia atunci observai că în cursul nopții caravana se micșorase și nu mai cuprindea decît două vehicule ; celelalte o luaseră probabil în altă direcție. Am intrat pe o poartă mare și ne-am oprit într-o curte. Niște maimuțe ne-au înconjurat imediat, au căutat să potolească agitația prizonierilor, împungîndu-i de cîteva ori cu țepușile.

Curtea era înconjurată de clădiri cu mai multe etaje și cu șiruri de ferestre identice. Complexul acesta îmi sugera un spital și această impresie mi-a fost confirmată de apariția unor noi indivizi care veneau în întîmpinarea paznicilor noștri. Purtau toți halate albe și bonete ca infirmierii : erau maimuțe.

Da, erau toate maimuțe — gorile și cimpanzei. I-au ajutat pe paznicii noștri să descarce căruțele. Am fost scoși unul cîte unul din cuști, vîrîți fiecare în cîte un sac mare și duși în interiorul clădirii. N-am opus nici o rezistență și m-am lăsat transportat de două gorile vînjoase, îmbrăcate în alb. Am avut impresia, timp de cîteva minute, că mergem de-a lungul unor nesfîrșite coridoare și apoi că urcăm niște scări. În sfîrșit am fost aruncat cu brutalitate pe jos iar apoi, după deschiderea sacului, am fost azvîrlit într-o altă cușcă, fixă de data aceasta, cu podeaua acoperită de un așternut de paie și unde eram singur. O gorilă a zăvorît ușa cu grijă.

Sala în care mă aflam cuprindea multe asemenea cuști așezate pe două rînduri, cu un lung culoar între ele. Cele mai multe erau ocupate, unele de tovarășii mei de suferință care tocmai fuseseră aduși acolo, altele de bărbați și femei ce se aflau pesemne închiși de multă vreme. Aceștia puteau fi ușor recunoscuți după atitudinea lor resemnată. Îi întîmpinau pe noii sosiți cu un aer plictisit și abia ridicau capul cînd vreunul scotea un geamăt tînguitor. Am observat de asemenea că noii veniți erau închiși, ca și mine, fiecare în cîte o celulă, în timp ce „vechii locatari“ stăteau în general cîte doi. Vîrîndu-mi nasul între două gratii, am putut zări, la capătul culoarului, o cușcă mai mare în care se aflau numeroși copii. Spre deosebire de adulți, păreau foarte surescitați de sosirea noastră. Gesticulau, se îmbrînceau și se prefăceau că zgîlțîie gratiile, scoțînd țipete scurte ca niște tinere maimuțe certărețe.

Cele două gorile s-au întors cărînd un alt sac, din care ieși prietena mea Nova. Am avut consolarea s-o văd instalată în cușca situată exact în fața mea. Protestă împotriva acestei operații după

obiceiul ei, încercînd să zgîrie și să muște. Cînd ușa cuștii a fost închisă, s-a repezit la gratii, încercînd să le zguduie, scrîșnind din dinți și scoțînd niște vaiete prelungi de ți se rupea inima. Treaba asta dura cam de vreun minut cînd deodată mă zări, se opri și își lungi gîtul ca un animal mirat. Schițai și eu un zîmbet prudent și-i făcui un mic semn cu mîna pe care încercă și ea să-l imite cu stîngăcie — ceea ce îmi umplu inima de bucurie.

Atenția mi-a fost însă atrasă de întoarcerea celor două gorile în halate albe. Terminaseră probabil cu descărcarea căci nu mai duceau nici un sac ; în schimb împingeau un cărucior încărcat cu hrană și găleți pline cu apă pe care le distribuiau prizonierilor — ceea ce a avut darul să-i potolească.

Veni curînd și rîndul meu. În timp ce una din gorile stătea de pază, cealaltă a intrat în cușca mea și mi-a pus în față o strachină cu terci, cîteva fructe și o găleată. Hotărîsem să fac tot ce-mi stă în putință pentru a intra în legătură cu aceste maimuțe care păreau a fi singurele ființe civilizate și raționale de pe planeta Soror. Maimuțoiul care-mi aducea de mîncare părea destul de cumsecade. Văzînd că stau liniștit, m-a bătut chiar prietenește pe umăr. L-am privit drept în ochi, iar apoi, ducînd palma la piept, m-am închinat ceremonios. Cînd am ridicat capul am citit pe chipul lui o profundă uimire. Atunci i-am zîmbit, punîndu-mi tot sufletul în această demonstrație de simpatie. Se pregătea să iasă ; se opri buimăcit și scoase o exclamație. În sfîrșit reușisem să atrag atenția asupra mea ! În dorința de a confirma acest succes și de a-mi arăta toate capacitățile, rostii, destul de prostește, prima frază care-mi trecu prin minte.

— Ce mai faceți ? Sînt un om de pe Pămînt. Am făcut o lungă călătorie.

Sensul nu avea nici o importanță. Era de-ajuns să vorbesc ca să-i dovedesc adevărata-mi natură. Și mi-am atins fără îndoială scopul deoarece cred că niciodată nu s-a văzut o asemenea uluială întipărită pe chipul vreunui maimuțoi. A rămas cu răsuflarea tăiată și cu gura căscată, ca și tovarășul lui, de altfel. Cei doi au început să vorbească repede între ei cu glas scăzut dar rezultatul n-a fost acela pe care-l scontam. După ce se uită lung și bănuitor la mine, gorila se trase repede înapoi și o zbughi afară din cușca pe care o închise cu și mai multă grijă decît înainte. Cele două maimuțe schimbară atunci o privire și apoi izbucniră într-un hohot colosal de rîs. Reprezentam pesemne un fenomen într-adevăr unic căci nu mai conteneau cu chiotele pe socoteala mea. Rîdeau cu lacrimi și unul din cei doi maimuțoi a fost chiar nevoit să pună jos oala pe care o ținea în mînă ca să-și poată scoate batista.

Am fost atît de dezamăgit încît m-a apucat deodată o furie cumplită. Și am început și eu să zgudui gratiile, să-mi arăt dinții și să înjur în toate limbile pe care le cunoșteam. După ce mi-am epuizat repertoriul de invective am continuat să urlu sunete nedeslușite. De data asta însă gorilele s-au mulțumit să ridice disprețuitor din umeri.

Reușisem totuși să atrag atenția asupra mea. La plecare s-au întors în mai multe rînduri ca să mă

examineze. Cînd, sleit de puteri, m-am potolit în sfîrşit, am văzut cum unul din cei doi maimuţoi scoate un carneţel din buzunar şi îşi însemnează ceva, nu înainte de a-şi fi notat însă cu grijă un semn grafic ce figura pe o tăbliţă deasupra cuştii mele şi care reprezenta probabil o cifră.

Plecară. Ceilalţi prizonieri pe care demonstraţia mea îi adusese pentru cîtva timp într-o stare de agitaţie, se apucară iarăşi de mîncat. Nu mi-a rămas nici mie altceva de făcut decît să mănînc şi să mă odihnesc, în aşteptarea unui prilej mai favorabil de a-mi dezvălui nobila obîrşie. Am mai înghiţit o strachină de terci şi cîteva fructe suculente. În cuşca din faţa mea, Nova se oprea uneori din mestecat ca să-mi arunce o privire furişă.

XIII

Am fost lăsaţi în pace tot restul zilei. Seara, după ce ne-au mai adus o dată de mîncare, gorilele au stins luminile şi au plecat. Am dormit puţin în noaptea aceea, nu pentru că n-ar fi fost cuşca suficient de confortabilă — aşternutul de paie era destul de gros şi forma un culcuş acceptabil — dar înjghebam tot felul de planuri pentru a intra în legătură cu aceste maimuţe. M-am jurat să nu mă mai las stăpînit de furie şi să caut cu neobosită răbdare toate ocaziile de a-mi dovedi capacităţile intelectuale. Cei doi paznici cu care

avusesem de-a face erau probabil nişte subalterni mărginiţi, incapabili să interpreteze iniţiativele mele ; o fi existînd însă cu siguranţă şi alte maimuţe mai cultivate.

Mi-am dat seama, chiar de a doua zi dimineaţa, că această speranţă nu era deşartă. Eram treaz de vreo oră. Cei mai mulţi dintre tovarăşii mei se învîrteau neîncetat în cuşca lor, aşa cum fac unele animale în captivitate. Cînd m-am dumerit că de o bună bucată de vreme, fără să-mi dau seama, procedez şi eu la fel, mi-a fost ciudă şi m-am silit să stau jos în faţa gratiilor, într-o atitudine cît mai umană, cît mai gînditoare cu putinţă. Tocmai atunci s-a deschis uşa de pe culoar şi a intrat un nou personaj însoţit de cei doi paznici. Era un cimpanzeu femelă şi am înţeles, după respectul cu care se poartă gorilele faţă de dînsa, că ocupă o funcţie importantă în această instituţie.

Paznicii îi raportaseră, fără îndoială, despre mine căci de cum a intrat pe uşă, maimuţoaica a pus o întrebare unuia din ei iar acesta a arătat cu degetul în direcţia mea. Atunci s-a îndreptat direct spre cuşca mea.

Am observat-o cu luare aminte în timp ce se apropia. Purta şi ea un halat alb dar de o croială mai elegantă decît aceea a gorilelor, strîns în talie cu un cordon şi cu mîneci scurte care scoteau la iveală două braţe lungi şi agile. Ceea ce m-a frapat însă a fost mai cu seamă privirea ei deosebit de vioaie şi de inteligentă. Am socotit că e de bun augur pentru viitoarele noastre relaţii. Mi s-a pă-

rut foarte tînără în pofida zbîrciturilor, inerente condiției sale maimuțești, care încadrau boticul ei alb. Ținea în mînă o servietă de piele.

Se opri în fața cuștii mele și începu să mă examineze în timp ce scotea un stilou din servietă.

— Bună ziua, doamnă, îi spusei eu, înclinîndu-mă.

Rostisem aceste cuvinte cu vocea mea cea mai blîndă. Chipul ei exprimă o profundă mirare dar își păstră înfățișarea gravă, impunînd chiar tăcere, cu un gest autoritar, gorilelor care începuseră iar să rînjească prostește.

— Doamnă sau domnișoară, continuai eu încurajat, îmi pare rău că sînt nevoit să mă înfățișez dumneavoastră în asemenea împrejurări și în acest costum. Vă rog să credeți că nu obișnuiesc...

Am mai spus tot felul de prostii, căutînd doar cuvinte care să se potrivească cu tonul politicos pe care hotărîsem să-l adopt. Cînd am terminat, încheindu-mi cuvîntarea cu zîmbetul cel mai amabil cu putință, mirarea ei s-a transformat în stupoare. Genele-i clipiră de cîteva ori la rînd și cutele de pe frunte i se încrețiră. Căuta fără îndoială cu încordare o soluție la o problemă dificilă. Îmi zîmbi și ea și am avut intuiția că începe să bănuiască o parte din adevăr.

În timp ce se petrecea această scenă, oamenii din cuști se uitau la noi fără a manifesta însă atitudinea arțăgoasă pe care le-o stîrnea de obicei sunetul vocii mele. Dădeau semne de curiozitate. Își încetară unul după altul febrila lor plimbare

circulară și veniră să-și lipească obrazul de gratii ca să ne poată vedea mai bine. Numai Nova părea furioasă și se agita tot timpul.

Maimuțoaica scoase un stilou din buzunar și scrise cîteva rînduri în caietul ei. Apoi, ridicînd capul și întîlnind iarăși privirea-mi îngrijorată, îmi zîmbi din nou. Atitudinea ei m-a încurajat să mai fac un gest prietenos. Am băgat brațul printre gratii și i-am întins mîna cu palma deschisă. Gorilele au tresărit și au schițat o mișcare ca să intervină, dar maimuțoaica, a cărei primă reacție a fost totuși să se dea înapoi — și-a revenit, i-a oprit cu o scurtă poruncă și, privindu-mă tot timpul drept în ochi, și-a întins și ea brațul păros, cam tremurînd, spre mine. Am rămas nemișcat. S-a apropiat și mai mult și și-a pus mîna, cu degetele-i nemăsurat de lungi, pe încheietura mîinii mele. Am simțit fiorul ce-o cuprinde la acest contact. M-am străduit să nu fac nici o mișcare care s-o poată speria. M-a bătut ușor pe mînă, mi-a mîngîiat brațul și apoi s-a întors către asistenții ei cu un aer triumfător.

Mă sufocam de emoție. Eram din ce în ce mai încredințat că speranța mi se împlinește, că tînăra maimuță începe să recunoască nobila-mi obîrșie. Cînd la un moment dat s-a adresat, pe un ton poruncitor, uneia din gorile, am fost atît de nebun să cred că acuși îmi vor deschide cușca în lături, prezentîndu-mi chiar și scuze. Dar vai, nu de asta era vorba ! Paznicul s-a scormonit prin buzunare și a scos un obiect alb de mici dimensiuni pe care l-a întins șefei sale. Aceasta mi l-a pus ea

însăşi în mînă însoţind acest gest cu un zîmbet fermecător. Era o bucăţică de zahăr.

O bucăţică de zahăr ! Eram atît de dezamăgit, m-am simţit deodată atît de descurajat faţă de această umilitoare recompensă, încît eram cît pe ce să i-o azvîrl în obraz. Mi-am adus însă aminte la timp de înţeleapta hotărîre pe care o luasem cu puţin timp înainte şi am căutat să-mi păstrez calmul. Am luat bucăţica de zahăr, m-am înclinat şi am ronţăit-o cu aerul cel mai inteligent posibil.

Aceasta a fost prima mea luare de contact cu Zira, căci după cum aveam să aflu puţin mai tîrziu, aşa o chema pe tînăra maimuţoaică. Era şefa serviciului unde fusesem adus. În ciuda decepţiei pe care am încercat-o, comportarea ei îmi dădea multă speranţă şi parcă ceva îmi spunea că voi reuşi să stabilesc o legătură cu dînsa. A avut o lungă convorbire cu paznicii şi mi s-a părut că le dă instrucţiuni în legătură cu mine. Apoi şi-a continuat vizita inspectînd şi celelalte cuşti.

Examina cu atenţie pe fiecare din noii veniţi şi îşi lua notiţe, mai succinte decît pentru mine. Niciodată nu s-a încumetat să atingă pe vreunul din ei. Cred că m-ar fi cuprins invidia dacă ar fi făcut aşa ceva. Încercam un sentiment de mîndrie considerîndu-mă un subiect excepţional, singurul demn de un tratament privilegiat. Cînd am văzut că se opreşte în faţa cuştii cu copii şi le aruncă şi lor bucăţele de zahăr, m-a cuprins o ciudă cumplită, o ciudă cel puţin egală cu aceea a Novei care, după ce-şi arătase dinţii maimuţoaicei, se culcase, furioasă, cu spatele la mine.

XIV

A doua zi a trecut ca şi prima. Maimuţele tot nu s-au ocupat de noi ; s-au mulţumit doar să ne aducă de mîncare. Eram tot mai nedumerit în ce priveşte rolul acestei instituţii ciudate cînd, în ziua următoare, am început să fim supuşi unui şir de *teste* a căror simplă amintire mă umileşte astăzi, dar care atunci m-au mai sustras de la preocupările mele.

Primul test mi s-a părut la început destul de straniu. Unul din paznici s-a apropiat de mine în timp ce tovarăşul lui opera în faţa altei cuşti. Maimuţoiul meu ţinea o mînă ascunsă la spate iar în cealaltă avea un fluier. S-a uitat ţintă la mine ca să-mi atragă atenţia, a dus fluierul la gură şi a emis un şir de sunete ascuţite ; asta timp de cel puţin un minut. Apoi a scos cealaltă mînă la iveală, arătîndu-mi cu ostentaţie una din bananele acelea a căror savoare o apreciasem şi de care toţi oamenii erau mari amatori. Ţinea banana în faţa mea, continuînd totodată să mă observe.

Am întins mîna dar banana era prea departe ca s-o pot atinge şi gorila n-avea de gînd să se apropie de mine. Părea decepţionată, se aştepta parcă la o altă reacţie din partea mea. După cîtva timp, s-a plictisit aşteptînd, a ascuns din nou banana şi s-a apucat iarăşi să fluiere. Nervos, intrigat de toată această maimuţăreală, eram cît pe ce să-mi pierd răbdarea cînd mi-a arătat din nou banana, tot la o distanţă inaccesibilă. Am reuşit

totuşi să-mi păstrez calmul, încercînd să ghicesc ce anume aşteaptă de la mine, căci părea din ce în ce mai mirat, ca şi cum aş fi avut o comportare anormală. A repetat aceeaşi scenă de vreo cinci sau şase ori apoi, descurajat, a trecut la altă cuşcă.

Am încercat un adevărat sentiment de frustrare cînd am constatat că vecinul meu, iar apoi prizonierul următor, capătă fiecare cîte o banană şi încă de la prima încercare. Am urmărit îndeaproape pe celălalt maimuţoi care îndeplinea acelaşi ceremonial în faţa cuştilor de vizavi. Întrucît ajunsese la cuşca unde se afla Nova, am putut observa toate reacţiile ei. Fluieră, apoi agită o banană, ca şi colegul lui. Tînăra începu imediat să se frămînte dînd din fălci şi...

Se făcu deodată lumină în mintea mea. Nova, încîntătoarea Nova, începuse să saliveze din abundenţă la văzul acestei bunătăţi, ca un cîine căruia i se arată o bucăţică de zahăr. Asta şi aştepta gorila, atît pentru ziua de astăzi. Îi aruncă fructul atît de jinduit şi trecu la altă cuşcă.

Da, înţelesesem, şi ce mîndru eram ! Urmasem pe vremuri nişte cursuri de biologie şi lucrările lui Pavlov nu constituiau nici o taină pentru mine. Era vorba să se experimenteze aici asupra oamenilor reflexele pe care el le studiase asupra cîinilor. Şi eu, eu care fusesem atît de stupid cu cîteva clipe în urmă, acum, cu raţiunea şi cultura mea nu numai că înţelegeam semnificaţia acestui test, ci puteam chiar să prevăd cele ce vor urma. Timp de cîteva zile, poate, maimuţele vor proceda astfel : fluierături, apoi prezentarea unuia din alimentele preferate, acesta provocînd salivaţia subiectului respectiv. După o anumită perioadă, o simplă fluierătură va produce acelaşi efect. Oamenii vor dobîndi reflexe condiţionate, ca să folosim limbajul ştiinţific.

Mă tot felicitam de perspicacitatea mea şi ardeam de dorinţa de a mă făli cu ea. Profitînd de faptul că gorila trecea iarăşi prin faţa cuştii mele, după terminarea experienţelor, am căutat în fel şi chip să-i atrag atenţia. Am lovit barele de fier, am făcut gesturi largi arătînd spre gura mea astfel încît pînă la urmă a binevoit să înceapă din nou experienţa. Atunci, chiar de la prima fluierătură şi cu mult înainte să-mi arate banana, am început să salivez, să salivez cu furie, cu frenezie, să salivez eu, Ulysse Mérou, de parcă de asta ar fi depins viaţa mea — atîta plăcere îmi făcea să-i dovedesc cît sînt de inteligent.

De fapt, gorila părea foarte încurcată. Îşi chemă colegul şi stătu mult de vorbă cu el, ca în ajun. Nu era greu să ghiceşti raţionamentul simplist al acestor nătărăi : iată un om care acum cîteva clipe nu avea nici un reflex şi care deodată a dobîndit reflexe condiţionate, cînd pentru ceilalţi e nevoie de atîta timp şi de atîta răbdare ! Îmi era milă de neputinţa lor intelectuală care nu le permitea să tragă singura concluzie justă : un progres atît de brusc nu putea avea decît o singură explicaţie — existenţa conştiinţei. Eram convins că Zira s-ar fi dovedit mai subtilă.

Înţelepciunea şi excesul meu de zel au avut însă cu totul alt rezultat decît acela pe care-l speram. Paznicii mei au plecat omiţînd să-mi dea banana pe care a mîncat-o chiar unul din ei. Ce nevoie

mai aveau să mă răsplătească de vreme ce scopul fusese atins şi aşa !

S-au întors a doua zi cu alte accesorii. Unul din ei ţinea în mînă un clopoţel, iar celălalt împingea un cărucior pe care era montat un aparat ce semăna cu un magnetou. De data asta, edificat asupra genului de experienţe la care urmam să fim supuşi, am înţeles ce au de gînd să facă cu aceste instrumente chiar înainte să le pună în funcţiune.

Începură cu vecinul Novei, o namilă de om cu privirea deosebit de tîmpă care se apropiase de grilaj şi cuprindea cu ambele mîini barele de fier, aşa cum făceam toţi cînd treceau temnicerii. Una din gorile a început să agite clopoţelul care emitea un sunet grav în timp ce cealaltă racorda un fir al magnetoului la una din gratiile de fier ale cuştii. După ce clopoţelul a sunat o bună bucată de vreme, al doilea operator a început să învîrtească manivela aparatului. Omul a sărit brusc înapoi, scoţînd ţipete jalnice.

Au repetat de cîteva ori experienţa cu acelaşi individ, acesta fiind ademenit de fiecare dată cu ajutorul unui fruct să se lipească de gratii. Ştiam că scopul era de a-l face să sară înapoi de îndată ce va auzi sunetul clopoţelului şi înainte de a se produce descărcarea electrică (tot un reflex condiţionat) ; scopul n-a fost însă atins în ziua aceea căci psihismul omului nu era suficient de dezvoltat ca să-i permită să facă o legătură între cauză şi efect.

Eu în schimb îi aşteptam, rînjind sarcastic în sinea mea, nerăbdător să le arăt deosebirea dintre

instinct şi inteligenţă. Chiar la primul sunet al clopoţelului, am luat brusc mîna de pe barele de fier şi m-am dat înapoi pînă la mijlocul cuştii. În acelaşi timp mă uitam ţintă la ei şi zîmbeam ironic. Gorilele încruntară sprîncenele. Nu mai rîdeau de loc de comportarea mea şi am avut chiar impresia că pentru prima oară parcă bănuiau că-mi bat joc de ele.

Aveau totuşi de gînd să repete experienţa cînd atenţia le-a fost distrasă de sosirea unor noi vizitatori.

XV

Trei indivizi înaintau de-a lungul culoarului : Zira, cimpanzeul-femelă, şi alţi doi maimuţoi dintre care unul era, în mod evident, o înaltă personalitate.

Era un urangutan, primul din această specie pe care-l vedeam pe planeta Soror. Era mai mic de stat decît gorilele şi cam adus de spate. Braţele lui erau relativ mai lungi, astfel încît mergea adeseori sprijinindu-se în mîini — ceea ce nu li se întîmpla decît rareori celorlalte maimuţe. Aveam astfel ciudata impresie că înaintează folosindu-se de două bastoane. Capu-i, înfundat între umeri, era împodobit cu un păr lung arămiu, iar faţa-i era înţepenită într-o expresie de pedantă meditaţie. Parcă aveam în faţă un bătrîn pontif, venerabil şi solemn. Şi costumul lui se deosebea foarte mult de

îmbrăcămintea celorlalte maimuțe: o redingotă lungă, neagră, al cărei rever era împodobit cu o steluță purpurie și niște pantaloni în dungi, albe și negre — totul destul de prăfuit.

O maimuță scundă, de sex femeiesc — din neamul cimpanzeilor — mergea în urma lui, purtînd o servietă voluminoasă. După atitudinea ei, părea să-i fie secretară. Cred că cititorul nu se mai miră dacă menționez atît de des unele atitudini și expresii semnificative ale acestor maimuțe. Jur că orice ființă cu judecată, văzînd acest cuplu, ar fi tras, ca și mine, concluzia că e vorba de un bătrîn savant și de umila lui secretară. Sosirea lor mi-a permis să constat o dată mai mult că printre maimuțe există, pare-se, un simț destul de dezvoltat al ierarhiei. Zira manifesta un vădit respect față de marele șef. Cele două gorile s-au repezit în întîmpinarea lui de îndată ce l-au zărit și i s-au închinat cu mare plecăciune. Urangutanul le-a răspuns printr-un mic semn neglijent cu mîna.

S-au îndreptat direct spre cușca mea. Nu eram oare exemplarul cel mai interesant din tot acest lot ? L-am întîmpinat pe șef cu zîmbetul meu cel mai prietenos și i-am adresat următoarele cuvinte pe un ton emfatic :

— Dragă urangutane ! Dacă ai ști cît sînt de fericit să mă aflu în sfîrșit în prezența unei făpturi cu o înfățișare din care emană atîta înțelepciune și inteligență ! Sînt convins că noi doi ne vom înțelege de minune.

„Dragul urangutan" tresărise la sunetul vocii mele. Se scărpină îndelung după ureche, în timp ce ochiu-i bănuitor iscodea cușca de parcă ar fi

presimțit vreun șiretlic. Cu caietul în mînă, Zira reciti însemnările pe care le luase despre cazul meu. Insista, dar era clar că urangutanul refuza să se lase convins. Rosti vreo două sau trei sentințe bombastice, ridică de cîteva ori din umeri, clătină din cap, apoi puse mîinile la spate și începu să se plimbe încolo și încoace pe culoar, trecînd de cîteva ori prin fața cuștii mele și aruncîndu-mi priviri destul de puțin binevoitoare. Celelalte maimuțe așteptau hotărîrile sale, păstrînd o respectuoasă tăcere.

Respectul acesta era însă numai aparent căci surprinzînd un semn furiș pe care una din gorile îl făcea celeilalte, și asupra căruia nu putea exista nici o îndoială, am înțeles că-și băteau joc de șeful cel mare. Atitudinea pe care o adoptase urangutanul față de mine mă înciudase. De aceea, văzînd că și celelalte maimuțe îl iau peste picior, m-am gîndit să joc și eu o mică scenă menită să-l convingă de inteligența mea. Am început să măsor cușca în lung și-n lat, cu pași mari, imitîndu-i mersul, gîrbovit, cu mîinile la spate, cu sprîncenele încruntate într-un aer de adîncă meditație.

Cele două gorile leșinau de rîs și nici măcar Zira nu și-a putut păstra seriozitatea. În ce privește secretara, a fost nevoită să-și vîre boticul în servietă ca să-și ascundă ilaritatea. M-am felicitat pentru această demonstrație pînă în clipa cînd mi-am dat seama că este periculoasă. Observîndu-mi mimica, urangutanul se înfurie și rosti cu glas tăios cîteva cuvinte aspre care restabiliră numaidecît ordinea. Apoi, se opri în fața mea și începu să-și dicteze observațiile secretarei.

Dicta de foarte multă vreme, subliniindu-şi fiecare frază cu gesturi pompoase. Începea să mi se facă lehamite de atîta orbire şi hotărîi să-i dau o nouă dovadă a capacităţilor mele intelectuale. Întinzînd mîna în direcţia lui, rostii cît mai corect cu putinţă :

— Mi Zaius.

Observasem că toţi subalternii i se adresau începînd cu aceste cuvinte. „Zaius", după cum aveam să aflu mai tîrziu, era numele pontifului iar „mi" — un titlu onorific.

Maimuţele au încremenit. Le-a pierit cheful de rîs, în special Zirei, care mi s-a părut extrem de tulburată, mai ales cînd am adăugat, îndreptîndu-mi degetul în direcţia ei : Zira — alt nume pe care-l reţinusem şi care nu putea fi decît al ei. În ce-l priveşte pe Zaius, a devenit foarte nervos şi a început iarăşi să umble pe culoar, clătinîndu-şi din nou neîncrezător capul.

După ce în sfîrşit s-a potolit, a poruncit să se repete, în prezenţa lui, toate testele la care fusesem supus încă din ajun. M-am descurcat uşor. Am salivat chiar de la prima fluierătură. Am sărit înapoi cînd a sunat clopoţelul. M-a pus să repet de vreo zece ori această ultimă experienţă, dictînd secretarei nesfîrşite comentarii.

Pe la sfîrşit, mi-a venit o idee. În momentul cînd gorila agita clopoţelul, am desprins clema care asigura legătura electrică cu gratiile mele şi am aruncat firul în afară. Apoi cu mîinile bine prinse de zăbrele nu m-am mai mişcat din loc, în timp ce al doilea paznic, care nu observase

isprava mea, se căznea să învîrtă manivela magnetoului, devenit inofensiv.

Eram foarte mîndru de această iniţiativă care trebuia să constituie o dovadă incontestabilă de înţelepciune pentru orice fiinţă cu judecată. De fapt, atitudinea Zirei mi-a dovedit că ea cel puţin era profund impresionată. Mă privi cu ochi deosebit de pătrunzători şi boticul ei alb se coloră în roz, ceea ce, după cum aveam să aflu mai tîrziu, este un semn de emoţie la cimpanzei. Dar nimic nu-l putea convinge pe urangutan. Maimuţoiul ăsta afurisit începu iarăşi să ridice din umeri într-un chip foarte neplăcut şi să dea din cap cu înverşunare cînd Zira i se adresă. Era un savant cu metodă ; nu-i plăcea să fie dus de nas. Dădu alte instrucţiuni gorilelor şi fui supus unui nou test care era o combinaţie a primelor două.

Îl cunoşteam şi pe ăsta. Văzusem chiar în unele laboratoare practicîndu-se asemenea teste pe cîini. Scopul lor era de a-l dezorienta pe animal, de a-i provoca tulburări nervoase combinînd două reflexe. Una din gorile a început să fluiere, făgăduind astfel o recompensă, în timp ce cealaltă îşi agita clopoţelul, ceea ce prevestea o pedeapsă. Mi-am adus aminte de concluziile unui mare biolog în legătură cu asemenea experienţe : el spunea că amăgind astfel un animal i se pot provoca tulburări emoţionale ce seamănă foarte mult cu nevroza omului şi chiar uneori fenomene de demenţă, dacă aceste experienţe sînt repetate mai des.

M-am ferit bineînţeles să cad în această capcană ; prefăcîndu-mă că ascult cu deosebită atenţie mai întîi fluierăturile, apoi sunetul clopoţelului,

m-am așezat la o distanță egală de cele două surse de zgomot, cu bărbia sprijinită în căușul palmei, în atitudinea tradițională a cugetătorului. Zira nu s-a putut stăpîni și a bătut din palme. Zaius a scos o batistă din buzunar și și-a șters fruntea.

Transpira, dar nimic nu-i putea zdruncina stupidul scepticism. Mi-am dat bine seama după mutra lui, la sfîrșitul discuției vehemente pe care a avut-o cu Zira. Apoi a mai dictat niște note secretarei, a dat instrucțiuni amănunțite Zirei, care le-a ascultat cu un aer nemulțumit, și în cele din urmă a plecat, nu înainte de a-mi arunca însă o ultimă privire încruntată.

Zira s-a adresat celor două gorile și am înțeles imediat că le poruncește să mă lase în pace, cel puțin pînă la sfîrșitul zilei, căci ele au plecat cu tot calabalîcul. Cînd a rămas singură cu mine, s-a apropiat de cușca mea și m-a examinat din nou în tăcere, o bună bucată de vreme. Apoi, cu un gest spontan, mi-a întins laba prietenește. I-am strîns-o cu emoție, șoptind cu glas blînd numele ei. Am înțeles, după roșeața care i-a acoperit boticul, că este adînc mișcată.

XVI

Cîteva zile mai tîrziu Zaius s-a întors și vizita lui a fost semnalul unor mari răsturnări în rînduiala sălii. Dar trebuie să povestesc mai întîi cum

am reușit în acest interval de timp să mă mai evidențiez în ochii maimuțelor.

A doua zi după prima inspecție a urangutanului, am fost copleșiți de o avalanșă de noi teste ; cel dintîi — cînd ni s-a adus masa. În loc să lase alimentele pe jos în cușcă, așa cum procedau de obicei, Zoram și Zanam, cele două gorile ale căror nume le aflasem pînă la urmă, le-au ridicat în niște coșuri pînă în tavan, folosind un sistem de scripeți cu care erau înzestrate toate cuștile. Totodată au lăsat în fiecare celulă patru cuburi de lemn destul de voluminoase. După aceea s-au tras înapoi și au observat reacția noastră.

Ți-era mai mare mila să vezi mutra dezamăgită și nedumerită a tovarășilor mei de suferință. Încercau să sară, dar nici unul nu putea atinge coșul. Unii s-au cățărat de-a lungul gratiilor dar cînd ajungeau sus degeaba întindeau mîna, căci tot nu puteau apuca alimentele care erau departe de pereții laterali. Mi-era rușine de neghiobia acestor oameni. Cred că nu e nevoie să spun că am rezolvat imediat această problemă. Era de ajuns să așezi cele patru cuburi unul peste altul, să te urci pe acest eșafodaj și să desprinzi coșul din cui. Ceea ce am și făcut, ascunzîndu-mi mîndria sub un aer de prefăcută indiferență. Nu era genial, dar am fost singurul care s-a arătat atît de subtil. Admirația vădită a lui Zoram și a lui Zanam mi-a mers drept la inimă.

Am început să mănînc fără a-mi ascunde disprețul față de ceilalți prizonieri care erau incapabili să-mi urmeze exemplul, deși fuseseră martorii isprăvii mele. Nici măcar Nova nu m-a

putut imita în ziua aceea, cu toate că am repetat de mai multe ori, special pentru ea, întreaga operație. A încercat totuși — era cu siguranță una din cele mai inteligente din grupul nostru. A căutat să pună un cub peste altul dar l-a așezat strîmb, s-a speriat cînd a căzut și s-a ascuns într-un colț al cuștii. Această fată, de o agerime și de o suplețe deosebite, ale cărei gesturi erau toate de o desăvîrșită armonie, era, ca și toți ceilalți de altfel, de-o stîngăcie inexplicabilă de îndată ce trebuia să mînuiască un obiect. Totuși, după două zile a învățat să execute această operație.

În dimineața aceea mi-a fost însă milă de ea și i-am aruncat printre zăbrele două dintre cele mai frumoase fructe. Acest gest mi-a adus o dezmierdare din partea Zirei, care tocmai intrase. Mi-am rotunjit spinarea ca o pisică sub laba-i păroasă, spre marea nemulțumire a Novei pe care asemenea familiarități o înfuriau și care începu imediat să se agite și să geamă.

M-am remarcat și în multe alte împrejurări, dar mai ales am reușit, ascultînd cu atenție, să rețin cîteva cuvinte simple din limbajul maimuțesc și să le înțeleg sensul. Făceam exerciții de pronunțare cînd Zira trecea în fața cuștii mele și ea părea din ce în ce mai uimită. Ajunsesem tocmai în acest stadiu cînd a avut loc a doua inspecție a lui Zaius.

Era și de data asta escortat de secretara lui dar mai era însoțit și de un alt urangutan, solemn ca și el, decorat ca și el și cu care stătea de vorbă de la egal la egal. Mi-am închipuit că

e vorba de un confrate, chemat în consultație pentru a examina cazul straniu pe care-l constituiam. Au început o lungă discuție în fața cuștii mele, împreună cu Zira, care li se alăturase. Maimuțoaica vorbi îndelung și cu înflăcărare. Știam că-mi susține cauza, scoțînd în evidență agerimea excepțională a minții mele, de care nimeni nu se mai putea îndoi. Intervenția ei n-a reușit decît să stîrnească, la cei doi savanți, un zîmbet de neîncredere.

A trebuit iarăși să mă supun, în fața lor, testelor pe care le executasem cu atîta îndemînare. Ultimul din ele consta în deschiderea unei cutii închisă cu nouă sisteme diferite de încuietori (zăvor, știft, cheie, cîrlig etc...) Pe Pămînt, Kinnaman dacă nu mă înșel, inventase un asemenea dispozitiv pentru a evalua discernămîntul maimuțelor și aceasta era cea mai complicată problemă pe care au putut-o rezolva unele dintre ele. Probabil că această experiență era tot așa apreciată și aici — însă cu oameni. După cîteva dibuiri, făcusem față cu cinste acestui test.

Acum însăși Zira mi-a întins cutia și am înțeles din privirea-i rugătoare că dorește din tot sufletul să fac o strălucită demonstrație, ca și cum propria-i reputație ar fi fost în joc. Mi-am dat toată silința să-i fac pe plac și cît ai clipi din ochi am deschis cele nouă încuietori, fără cea mai mică șovăială. Dar nu m-am mulțumit cu atît. Am scos fructul cuprins în cutie și l-am oferit cu un gest galant maimuțoaicei. L-a primit roșind de emoție. Apoi mi-am etalat toate cunoștințele și am rostit cele cîteva cuvinte pe care le

învăţasem, arătînd cu degetul obiectele respective.

De data asta mi se părea imposibil să mai poată avea cineva îndoieli asupra adevăratei mele origini. Dar vai! nu ştiam pe atunci cît de orbi sînt urangutanii! Au schiţat din nou zîmbetul acela sceptic care mă scotea din sărite, au întrerupt-o pe Zira şi au început iarăşi să discute între ei. Mă ascultaseră ca pe un papagal. Simţeam că erau de acord să atribuie talentele mele unui fel de instinct şi unui ascuţit spirit de imitaţie. Adoptaseră probabil regula ştiinţifică pe care un savant de la noi o rezuma astfel: *„In no case may we interpret an action as the outcome of the exercise of a higher psychical faculty if it can be interpreted as the outcome of one which stands lower in the psychological scale“* [1].

Acesta era desigur sensul limbajului lor ştiinţific şi începeam să spumeg de furie. Poate că nu m-aş fi putut stăpîni şi aş fi izbucnit, dacă n-aş fi surprins o privire fugară pe care mi-a aruncat-o Zira. Era clar că nu este de acord cu ei şi îi este ruşine de cuvintele pe care le rostesc în faţa mea.

În sfîrşit, confratele lui Zaius s-a retras după ce a emis probabil o părere categorică asupra

[1] Nu trebuie în nici un caz să interpretăm vreun act ca fiind consecinţa exercitării unei facultăţi psihice superioare, dacă acest act poate fi interpretat ca fiind dictat de o facultate aflată pe o treaptă inferioară pe scara psihologică (engl.). (C. L. Morgan)

mea. Urangutanul meu s-a apucat atunci de alte treburi. A făcut înconjurul sălii, examinînd amănunţit pe fiecare prizonier şi dînd noi instrucţiuni Zirei care le nota pe măsură ce el le formula. Mimica lui prevestea numeroase schimbări în repartizarea noastră în cuşti. Nu mi-a trebuit mult ca să pricep planul lui şi să înţeleg rostul comparaţiilor foarte clare pe care le făcea între caracteristicile unor bărbaţi şi cele ale unor femei.

Nu mă înşelasem. Gorilele executau acum ordinele şefului cel mare transmise prin intermediul Zirei. Am fost repartizaţi cîte un cuplu în fiecare cuşcă. Ce diabolice încercări prevesteau oare aceste împerecheri? Ce particularităţi ale rasei umane voiau oare să studieze aceste maimuţe, stăpînite de furia experimentărilor? Cunoşteam destul de bine activitatea laboratoarelor biologice şi de aceea bănuiam despre ce este vorba: pentru un savant care şi-a luat drept cîmp de investigaţie instinctele şi reflexele, instinctul sexual este de un interes primordial.

Asta era deci! Aceşti demoni voiau să studieze pe noi, pe mine, care nimerisem în această turmă printr-o extravaganţă a destinului, practicile amoroase ale oamenilor, metodele de apropiere a masculului şi a femelei, felul cum se împreunează în captivitate, pentru a le compara, poate, cu diferite observaţii anterioare asupra aceloraşi oameni în libertate. Aveau poate de gînd să efectueze şi experimente de selecţie sexuală?

De îndată ce am înțeles intențiile lor, m-am simțit umilit ca niciodată și am făcut în sinea mea legămînt că mai bine să mor decît să mă pretez la asemenea manevre degradante. Trebuie să mărturisesc însă că rușinea mi-a scăzut în proporții simțitoare, deși hotărîrea mi-a rămas tot atît de neclintită, cînd am văzut femeia pe care știința mi-o hărăzise ca tovarășă. Era Nova. Mă simțeam chiar aproape dispus să-i iert bătrînului fanfaron nerozia și orbirea și n-am mai protestat de loc cînd Zoram și Zanam m-au apucat de mijloc și m-au zvîrlit la picioarele nimfei torentului.

XVII

Nu voi povesti amănunțit scenele ce s-au petrecut în cuștile vecine în săptămînile care au urmat. Așa cum îmi închipuisem, maimuțele își puseseră în gînd să studieze comportarea amoroasă a oamenilor și s-au apucat de treabă cu obișnuitul lor spirit metodic, notîndu-și cele mai mici amănunte, străduindu-se să provoace apropierile, intervenind uneori cu țepușele lor pentru a convinge un individ mai recalcitrant.

Începusem și eu să adun unele observații cu intenția de a împodobi reportajul pe care aveam de gînd să-l public la întoarcerea mea pe Pămînt ; m-am plictisit însă repede căci n-am găsit

nimic mai picant de reținut, nimic, cu excepția, poate, a felului straniu în care bărbatul făcea curte femeii înainte de a se apropia de dînsa. Executa un fel de dans nupțial, întocmai ca unele păsări de pe la noi ; un dans lent, șovăitor, alcătuit din pași înainte, înapoi și în lături. Se mișca astfel într-un cerc ce se micșora tot mai mult, un cerc în centrul căruia se afla femeia, care se învîrtea doar în jurul ei fără să se deplaseze. Am asistat cu interes la cîteva asemenea demonstrații al căror ritual era, în linii mari, mereu același, cu excepția unor amănunte care puteau varia. În ce privește împreunarea propriu-zisă care încheia aceste preliminarii, deși la început am rămas cam uluit văzîndu-mă martorul unor asemenea exhibiții, am ajuns, după scurtă vreme să nu le acord mai multă atenție decît ceilalți prizonieri. Singurul element surprinzător era gravitatea științifică cu care maimuțele le pîndeau, notîndu-și întotdeauna cele mai mici amănunte în carnetul lor de însemnări.

Cu totul altă întorsătură au luat însă lucrurile cînd, dîndu-și seama că nu iau parte la aceste zbenguieli — așa mă jurasem și nimic nu m-ar fi putut determina să mă dau astfel în spectacol — gorilele și-au pus în cap să mă constrîngă cu mijloace violente și au început să mă zădărască printre gratii, împungîndu-mă cu țepușele lor, pe mine, Ulysse Mérou, pe mine, un om creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu ! Am protestat cu energie. Brutele acelea se încăpățînau, și nu știu ce s-ar fi întîmplat cu

mine dacă nu şi-ar fi făcut apariţia Zira, căreia i-au raportat îndărătnicia mea.

A stat mult pe gînduri, apoi s-a apropiat de mine şi privindu-mă cu ochii ei frumoşi şi inteligenţi, m-a bătut uşor cu palma peste ceafă şi mi-a ţinut un mic discurs care, în închipuirea mea, suna cam aşa :

— Bietule omuleţ ! părea ea să spună. Ce ciudat eşti ! Nu s-a pomenit niciodată ca vreunul din neamul tău să se poarte aşa. Uită-te în jurul tău, ia pildă de la ceilalţi. Fă ce ţi se cere şi ai să fii răsplătit.

A scos din buzunar o bucată de zahăr şi mi-a întins-o. Eram disperat. Deci şi ea mă considera un animal, e drept, poate ceva mai deştept decît ceilalţi. Am refuzat, clătinînd furios din cap, şi m-am dus să mă întind în capătul celălalt al cuştii mele, departe de Nova care mă privea cu ochi neînţelegători.

Lucrurile n-ar fi mers mai departe dacă bătrînul Zaius nu şi-ar fi făcut tocmai atunci apariţia, mai înfumurat ca oricînd. Venise să vadă rezultatul experienţelor sale şi, aşa cum obişnuia, s-a informat mai întîi de mine. Zira n-a avut încotro şi a trebuit să-i aducă la cunoştinţă încăpăţînarea mea. A avut aerul foarte nemulţumit şi s-a plimbat aproape un minut cu mîinile la spate, apoi a dat nişte ordine pe un ton autoritar. Zoram şi Zanam au deschis cuşca, au scos-o de acolo pe Nova şi mi-au adus în schimb o matroană de vîrstă respectabilă. Pedantul ăla de Zaius, stupid şi pretenţios, pătruns de

metode ştiinţifice, hotărîse să încerce aceeaşi experienţă cu altă femeie.

Nu asta era însă nenorocirea cea mai mare şi nici nu mă mai gîndeam la trista soartă ce mă aştepta. O urmăream cu spaimă pe prietena mea Nova. M-am îngrozit văzînd-o aruncată în cuşca din faţa mea, la cheremul unui bărbat lat în umeri, o matahală de om cu pieptul păros care a început imediat să se învîrte în jurul ei, pornind cu o ardoare frenetică ciudata paradă a dragostei pe care am descris-o mai sus.

Îndată ce mi-am dat seama de intenţiile acestei brute, am uitat înţeleptele mele hotărîri. Mi-am pierdut minţile şi m-am purtat o dată mai mult ca un smintit. Într-adevăr, turbam de mînie. Am început să urlu, să chelălăi precum oamenii de pe Soror. Mi-am manifestat furia întocmai ca ei, aruncîndu-mă asupra gratiilor, muşcîndu-le, cu gura plină de bale, scrîşnind din dinţi — pe scurt purtîndu-mă în chipul cel mai bestial.

Dar cel mai surprinzător a fost rezultatul cu totul neaşteptat al acestui scandal. Văzînd atitudinea mea, Zaius zîmbi. Era prima dovadă de bunăvoinţă pe care mi-o manifesta. Recunoscuse în sfîrşit comportarea tipică a oamenilor şi se afla acum în elementul lui. Teza sa îşi găsea o strălucită confirmare. Era atît de bine dispus încît a acceptat, în urma unei observaţii făcute de Zira, să revină asupra hotărîrii lui şi să-mi dea o ultimă şansă. Au scos-o pe matroana aceea îngrozitoare din cuşca mea şi mi-au adus-o înapoi pe Nova, înainte ca bruta s-o fi atins. Grupul de

maimuțe s-a dat atunci la o parte și au început cu toții să mă pîndească de la oarecare distanță.

Ce-aș mai putea adăuga ? Aceste emoții zdrobiseră în mine orice rezistență. Simțeam că n-aș putea suporta imaginea nimfei mele dată pe mîna altui bărbat. M-am resemnat cu lașitate la victoria urangutanului care se bucura acum de șiretenia lui. Am schițat un pas timid de dans.

Da ! eu, unul din regii creațiunii, am început să mă rotesc în jurul iubitei mele. Eu, culmea unei evoluții milenare, în fața tuturor acestor maimuțe adunate care mă urmăreau cu nesaț, a unui urangutan bătrîn care-și dicta observațiile secretarei, în fața unui cimpanzeu femelă care zîmbea cu un aer binevoitor, în fața a două gorile rînjite, eu, un om, invocînd scuza unor împrejurări cosmice excepționale, profund convins în clipa aceea că există în ceruri și pe planete mai multe lucruri decît au visat vreodată cei mai înțelepți filozofi, eu, Ulysse Mérou, am început asemenea unui păun, să execut în jurul încîntătoarei Nova, dansul nupțial.

Partea a doua

I

TREBUIE să mărturisesc acum că m-am adaptat cu o deosebită ușurință condițiilor de viață din cușca mea. Din punct de vedere material eram cît se poate de mulțumit : ziua, maimuțele erau foarte atente față de mine, iar noaptea împărțeam culcușul cu una din cele mai frumoase fete din cosmos. M-am deprins chiar atît de bine cu această situație, încît nici n-am simțit cît este de extravagantă și înjositoare, iar timp de peste o lună n-am făcut nici o încercare cît de cît mai serioasă ca să-i pun capăt. Abia am reușit să mai învăț cîteva cuvinte din limbajul maimuțesc. N-am mai depus nici un efort pentru a intra în legătură cu Zira, astfel încît, chiar dacă a avut poate cîndva intuiția naturii mele spirituale, se lăsase pesemne convinsă de Zaius și mă considera acum un om de pe planeta ei, adică un animal ; un animal inteligent, poate, dar nicidecum înzestrat cu rațiune.

Superioritatea mea asupra celorlalți prizonieri, pe care n-o mai scoteam chiar atît în evidență încît să-mi sperii paznicii, făcea din mine su-

biectul cel mai strălucit al institutului. Mărturisesc — spre ruşinea mea — că această cinste satisfăcea întru totul ambiţiile mele prezente şi mă umplea chiar de mîndrie. Zoram şi Zanam se arătau prietenoşi cu mine, bucurîndu-se cînd zîmbeam, rîdeam sau pronunţam cîteva cuvinte. După ce au epuizat cu mine toate testele clasice, s-au străduit să născocească alte noi, mai subtile şi ne bucuram împreună cînd găseam soluţia problemei. Nu uitau niciodată să-mi aducă vreo prăjitură, pe care o împărţeam întotdeauna cu Nova. Eram o pereche privilegiată. Credeam, în înfumurarea mea, că tovarăşa mea de cuşcă îşi dă seama de tot ceea ce datorează talentelor mele şi petreceam o bună parte din timp umflîndu-mă în pene faţă de ea.

Şi totuşi într-o bună zi, după cîteva săptămîni, m-a apucat un fel de greaţă. Să fi fost oare reflexul din privirea Novei care mi se păruse, în noaptea aceea, deosebit de inexpresiv ? Sau, poate, bucăţica de zahăr pe care mi-o oferise cu cîteva clipe înainte Zira şi care căpăta deodată un gust amar ? Fapt este că mi-a fost ruşine de laşa mea resemnare. Ce ar gîndi despre mine profesorul Antelle, dacă din întîmplare ar mai trăi şi m-ar vedea în halul ăsta ? Gîndul acesta mi-a devenit repede insuportabil şi am hotărît să mă port chiar din clipa aceea ca un om civilizat.

Mîngîind braţul Zirei, în semn de recunoştinţă, i-am luat din mînă carnetul şi stiloul. M-am împotrivit blîndelor ei mustrări şi, aşezîndu-mă pe paie, m-am apucat să zugrăvesc în cîteva linii repezi silueta Novei. Desenez destul de bine şi, modelul inspirîndu-mă, am reuşit să fac o schiţă destul de bună pe care am întins-o maimuţei.

Desenul acesta îi trezi din nou îndoielile despre mine şi o văzui iarăşi tulburată. I se înroşi boticul şi mă privi insistent, stăpînindu-şi cu greu un fior. Văzînd-o atît de buimăcită, luai înapoi cu un gest autoritar carnetul pe care de data asta mi-l cedă fără să mai protesteze. Cum de nu mă gîndisem mai înainte la mijlocul acesta atît de simplu ? Adunîndu-mi amintirile din şcoală, trasai figura geometrică ce ilustrează teorema lui Pitagora. Alegerea mea n-a fost întîmplătoare. Îmi aduceam aminte de un roman ştiinţifico-fantastic pe care-l citisem în tinereţe şi în care un bătrîn savant folosea acest procedeu pentru a intra în legătură cu fiinţele raţionale de pe altă lume. Discutasem chiar despre asta, în cursul călătoriei noastre, cu profesorul Antelle care aprobase această metodă. Adăugase chiar, cuvintele sale îmi sunau încă proaspăt în ureche, că regulile lui Euclid fiind complet false erau pesemne, tocmai de aceea universale.

În orice caz, efectul produs asupra Zirei a fost extraordinar. Botul ei s-a făcut purpuriu şi a scos o violentă exclamaţie. Nu şi-a revenit decît atunci cînd s-au apropiat Zoran şi Zanam, intrigaţi de atitudinea ei. A avut atunci o reacţie care mi s-a părut curioasă : după ce mi-a aruncat o privire furişă, a ascuns cu grijă desenele pe care le făcusem cu cîteva clipe înainte. A adresat

cîteva cuvinte gorilelor care au părăsit sala și am înțeles că le-a îndepărtat sub un pretext oarecare. Apoi s-a întors spre mine și mi-a strîns mîna ; apăsarea aceasta avea însă cu totul altă semnificație decît atunci cînd mă dezmierda ca pe un tînăr animal care a reușit un exercițiu mai dificil. În sfîrșit, mi-a întins carnețelul și stiloul cu un aer rugător.

Ea era acum nerăbdătoare să stabilească un contact. Îi mulțumii în gînd lui Pitagora și pornii mai departe pe calea geometriei. Pe o pagină din carnet am desenat cît mai corect cu putință cele trei conice, cu axele și focarele lor : o elipsă, o parabolă și o hiperbolă. Apoi pe pagina de alături am trasat un con circular drept. Se știe că din intersecția unui asemenea corp cu un plan rezultă una din cele trei conice, al cărei gen este în funcție de înclinația planului. Am făcut desenul în cazul elipsei și apoi, întorcîndu-mă la prima figură, am arătat cu degetul maimuței uluite curba corespunzătoare.

Mi-a smuls carnetul din mînă, a desenat la rîndul ei un con întretăiat de un plan cu altă înclinație și cu degetu-i lung mi-a arătat hiperbola. M-a cuprins o emoție atît de puternică încît mi-au venit lacrimi în ochi și i-am strîns convulsiv mîinile. Nova chelălăia de mînie în fundul cuștii. Instinctul n-o înșela asupra semnificației acestor efuziuni. O comuniune spirituală se legase acum între Zira și mine, prin intermediul geometriei. Încercam o satisfacție aproape senzuală și simțeam că și maimuța e adînc tulburată.

Cu un gest brusc își desprinse mîinile din strînsoarea mea și ieși alergînd din sală. Nu lipsi mult dar în acest scurt răstimp rămăsei ca pierdut într-un vis. Nici nu îndrăzneam să-mi ridic ochii la Nova, care se învîrtea în jurul meu mîrîind : mă simțeam parcă vinovat față de ea.

Cînd s-a întors, Zira mi-a întins o coală mare de hîrtie prinsă de o planșetă de desen. După cîteva clipe de gîndire am hotărît să dau o lovitură decisivă. Într-un colț al colii am descris sistemul Bételgeusei, așa cum se înfățișase privirilor noastre cînd ne aflam încă în nava spațială, cu astrul uriaș în centru și cele patru planete în jurul lui. Am însemnat poziția exactă a planetei Soror și a micului ei satelit, i-am arătat-o cu degetul Zirei apoi mi-am îndreptat degetul în direcția ei. Mi-a făcut semn că a înțeles foarte bine.

Atunci, într-un alt colț al foii de hîrtie, am desenat vechiul meu sistem solar, cu principalele sale planete. I-am arătat Pămîntul și am întors apoi degetul spre mine.

De data asta parcă nu se putea dumiri. A arătat și ea Pămîntul, apoi și-a îndreptat degetul spre cer. Am făcut un semn afirmativ. Era uluită și se căznea să priceapă. Ca să-i vin în ajutor am trasat o linie punctată de la Pămînt la Soror și am desenat vasul nostru, la o altă scară, bineînțeles, pe această traiectorie. Parcă se făcu lumină în mintea ei. Eram acum sigur că a înțeles în sfîrșit cine sînt și de unde vin. Tocmai în clipa cînd o nouă pornire de simpatie o apropia

de mine, la capătul culoarului își făcu apariția Zaius care venea în obișnuita-i inspecție.

Zira aruncă în juru-i o privire îngrozită. Înfășură repede coala de hîrtie, vîrî carnetul în buzunar și înainte ca urangutanul să se fi apropiat, dovedi să-și lipească un deget pe buze într-un gest rugător. Îmi recomanda să nu mă dau de gol față de Zaius. Am ascultat-o fără să înțeleg însă motivul acestor mistere. Convins însă că de acum înainte am în ea o aliată, mi-am reluat atitudinea de animal inteligent.

II

Din ziua aceea, datorită Zirei, cunoștințele mele despre cultura maimuțelor și limba lor au făcut progrese rapide. Sub pretextul unor teste speciale noua mea prietenă reușea să mă vadă singură aproape în fiecare zi. S-a apucat să-mi facă educația învățîndu-mă limba ei și studiind-o în același timp pe a mea cu o rapiditate care mă uimea. N-au trecut nici două luni și eram în stare să discutăm despre subiecte foarte diferite. Am reușit să înțeleg încetul cu încetul spiritul planetei Soror și voi încerca acum să descriu trăsăturile principale ale acestei stranii civilizații.

De îndată ce am putut sta de vorbă cu Zira am orientat bineînțeles conversația spre subiec-

tul principal al curiozității mele. Maimuța este oare într-adevăr singura ființă gînditoare, stăpînul acestei planete ?

— Dar ce-ți închipui tu ? se miră ea. Maimuța este bineînțeles singura creatură cu judecată, singura care, în afară de trup, mai are și suflet. Chiar cei mai materialiști dintre savanții noștri recunosc esența supranaturală a sufletului maimuțesc.

Asemenea fraze mă făceau întotdeauna să tresar fără voie.

— Bine, Zira, dar atunci ce sînt oamenii ?

Vorbeam franțuzește căci, după cum am mai spus, a învățat mai repede limba mea decît am învățat-o eu pe a ei, și instinctiv ne-am tutuit. E drept că la început s-au ivit unele dificultăți de interpretare, căci cuvintele „maimuță" și „om" nu evocau pentru noi aceleași fapturi ; acest inconvenient a fost însă repede înlăturat. De fiecare dată cînd rostea cuvîntul „maimuță", traduceam în sinea mea : ființă superioară, culme a evoluției. Cînd vorbea despre oameni, știam că se referă la niște creaturi sălbatice, înzestrate cu un anumit spirit de imitație și prezentînd unele analogii anatomice cu maimuțele, dar de un psihism embrionar și lipsite de conștiință.

— Abia acum o sută de ani, îmi explică ea pe un ton doctoral, am început să facem progrese remarcabile în cercetarea originii speciilor. Pe vremuri se credea că speciile sînt imuabile, că toate ființele au fost create cu trăsăturile și caracteristicile lor actuale de către un Dumnezeu atotputernic. Dar un șir întreg de mari gîndi-

tori, toți cimpanzei, au modificat în întregime concepțiile noastre în această problemă. Știm astăzi că speciile se transformă și că, după cît se pare, au avut toate o origine comună.

— Și vrei să spui că maimuța se trage din om ?

— Așa au crezut unii ; dar problema e ceva mai complicată. Maimuțele și oamenii reprezintă două ramuri diferite care, de la un anumit punct, au evoluat în direcții divergente : primele s-au ridicat treptat pînă la nivelul conștiinței, în timp ce ceilalți stagnau în animalitatea lor. De altfel, mulți urangutani continuă și azi să nege cu încăpățînare această evidență.

— Pomeneai adineauri, Zira, de... un șir de mari gînditori, toți cimpanzei ?

Redau această convorbire întocmai cum s-au desfășurat : săream de la una la alta căci, în setea mea de a afla cît mai multe, o antrenam pe Zira în numeroase și lungi digresiuni.

— Mai toate descoperirile importante, afirmă ea cu vehemență, au fost făcute de cimpanzei.

— Există caste la maimuțe ?

— După cum ți-ai dat și tu seama, există trei neamuri distincte, fiecare cu caracteristicile lui proprii : cimpanzei, gorile și urangutani. Barierele de rasă, care existau odinioară, au fost desființate și vrajba pe care o stîrneau s-a potolit datorită mai ales campaniilor duse de cimpanzei. Azi nu mai există, în principiu, nici o deosebire între noi.

— Dar majoritatea descoperirilor importante, insistai eu, au fost făcute de cimpanzei.

— Asta-i un fapt.

— Și gorilele ?

— Eh, sînt niște mîncători de carne, spuse ea cu dispreț. Erau pe vremuri mari boieri și mulți au păstrat gustul puterii. Le place să organizeze și să conducă. Adoră vînătoarea și viața în aer liber. Cei mai săraci se tocmesc la munci care necesită multă forță fizică.

— Dar urangutanii ?

Zira mă privi o clipă, apoi izbucni în rîs.

— Ei reprezintă știința oficială, spuse ea. Faptul acesta l-ai constatat și tu și mă tem că vei avea multe alte prilejuri să-l verifici. Învață o mulțime de lucruri din cărți. Sînt toți decorați. Unii sînt considerați adevărate somități într-o specialitate îngustă, care reclamă o foarte bună memorie. Altminteri...

Făcu un gest disprețuitor. N-am insistat, rezervîndu-mi dreptul să revin mai tîrziu asupra acestui subiect. Am readus-o la probleme mai generale. La rugămintea mea, Zira a desenat arborele genealogic al maimuței, așa cum fusese el reconstituit de cei mai de seamă specialiști. Semăna foare mult cu schemele ce reprezintă, la noi, procesul evolutiv. Dintr-un trunchi care se pierdea, la bază, în bezna necunoscutului, se desprindeau succesiv diferite ramuri : vegetale, organisme unicelulare, apoi celenterate, echinoderme ; mai sus venea rîndul peștilor, al reptilelor și, în sfîrșit, al mamiferelor. Arborele se prelungea cu un ordin analog cu cel al primatelor noastre. De aici se desprindea o nouă ramură,

aceea a oamenilor. Se oprea însă brusc, în timp ce tulpina centrală continua să se înalțe, dînd naștere diferitelor specii de maimuțe preistorice cu nume barbare, ca să ajungă în cele din urmă la *simius sapiens*, care forma cele trei culmi ale evoluției : cimpanzeul, gorila și urangutanul. Era foarte clar.

— Creierul maimuței, continuă Zira, s-a dezvoltat și s-a perfecționat în timp ce creierul omului n-a suferit aproape nici o modificare.

— Dar cum se face că tocmai creierul maimuței s-a dezvoltat ?

Vorbirea fusese desigur un factor esențial. Dar de ce maimuțele vorbeau și nu oamenii ? Savanții aveau păreri deosebite în această privință. Unii invocau o misterioasă intervenție divină. Alții susțineau că maimuța este înzestrată cu rațiune datorită, în primul rînd, faptului că are patru mîini îndemînatice.

— Avînd numai două mîini, cu degete scurte și neîndemînatice, spuse Zira, omul a fost probabil handicapat chiar de la naștere, a fost incapabil să progreseze și să capete cunoștințe exacte asupra lumii înconjurătoare. Din același motiv nu s-a putut niciodată folosi cu dibăcie de o unealtă... Da, o fi încercat el poate, cu stîngăcie, în vremuri de demult... S-au găsit unele vestigii curioase. Se fac chiar acum numeroase cercetări în această direcție. Dacă te interesează, am să-ți fac cunoștință cu Cornelius. E mult mai în măsură decît mine să discute asemenea probleme.

— Cornelius ?

— Da, logodnicul meu, spuse Ziro roșind. Un adevărat, un mare savant.

— Cimpanzeu ?

— Bineînțeles !... Da, conchise ea, asta-i părerea mea : faptul că sîntem cvadrumani constituie unul din factorii cei mai importanți ai evoluției noastre spirituale. Aceasta ne-a permis mai întîi să ne suim în copaci și astfel să concepem cele trei dimensiuni ale spațiului, în timp ce omul, lipit de pămînt din cauza unei malformații fizice, lîncezea pe o suprafață plană. Am prins apoi gust de unealtă pentru că puteam să ne folosim de ea cu pricepere. Au urmat realizările și astfel am ajuns la înțelepciune.

Pe Pămînt auzisem adeseori invocîndu-se argumente diametral opuse pentru a se explica superioritatea omului. După ce m-am gîndit bine, am ajuns însă la concluzia că raționamentul Zirei nu este nici mai mult, nici mai puțin convingător decît al nostru.

Aș fi vrut să continui această discuție și mai aveam de pus o sumedenie de întrebări, dar am fost întrerupți de Zoram și Zanam care aduceau masa de seară. Zira mi-a urat în șoaptă noapte bună și a plecat.

Am rămas în cușca mea, singur cu Nova. Terminasem de mîncat. Gorilele plecaseră după ce stinseseră toate becurile afară de unul, cel de la intrare, care răspîndea o lumină palidă. Mă uitam la Nova meditînd la tot ce aflasem în cursul zilei. Era evident că n-o putea suferi pe Zira și că discuțiile noastre o înciudau. La început protestase chiar, în felul ei, și încercase să se inter-

pună între mine și maimuță, sărind prin cușcă, smulgînd smocuri de paie și aruncîndu-le în capul intrusei. A trebuit să recurg la argumente mai energice ca s-o potolesc. După ce i-am tras cîteva palme răsunătoare peste fundu-i delicat, în sfîrșit s-a astîmpărat. Mi-am îngăduit asemenea gesturi brutale aproape fără să-mi dau seama ; mai tîrziu am avut remușcări, dar Nova nu părea supărată pe mine.

Efortul intelectual pe care-l făcusem ca să-mi însușesc teoriile evoluției maimuțești mă epuizase. Am fost fericit cînd am văzut-o pe Nova apropiindu-se de mine în penumbră și solicitînd în felul ei dezmierdările semi-umane, semi-animale al căror cod îl elaborasem încetul cu încetul; un cod cu totul neobișnuit ale cărui reguli nu prezintă prea mult interes, alcătuit din compromisuri și din concesii reciproce față de uzanțele lumii civilizate și față de moravurile acestei umanități insolite ce trăia pe planeta Soror.

III

Era o zi mare pentru mine. Cedînd rugăminților mele, Zira acceptase să mă scoată din Institutul de înalte studii biologice — acesta era numele instituției — ca să facem o plimbare prin oraș.

Luase această hotărîre abia după lungi șovăieli. Mi-a trebuit multă vreme ca s-o pot convinge

definitiv de adevărata-mi origine. Cît timp eram împreună admitea această evidență, dar cum se afla departe de mine, începea iarăși să se îndoiască. O înțelegeam. Felul cum descrisesem oamenii și mai ales maimuțele de pe Pămîntul nostru nu putea să n-o șocheze. Mi-a mărturisit ulterior că a preferat multă vreme să mă considere mai curînd un vrăjitor sau un șarlatan decît să admită cele spuse de mine. Și totuși, în fața numeroaselor lămuriri și dovezi pe care i le tot aduceam, a căpătat în cele din urmă o deplină încredere în mine și s-a apucat să înjghebe tot felul de planuri pentru eliberarea mea, ceea ce, în treacăt fie zis, nu era de loc ușor. după cum mi-a explicat chiar în ziua aceea. Deocamdată însă, a venit să mă ia, imediat după-masă, la o plimbare.

Simțeam că îmi bate inima numai la gîndul că mă voi găsi din nou în aer liber. Entuziasmul mi s-a mai domolit cînd mi-am dat seama că Zira are de gînd să mă ducă de lesă. Gorilele m-au scos din cușcă, au închis ușa în nasul Novei și mi-au trecut în jurul gîtului o zgardă de piele de care era prins un lanț gros. Zira a apucat celălalt capăt și m-a tras după ea în timp ce un jalnic chelălăit al Novei îmi strîngea inima. Cînd, înduioșat, am încercat s-o liniștesc cu un gest prietenos, maimuțoaica s-a arătat parcă nemulțumită și m-a tras cam brutal de lanț. De cînd se încredințase că am o minte de maimuță, intimitatea mea cu această fată o contraria și o șoca.

Supărarea-i pieri de îndată ce am fost singuri în culoarul pustiu și întunecat.

— Presupun, spuse ea rîzînd, că oamenii de pe Pămîntul tău nu sînt deprinși să fie ținuți în lesă și plimbați de o maimuță ?

I-am confirmat că într-adevăr nu prea obișnuiau. Se scuză explicîndu-mi că dacă unii oameni domesticiți pot fi plimbați pe stradă fără să stîrnească scandal, e totuși mai firesc să fiu legat. Mai tîrziu, dacă am să fiu într-adevăr docil, s-ar putea să mă scoată și fără lanț.

Uitînd apoi în parte adevărata-mi natură, așa cum i se întîmpla de altfel destul de des, mi-a dat o mulțime de recomandații care m-au umilit profund.

— Și vezi mai ales să nu te întorci cumva către trecători arătîndu-ți dinții, sau să zgîrii vreun copil încrezător care ar vrea să te mîngîie. N-am vrut să-ți pun botniță dar...

Se opri brusc și izbucni în rîs.

— Vai, iartă-mă ! exclamă ea, uit mereu că ești deștept ca o maimuță.

M-a bătut prietenește pe umăr ca să-mi treacă supărarea. Veselia ei risipi proasta dispoziție care începuse să pună stăpînire pe mine. Îmi plăcea s-o aud rîzînd. Neputința Novei de a-și manifesta bucuria mă întrista uneori. Veselia maimuței m-a molipsit curînd și pe mine. În penumbra vestibulului nici nu-i mai distingeam aproape trăsăturile, afară doar de capătul alb al boticului ei. Își pusese, ca să iasă în oraș, un taior elegant și o bonetă studențească care-i acoperea urechile. Uitai pentru o clipă de condiția-i maimuțească și o luai de braț. Gestul meu i s-a părut foarte firesc și nu s-a împotrivit. Am făcut așa cîțiva pași, strînși unul lîngă altul. La capătul culoarului, luminat de o fereastră laterală, și-a retras brusc brațul și m-a dat puțin la o parte. Și-a reluat înfățișarea serioasă și-a tras de lanț.

— Nu trebuie să te porți așa, mi-a spus ea cu răsuflarea întretăiată. În primul rînd, sînt logodită și...

— Ești logodită !

Și-a dat și ea seama, o dată cu mine, de incoerența acestei observații în legătură cu familiaritatea mea. Încercă s-o întoarcă în timp ce boticu i se înroșea.

— Adică, vreau să spun că nimeni nu trebuie încă să bănuiască cine ești. Crede-mă, e în interesul tău.

M-am resemnat și, docil, m-am lăsat dus de lanț. Am ieșit.

Portarul Institutului, o gorilă mătăhăloasă în uniformă, a salutat-o pe Zira și ne-a lăsat să trecem, urmărindu-mă curios cu privirea. Pe trotuar am simțit că mă clatin, amețit de forfotă și orbit de strălucirea Bételgeusei, după cele peste trei luni de întemnițare. Trăgeam cu nesaț aerul călduț ; în același timp îmi crăpa obrazul de rușine văzîndu-mă în pielea goală. În cușcă mă obișnuisem cu această situație, aici însă, pe stradă, sub ochii trecătorilor-maimuțe care mă priveau insistent, mă simțeam grotesc și indecent. Zira refuzase categoric să-mi dea haine. Spunea, și avea cu siguranță dreptate, că îmbrăcat aș fi

fost și mai caraghios, căci aș fi semănat atunci cu oamenii aceia dresați care sînt prezentați la bîlciuri. De fapt trecătorii întorceau capul nu pentru că eram gol, ci pentru că eram un om, adică o dihanie care stîrnea pe stradă aceeași curiozitate ca un cimpanzeu într-un oraș din Franța. Adulții rîdeau și-și vedeau apoi de drum Unii copii de maimuță s-au îngrămădit în jurul meu, încîntați de spectacol. Zira m-a tras repede spre mașina ei, m-a așezat pe scaunul din spate, a luat loc la volan și m-a condus fără grabă de-a lungul străzilor.

Orașul acesta — capitala unei importante regiuni maimuțești — îl zărisem doar în treacăt în ziua sosirii mele, acum însă trebuia să mă resemnez cu strania priveliste ce se înfățișa privirilor mele : peste tot numai maimuțe — maimuțe-pietoni, maimuțe-automobiliști, maimuțe-negustori, maimuțe aferate și maimuțe în uniformă însărcinate cu menținerea ordinei. Dacă fac abstracție de acest lucru, n-aș putea spune că orașul mi-a produs o impresie extraordinară. Casele semănau cu ale noastre ; străzile erau, ca la noi, destul de murdare. Circulația era mai puțin intensă ca la noi. M-a frapat însă mai ales felul cum traversau pietonii străzile. Nu existau pentru ei locuri marcate cu dungi albe, ci niște punți aeriene alcătuite dintr-o rețea metalică cu ochiuri mari de care se agățau cu cele patru mîini ale lor. Erau toți încălțați cu un fel de mănuși făcute din piele subțire care nu-i stinghereau de loc la apucat.

După ce m-a plimbat îndelung, astfel încît să-mi formez o idee generală despre oraș, Zira și-a oprit mașina în fața unui grilaj înalt prin care se puteau vedea adevărate poienițe de flori.

— Asta-i parcul, îmi spuse ea. O să putem merge acum puțin pe jos. Aș fi vrut să-ți arăt și alte lucruri, muzeele noastre, de pildă, care sînt remarcabile ; dar nu se poate încă.

Am asigurat-o că sînt fericit să-mi pot dezmorți picioarele.

— Și apoi, adăugă ea, aici o să fim liniștiți. E foarte puțină lume și e timpul să avem o discuție serioasă.

IV

— Am impresia că nu-ți dai seama la ce primejdii ești expus aici la noi.

— Am cunoscut unele din ele, dar cred că dacă aș da totul la iveală, și acum pot face acest lucru aducînd dovezi convingătoare, maimuțele ar trebui să mă recunoască drept fratele lor spiritual.

— Ei, vezi tocmai aici greșești. Ascultă-mă...

Ne plimbam prin parc. Aleele erau aproape pustii și nu întîlniserăm decît vreo două sau trei perechi de îndrăgostiți cărora prezența mea nu le stîrnea decît o curiozitate fugară. Eu, în schimb, îi observam cu nerușinare, ferm hotărît

să nu scap nici un prilej de a mă informa asupra moravurilor maimuțești.

Se plimbau alene ținîndu-se de după mijloc, iar brațele lor lungi făceau din această îmbrățișare o împletitură deasă și complicată. Se opreau deseori la cotitura unei alei pentru a se săruta. Uneori, după ce aruncau o privire furișă în jurul lor, prindeau crengile joase ale unui copac și se desprindeau de suprafața solului. Procedau astfel fără a se desface din îmbrățișarea lor, ajutîndu-se fiecare de un picior și o mînă, cu o agilitate pe care o invidiam și dispăreau repede în frunziș.

— Ascultă-mă, spuse Zira. Șalupa ta — îi povestisem amănunțit cum am reușit să debarcăm pe planetă — șalupa ta a fost descoperită ; sau în orice caz ceea ce a mai rămas după prădarea ei. Stîrnește curiozitatea savanților noștri. Au recunoscut că n-a putut fi construită la noi.

— Nu construiți asemenea aparate ?

— Da, dar nu chiar atît de perfecționate. Din cîte am aflat de la tine, se pare că sîntem încă mult în urmă față de voi. Totuși am lansat cîțiva sateliți artificiali în jurul planetei noastre și ultimul din ei era chiar ocupat de o ființă vie : un om. Am fost nevoiți să-l distrugem în zbor căci nu-l mai puteam recupera.

— Da, înțeleg, spusei eu gînditor. Folosiți oamenii și pentru asemenea experiențe.

— Ce să-i faci !... Așadar, racheta voastră a fost descoperită.

— Dar nava noastră care gravitează de două luni în jurul Sororei ?

— N-am auzit nimic despre ea. Le-o fi scăpat astronomilor noștri ; dar nu mă mai întrerupe și tu mereu. Unii dintre savanții noștri au emis ipoteza că șalupa a venit de pe altă planetă și că era locuită. N-au putut merge însă mai departe și bineînțeles nu le-a putut trece prin minte ca ființe inteligente ar putea avea o înfățișare umană.

— Dar trebuie să li se spună, Zira ! exclamai eu. Mi-e lehamite să tot trăiesc ca un prizonier, chiar în cea mai confortabilă cușcă, chiar îngrijit de tine. De ce mă ții ascuns ? De ce nu vrei să spui tuturor adevărul ?

Zira se opri, aruncă o privire în jurul nostru și puse mîna pe brațul meu.

— De ce ? Numai și numai în interesul tău procedez așa. Îl cunoști pe Zaius ?

— Bineînțeles. Voiam tocmai să-ți vorbesc de el. Ei și ?

— Ai observat ce efect au avut asupra lui primele tale încercări de a te manifesta ca o ființă rațională ? Știi că de o sută de ori am căutat să sondez ce intenții are cu tine și să-i sugerez — oh, cu cîtă prudență ! — că, în ciuda aparențelor, nu ești poate un simplu animal ?

— Am văzut că aveați discuții foarte lungi și că nu prea erați de acord.

— E încăpățînat ca un catîr și prost ca un om ! izbucni Zira. Dar din păcate așa sînt aproape toți urangutanii. A decretat o dată pentru totdeauna că toate talentele tale se pot explica printr-un instinct animal foarte dezvoltat și nimic în lume nu l-ar putea face să-și schimbe

părerea. Din nefericire, a și pregătit o amplă disertație despre cazul tău, în care încearcă să demonstreze că ești un *om dresat*, adică un om care a fost învățat să săvîrșească unele acte fără să le înțeleagă, probabil în cursul unei captivități anterioare.

— Ce dobitoc !

— Da, dar el reprezintă știința oficială și este puternic. E una din cele mai mari autorități ale Institutului și toate rapoartele mele trebuie să treacă pe la el. Sînt convinsă că m-ar acuza de erezie științifică dacă aș încerca să dau totul în vileag despre tine, așa cum vrei tu. M-ar concedia. Asta n-ar fi încă nimic, dar știi ce ți s-ar putea întîmpla ?

— Ce poate fi mai trist decît să trăiești într-o cușcă ?

— Ingratule ! Nici nu știi la cîte șiretlicuri a trebuit să recurg ca să nu te mute la secția encefalică ! Nimic nu l-ar mai putea reține dacă ai stărui în atitudinea ta de creatură conștientă.

— Ce-i aia secția encefalică ? — întrebai alarmat.

— Acolo efectuăm unele operații foarte delicate asupra creierului : grefe, căutarea și excitarea centrilor nervoși ; ablațiune parțială sau chiar totală.

— Și faceți aceste experiențe pe oameni ?

— Bineînțeles. Creierul omului, ca de altfel întreaga lui anatomie, seamănă cel mai mult cu al nostru. E un noroc pentru noi că natura ne-a pus la dispoziție un animal pe care putem studia propriul nostru corp. Omul ne servește și la multe alte cercetări pe care le vei cunoaște treptat... Chiar acum efectuăm o serie întreagă de experiențe de o deosebită importanță...

— Și care necesită un material uman considerabil.

— Da, considerabil. Tocmai de aceea, ca să ne reaprovizionăm, facem toate aceste hăituieli în junglă. Din păcate, gorilele le organizează și nu le putem împiedica să se consacre divertismentului lor preferat și anume tragerea cu pușca. Foarte multe subiecte de experimentare sînt astfel pierdute pentru știință.

— E într-adevăr regretabil, admisei eu strîngînd din buze. Dar ca să revenim la modesta mea persoană...

— Înțelegi acum de ce am ținut să păstrez această taină ?

— Sînt deci condamnat să-mi petrec restul zilelor într-o cușcă ?

— Nu, dacă planul pe care l-am făcut va reuși. Dar nu trebuie să te dai de gol decît la momentul potrivit și cînd vei avea toate atuurile în mînă. Iată care-i propunerea mea : peste o lună va avea loc Congresul anual al biologilor. E un eveniment de o importanță deosebită. Are acces în sală un public larg și sînt de față toți reprezentanții marilor ziare. Or, la noi, opinia publică e mai puternică decît Zaius, mai puternică decît toți urangutanii la un loc, mai puternică chiar decît gorilele. Asta-i șansa ta. Tocmai în fața acestui Congres, în plină ședință, va trebui să dai totul în vileag ; căci ai să fii prezentat de Zaius care, așa cum ți-am mai spus, a

pregătit un lung raport despre tine şi despre faimosul tău instinct. Cel mai bine ar fi ca tu însuţi să iei atunci cuvîntul ca să explici totul. Vei stîrni o asemenea vîlvă încît Zaius nu te va putea împiedica să vorbeşti. Restul numai de tine va depinde. Va trebui să te exprimi clar în faţa adunării şi să convingi întregul public, şi pe ziarişti, aşa cum m-ai convins şi pe mine.

— Dar dacă Zaius şi urangutanii se încăpăţînează ?

— Gorilele, nevoite să ţină seama de opinia publică, îi vor convinge pe imbecilii ăia. Nu sînt toţi chiar atît de stupizi ca Zaius ; printre savanţi se află şi cîţiva cimpanzei — e drept puţini la număr — pe care Academia a fost nevoită să-i primească în rîndurile sale datorită descoperirilor lor senzaţionale. Unul dintre ei este Cornelius, logodnicul meu. Numai lui i-am vorbit despre tine. Mi-a promis că se va strădui să te ajute. Bineînţeles, vrea mai întîi să te vadă şi să verifice el însuşi povestea extraordinară pe care i-am relatat-o. De altfel, într-o oarecare măsură ăsta-i motivul pentru care te-am adus azi aici. Am întîlnire cu el şi trebuie să vină dintr-o clipă în alta.

Cornelius ne aştepta lîngă un tufiş de ferigi uriaşe. Era un cimpanzeu foarte arătos, cu siguranţă mai în vîrstă decît Zira, dar totuşi foarte tînăr pentru un academician. De cum l-am zărit m-a impresionat privirea-i pătrunzătoare, deosebit de intensă şi de vioaie.

— Ei, cum îl găseşti ? — mă întrebă Zira cu glas scăzut pe franţuzeşte.

Îmi dădui seama după felul cum mi-a pus această întrebare că fără îndoială cîştigasem definitiv încrederea acestei maimuţoaice. Îi răspunsei şoptindu-i cîteva cuvinte elogioase şi ne apropiarăm.

Cei doi logodnici se îmbrăţişară ca şi ceilalţi îndrăgostiţi din parc. El deschisese braţele fără măcar să-mi arunce o privire. Era evident că în ciuda celor ce-i povestise Zira despre mine, prezenţa mea nu conta pentru el mai mult decît aceea a unui animal domestic. Pînă şi Zira uită pentru o clipă de mine şi se sărutară îndelung pe bot. Apoi ea tresări, se desprinse iute de el şi lăsă ochii în jos cu un aer ruşinat.

— Ce s-a întîmplat, iubito ? întrebă mirat Cornelius. Sîntem doar singuri.

— Vă rog să mă iertaţi dar sînt şi eu aici, spusei cu demnitate, într-un limbaj maimuţesc cît mai corect cu putinţă.

— Cum ? Ce ? exclamă cimpanzeul tresărind.

— Am spus : sînt şi eu aici. Regret că sînt nevoit să vă amintesc prezenţa mea dar s-ar putea ca mai tîrziu să vă fie necaz pe mine.

— Ei drăcie !... strigă savantul cimpanzeu.

Zira în schimb izbucni în rîs şi făcu prezentările.

— Doctorul Cornelius, membru al Academiei, spuse ea, Ulysse Mérou, un locuitor al sistemului solar, mai precis al Terrei.

— Încîntat de cunoştinţă, spusei. Zira mi-a vorbit de dumneavoastră. Vă rog să primiţi felicitările mele : aveţi o logodnică fermecătoare.

Și i-am întins mîna. El a sărit deodată înapoi de parcă s-ar fi ivit un șarpe în fața lui.

— Cum, e chiar adevărat ? — șopti el uitîndu-se năuc la Zira.

— Vai, iubitule, te-am mințit eu vreodată ?

Își reveni în fire. Era doar o maimuță de știință. După o mică șovăială îmi strînse mîna.

— Bună ziua. Ce mai faceți ?

— Binișor, îi răspunsei eu. Vă rog încă o dată să mă iertați dacă mă înfățișez în această ținută.

— Numai la asta se gîndește, spuse Zira rîzînd. A devenit o idee fixă pentru el. Nu-și dă seama ce efect ar produce dacă ar fi îmbrăcat.

— Și veniți într-adevăr de la... de pe...

— De pe Terra, o planetă a Soarelui.

Se pare că nu dăduse pînă acum prea multă crezare destăinuirilor Zirei și socotise că e mai curînd vorba de vreo mistificare. Începu să mă asalteze cu întrebări. Ne plimbam cu pași mărunți, ei mergînd în față, braț la braț, iar eu în urma lor ținut de lanț ca să nu atragem atenția celor cîtiva trecători pe care-i întîlneam. Răspunsurile mele îi stîrneau într-atît curiozitatea științifică încît se oprea adeseori, o lăsa pe logodnica lui s-o ia înainte și începeam să discutăm față în față, cu gesturi mari, desenînd figuri geometrice pe nisipul aleii. Zira nu se supăra. Ba dimpotrivă, părea încîntată de impresia pe care o produsesem asupra logodnicului ei.

Bineînțeles, Cornelius se pasiona îndeosebi pentru apariția lui *homo sapiens* pe Pămînt și m-a pus să repet de o sută de ori tot ce știam despre acest subiect. Apoi a rămas multă vreme gînditor.

Mi-a spus că dezvăluirile mele constituie fără îndoială un document de o importanță capitală pentru știință și mai ales pentru el, tocmai acum cînd întreprinde cercetări extrem de dificile asupra fenomenului simian. Din cîte am înțeles, socotea că această problemă este încă departe de a fi lămurită și nu era de acord cu teoriile îndeobște recunoscute. A devenit însă mai reținut pe această temă și în cursul primei noastre întîlniri n-a vrut să-mi spună mai mult.

Oricum, prezentam după părerea lui un interes excepțional și și-ar fi dat toată averea ca să mă aibă în laboratorul lui. Am vorbit atunci despre situația mea și despre Zaius. Cunoștea bine stupiditatea și oarba lui încăpățînare. A aprobat planul Zirei. Mi-a spus că va căuta el însuși să pregătească terenul, făcînd diferite aluzii la cazul meu misterios în prezența cîtorva dintre confrații lui.

La despărțire mi-a întins mîna fără nici o șovăire, după ce a controlat că aleea este pustie. Apoi și-a sărutat logodnica și s-a îndepărtat, întorcîndu-se de cîteva ori pentru a se convinge că nu eram o halucinație.

— Un tînăr maimuțoi încîntător — spusei în timp ce o luam înapoi spre mașină.

— Și un foarte mare savant. Cu sprijinul lui sînt sigură că ai să convingi Congresul.

— Zira, i-am șoptit la ureche după ce am luat loc pe scaunul din spate, ție îți voi datora libertatea și viața.

Îmi dădeam seama de tot ceea ce făcuse pentru mine, după capturarea mea. Fără ea niciodată n-aş fi putut intra în legătură cu lumea maimuţelor. Zaius ar fi fost în stare să-mi scoată creierul numai ca să demonstreze că nu sînt o fiinţă gînditoare. Datorită ei aveam acum aliaţi şi puteam privi cu ceva mai mult optimism viitorul.

— Am făcut toate astea din dragoste pentru ştiinţă, spuse ea roşind. Eşti un caz unic care trebuie apărat cu orice preţ.

Inima-mi era plină de recunoştinţă. Mă lăsai prins de spiritualitatea privirii sale făcînd chiar abstracţie de fizicul ei. Pusei mîna pe laba-i lungă şi păroasă. Zira tresări şi simţii în această privire o mare pornire de simpatie pentru mine. Eram amîndoi profund emoţionaţi şi la înapoiere n-am scos nici o vorbă tot drumul pînă la Institut. După ce m-a adus la cuşca mea, am respins-o cu brutalitate pe Nova care mă întîmpina cu demonstraţii puerile.

V

Zira mi-a dat în taină o lanternă electrică şi-mi strecoară pe furiş diferite cărţi pe care le ascund sub paie. Acum citesc şi vorbesc curent limba maimuţelor. În fiecare noapte studiez cîteva ore civilizaţia lor. La început, Nova a protestat. A venit să adulmece una din cărţi, arătîndu-şi dinţii ca şi cum ar fi avut de-a face cu un duşman periculos. A fost însă de ajuns să îndrept lanterna în direcţia ei ca să se pitească într-un colţ, tremurînd şi gemînd. Am devenit stăpîn absolut la mine acasă de cînd posed acest instrument şi nu mai e nevoie să recurg la argumente violente ca s-o astîmpăr pe Nova. Simt că mă consideră o fiinţă de temut şi după multe indicii îmi dau seama că şi ceilalţi prizonieri mă privesc aşa. Prestigiul meu a crescut considerabil. Abuzez cîteodată de această situaţie. Îmi vine uneori cheful s-o terorizez şi, fără nici un motiv, îndrept asupra ei lumina lanternei. Şi tot ea vine mai tîrziu să-mi ceară iertare pentru cruzimea mea.

Cred că am acum o idee destul de clară despre lumea maimuţească.

Maimuţele nu sînt împărţite în naţiuni. Întreaga planetă este condusă de un consiliu de miniştri în fruntea căruia se află un triumvirat alcătuit dintr-o gorilă, un urangutan şi un cimpanzeu. Pe lîngă acest guvern există un Parlament compus din trei Camere : Camera gorilelor, Camera urangutanilor şi Camera cimpanzeilor. Fiecare din aceste adunări apără interesele rasei sale.

De fapt această împărţire în trei rase este singura care mai există pe Soror. În principiu, toţi au drepturi egale şi pot ocupa orice post. Totuşi, în afara cîtorva excepţii, fiecare rasă este strict specializată într-un anumit domeniu.

Încă din vremuri destul de îndepărtate, cînd domneau datorită forţei lor fizice, gorilele au

păstrat gustul autorității și ele constituie și azi clasa cea mai puternică. Nu se amestecă cu mulțimea ; nu se prea văd la manifestațiile populare ; în schimb conduc, de foarte sus, mai toate întreprinderile importante. Destul de ignorante în general, știu în mod instinctiv cum să folosească experiența și cunoștințele subalternilor. Sînt neîntrecute în arta de a trasa directive și de a se folosi de celelalte maimuțe. Astfel, de pildă, cînd un tehnician face vreo descoperire importantă, un tub luminos, de pildă, sau un nou combustibil, o gorilă se ocupă mai întotdeauna de exploatarea ei, scoțînd din ea toate foloasele posibile. Fără a fi cu adevărat inteligente, sînt mult mai șirete decît urangutanii. Obțin tot ce vor de la ei, speculîndu-le vanitatea. Astfel, de pildă, în fruntea Institutului nostru, peste Zaius care este director științific, se află o gorilă — director general pe care aproape nimeni n-o vede. N-a venit decît o singură dată în sala noastră. S-a uitat în așa fel la mine încît era cît pe ce să iau poziția de drepți. Am băgat de seamă atitudinea servilă a lui Zaius și pînă și Zira părea impresionată de aerele pe care și le dădea.

Gorilele care nu dețin posturi de conducere ocupă în general funcții subalterne care necesită forță fizică. Zoram și Zanam, de pildă, nu îndeplinesc decît munci brute, sarcina lor constînd mai ales în a restabili ordinea la nevoie.

Numeroase gorile se îndeletnicesc cu vînătoarea. Acest domeniu le este rezervat aproape în exclusivitate. Ele capturează animale sălbatice și mai ales oameni. Am mai arătat că experiențele

pe care le fac maimuțele necesită un consum enorm de material uman. Aceste experiențe joacă în lumea lor un rol care mă uluiește pe măsură ce descopăr amploarea lui. Ai spune că o parte din populația maimuțească se ocupă de cercetări biologice ; am să revin însă asupra acestei ciudățenii. În orice caz, aprovizionarea cu material uman implică existența unor întreprinderi bine organizate. O armată întreagă de vînători, de hăitași, de lucrători din transporturi, de vînzători lucrează în acest sector al economiei în fruntea căruia întîlnim întotdeauna gorile. Cred că aceste întreprinderi sînt foarte prospere, căci oamenii se vînd scump.

Pe lîngă gorile, era cît pe ce să scriu sub gorile, deși în mod formal nu există nici o ierarhie, se află urangutanii și cimpanzeii. Urangutanii sînt în număr mult mai mic decît celelalte maimuțe, și Zira mi i-a caracterizat printr-o formulă concisă : ei reprezintă știința oficială.

Este într-o anumită măsură adevărat, dar unii urangutani mai încearcă uneori să se afirme în politică, în artă sau în literatură. Ei imprimă acestor activități trăsăturile lor caracteristice. Emfatici, pedanți, lipsiți de originalitate și de simț critic, gata să apere cu înverșunare orice tradiție, orbi și surzi față de tot ce e nou, adorînd clișeele, adevărurile banale și formulele stereotipe — ei alcătuiesc substratul tuturor academiilor. Înzestrați cu o bună memorie, învață din cărți o grămadă de lucruri pe de rost. Apoi scriu la rîndul lor alte cărți în care repetă tot ce au citit, ceea

ce le atrage stima fraţilor lor urangutani. Sînt poate puţin influenţat în această caracterizare de părerea Zirei şi a logodnicului ei care, ca şi toţi cimpanzeii, nu-i pot suferi. De altfel îi dispreţuiesc şi gorilele, care-şi bat joc de slugărnicia lor, dar o exploatează în propriile lor interese. Aproape toţi urangutanii au în spatele lor cîte o gorilă sau un consiliu de gorile care-i promovează şi menţin în posturi onorifice, străduindu-se să obţină pentru ei diferite titluri şi decoraţii după care se prăpădesc ; toate astea însă pînă în ziua cînd nu mai sînt de folos. Atunci sînt concediaţi fără milă şi înlocuiţi cu alte maimuţe din aceeaşi rasă.

Acum despre cimpanzei. Aceştia par să reprezinte într-adevăr elementul intelectual al planetei. Nu din lăudăroşenie susţine Zira că toate descoperirile importante li se datorează lor. Este cel mult o generalizare ceva cam îndrăzneaţă, căci există şi excepţii. În orice caz, ei scriu mai toate cărţile interesante, în cele mai diferite domenii. Par însufleţiţi de un spirit de cercetare foarte dezvoltat.

Am menţionat în ce fel îşi compun lucrările urangutanii. Din păcate — şi Zira mi s-a plîns deseori de această situaţie — aşa fabrică ei toate manualele, răspîndind greşeli grosolane în rîndul tineretului maimuţesc. Zira mi-a povestit că nu de mult aceste texte şcolare afirmau că planeta Soror este centrul universului, deşi pînă şi maimuţele de inteligenţă mijlocie nu mai cred într-o asemenea erezie ; şi asta pentru că a existat cîndva pe planeta Soror, cu mii de ani în urmă,

o maimuţă numită Haristas a cărei autoritate era considerabilă şi care susţinea asemenea teorii pe care urangutanii le repetă de atunci ca o dogmă. Înţeleg mai bine atitudinea lui Zaius faţă de mine de cînd am aflat că acest Haristas afirma sus şi tare că numai maimuţele pot avea suflet. Din fericire, cimpanzeii au un spirit critic mult mai dezvoltat. De cîţiva ani ei combat cu o deosebită înverşunare axiomele vechiului idol.

Gorilele în schimb nu prea scriu cărţi. Cînd totuşi publică vreuna, aceasta merită toată lauda, dacă nu pentru conţinutul ei, cel puţin pentru prezentarea grafică. Am răsfoit cîteva din ele şi îmi aduc aminte şi acum unele titluri : „Necesitatea unei organizări temeinice în munca de cercetare“, „Avantajele unei politici sociale“ sau : „Organizarea unor vaste hăituieli de oameni în continentul verde“. Acestea sînt întotdeauna lucrări bine documentate, fiecare capitol fiind elaborat de un specialist. Ele cuprind diagrame, tabele, cifre şi adesea fotografii atrăgătoare.

Unificarea planetei, lichidarea războaielor şi a cheltuielilor militare — nu există armată ci numai o poliţie — mi se păreau tot atîţia factori meniţi să asigure progrese rapide în toate domeniile vieţii maimuţelor. Lucrurile nu stau însă aşa. Deşi Soror este probabil ceva mai bătrînă decît Pămîntul, este clar că sînt în urma noastră în multe privinţe.

Au electricitate, au industrii, automobile, avioane ; dar în ce priveşte cucerirea spaţiului cosmic, se află doar la stadiul sateliţilor artificiali. În cercetarea fundamentală cred că au mai pu-

ţine cunoştinţe decît noi despre infinitul mare şi infinitul mic. Această întîrziere se datorează poate unei simple întîmplări şi nu mă îndoiesc, văzînd sîrguinţa şi spiritul de cercetare de care dau dovadă cimpanzeii, că ne vor ajunge din urmă într-o bună zi. De fapt am uneori impresia că au trecut printr-o perioadă de stagnare care a durat foarte mult, mai mult decît la noi, şi că au intrat abia recent într-o epocă de mari realizări.

Trebuie să mai subliniez că acest spirit de cercetare este axat pe ştiinţele biologice şi mai ales pe studierea maimuţei, omul fiind instrumentul de care se servesc în acest scop. Acesta joacă deci un rol esenţial, deşi destul de umilitor, în viaţa lor. Este un noroc pentru maimuţe că există un număr considerabil de oameni pe planeta lor.

Am citit un studiu din care reieşea că oamenii sînt mai numeroşi decît maimuţele. Populaţia maimuţească sporeşte însă, în timp ce numărul oamenilor scade şi, de pe acum, unii savanţi sînt îngrijoraţi de problema aprovizionării în viitor a laboratoarelor lor.

Toate acestea nu lămuresc însă misterul dezvoltării maimuţei pînă la treapta cea mai de sus a evoluţiei. Dar poate că nu e nici un fel de mister. Desprinderea ei de celelalte animale este probabil tot atît de naturală ca şi a noastră. Şi totuşi întreaga-mi fiinţă se împotriveşte acestui gînd care mi se pare inacceptabil, cu atît mai mult cu cît ştiu acum că unii dintre savanţii lor consideră şi ei că fenomenul ascensiunii simiene este încă departe de a fi lămurit. Cornelius face

parte din această şcoală şi cred că este sprijinit de minţile cele mai subtile. Ignorînd de unde vin, cine sînt şi încotro se îndreaptă, îi chinuie poate această incertitudine. Cine ştie, poate tocmai acest sentiment le insuflă un fel de frenezie în cercetările biologice şi imprimă o orientare atît de specială activităţii lor ştiinţifice? Cu aceste întrebări ia sfîrşit cugetarea mea nocturnă.

VI

Zira mă ducea destul de des la plimbare prin parc. Acolo ne întîlneam uneori cu Cornelius şi pregăteam împreună discursul pe care urma să-l rostesc în faţa Congresului. Data deschiderii lucrărilor se apropia şi deveneam din ce în ce mai nervos. Zira mă încredinţa că totul va fi în perfectă ordine. Cornelius era nerăbdător să mi se recunoască condiţia de fiinţă gînditoare şi să fiu pus în libertate ca să mă poată studia amănunţit... adică să poată colabora cu mine, se corecta el, văzînd gestul de enervare pe care nu mi-l puteam stăpîni cînd îl auzeam vorbind astfel.

Într-o zi, logodnicul ei fiind absent, Zira mi-a propus să vizităm Grădina zoologică de lîngă parc. Aş fi vrut să văd o piesă de teatru sau să vizitez un muzeu, dar asemenea distracţii îmi erau încă interzise. Numai din cărţi reuşisem să-mi însuşesc unele noţiuni despre artele maimu-

ţeşti. Admirasem unele reproduceri după tablouri clasice, portrete de maimuţe celebre, scene rustice, nuduri de maimuţoaice lascive în jurul cărora zburătăcea o maimuţică înaripată reprezentînd Amorul, aspecte din viaţa cazonă datînd de pe vremea cînd mai bîntuiau războaie şi care înfăţişau nişte gorile cu aspect înspăimîntător, în uniforme înzorzonate cu fireturi şi tot felul de decoraţii. Maimuţele au avut şi ele impresioniştii lor, şi unii pictori contemporani se ridicau chiar pînă la arta abstractă. Descoperisem toate acestea în cuşcă la mine, cu ajutorul lanternei. Nu se cădea să asist la alte spectacole decît la cele în aer liber. Zira m-a dus într-o zi să văd un joc ce semăna cu fotbalul nostru iar altă dată un meci de box între două gorile care m-a înfiorat, precum şi o întîlnire de atletism în cursul căreia nişte cimpanzei aerieni îşi luau zborul, cu ajutorul unei prăjini, pînă la înălţimi ameţitoare.

Am acceptat să vizitez Grădina zoologică. La început n-am observat nimic deosebit. Animalele semănau foarte mult cu cele de pe Pămînt. Erau acolo feline, pahidermi, rumegătoare, reptile şi păsări. Şi chiar dacă am văzut un fel de cămilă cu trei cocoaşe şi un mistreţ cu nişte coarne de căprioară, asta nu putea în nici un caz să mă impresioneze după tot ceea ce văzusem pe planeta Soror.

Mirarea mea a început din momentul în care ne-am apropiat de sectorul oamenilor. Zira a încercat să mă convingă s-o luăm în altă direcţie, regretînd probabil că m-a dus într-acolo, dar

eram prea curios şi am tras de lesă pînă cînd a fost nevoită să cedeze.

Prima cuşcă în faţa căreia ne-am oprit cuprindea cel puţin vreo cincizeci de indivizi, bărbaţi, femei şi copii, expuşi acolo spre marea bucurie a maimuţelor gură-cască. Se agitau cu mişcări febrile şi dezordonate, ţopăind, îmbrîncindu-se, dîndu-se în spectacol, făcînd tot felul de năzdrăvănii.

Era într-adevăr un spectacol. Căutau de fapt să-şi atragă bunăvoinţa maimuţelor care se aflau de jur împrejurul cuştii şi le aruncau din cînd în cînd fructe sau bucăţi de prăjituri pe care o maimuţoaică bătrînă le vindea la intrarea în Grădina zoologică. Oamenii se străduiau care mai de care, adulţi ca şi copii, să execute numărul cel mai reuşit, căţărîndu-se de-a lungul gratiilor, umblînd în patru labe, mergînd în mîini, ca să obţină răsplata, iar dacă aceasta nimerea în mijlocul unui grup, se isca o încăierare, începeau să se zgîrie şi să se tragă unii pe alţii de păr — toate astea însoţite de ţipetele ascuţite ale unor animale furioase.

Unii oameni, mai ponderaţi, nu luau parte la toată această învălmăşeală. Stăteau la o parte, lîngă gratii, şi cînd vedeau pe vreun puşti de maimuţă vîrîndu-şi degetele într-o pungă, întindeau spre el o mînă rugătoare. Acesta, dacă era foarte mic, se trăgea adesea înapoi speriat ; dar părinţii sau prietenii lui mai în vîrstă îşi băteau joc de el pînă îşi lua inima în dinţi şi, tremurînd

de frică, punea direct în mînă mult așteptata recompensă.

Apariția unui om în afara cuștii a stîrnit oarecare mirare atît printre prizonieri cît și în sînul vizitatorilor. Primii și-au întrerupt o clipă topăielile ca să mă examineze cu suspiciune, dar întrucît stăteam liniștit, refuzînd cu demnitate pomenile pe care puștanii se făceau că mi le întind, nici unii și nici alții nu mi-au mai dat atenție și am putut observa totul nestingherit. Comportarea înjositoare a acestor creaturi mă dezgusta și-mi plesnea obrazul de rușine constatînd încă o dată cît de mult îmi semănau la înfățișare.

Celelalte cuști ofereau aceleași exhibiții degradante. Cu moartea în suflet, era cît pe ce s-o urmez pe Zira care trăgea de lanț cînd, deodată, mi-am stăpînit cu greu un strigăt de uimire. Acolo, în fața mea, în această turmă, da, el era, tovarășul meu de drum, conducătorul și sufletul expediției noastre, faimosul profesor Antelle! Fusese și el capturat ca și mine dar avusese pesemne mai puțin noroc și fusese vîndut Grădinii zoologice.

M-am bucurat atît de mult regăsindu-l viu și teafăr încît mi-au venit lacrimi în ochi; apoi m-am cutremurat văzînd în ce hal a ajuns acest mare savant. Emoția mea s-a transformat însă treptat într-o dureroasă stupoare cînd mi-am dat seama că se comportă întocmai ca ceilalți oameni. Oricît de neverosimilă era această atitudine, trebuia să cred ceea ce îmi vedeau ochii. Făcea parte din acei înțelepți care nu luau parte la încăierări, dar întindeau mîna printre gratii cu o grimasă de cerșetor. L-am observat în timp ce făcea acest gest și nimic în atitudinea lui nu-l deosebea de oamenii de pe Soror. Un maimuțel i-a dat un fruct. Savantul l-a luat, s-a așezat cu picioarele încrucișate sub el și s-a apucat să-l înghită cu lăcomie, uitîndu-se tot timpul la binefăcătorul lui cu ochi avizi ca și cum ar mai fi sperat de la el un gest generos. M-au podidit din nou lacrimile văzînd această scenă. I-am explicat Zirei în șoaptă de ce sînt atît de tulburat. Aș fi vrut să mă apropii de el și să-i vorbesc, dar ea s-a împotrivit cu energie. Oricum, nu-i puteam fi de nici un folos acum, și emoționanta noastră regăsire risca să provoace un scandal, dăunător intereselor noastre comune, care putea zădărnici propriile mele planuri.

— După Congres, mi-a spus ea, cînd ai să fii recunoscut și acceptat de societatea noastră ca o ființă rațională, atunci o să ne ocupăm de el.

Avea dreptate și am urmat-o, cu durerea în suflet. Pe drum, în timp ce ne întorceam spre mașină, i-am explicat cine este profesorul Antelle și ce reputație avea pe Pămînt, în lumea științifică. A rămas multă vreme gînditoare și apoi mi-a făgăduit că va face tot posibilul ca să-l scoată din Grădina zoologică. Mi-am revenit pînă am ajuns la Institut; în seara aceea am refuzat însă hrana pe care mi-o aduceau gorilele.

VII

În cursul săptămînii premergătoare Congresului Zaius mi-a făcut dese vizite supunîndu-mă la tot felul de teste, care de care mai stupide. Secretara lui a umplut caiete întregi cu diferite observaţii şi concluzii privind cazul meu. M-am străduit cu ipocrizie să nu par mai deştept decît ar fi vrut el.

Ceasul mult aşteptat a sosit în sfîrşit, dar abia a treia zi au venit după mine, căci maimuţele s-au înfruntat mai întîi în discuţii teoretice. Zira mă ţinea la curent cu desfăşurarea lucrărilor. Zaius citise un lung raport în care mă prezentase drept un om de instincte deosebit de ascuţite, dar complet lipsit de conştiinţă. Cornelius îi pusese cîteva întrebări cu tîlc pentru a afla cum explică în cazul acesta unele aspecte ale comportării mele. S-au aprins astfel in nou unele certuri vechi şi ultima şedinţă fusese destul de furtunoasă. Savanţii erau împărţiţi în două tabere, unii care afirmau că animalele nu pot avea suflet şi alţii care socoteau că între psihismul animalelor şi cel al maimuţelor nu există decît o diferenţă calitativă. Bineînţeles, nimeni nu bănuia întregul adevăr în afară de Cornelius şi de Zira. Şi totuşi raportul lui Zaius relata fapte atît de surprinzătoare, încît, fără ca măcar imbecilul acela să-şi dea seama, îi tulbura pe unii observatori imparţiali, cu excepţia savanţilor decoraţi, şi prin oraş începea să circule zvonul că fusese descoperit un om cu totul ieşit din comun.

În timp ce mă scotea din cuşcă, Zira mi-a şoptit la ureche :

— Mîine va fi o afluenţă de zile mari. Vom avea şi toată presa în păr. Toţi au mirosit ceva şi presimt un eveniment neobişnuit. E foarte bine pentru tine. Hai, curaj !

Aveam nevoie de sprijinul ei moral. Mă simţeam extrem de nervos. Toată noaptea repetasem în gînd cuvîntarea pe care aveam s-o rostesc. O ştiam pe de rost şi trebuia să convingă pînă şi minţile cele mai mărginite ; eram însă obsedat de gîndul cumplit că nu mă vor lăsa să iau cuvîntul.

Gorilele m-au tras spre un camion cu o platformă zăbrelită unde se mai aflau cîţiva cobai umani socotiţi şi ei, datorită vreunei particularităţi, vrednici de a fi prezentaţi în faţa doctei adunări. Am ajuns în faţa unei uriaşe clădiri încununată cu o cupolă. Paznicii ne-au dus într-un hol plin de cuşti aflat chiar alături de sala unde Congresul îşi desfăşura lucrările. Acolo am aşteptat la bunul plac al savanţilor. Din cînd în cînd o gorilă solemnă, îmbrăcată într-un fel de uniformă neagră, deschidea uşa care dădea în hol şi striga un număr. Atunci paznicii prindeau o lesă de zgarda unuia dintre oameni şi-l luau cu ei. De fiecare dată cînd apărea aprodul negru, inima-mi zvîcnea mai tare. Prin uşa întredeschisă se auzea un zgomot confuz de voci venind dinspre sală, însoţite uneori de exclamaţii sau de aplauze.

Subiectele de experimentare fiind duse de acolo imediat după prezentarea lor, am rămas pînă

la urmă singur în hol, împreună cu paznicii, repetînd întruna, cu febrilitate, pasajele principale ale cuvîntării mele. Mă lăsaseră la urmă, ca pe o vedetă. Gorila cea neagră s-a ivit pentru ultima oară și a strigat numărul meu. M-am ridicat brusc, am luat din mîinile unei maimuțe buimăcite lesa pe care se pregătea să mi-o prindă de zgardă și mi-am fixat-o singur. Și așa, încadrat de doi paznici, am pătruns cu pas ferm în sala de ședințe. Dar cum am trecut pragul m-am oprit, uluit și descumpănit.

De cînd pusesem piciorul pe planeta Soror avusesem prilejul să văd multe spectacole stranii. Mă credeam îndeajuns de obișnuit cu prezența maimuțelor și cu comportarea lor, ca nimic să nu mă mai poată mira. Și totuși amploarea și caracterul cu totul neobișnuit al scenei ce se înfățișa privirilor mele m-au zguduit, am simțit că mă apucă amețeala și m-am întrebat o dată mai mult dacă nu cumva visez.

Eram în fundul unui amfiteatru gigantic (care-mi amintea în chip ciudat de infernul conic al lui Dante), unde toate treptele în jurul meu și deasupra mea, erau pline de maimuțe. Erau acolo cu miile. Nu văzusem niciodată atîtea maimuțe la un loc ; această multitudine întrecea visele cele mai fantastice ale bietei mele imaginații pămîntene ; numărul lor mă copleșea.

Am simțit că se învîrte totul cu mine și, ca să-mi revin, am căutat puncte de reper în toată această mulțime. Paznicii mă împingeau spre centrul cercului, care semăna cu arena unui circ,

unde era instalată o estradă. M-am rotit încet în jurul meu. Rîndurile de maimuțe ajungeau pînă la tavan, la o înălțime care mi s-a părut fenomenală. Locurile cele mai apropiate de mine erau ocupate de membrii Congresului, toți savanți consacrați, îmbrăcați în redingote de culoare închisă și în pantaloni vărgați, toți decorați, aproape toți de o vîrstă venerabilă și mai toți urangutani. Am zărit totuși printre ei un număr mic de gorile și de cimpanzei. L-am căutat cu privirea pe Cornelius, dar nu l-am putut descoperi.

În spatele acestor autorități, după o balustradă, mai multe rînduri erau rezervate colaboratorilor subalterni ai savanților. La același nivel era amenajată o tribună pentru ziariști și fotografi. În sfîrșit, mai sus, în spatele altei bariere, se înghesuia mulțimea, un public maimuțesc care mi s-a părut foarte surescitat după intensitatea freamătului de glasuri care a întîmpinat apariția mea.

Am căutat-o și pe Zira, care trebuia să fie printre asistenți. Simțeam nevoia să mă sprijine măcar cu privirea. N-am avut însă nici de data asta noroc și n-am putut descoperi nici o maimuță cunoscută în această infernală droaie de maimuțe care mă înconjurau.

Mi-am îndreptat din nou privirea în direcția venerabililor pontifi. Fiecare ședea într-un fotoliu căptușit cu pluș roșu, în timp ce muritorii de rînd nu aveau drept decît la scaune sau la bănci. Semănau foarte mult cu Zaius. Cu capul aplecat pînă aproape de nivelul umerilor, cu un braț uriaș îndoit și rezemat în fața lor pe o mapă, ei mîzgăleau din cînd în cînd o însemnare sau poate

vreun desen pueril. În contrast cu surescitarea care domnea pe băncile de sus, mi s-au părut cam fleșcăiți. Am avut impresia că intrarea mea în sală, anunțată printr-un difuzor, venea la momentul potrivit ca să le trezească atenția toropită. De fapt îmi amintesc foarte clar cum trei din acești urangutani au tresărit și au ridicat brusc capul de parcă ar fi fost smulși dintr-un somn adînc.

Acum însă nici unul din ei nu mai moțăia. Prezentarea mea trebuia să fie pesemne punctul de atracție al acestei ședințe și mă simțeam ținta a mii de ochi maimuțești cu expresiile cele mai diferite, de la nepăsare la entuziasm.

Paznicii m-au pus să urc pe estrada unde trona o gorilă arătoasă. Zira îmi explicase că Congresul nu era prezidat de un savant, ca altădată — pe atunci maimuțele de știință, lăsate în voia lor, duceau nesfîrșite discuții fără să poată ajunge la vreo concluzie — ci de un organizator. La stînga acestui impunător personaj ședea secretarul lui, un cimpanzeu care întocmea procesul-verbal al ședinței. La dreapta lui se afla un fotoliu unde luau loc, unul după altul, savanții care aveau de expus o teză sau de prezentat un subiect de experimentare. Zaius tocmai se așezase în acest fotoliu, salutat cu cîteva aplauze anemice. Datorită unui sistem de difuzoare îmbinate cu puternice proiectoare, nimic din ceea ce se petrecea pe estradă nu putea scăpa celor aflați pe treptele cele mai de sus.

Președintele-gorilă își agită clopoțelul și după ce se făcu liniște anunță că va da cuvîntul ilustrului Zaius care va prezenta omul despre care a mai vorbit adunării. Urangutanul se ridică, salută și începu să peroreze. În timp ce vorbea, mă străduiam să adopt o atitudine cît mai inteligentă cu putință pentru a arăta că înțeleg tot ce spune. Astfel, cînd vorbi despre mine, mă înclinai ducîndu-mi mîna la inimă, ceea ce stîrni un început de ilaritate, repede curmat de clopoțelul președintelui. Am înțeles însă curînd că nu voi cîștiga nimic dedîndu-mă unor asemenea comicării care puteau fi interpretate doar ca rezultatul unui bun dresaj. De aceea m-am potolit și am stat neclintit pînă la sfîrșitul expunerii.

Zaius aminti concluziile raportului său și, pe estradă fiind pregătite accesoriile afurisitelor sale de experiențe, anunță minunățiile pe care mă va pune să le săvîrșesc. În încheiere declară că sînt chiar în stare să repet cîteva cuvinte aidoma unor păsări și că speră să pot executa această performanță în fața onoratei instanțe. Apoi se întoarse către mine, luă cutia cu multiplele încuietori și mi-o întinse. Dar în loc să deschid toate aceste broaște, am procedat altfel.

Clipa mult așteptată sosise ! Am ridicat mîna, am tras încet de lesa pe care o ținea paznicul, m-am apropiat de un microfon și m-am adresat președintelui.

— Preailustre președinte, am spus într-un limbaj maimuțesc cît mai corect cu putință, vă asigur că aș deschide această cutie cu cea mai mare plăcere ; aș fi de asemenea foarte bucuros să efectuez toate exercițiile prevăzute în program. Înainte de a executa însă aceste experiențe, puțin cam ușoare

pentru mine, v-aş cere îngăduinţa să fac o declaraţie care, vă asigur, va uimi această înţeleaptă adunare.

Pronunţasem totul foarte desluşit şi fiecare cuvînt şi-a atins ţinta. Rezultatul a fost acela pe care-l scontam. Toate maimuţele au rămas înmărmurite, năuce, cu respiraţia tăiată. Ziariştii au uitat chiar să-şi ia notiţe şi nici un fotograf n-a avut atîta prezenţă de spirit ca să imortalizeze această clipă istorică.

Preşedintele se uita la mine cu un aer tîmp. Zaius, în schimb, era ca turbat.

— Domnule preşedinte, urlă el, protestez...

Se opri însă brusc, dîndu-şi seama cît de caraghios ar fi să înceapă o discuţie în contradictoriu cu un om. Am profitat de această situaţie ca să iau din nou cuvîntul.

— Domnule preşedinte, insist cu cel mai profund respect dar totodată cu energie, ca să mi se acorde această favoare. După ce voi vorbi, atunci, vă jur pe onoarea mea, mă voi supune exigenţelor preailustrului Zaius.

Un uragan sfîşiă tăcerea şi zgudui întreaga adunare. Băncile erau cuprinse de un vînt de nebunie ce transforma toate maimuţele într-o masă isterică în care răsunau de-a valma exclamaţii, rîsete, plînsete şi urale ; şi toate astea în mijlocul nesfîrşitului ţăcănit al lămpilor cu magneziu, căci fotografii îşi reveniseră în sfîrşit în fire. Hărmălaia durã pe puţin cinci minute ; în tot acest timp preşedintele, care-şi recăpătase întrucîtva sîngele rece, nu-şi luă ochii de la mine. Pînă la urmă se hotărî şi agită clopoţelul.

— Eu... începu el bîlbîindu-se, eu... n-nu prea ştiu cum să vă spun.

— Spuneţi-mi pur şi simplu „domnule", îi răspunsei eu.

— Da, da, ei bine, do... domnule, cred că în faţa unui caz atît de excepţional, Congresul ştiinţific pe care am onoarea să-l prezidez are datoria să asculte declaraţia dumneavoastră.

Un nou ropot de aplauze salută această înţeleaptă hotărîre. Asta şi doream. Mă proţăpii în mijlocul estradei, fixai microfonul la înălţimea mea şi rostii cuvîntarea următoare.

VIII

„Ilustre preşedinte,
Nobile gorile,
Înţelepţi urangutani,
Subtili cimpanzei,
O, maimuţe !
Îngăduiţi unui om să se adreseze vouă.

Ştiu că înfăţişarea mea este grotescă, conformaţia mea respingătoare, chipul meu bestial, mirosul meu infect, iar culoarea pielei dezgustătoare. Ştiu că acest trup caraghios este o ofensă pentru ochii voştri, dar ştiu de asemenea că mă adresez celor mai învăţate şi mai înţelepte maimuţe, a căror minte este capabilă să se ridice deasupra impresiilor sensibile şi să perceapă esenţa subtilă a fiinţei dincolo de jalnicu-i înveliş material..."

Smerenia pompoasă a acestei introduceri îmi fusese impusă de Zira și Cornelius care știau că poate să-i impresioneze pe urangutani. Am continuat, în mijlocul unei tăceri adînci.

„Ascultați-mă, o, maimuțe! Ascultați-mă căci vorbesc și, vă rog să mă credeți, nu ca un mecanism sau ca un papagal. Gîndesc și vorbesc și înțeleg tot atît de bine ceea ce spuneți ca și ceea ce rostesc eu însumi. Peste cîteva clipe, dacă domniile-voastre vor binevoi să-mi pună întrebări, le voi răspunde cu dragă inimă și cît voi putea mai bine.

Aș vrea însă mai întîi să vă dezvălui un adevăr uimitor: nu sînt numai o ființă gînditoare, pe lîngă faptul paradoxal că un suflet sălășluiește în acest trup uman, mai vin și de pe o altă planetă, de pe îndepărtata Terra, acea Terra unde, printr-o fantezie încă inexplicabilă a naturii, oamenii sînt acei care dețin înțelepciunea și rațiunea. Cer îngăduința să precizez unde se află planeta mea natală, nu, desigur, pentru iluștrii doctori pe care-i văd în jurul meu, ci pentru unii dintre auditorii mei care nu sînt poate atît de familiarizați cu diferitele sisteme stelare."

M-am apropiat de o tablă și, cu ajutorul cîtorva scheme, am descris cît am putut mai bine sistemul solar și locul lui în galaxie. Expunerea mea a fost urmărită într-o tăcere religioasă. Dar după ce am terminat de desenat, cînd am bătut de cîteva ori din palme ca să mă scutur de cretă, acest simplu gest a stîrnit un entuziasm zgomotos

printre spectatorii de la galerie. Am continuat cu fața spre public:

„Așadar, pe această Terra spiritul s-a încarnat în rasa umană. Așa stau lucrurile și n-am ce-i face! În timp ce maimuțele — vă rog să credeți că de cînd am descoperit lumea dumneavoastră sînt profund tulburat de această situație — în timp ce maimuțele au rămas într-o stare de sălbăticie, oamenii sînt acei care au evoluat. Tocmai în cutia craniană a omului s-a dezvoltat și s-a perfecționat creierul. Oamenii sînt cei care au inventat vorbirea, au descoperit focul, au folosit unelte. Ei au amenajat planeta mea și i-au transformat înfățișarea, în sfîrșit, au creat o civilizație atît de rafinată, încît în multe privințe, o maimuțe! seamănă cu a voastră."

Și atunci am căutat să dau numeroase exemple ilustrînd cele mai de seamă realizări ale noastre. Am descris orașele noastre, industriile noastre, mijloacele noastre de comunicație, am vorbit despre guvernele și legile noastre, despre distracțiile noastre. Apoi, adresîndu-mă în special savanților, am încercat să le dau o imagine despre cuceririle noastre în nobilele domenii ale științelor și artelor. Glasul meu devenea tot mai sigur pe măsură ce vorbeam. Mă cuprindea un fel de amețeală plăcută, întocmai ca un proprietar care își face inventarul bogățiilor.

După aceea am trecut la relatarea propriilor mele aventuri. Am explicat cum am ajuns pînă în lumea Bételgeusei și am debarcat pe planeta Soror, cum am fost capturat și închis în cușcă, cum am încercat să intru în legătură cu Zaius

dar, desigur din cauza lipsei mele de ingeniozitate, toate eforturile mi-au fost zadarnice. Am menţionat în sfîrşit perspicacitatea Zirei, ajutorul ei preţios şi acela al doctorului Cornelius. Şi am încheiat astfel :

„Atît am avut de spus, o maimuţe ! Dumneavoastră veţi hotărî acum dacă e cazul să fiu tratat ca un animal şi, după aventuri atît de uimitoare, să-mi sfîrşesc zilele într-o cuşcă. Nu-mi rămîne decît să adaug că am venit la dumneavoastră fără nici o intenţie ostilă, animat doar de spiritul de investigaţie. De cînd am început să vă înţeleg, mi-aţi devenit extrem de simpatice şi vă admir din tot sufletul. Iată deci planul pe care-l sugerez celor mai luminate minţi de pe planetă. Vă pot fi desigur de folos prin cunoştinţele mele terestre ; pe de altă parte şi eu am învăţat, în cele cîteva luni cît am stat în cuşcă la dumneavoastră, mai mult decît în întreaga mea existenţă anterioară. Să ne unim eforturile ! Să stabilim contacte cu Terra ! Să mergem, maimuţe şi oameni, mînă în mînă, şi nici o putere, nici un secret al cosmosului nu ne vor putea sta în cale !"

M-am oprit, epuizat, într-o tăcere deplină. M-am întors spre masa preşedintelui, am luat maşinal paharul cu apă ce se afla acolo şi l-am dat pe gît. Ca şi puţin mai înainte cînd mi-am scuturat praful de cretă de pe mîini, acest simplu gest a produs o impresie extraordinară şi a fost ca un semnal al tumultului care a cutremurat sala. Întregul amfiteatru s-a dezlănţuit deodată, într-un entuziasm de nedescris. Ştiam că reuşisem să-mi cîştig auditoriul, dar niciodată n-aş fi

crezut că vreo adunare ar putea să-şi manifeste atît de gălăgios sentimentele. Eram buimăcit de zgomot, dar mi-a rămas totuşi suficient sînge-rece ca să pot distinge una din cauzele acestui vacarm fantastic : maimuţele, care sînt exuberante din fire, aplaudă cu cele patru mîini ale lor atunci cînd un spectacol le este pe plac. Aveam astfel în jurul meu un învălmăşag de creaturi îndrăcite, stînd în echilibru pe şezut şi bătînd din cele patru mîini cu frenezie, de-ai fi zis că acuşi se va prăbuşi cupola ; şi toate astea însoţite de urlete în care predomina vocea de bas a gorilelor. A fost una din ultimele imagini care mi-au rămas de la această şedinţă memorabilă. Am simţit că totul se învîrte cu mine. Mi-am plimbat îngrijorat privirea de jur împrejur. Zaius se ridicase brusc şi se plimba furios pe estradă, cu mîinile la spate, aşa cum obişnuia în faţa cuştii mele. Am zărit, ca într-un vis, fotoliul lui liber şi m-am lăsat cu toată greutatea în el. O nouă explozie de aclamaţii, pe care am avut totuşi timpul s-o percep înainte de a-mi pierde cunoştinţa, a salutat această atitudine.

IX

Nu mi-am revenit în fire decît mult mai tîrziu căci tensiunea prin care trecusem în cursul şedinţei mă sleise de puteri. Mă aflam într-o cameră, întins pe un pat. Zira şi Cornelius mă îngrijeau în

timp ce nişte gorile în uniformă ţineau la distanţă un grup de ziarişti şi de curioşi care voiau să ajungă pînă la mine.

— A fost minunat ! mi-a şoptit la ureche Zira. Ai cîştigat !

— Ulysse, mi-a spus Cornelius, vom realiza împreună lucruri mari.

Mi-a adus la cunoştinţă că Marele Sfat al Sororei se întrunise într-o şedinţă extraordinară şi hotărîse eliberarea mea imediată.

— Unii s-au opus, a adăugat el, dar opinia publică cerea eliberarea dumitale şi n-au avut încotro.

Ceruse şi obţinuse să-i fiu colaborator şi îşi freca mîinile de bucurie la gîndul ajutorului pe care i-l voi da în cercetările lui.

— Vei locui aici. Sper să-ţi convină acest apartament. Se află foarte aproape de al meu, într-o aripă a Institutului rezervată personalului superior.

Am aruncat o privire buimacă în jurul meu crezînd că visez. Camera dispunea de tot confortul ; era începutul unei ere noi. După ce rîvnisem atît de mult la clipa aceasta, mă simţeam deodată cuprins de o stranie nostalgie. Privirea mea a întîlnit privirea Zirei şi am înţeles că subtila maimuţoaică îmi ghiceşte gîndul. A schiţat un zîmbet destul de ambiguu.

— Ei, bine înţeles, mi-a spus ea, aici n-ai s-o ai pe Nova.

M-am înroşit, am dat din umeri şi m-am ridicat în capul oaselor. Mă simţeam iarăşi în puteri şi eram nerăbdător să pornesc în noua mea viaţă.

— Te simţi destul de întremat ca să iei parte la o mică întrunire ? m-a întrebat Zira. Am invitat cîţiva prieteni cimpanzei ca să sărbătorim acest mare eveniment.

Am răspuns că nimic nu mi-ar face mai multă plăcere, dar că nu mai vreau să umblu în pielea goală. Mi-am dat atunci seama că sînt în pijama : Cornelius mi-o împrumutase. Dar dacă puteam la nevoie să îmbrac pijamaua unui cimpanzeu, aş fi fost grotesc într-unul din costumele sale.

— Mîine ai să ai o garderobă întreagă, iar pînă diseară — un costum acceptabil. De altfel, uite că a şi venit croitorul.

Un cimpanzeu mic de stat a intrat şi m-a salutat foarte politicos. Am aflat că în timp ce zăceam fără cunoştinţă, cei mai mari croitori îşi disputaseră cinstea de a mă îmbrăca. Acesta, cel mai renumit dintre ei, avea printre clienţii lui pe cele mai de seamă gorile din capitală.

Am admirat iscusinţa şi rapiditatea cu care lucra. În mai puţin de două ore a reuşit să-mi confecţioneze un costum destul de bun. Am încercat un sentiment foarte ciudat văzîndu-mă cu haine pe mine, şi Zira mă privea holbînd ochii mari. În timp ce meşterul făcea ultimele retuşuri, Cornelius a dat drumul ziariştilor care se îmbulzeau la uşă. Am fost supus unui adevărat interogatoriu, asaltat cu întrebări, mitraliat de fotografi, obligat să dau amănuntele cele mai picante asupra planetei Terra şi a vieţii pe care o duc acolo oa-

menii. Am răspuns cu plăcere tuturor acestor întrebări. Fiind eu însumi ziarist, îmi dădeam seama ce chilipir reprezint pentru aceşti confraţi şi ştiam că presa este pentru mine un ajutor de nepreţuit.

Se făcuse tîrziu cînd s-au retras. Ne pregăteam tocmai de plecare ca să ne întîlnim cu prietenii lui Cornelius, cînd a apărut Zanam. Era probabil la curent cu ultimele evenimente căci m-a salutat cu mult respect. O căuta pe Zira ca să-i spună că în secţia ei lucrurile nu merg bine. Furioasă din cauza lipsei mele îndelungate, Nova făcea mare scandal. Nervozitatea ei îi molipsise pe toţi ceilalţi prizonieri, care nici cu lovituri de ţepuşă nu puteau fi potoliţi.

— Bine, vin acum, spuse Zira. Aşteaptă-mă aici.

I-am aruncat o privire rugătoare. A şovăit puţin, apoi mi-a spus ridicînd din umeri :

— Dacă vrei, vino şi tu cu mine. În fond esti liber şi ai să ştii poate s-o potoleşti mai bine decît mine.

Am intrat împreună cu Zira în sala cuştilor De îndată ce m-au zărit, prizonierii s-au calmat şi o tăcere plină de încordare a succedat vacarmului. Mă recunoşteau desigur în ciuda hainelor mele şi parcă înţelegeau că sînt martorii unui eveniment miraculos.

M-am îndreptat tremurînd spre cuşca Novei, cuşca mea. M-am apropiat de ea, i-am zîmbit, i-am vorbit. Am avut un moment impresia că-mi urmăreşte gîndul şi-mi va răspunde. Era bineînţeles imposibil, dar simpla mea prezenţă a potolit-o, aşa cum i-a potolit şi pe ceilalţi. A acceptat bucăţica de zahăr pe care i-am întins-o şi a ronţăit-o cu lăcomie în timp ce mă îndepărtam cu inima grea.

De la petrecerea din seara aceea, care a avut loc într-un cabaret la modă — Cornelius hotărîse să mă impună deodată societăţii maimuţeşti de vreme ce-mi era acum dat să trăiesc în mijlocul ei — nu mi-a rămas decît o amintire confuză şi destul de tulburătoare.

Confuzia provenea de la alcoolul pe care l-am ingurgitat încă de la începutul serii şi cu care organismul meu nu mai era obişnuit. Efectul tulburător consta într-o senzaţie insolită care avea să mai pună stăpînire pe mine în multe alte împrejurări. N-aş putea-o descrie decît ca o atenuare treptată, în mintea mea, a naturii maimuţeşti a personajelor din jurul meu pe care le vedeam tot mai des în funcţie de profesiunea sau de situaţia lor în societate. Astfel, de pildă, ospătarul-şef care ne-a întîmpinat cu o politeţe servilă ca să ne conducă pînă la masa noastră era pentru mine în primul rînd un *ospătar-şef*, iar abia după aceea o gorilă. Bătrîna maimuţoaică din cale afară de fardată se estompa în faţa *bătrînei cochete,* iar cînd dansam cu Zira, uitam cu desăvîrşire că am de-a face cu o maimuţă, pentru a nu simţi în braţele mele decît talia unei partenere de dans. Orchestra de cimpanzei nu mai era decît o orchestră banală, iar elegantii maimuţoi de lume care făceau spirite în jurul meu deveneau simpli oameni de lume.

N-am să insist asupra vîlvei pe care a stîrnit-o prezența mea printre aceste maimuțe. Eram ținta tuturor privirilor. A trebuit să dau autografe unui număr impresionant de amatori, și cele două gorile pe care Cornelius avusese prudența să le aducă au avut mult de furcă pentru a mă apăra împotriva unei învălmășeli de maimuțoaice de toate vîrstele care-și disputau cinstea de a ciocni sau de a dansa cu mine.

Noaptea era foarte înaintată. Eram pe jumătate beat cînd deodată mi-am adus aminte de profesorul Antelle. M-am simțit copleșit de o chinuitoare remușcare. Era cît pe ce să vărs lacrimi de rușine la gîndul că sînt acum aici, chefuind cu niște maimuțe, în timp ce bietul meu tovarăș lîncezește pe paie, într-o cușcă.

Zira m-a întrebat de ce am devenit deodată trist. I-am explicat. Cornelius mi-a adus atunci la cunoștință că se interesase de profesor și aflase că este bine sănătos. Nimic nu mai stătea acum în calea eliberării lui. Am răspuns cu vehemență că nu mai pot aștepta nici o clipă și vreau chiar acum să-i aduc această veste.

— În fond, a admis Cornelius după cîteva clipe de gîndire, nu ți se poate refuza nimic într-o zi ca asta. Hai să mergem. Îl cunosc pe directorul Grădinii zoologice.

Am părăsit toți trei localul și ne-am dus la Grădina zoologică. Directorul, pe care l-am trezit, era foarte binevoitor. Cunoștea povestea mea. Cornelius i-a dezvăluit adevărata identitate a unuia din oamenii pe care-i deținea în cușcă. Nu-i

venea să-și creadă urechilor, dar nici el nu voia să mă refuze. Bineînțeles, trebuia să așteptăm pînă se va face ziuă ca să îndeplinim cele cîteva formalități necesare eliberării profesorului, dar nimic nu ne împiedica să stăm chiar acum de vorbă cu dînsul. Se oferi să ne conducă.

Se crăpa de ziuă cînd am sosit în fața cuștii unde bietul savant trăia ca un animal, împreună cu vreo cincizeci de bărbați și de femei. Aceștia mai dormeau perechi, perechi sau în grupuri de cîte patru sau cinci. Au deschis însă ochii cînd directorul a aprins lumina.

L-am descoperit repede pe tovarășul meu. Era și el lungit pe jos, ghemuit lîngă trupul unei fete care mi s-a părut destul de tînără. M-am cutremurat văzînd în ce hal a ajuns și m-am înduioșat cu acest prilej de starea înjositoare în care trăisem și eu timp de patru luni.

Eram atît de emoționat încît nu puteam scoate nici un cuvînt. Oamenii, care se treziseră de-a binelea, nu păreau de loc mirați. Erau îmblînziți și bine dresați ; s-au apucat să execute obișnuitele lor figuri în speranța că vor obține astfel vreo recompensă. Directorul le-a aruncat resturi de prăjituri. S-a iscat imediat o înghesuială și o încăierare ca în ajun, pe cînd cei mai înțelepți luau poziția lor favorită, așezați pe vine lîngă gratii și întinzînd o mînă rugătoare.

Profesorul Antelle s-a alăturat acestora din urmă. S-a dat cît mai aproape de director și a cerșit o bucată de prăjitură. Această rușinoasă comportare mi-a produs mai întîi o impresie pe-

nibilă care s-a transformat însă curînd într-o insuportabilă neliniște. Se afla la trei pași de mine ; mă privea țintă și parcă nu mă recunoștea. La drept vorbind, ochii lui, altădată atît de vioi, își pierduseră orice strălucire și îmi sugerau același neant spiritual ca privirea celorlalți prizonieri. Mi-am dat seama cu groază că nu pot desluși în ei decît un fel de teamă, aceeași, exact aceeași teamă pe care o stîrnea printre prizonieri prezența unui om îmbrăcat.

Am făcut un puternic efort și am reușit în sfîrșit să vorbesc, ca să destram acest coșmar.

— Profesore, am spus, maestre, eu sînt, Ulysse Mérou. Sîntem salvați. Am venit să vă aduc vestea...

M-am oprit, nedumerit. La sunetul vocii mele, reacționase ca și oamenii de pe Soror. Își lungise deodată gîtul și se trăsese puțin înapoi.

— Profesore, profesore Antelle, am insitat cu lacrimi în glas ; eu sînt, eu, Ulysse Mérou, tovarășul dumneavoastră de drum. Sînt liber și peste cîteva ore veți fi și dumneavoastră eliberat. Maimuțele pe care le vedeți aici cu mine sînt prietenii noștri. Știu cine sîntem și ne primesc ca pe niște frați.

N-a răspuns nici un cuvînt. Parcă nici nu înțelegea ce spun ; dar printr-o nouă mișcare furișă, asemenea unui animal speriat, s-a mai tras puțin îndărăt.

Eram disperat și maimuțele păreau foarte intrigate. Cornelius și-a încruntat sprîncenele așa cum proceda de obicei cînd căuta soluția unei probleme dificile. Mi-a venit în minte că profesorul,

speriat de prezența lor, se preface poate că nu înțelege. Le-am cerut să se îndepărteze și să mă lase singur cu el, ceea ce au și făcut cu multă amabilitate. După ce au plecat, am luat-o în jurul cuștii ca să mă apropii de locul unde se refugiase savantul și i-am vorbit din nou.

— Maestre, l-am implorat, înțeleg prudența dumneavoastră. Știu la ce primejdii se expun pe această planetă oamenii de pe Pămînt. Dar sîntem singuri, vă jur că sîntem singuri și suferințele dumneavoastră au luat sfîrșit. Vă rog să mă credeți. Eu sînt, tovarășul, discipolul, prietenul dumneavoastră, eu, Ulysse Mérou.

S-a smucit iar înapoi, aruncîndu-mi priviri piezișe. Și tocmai atunci cînd stăteam așa, tremurînd și neștiind cu ce cuvinte să-l înduplec, profesorul a întredeschis gura.

Reușisem poate în sfîrșit să-l conving ? Mă uitam la el cu sufletul la gură. M-am cutremurat însă de groază văzînd felul cum își manifestă sentimentele. Am spus că i se întredeschisese gura ; acesta nu era însă gestul conștient al unei creaturi care intenționează să vorbească. Din gîtlejul lui ieși un sunet asemănător acelora pe care le scoteau oamenii stranii de pe această planetă pentru a-și exprima satisfacția sau teama. Acolo, în fața mea, fără a mișca buzele, în timp ce un fior de gheață îmi străpungea inima, profesorul Antelle scoase un lung chelălăit.

Partea a treia

I

MĂ TREZII devreme, după un somn agitat. Mă sucii de trei-patru ori în pat și mă frecai la ochi pînă să-mi vin în fire, căci nu eram încă obișnuit cu viața de om civilizat pe care o duceam de o lună de zile, iar în fiecare dimineață mă îngrijora faptul că nu aud pîrîind paiele și nu simt lîngă mine trupul cald al Novei.

În sfîrșit, mă dezmeticii. Locuiam într-una din cele mai confortabile garsoniere ale Institutului. Maimuțele se dovediseră generoase. Aveam un pat, o cameră de baie, haine, cărți, un aparat de televiziune. Citeam toate ziarele ; eram liber ; puteam să ies, să mă plimb pe străzi, să asist la orice spectacol. Prezența mea în public stîrnea întotdeauna un interes considerabil, dar vîlva din primele zile începuse să se potolească.

Cornelius era acum directorul științific al Institutului. Zaius fusese concediat — i se dăduse însă alt post precum și o altă decorație — iar logodnicul Zirei fusese numit în locul lui. Această schimbare avusese drept urmare o întinerire a cadrelor, o promovare generală a taberei cimpanzeilor și o recrudescență a activității în toate sectoarele. Zira devenise adjuncta noului director.

În ce mă privește, luam parte la cercetările lui Cornelius, dar nu ca un cobai, ci în calitate de colaborator. Cornelius obținuse foarte greu această favoare, după multe reticențe din partea Marelui Sfat. Autoritățile nu recunoșteau cu prea multă tragere de inimă natura și originea mea.

Mă îmbrăcai în grabă, ieșii din cameră și mă îndreptai spre clădirea Institutului unde zăcusem cîndva prizonier, spre serviciul pe care Zira continua să-l conducă, pe lîngă noile sale funcțiuni. Cu acordul lui Cornelius începusem acolo cercetări sistematice asupra oamenilor.

Iată-mă în sala cuștilor, plimbîndu-mă cu pași mari de-a lungul culoarului, prin fața gratiilor, ca unul din stăpînii acestei planete. Mai e oare nevoie să spun că fac vizite cam dese, mai dese decît ar cere-o activitatea mea științifică ? Uneori prezența permanentă a maimuțelor în jurul meu mi se pare apăsătoare și găsesc acolo un fel de refugiu.

Prizonierii mă cunosc bine acum și admit autoritatea mea. Fac oare o deosebire între mine, Zira și paznicii care le aduc de mîncare ? Aș dori să fie așa, dar mă îndoiesc. De o lună de zile de cînd mi-am început cercetările, n-am izbutit nici eu, în ciuda eforturilor și răbdării de care am dat dovadă, să obțin de la ei rezultate mai bune decît cele la care poate ajunge un animal bine dresat.

Un tainic instinct îmi spune însă că ei dispun de posibilităţi mult mai mari.

Aş vrea să-i învăţ să vorbească. Asta-i dorinţa mea cea mai arzătoare. E drept că strădaniile mele au fost deocamdată zadarnice. Abia au reuşit cîţiva dintre ei să repete două sau trei sunete monosilabice, ca unii cimpanzei de pe la noi. E puţin, dar nu mă dau bătut. Mă încurajează mai ales insistenţa cu care toate privirile caută acum ochii mei ; am impresia că de cîtva timp aceste priviri se transformă şi că mijeşte acum în ele o anumită curiozitate, de o esenţă superioară perplexităţii animale.

Merg încet, de la un capăt la celălalt al sălii, oprindu-mă în faţa fiecăruia din ei. Le vorbesc ; le vorbesc cu o voce blîndă, cu răbdare. S-au obişnuit acum cu sunetele atît de stranii care ies din gura mea. Am impresia chiar că ascultă. Vorbesc aşa timp de cîteva minute, apoi renunţ la fraze închegate şi pronunţ doar cuvinte simple, izolate, pe care le repet de mai multe ori în speranţa că ar putea deştepta în ei un ecou. Unul dintre prizonieri articulează cu stîngăcie o silabă, dar azi nu voi obţine nimic mai mult de la el. A şi obosit, renunţă la o asemenea sarcină supraomenească şi se lungeşte pe paie, ca după o muncă istovitoare. Oftez şi trec la altul. Ajung în sfîrşit în faţa cuştii unde vegetează acum Nova, tristă şi singuratecă ; tristă, aşa cel puţin vreau să cred, cu suficienţa mea de om pămîntean, şi caut să desluşesc acest sentiment pe chipu-i admirabil şi inexpresiv. Zira nu i-a dat alt tovarăş de cuşcă şi îi sînt recunoscător.

Mă gîndesc deseori la Nova. Nu pot uita clipele petrecute alături de ea. Dar n-am mai intrat niciodată în cuşca ei ; demnitatea mea de om mi-o interzice. Nu este ea oare un animal ? Evoluez acum în înalte sfere ştiinţifice ; cum aş putea coborî pînă la o asemenea promiscuitate ? Numai amintirea fostei noastre intimităţi mă face să roşesc. De cînd am trecut în cealaltă tabără, nici nu-mi îngădui măcar să-i arăt mai multă simpatie decît semenilor ei.

Trebuie totuşi să recunosc că este un element excepţional şi acest lucru mă bucură. Obţin cu ea rezultate mai bune decît cu ceilalţi. De îndată ce a simţit că mă apropii, a venit să se lipească de gratii şi gura-i se contractă într-o schimonoseală care ar putea trece, cu oarecare bunăvoinţă, drept un zîmbet. Nici n-apuc să deschid gura şi încearcă să pronunţe cele patru sau cinci silabe pe care le-a învăţat. Se vede că-şi dă toată silinţa. Să fie oare mai înzestrată decît ceilalţi ? Sau poate contactul mai îndelungat cu mine a şlefuit-o şi a făcut-o mai receptivă la lecţiile mele ? Îmi place să cred, cu oarecare mulţumire de sine, că aşa stau lucrurile.

Rostesc numele ei, apoi al meu, arătînd cu degetul ba spre dînsa, ba spre mine. Schiţează şi ea acelaşi gest. Dar deodată o văd schimbîndu-se la faţă arătîndu-şi dinţii, în timp ce un rîs discret se aude în spatele meu.

E Zira, care face haz, fără răutate, de eforturile mele. Prezenţa ei o înfurie întotdeauna pe Nova. E însoţită de Cornelius. Acesta se intere-

sează de experiențele mele și vine adesea să vadă cu ochii lui ce rezultate am obținut. Vizita de azi are însă alt scop. Pare cam surescitat.

— Ulysse, n-ai vrea să facem împreună o scurtă călătorie

— O călătorie ?

— Da, destul de departe ; aproape la antipozi. Arheologii au descoperit acolo niște ruine extrem de curioase, dacă e să dăm crezare rapoartelor pe care le primim. Săpăturile sînt conduse de un urangutan și nu ne prea putem bizui pe el pentru o interpretare corectă a acestor vestigii. Există acolo o enigmă care mă pasionează și care ar putea îmbogăți cu elemente hotărîtoare unele cercetări pe care le-am întreprins, Academia mă trimite acolo în misiune și cred că prezența dumitale ar fi foarte utilă.

Nu prea văd cu ce aș putea să-l ajut, dar accept cu bucurie acest prilej de a cunoaște și alte aspecte ale planetei Soror. Cornelius mă poftește în biroul lui ca să-mi dea alte amănunte.

Sînt încîntat de această diversiune care-mi permite să nu-mi termin astăzi inspecția. Într-adevăr, mi-a mai rămas un prizonier de văzut : profesorul Antelle. E tot în aceeași stare și deci nici nu se poate pune problema eliberării lui. La rugămintea mea a fost totuși instalat într-o cușcă separată, destul de confortabilă. Vizita pe care i-o fac este pentru mine o penibilă datorie. Nu răspunde la nici una din solicitările mele și continuă să se poarte ca un adevărat animal.

II

Am plecat o săptămînă mai tîrziu. Zira ne însoțea, dar urma să se întoarcă peste cîteva zile ca să se ocupe de treburile Institutului în lipsa lui Cornelius. Acesta avea de gînd să stea un timp mai îndelungat pe locul săpăturilor dacă, bineînțeles, aveau să se dovedească într-adevăr interesante.

Un avion special a fost pus la dispoziția noastră, un avion cu reacție ce semăna destul de mult cu primele noastre aparate de acest gen. Era totuși foarte confortabil și cuprindea un mic salon insonorizat unde se putea sta liniștit de vorbă. Acolo m-am întîlnit cu Zira. Mă bucuram de această călătorie. Eram acum bine aclimatizat cu mediul maimuțesc. De aceea n-am fost nici mirat și nici speriat văzînd că acest mare avion este pilotat de o maimuță. Nu mă gîndeam decît să admir peisajul și impresionantul spectacol al Bételgeusei răsărind pe cer. Atinsesem o altitudine de aproximativ zece mii de metri. Aerul avea o limpezime de izvor și astrul gigant se profila pe orizont aidoma soarelui nostru văzut printr-o lunetă. Zira nu se mai sătura privindu-l.

— Aveți și voi, acolo pe Pămînt, răsărituri atît de frumoase ? m-a întrebat ea. Soarele tău o fi tot atît de frumos ca al nostru ?

I-am răspuns că nu-i chiar atît de mare și de roșu dar că nouă ne ajunge și așa cum este. În schimb luna noastră este mai mare și răspîndește o lumină albicioasă mai intensă decît aceea a astrului nocturn al Sororei. Eram veseli ca niște

școlari în vacanță și glumeam cu dînsa parcă ar fi fost o bună și veche prietenă. Cînd, după cîtva timp, s-a ivit Cornelius, mi-a fost aproape ciudă pe el că vine să tulbure o discuție atît de intimă. Avea aerul preocupat. De altfel de cîtva timp părea nervos. Muncea enorm. Cercetările sale personale îl absorbeau într-atît încît avea uneori momente de absență totală. Nu vorbise nimănui despre aceste lucrări și cred că nici Zira nu știa mai mult decît mine. Aflasem doar că erau în legătură cu originea maimuței și că savantul-cimpanzeu avea tot mai mult tendința de a se depărta de la teoriile clasice. În dimineața aceea, mi-a dezvăluit pentru prima oară unele din preocupările lui și nu mi-a fost greu să înțeleg de ce existența mea de om civilizat prezenta o importanță atît de mare pentru el. A început reluînd un subiect pe pe care-l mai discutasem împreună de o sută de ori.

— Mi-ai spus, nu-i așa, Ulysse, că pe Terra voastră maimuțele sînt adevărate animale ? Că omul s-a ridicat la un nivel de civilizație care-l atinge pe al nostru și care, în multe privințe, chiar... ? Nu, nu-ți fie teamă să mă vexezi, adevărul științific e mai presus decît amorul propriu.

— ...Și care, în multe privințe îl depășește ; e un lucru de netăgăduit. De altfel, una din cele mai bune dovezi este că mă aflu aici. Se pare că sînteți abia în faza...

— Da, da, știu, m-a întrerupt el, plictisit. Am mai discutat despre toate astea. Pătrundem abia acum secretele pe care voi le-ați descoperit acum cîteva secole... Dar nu numai declarațiile dumitale mă frămîntă, a continuat el, măsurînd cu pași mari și nervoși micul salon. Mă urmărește de mult intuiția — o intuiție bazată pe unele indicii concrete — că aceste secrete au fost dezlegate chiar aici, pe planeta noastră, de alte ființe raționale, într-un trecut îndepărtat.

I-aș fi putut răspunde că această impresie de redescoperire nu era străină nici unor oameni de pe Terra. Este poate chiar un fenomen universal și stă poate la temelia credinței noastre într-un Dumnezeu. Dar m-am ferit să-l întrerup. Urmărea o idee, încă destul de confuză, pe care o exprima cu multe reticențe.

— Ființe raționale, repetă el gînditor, și care nu erau poate...

Se opri brusc. Avea aerul nenorocit, chinuit parcă de perceperea unui adevăr pe care mintea-i nu-l putea admite.

— Mi-ai mai spus, nu-i așa, că acolo, la voi, maimuțele au un spirit de imitație foarte dezvoltat ?

— Imită tot ceea ce facem, adică toate actele care nu cer o adevărată judecată. În așa fel încît verbul *a maimuțări* a devenit, la noi, sinonim cu a imita.

— Zira, șopti Cornelius cu un fel de deznădejde în glas, nu cumva acest spirit de *maimuțăreală* ne caracterizează și pe noi ?

Fără a-i lăsa timpul să protesteze, continuă cu însuflețire :

— Și asta începe chiar din anii copilăriei. Întregul nostru sistem de învățămînt este bazat pe imitație.

— Urangutanii sînt cei care...

— E drept că au un rol hotărîtor, de vreme ce ei formează tineretul prin intermediul cărţilor lor. Silesc copilul-maimuţă să repete toate greşelile strămoşilor lui. Asta şi explică încetineala cu care progresăm. De zece mii de ani am rămas aceiaşi şi batem pasul pe loc.

Dezvoltarea atît de lentă a civilizaţiei maimuţelor merită unele comentarii. Situaţia aceasta m-a frapat atunci cînd am studiat istoria lor, căci am simţit în această privinţă unele diferenţe importante faţă de avîntul luat de spiritul uman. E drept că am cunoscut şi noi o eră de stagnare aproape totală. Am avut şi noi urangutanii noştri, un învăţămînt falsificat, programe ridicole, şi perioada aceasta a durat foarte mult.

Dar totuşi nu chiar atît de mult ca la maimuţe şi, mai ales, nu în acelaşi stadiu de evoluţie. Perioada obscură de care se plîngea cimpanzeul durase vreo zece mii de ani. În cursul acestui interval nici un progres cît de cît mai important nu fusese realizat, cu excepţia, poate, a ultimilor cincizeci de ani. Dar pe mine mă intriga îndeosebi faptul că primele lor legende, primele lor cronici, primele lor *amintiri* vădeau încă de pe atunci o civilizaţie foarte înaintată, de fapt aproape asemănătoare cu cea de azi. Aceste documente, vechi de zece mii de ani, dovedeau cunoştinţe şi realizări comparabile cu cele actuale ; mai înainte însă bezna era totală : nici o tradiţie, scrisă sau orală, nici un indiciu. Pe scurt, aveai impresia că civilizaţia simiană a răsărit aşa, deodată, ca prin minune, acum zece mii de ani, şi de atunci a rămas

aproape neschimbată. Maimuţa de rînd se obişnuise să considere că este un fenomen cît se poate de firesc, dar o minte subtilă ca aceea a lui Cornelius simţea aici o enigmă şi se zbuciuma.

— Bine, dar există maimuţe capabile de o creaţie originală, protestă Zira.

— Da, e adevărat, admise Cornelius, mai ales de cîţiva ani. Cu timpul, spiritul se poate încarna în gest. Aşa şi trebuie chiar ; acesta este cursul firesc al evoluţiei... Dar ceea ce caut cu pasiune, Zira, ceea ce vreau neapărat să aflu, e cum a început totul. Azi, nu mi se mai pare imposibil ca la originea erei noastre să fi stat o simplă imitaţie.

— Imitaţie ? Ce să imităm, pe cine să imităm ?

Cornelius luase însă iarăşi o atitudine reticentă şi lăsă ochii în jos, regretînd parcă limbuţia lui.

— Nu pot trage încă nici o concluzie, spuse el în sfîrşit. Am nevoie de dovezi concrete. Cine ştie, poate le vom găsi în ruinele acelei cetăţi îngropate. După rapoartele pe care le-am primit, se pare că exista cu mult mai mult de zece mii de ani în urmă, într-o epocă despre care nu ştim absolut nimic.

III

Cornelius n-a mai scos nici un cuvînt şi am impresia că nici nu vrea sau nu poate să-mi spună mai mult, dar ceea ce întrezăresc de pe acum în teoriile lui îmi stîrneşte o deosebită exaltare.

Arheologii au scos la iveală o întreagă cetate, un oraș îngropat în nisipurile unui deșert din care n-au mai rămas, din păcate, decît niște ruine. Sînt însă convins că aceste ruine ascund un secret extraordinar și fac legămînt că-l voi dezlega. Nu cred că e ceva imposibil pentru cine știe să observe și să chibzuiască, lucru de care nu prea pare în stare urangutanul care conduce săpăturile. L-a primit pe Cornelius cu respectul cuvenit înaltei sale funcțiuni, dar totodată cu un dispreț abia ascuns pentru tinerețea lui și pentru ideile originale pe care le emite uneori.

Trebuie să ai într-adevăr o răbdare îngerească pentru a efectua cercetări, cînd la fiecare pas nisipul ți se năruie sub picioare și pietrele se fărîmițează la cea mai mică atingere. Muncim așa de vreo lună de zile. Zira a plecat de mult, dar Cornelius se încăpățînează să mai rămînă. E tot atît de înflăcărat ca și mine, căci este și el convins că tocmai aici, printre aceste vestigii ale trecutului, va găsi răspuns la marile probleme care-l frămîntă.

Amploarea cunoștințelor sale este într-adevăr uimitoare. A ținut mai întîi să verifice personal vechimea orașului. Maimuțele au elaborat în acest scop metode asemănătoare cu ale noastre, folosind noțiuni aprofundate de chimie, de fizică și de geologie. În această privință cimpanzeul a căzut de acord cu savanții oficiali: orașul este foarte, foarte vechi. Are mult mai mult de zece mii de ani, cu alte cuvinte constituie un document unic care poate dovedi că civilizația maimuțească actuală nu s-a născut așa deodată, din nimic, ca printr-o minune.

A existat ceva înaintea erei actuale. Dar ce anume ? După această lună de investigații febrile, am rămas decepționați, căci se pare că nici această cetate preistorică nu se deosebește prea mult de orașele moderne. Am găsit ruine de case, urme de uzine, vestigii ce dovedesc că acești strămoși aveau și ei automobile și avioane, întocmai ca maimuțele de azi. Aceasta înseamnă că rațiunea își are obîrșia în vremuri foarte îndepărtate, mai îndepărtate decît se credea. Simt însă că nu e ceea ce căuta Cornelius ; și nu e ceea ce speram.

În dimineața asta a plecat înaintea mea pe șantier, unde muncitorii au dezgropat o casă cu ziduri groase, făcute dintr-un fel de beton, care pare să se fi păstrat mai bine decît celelalte. E drept că înăuntru e și ea plină de nisip și de moloz pe care muncitorii s-au apucat pur și simplu să le treacă prin sită. Pînă ieri nu găsiseră însă acolo ceva deosebit. Ca și în celelalte sectoare, dăduseră peste bucăți de țevi de la diferite conducte, bucăți de aparate casnice, de ustensile de bucătărie. Mai lenevesc puțin în pragul cortului unde locuiesc împreună cu Cornelius. Din locul unde mă aflu îl zăresc pe urangutan care dă ordine șefului de echipă, un tînăr cimpanzeu cu privirea șireată. Pe Cornelius nu-l văd. A coborît în groapă împreună cu muncitorii. Pune și el deseori mîna, temîndu-se ca aceștia să nu facă vreo prostie și să nu le scape vreun element interesant.

Dar iată-l că iese chiar acum din gaură și îmi dau repede seama că a făcut o descoperire excep-

ţională. Ţine cu ambele mîini un obiect de mici dimensiuni pe care nu-l pot distinge. L-a dat la o parte fără prea multe menajamente pe bătrînul urangutan care voia să i-l ia şi-l depune jos cu o deosebită băgare de seamă. Priveşte în direcţia mea şi face gesturi mari. Cînd mă apropii, mă impresionează cît de mult e schimbat la faţă.

— Ulysse, Ulysse !

Nu l-am văzut niciodată într-o asemenea stare. Abia poate vorbi. Muncitorii, care au ieşit şi ei din groapă, fac roată în jurul descoperirii sale şi din cauza lor nu pot vedea despre ce este vorba. Şi-o arată cu degetul şi par doar amuzaţi. Unii din ei rîd chiar din toată inima. Muncitorii aceştia sînt aproape nişte gorile vînjoase. Cornelius le ţine la distanţă.

— Ulysse !

— Dar ce s-a întîmplat ?

Descopăr şi eu în sfîrşit faimosul obiect aşezat pe nisip, în timp ce el îmi şopteşte cu un glas sugrumat de emoţie :

— O păpuşă, Ulysse, o păpuşă !

Da, e o păpuşă, o simplă păpuşă de porţelan. Printr-o adevărată minune a rămas aproape intactă, cu urme de păr şi nişte ochi în care mai sticlesc cîţiva solzi de smalţ colorat. E a imagine atît de obişnuită pentru mine încît nu înţeleg în primul moment de ce este Cornelius atît de emoţionat. Îmi trebuie cîteva secunde ca să mă pot dumeri... Da, am priceput ! Deodată mă cuprinde şi mă răscoleşte sentimentul că sînt martorul unei întîmplări extraordinare. E vorba de o păpuşă *umană,* care reprezintă o fetiţă, o fetiţă de la noi.

Dar nu vreau să mă las amăgit de himere. Înainte de a afirma sus şi tare că e vorba de o minune, să examinăm mai întîi toate posibilităţile, căci la origine stă poate o cauză cît se poate de banală. Un savant cum este Cornelius a procedat desigur aşa. Ia să vedem deci : printre păpuşile aparţinînd unor copii de maimuţe, există unele, puţine e drept, dar totuşi cîteva, avînd o formă animală şi chiar umană. Nu se poate ca simpla prezenţă a acesteia să-l tulbure într-atît pe cimpanzeu... Dar să mergem mai departe : jucăriile micilor maimuţe înfăţişînd animale nu sînt din porţelan şi, mai ales, nu sînt, în general, *îmbrăcate* : în orice caz nu sînt îmbrăcate ca nişte fiinţe raţionale. Şi vă spuneam adineauri că păpuşa aceasta este îmbrăcată ca o păpuşă de la noi — se pot distinge destul de clar bucăţi din rochiţă, din corsaj, din jupon şi din chiloţi — e îmbrăcată cu gust, aşa cum o fetiţă de pe Pămînt şi-ar găti păpuşa preferată, cu grijă, aşa cum o maimuţică de pe Soror şi-ar împodobi păpuşa-maimuţică ; o grijă cu care niciodată, *niciodată* nu s-ar strădui să îmbrace un animal cum este omul. Înţeleg, înţeleg din ce în ce mai bine tulburarea subtilului meu prieten cimpanzeu.

Dar asta nu e totul. Această jucărie prezintă şi o altă anomalie, o altă ciudăţenie, care a stîrnit rîsul tuturor muncitorilor şi l-a făcut să zîmbească pînă şi pe solemnul urangutan care conduce săpăturile. Păpuşa *vorbeşte.* Vorbeşte ca o păpuşă de la noi. Cînd a pus-o jos, Cornelius a apăsat întîmplător pe mecanismul rămas intact şi ea a vorbit. O ! n-a rostit nici un discurs. A

pronunțat doar un cuvînt, un cuvînt alcătuit din două silabe : *pa-pa*. Pa-pa, bîiguie iarăși păpușa cînd o ia din nou Cornelius în mîinile sale agere și o sucește în toate părțile. Cuvîntul este același în franceză și în limba maimuțească, poate chiar și în multe alte limbi ale acestui cosmos misterios, și are același înțeles. Pa-pa, repetă mica păpușă umană, și asta mai ales face ca botul învățatului meu prieten să devină stacojiu ; asta mă tulbură într-atît încît trebuie să mă stăpînesc ca să nu strig, în timp ce Cornelius mă trage la o parte, ducînd prețioasa-i descoperire.

— Imbecil sinistru ! mormăie el după o îndelungată tăcere.

Știu despre cine vorbește și-i împărtășesc indignarea. Bătrînul urangutan decorat n-a văzut în această păpușă decît o simplă jucărie a unei maimuțele, o jucărie pe care un meșter excentric, care a trăit într-un trecut îndepărtat, ar fi înzestrat-o cu grai. E inutil să i se dea altă explicație. Cornelius nici nu încearcă. De altfel, singura explicație logică ce-i vine în minte i se pare atît de tulburătoare, încît preferă s-o păstreze pentru el. Nu-mi suflă nici mie un cuvînt, dar își dă foarte bine seama că am ghicit-o.

Rămîne gînditor și nu scoate o vorbă tot restul zilei. Am impresia că acum se teme să-și continue cercetările și regretă și puținul pe care mi l-a spus. După ce surescitarea i s-a mai potolit, îi pare rău că am fost martorul descoperirii sale.

Chiar a doua zi am dovada concretă că se căiește de a mă fi adus aici. După o noapte de chibzuire, îmi aduce la cunoștință, ferindu-se să

se uite în ochii mei, că e mai bine să mă întorc la Institut, unde mă așteaptă o activitate mai importantă decît aici, printre ruinele acestea. Mi-a reținut și un bilet de avion. Urmează să plec a doua zi.

IV

Să presupunem, îmi spun în sinea mea, că oamenii au fost cîndva stăpînii atotputernici ai acestei planete. Să presupunem că o civilizație umană, asemănătoare cu a noastră, a înflorit pe Soror cu peste zece mii de ani în urmă...

Nu mai e de loc o ipoteză absurdă, ba dimpotrivă. Nici n-am apucat bine s-o formulez și simt exaltarea pe care ți-o produce descoperirea singurului drum bun printre atîtea cărări înșelătoare. Da, știu că tocmai pe această cale se află soluția iritantului mister al evoluției simiene. Îmi dau seama acum că visasem întotdeauna în mod inconștient o asemenea explicație.

Mă aflu la bordul avionului care mă aduce înapoi în capitală. Sînt însoțit de unul din secretarii lui Cornelius, un cimpanzeu zgîrcit la vorbă. Nu simt nevoia să discut cu dînsul. Avionul m-a predispus întotdeauna la meditație. Nu voi găsi un prilej mai bun decît această călătorie pentru a pune ordine în toate gîndurile mele.

...Să presupunem deci că a existat cîndva, pe planeta Soror, cu mulți, mulți ani în urmă, o ci-

vilizație asemănătoare cu a noastră. Este oare posibil ca niște ființe lipsite de înțelepciune s-o fi perpetuat printr-un simplu proces de imitație ? Răspunsul afirmativ la această întrebare mi se pare cam îndrăzneț, dar întorcîndu-l în toate felurile în mintea mea, mi se înfățișează o mulțime de argumente care-l fac din ce în ce mai puțin extravagant. Ideea că niște mașini perfecționate ne-ar putea lua locul într-o bună zi este, din cîte îmi amintesc, foarte răspîndită pe Pămînt. Se întîlnește frecvent nu numai printre poeți și romancieri, ci și în toate clasele societății. Ea irită elita intelectuală poate tocmai pentru că s-a născut spontan în imaginația populară și a luat o asemenea extindere. Și poate tot din același motiv cuprinde și o parte de adevăr. O parte numai : mașinile vor rămîne întotdeauna mașini ; robotul cel mai perfecționat va rămîne întotdeauna robot. Dar dacă avem de-a face cu ființe vii posedînd un anumit grad de psihism, ca de pildă maimuțele ? Și *tocmai* maimuțele sînt înzestrate cu un deosebit simț de imitație.

Închid ochii. Mă las legănat de duduitul înfundat al motoarelor. Simt nevoia să discut cu mine însumi pentru a-mi justifica poziția.

Ce anume caracterizează o civilizație ? Geniul excepțional ? Nu, viața de toate zilele.... Hm ! Hai să dăm prioritate culturii spirituale. Să admitem că e vorba mai întîi de artă și în special de literatură. Era oare într-adevăr inaccesibilă maimuțelor antropoide, dacă admitem, bineînțeles, că sînt în stare să adune în mod coerent mai multe cuvinte la un loc ? Din ce e făcută literatura

noastră ? Din capodopere ? Nu, iarăși nu ! Dar după ce a fost scrisă o carte originală — și nu se scriu mai mult de una sau două pe secol — oamenii de litere o *imită,* adică o recopiază, astfel încît apar sute de mii de lucrări tratînd exact aceleași probleme, dar avînd titlurile puțin schimbate și alte combinații de fraze. Acest lucru este pe deplin accesibil maimuțelor, care prin însăși natura lor sînt imitatoare, cu condiția, bineînțeles, să învețe mai întîi să vorbească.

De fapt, singura obiecțiune serioasă este vorbirea. Atenție însă ! Nu e neapărat nevoie ca maimuțele să înțeleagă ce copiază pentru a compune, pornind de la o singură carte, o sută de mii de volume. În fond, nu le este nici lor mai necesar decît ne este nouă. E de ajuns să poată repeta, ca și noi, fraze pe care le-au mai auzit. Procesul literar se reduce apoi la o operație pur mecanică. Și iată că tocmai aici părerea unor biologi capătă o deosebită importanță : nimic în anatomia maimuței, susțin ei, n-o împiedecă să vorbească ; nimic, numai să vrea ! Ne putem însă foarte bine închipui că într-o bună zi, în urma unei mutații bruște, s-a născut în ea o asemenea dorință.

Așadar perpetuarea unei literaturi ca a noastră de către maimuțe înzestrate cu grai nu este de loc absurdă. S-ar putea chiar ca mai tîrziu unele *maimuțe de litere* să se fi ridicat cu o treaptă pe scara intelectuală. Așa cum spune savantul meu prieten Cornelius, spiritul s-a incarnat în gest — în cazul de față, în mecanismul vorbirii — și astfel cîteva idei originale au putut apărea în

nouă lume maimuțească, cu ritmul de una pe secol ; ca și la noi, pe Pămînt.

Urmîndu-mi cu atîta cutezanță firul gîndurilor am ajuns repede la convingerea că animale bine dresate puteau foarte bine să fi executat tablourile și sculpturile pe care le admirasem în muzeele capitalei și, în general, să se dovedească experte în toate artele umane, inclusiv în arta cinematografică.

După ce am examinat cele mai înalte forme ale activității intelectuale, nu mi-a fost greu să-mi extind teza asupra altor domenii. Industria noastră n-a rezistat multă vreme analizei mele. A reieșit limpede pentru mine că nu are nevoie de nici un fel de inițiativă rațională pentru a se propaga în timp. La baza ei se află activitatea muncitorilor manuali care repetă mereu aceleași mișcări și care pot fi înlocuiți, fără nici un prejudiciu, de către maimuțe ; dacă urcăm cîteva trepte pe scara ierarhiei, întîlnim cadre al căror rol constă în a alcătui diferite rapoarte și în a pronunța aceleași cuvinte în aceleași împrejurări. Totul se rezumă la o chestiune de reflexe condiționate. Pe treptele cele mai de sus ale administrației, maimuțăreala mi s-a părut chiar și mai evidentă. Pentru a continua civilizația noastră, gorilele n-ar fi avut decît să imite unele din pozele noastre și să pronunțe cîteva discursuri, calchiate pe același model

Am început astfel să privesc cu ochi noi cele mai diferite activități de pe Pămîntul nostru și să mi le închipui executate de maimuțe. M-am lăsat furat, cu oarecare satisfacție de altfel, de acest joc care nu-mi mai cerea chinuitoare eforturi intelectuale. Am revăzut astfel în minte cîteva întruniri politice la care asistasem în calitate de ziarist. Mi-am amintit cuvintele șablon rostite de diferite personalități cărora avusesem prilejul să le iau interviuri. Am retrăit cu o deosebită intensitate un proces care făcuse mare vîlvă cu cîțiva ani în urmă și la care asistasem.

Apărătorul era unul din cei mai proeminenți avocați. De ce îmi apărea oare acum sub înfățișarea unei falnice gorile, ca și procurorul de altfel, tot o celebritate ? De ce asemuiam oare declanșarea gesturilor și intervențiilor lor cu niște reflexe condiționate datorite unei bune dresări ? De ce oare președintele tribunalului se confunda în mintea mea cu un solemn urangutan, recitînd fraze învățate pe de rost ce ieșeau din gura lui în mod automat, ca o reacție la cuvintele vreunui martor, sau la un anumit murmur al mulțimii ?

Pînă la sfîrșitul călătoriei am fost obsedat de tot felul de similitudini care de care mai sugestive. Cînd am abordat însă lumea finanțelor și a afacerilor, ultima mea evocare a fost un spectacol pur maimuțesc, o amintire recentă de pe planeta Soror. Era vorba de o ședință la Bursă, unde ținuse să mă ducă un prieten al lui Cornelius, căci era considerată una din curiozitățile orașului. Și iată ceea ce îmi văzuseră ochii, un tablou ce se reconstituia în mintea mea cu o deosebită pregnanță, în ultimele minute dinainte de aterizare.

Bursa era o clădire mare, cufundată într-o stranie atmosferă ce te cuprindea cu mult înainte de intrare : un murmur dens și confuz care creștea

pe măsură ce te apropiai, transformîndu-se într-un vacarm asurzitor. Am intrat și ne-am pomenit chiar în inima tumultului. M-am ghemuit într-un colț, sprijinindu-mă de o coloană. Eram obișnuit cu prezența maimuțelor ca indivizi separați, dar mă zăpăceam de fiecare dată cînd aveam în jurul meu o mulțime compactă. Iar aici aveam de-a face cu o puzderie de maimuțe! Spectacolul mi s-a părut chiar mai straniu decît adunarea savanților, cu prilejul faimosului Congres. Închipuiți-vă o sală imensă, ticsită de maimuțe, de maimuțe urlînd, gesticulînd, alergînd în toate direcțiile, fără nici o noimă, maimuțe cuprinse de isterie, maimuțe care nu numai că se încrucișau și se izbeau unele de altele jos, pe podea, ci forfoteau pe toți pereții, ridicîndu-se chiar pînă în tavan, la o înălțime amețitoare. Căci acolo erau instalate tot felul de scări, trapeze și frînghii, pentru ca maimuțele să se poată deplasa oricînd și oriunde pe toate cele trei dimensiuni. Astfel, droaia aceasta de maimuțe umplea întreaga încăpere ce căpăta astfel aspectul unei cuști gigantice, special amenajată pentru exhibițiile grotești ale unor cvadrumani.

Maimuțele zburau literalmente în spațiul acesta, reușind întotdeauna să se agațe în ultima clipă de vreo grindă, un inel sau alt aparat de gimnastică tocmai cînd credeam că se vor prăbuși; și toate astea se întîmplau în mijlocul unui vacarm infernal de exclamații, întrebări, chemări, strigăte și chiar sunete care nu semănau cu nici o limbă civilizată. Așa, de pildă, erau acolo maimuțe care *lătrau;* da, da, care lătrau, fără nici un motiv

aparent, făcîndu-și vînt pentru a traversa sala în zbor, suspendate de capătul unei funii lungi.

— Ei, ai mai văzut așa ceva? m-a întrebat cu mîndrie prietenul lui Cornelius.

Am recunoscut fără nici o rezervă că n-am mai pomenit un asemenea spectacol. Îmi erau însă într-adevăr necesare toate cunoștințele mele anterioare despre maimuțe ca să le pot considera făpturi raționale. Orice ființă cu judecată care ar fi nimerit în acest circ ar fi ajuns inevitabil la concluzia că asistă la zbenguielile unor nebuni sau ale unor animale turbate. Nici o licărire de inteligență nu sclipea în ochii lor. Aici toate semănau atît de mult încît nici nu le puteam deosebi unele de altele. Erau toate îmbrăcate la fel și purtau aceeași mască — aceea a demenței.

Ceea ce mă tulbura însă cel mai mult, în viziunea mea actuală, era faptul că, printr-un fenomen invers aceluia de adineauri, cînd atribuiam forma unei gorile sau a unui urangutan personajelor dintr-o scenă terestră, vedeam acum pe membrii acestei mulțimi smintite sub o înfățișare umană. Mi se părea că cei care urlă, latră și se agață de capătul unei frînghii ca să ajungă cît mai repede la ținta lor sînt oameni. Noi și noi imagini se perindau în mintea mea înfierbîntată. Îmi aduc aminte că după o îndelungată observație am reușit să descopăr pînă la urmă cîteva amănunte sugerînd în mod vag că această gloată zgomotoasă aparține totuși unei lumi civilizate. Cîte un cuvînt articulat se putea uneori desluși printre urletele bestiale. Cocoțată pe un eșafod, la o înălțime amețitoare și fără a-și întrerupe isterica

gesticulație a mîinilor, o gorilă apuca din cînd în cînd cu un picior mai ferm o bucată de cretă și trecea pe o tablă o cifră care avea pesemne o anumită semnificație. Și acestei gorile îi atribuiam trăsături umane.

Nu m-am putut smulge din această halucinație decît revenind la teoria mea despre originea civilizației simiene și am găsit, în această reminiscență a lumii finanțelor, noi argumente în favoarea ei.

Avionul se pregătea să aterizeze. Eram din nou în capitală. Zira venise să mă întîmpine la aeroport. Am zărit de departe boneta ei studențească pusă pe-o ureche și m-am bucurat nespus de mult. Cînd am ajuns alături de ea, după formalitățile vamale, a trebuit să mă stăpînesc ca să n-o strîng în brațe.

V

După ce m-am întors din expediție am zăcut o lună întreagă în pat din cauza unei boli contractate probabil pe locul săpăturilor și care se manifesta prin puternice accese de febră, ca în malarie. Nu mă durea nimic, dar în capul meu aprins clocotea un potop de gînduri și tot suceam și învîrteam în minte elementele uluitorului adevăr pe care-l întrezărisem. Pentru mine nu mai încăpea nici o îndoială : o civilizație umană precedase era maimuțească pe planeta Soror, iar convingerea aceasta îmi stîrnea o senzație ciudată, ca un fel de îmbătare.

Stînd însă și judecînd bine, nu știu dacă trebuie să fiu mîndru de această descoperire sau să mă simt profund umilit. Amorul meu propriu constată cu satisfacție că maimuțele n-au inventat nimic, că s-au mulțumit doar să ne imite. Sentimentul de umilință se datorează faptului că o civilizație umană a putut fi atît de ușor asimilată de niște maimuțe.

Cum s-a putut întîmpla așa ceva ? În delirul meu, mă învîrt mereu în jurul acestei probleme. Da, desigur, știam de mult că toate civilizațiile, inclusiv a noastră, sînt sortite pieirii, dar o dispariție atît de totală, care să nu lase nici o urmă, te poate scoate din minți. Care să fi fost cauza ? O nimicire bruscă ? Un cataclism ? Sau lenta degradare a unora și ascensiunea treptată a altora ? Aș înclina pentru această ultimă ipoteză cu atît mai mult cu cît descopăr, în situația și în preocupările actuale ale maimuțelor, indici extrem de sugestivi în favoarea unei asemenea evoluții.

Să luăm, de pildă, uriașa însemnătate pe care o acordă cercetărilor biologice. Ei bine, acum încep să înțeleg ce stă la baza lor. Probabil că pe vremuri numeroase maimuțe serveau oamenilor drept subiecte de experimentare, așa cum se întîmplă în laboratoarele noastre. Ele au fost acelea care au preluat cele dintîi ștafeta, ele au fost pionierii revoluției. Vor fi început, firește, prin a imita gesturile și atitudinile stăpînilor lor, iar acești stăpîni erau cercetători, biologi, medici, infirmieri și paznici. De aici s-o fi trăgînd pecetea ceea insolită ce caracterizează și azi cele mai multe din acțiunile lor.

Bine, dar ce să se fi întîmplat cu oamenii ?

Destul am speculat despre maimuţe ! Au trecut două luni de cînd nu i-am mai văzut pe foştii mei tovarăşi de captivitate, pe fraţii mei umani. Azi mă simt mai bine. Nu mai am febră. I-am spus ieri Zirei — care m-a îngrijit ca o adevărată soră tot timpul cît am fost bolnav — i-am spus că am de gînd să-mi reiau studiile în secţia ei. N-a avut aerul prea încîntat, dar n-a făcut nici o obiecţie. E timpul să le fac o vizită.

Iată-mă din nou în sala cuştilor. O stranie emoţie mă cuprinde încă din prag. Văd acum toate aceste făpturi într-o lumină nouă. M-am întrebat cu îngrijorare, înainte de a mă hotărî să intru, dacă mă vor recunoaşte după o absenţă atît de îndelungată. Dar m-au recunoscut. Toate privirile s-au aţintit asupra mea, ca şi înainte, şi poate chiar cu un fel de deferenţă. Visez oare sau într-adevăr desluşesc în ochii lor o nuanţă nouă, destinată numai mie, cu totul diferită de cea pe care o acordă paznicilor lor maimuţe ? Un reflex imposibil de descris, dar în care disting, pare-mi-se, o curiozitate trează, o emoţie insolită, umbrele unor amintiri ancestrale ce caută să se ridice deasupra mărginirii animale şi poate chiar... o rază şovăitoare de speranţă.

Speranţa aceasta cred că o nutresc şi eu de cîtăva vreme fără să-mi dau seama. Oare nu cumva ei i se datorează starea de exaltare febrilă care a pus stăpînire pe mine ? Nu sînt oare eu, eu, Ulysse Mérou, omul pe care destinul l-a trimis pe

această planetă pentru a fi instrumentul regenerării umane ?

Iată în sfîrşit formulată ideea ceea tulbure care mă obsedează de o lună de zile. Bunul Dumnezeu nu joacă zaruri — cum a spus cîndva un fizician. În cosmos nimic nu e lăsat la voia întîmplării. Călătoria mea spre lumea Bételgeusei a fost dinainte hotărîtă de o conştiinţă superioară. Mie îmi revine acum sarcina de a mă arăta demn de această încredere şi de a deveni noul Mîntuitor al acestei umanităţi decăzute.

Ca şi altădată, fac înconjurul sălii. Caut să mă stăpînesc ca să nu alerg spre cuşca Novei. Trimisul destinului nu are dreptul să aibă favorite ? Mă adresez fiecăruia dintre supuşii mei... Este încă departe ziua cînd vor începe să vorbească ; mă consolez însă cu gîndul că am o viaţă întreagă în faţa mea ca să-mi pot îndeplini misiunea.

Mă apropii acum de fosta mea cuşcă cu o dezinvoltură calculată. Privesc cu coada ochiului dar nu zăresc braţele Novei întinse spre mine printre gratii ; nu aud strigătele vesele cu care obişnuia să mă întîmpine. O sumbră presimţire mă cuprinde. Nu mă mai pot stăpîni. Mă reped. Cuşca e goală.

Chem pe unul din paznici, cu o voce autoritară, care-i face să tresară pe toţi prizonierii. Zanam este acela care vine. Nu-i prea place să-i dau ordine, dar Zira i-a spus să stea la dispoziţia mea.

— Unde-i Nova ?

Îmi răspunde, cu un aer morocănos, că habar n-are. A fost luată într-o bună zi de acolo fără să i se dea explicaţii. Insist, dar fără succes. Din fericire iată că apare în sfîrşit Zira, care a venit

în inspecţia-i obişnuită. M-a văzut în faţa cuştii pustii şi ghiceşte cît sînt de tulburat. Pare jenată şi începe să-mi vorbească despre altceva.

— S-a întors chiar acum Cornelius. Ar vrea să te vadă.

Mult îmi pasă mie acum de Cornelius, de toţi cimpanzeii, de toate gorilele şi de ceilalţi monştri din cer şi de pe pămînt. Arăt cu degetul spre cuşcă :

— Unde-i Nova ?

— E suferindă, îmi răspunde maimuţoaica. A fost mutată într-o clădire specială.

Îmi face un semn s-o urmez afară, departe de paznic.

— A trebuit să promit administratorului că nu voi sufla o vorbă. Cred însă că ţie trebuie să-ţi spun.

— E bolnavă ?

— Nimic grav ; însă un eveniment destul de important ca să îngrijoreze autorităţile noastre. Nova trebuie să fete.

— Trebuie să...

— Adică... vreau să spun că trebuie să nască, se corectează maimuţoaica, observîndu-mă cu un aer curios.

VI

Am încremenit de uimire şi nu pot încă realiza toate consecinţele pe care le implică acest eveniment. Sînt mai întîi asaltat de o mulţime de amănunte triviale şi mai ales frămîntat de o întrebare îngrijorătoare : cum de n-am fost înştiinţat pînă acum ? Nici n-apuc să protestez şi Zira îmi spune :

— Mi-am dat seama de situaţia ei acum două luni cînd m-am întors din călătorie. Bineînţeles, gorilele habar n-aveau. I-am telefonat lui Cornelius şi el la rîndul lui a avut o lungă convorbire cu administratorul. Au ajuns amîndoi la concluzia că e mai bine să păstrăm secretul. Nimeni nu este la curent, în afară de ei doi şi de mine. Nova se află într-o cuşcă izolată şi mă ocup personal de ea.

Pentru mine această lipsă de sinceritate a lui Cornelius este o adevărată trădare şi-mi dau seama că Zira se simte jenată. Am impresia că se pune la cale o tenebroasă maşinaţie în spatele meu.

— Fii liniştit. E bine îngrijită şi nu duce lipsă de nimic. Sînt cît se poate de atentă cu ea. Niciodată nu s-a manifestat atîta grijă pentru sarcina unei femele de om.

Sub privirea-i şireată las ochii în jos ca un şcolar care a făcut-o boacănă. Caută să adopte un ton ironic, dar simt că este tulburată. Desigur, ştiu că intimitatea mea fizică cu Nova i-a displăcut, chiar din clipa cînd şi-a dat seama că sînt o fiinţă raţională, dar citesc acum în privirea ei altceva decît un sentiment de ciudă. Tocmai pentru că ţine la mine e îngrijorată. Toate aceste mistere în legătură cu Nova nu-mi prevestesc nimic bun. Cred că nu mi-a spus întregul adevăr, că Marele Sfat cunoaşte toată situaţia şi că au avut loc discuţii la un nivel foarte înalt.

— Cînd trebuie să nască ?

— Peste trei sau patru luni.

Deodată aspectul tragicomic al situației mă răscolește. Voi fi tată în sistemul Bételgeusei ! Voi avea un copil pe planeta Soror, de la o femeie pentru care simt o mare atracție fizică, uneori un sentiment de milă, dar care are un creier de animal. Cred că nici o ființă, în cosmos, nu s-a pomenit într-o asemenea situație. Îmi vine să plîng și să rîd în același timp.

— Zira, vreau s-o văd !

Mi-a răspuns strîmbînd din nas, puțin înciudată :

— Eram sigură că asta ai să-mi ceri. I-am și vorbit lui Cornelius și cred că nu va avea nimic împotrivă. Te așteaptă în biroul lui.

— Cornelius e un trădător !

— N-ai dreptul să vorbești așa. În el se dă o luptă între dragostea lui pentru știință și datoria lui de maimuță. E firesc ca această naștere să-i inspire serioase temeri.

Neliniștea ce m-a cuprins sporește în timp ce o urmez pe Zira prin coridoarele Institutului. Ghicesc care este punctul de vedere al maimuțelor de știință : le este frică să nu apară o rasă nouă care... Da, bineînțeles ! Acum îmi dau foarte bine seama cum se poate realiza misiunea ce-mi revine.

Cornelius mă întîmpină cu cuvinte prietenoase dar între noi se simte o permanentă răceală. Îmi aruncă din cînd în cînd o privire îngrozită. Îmi dau toată silința să nu abordez imediat subiectul care mă frămîntă. Îl întreb mai întîi cum a călătorit și ce s-a mai petrecut pe șantierul arheologic după plecarea mea.

— A fost pasionant. Am acum niște dovezi incontestabile.

O flacără s-a aprins în ochii lui mici și inteligenți. Nu s-a putut stăpîni și se laudă acum cu succesul lui. Da, Zira are dreptate : e măcinat de două sentimente contradictorii ; dragostea pentru știință și datoria de maimuță. În momentul de față, savantul este acela care vorbește, savantul entuziast, pentru care triumful teoriilor sale este mai presus de orice.

— Am găsit schelete, a continuat el ; nu unul, ci multe la un loc, în asemenea împrejurări și într-o asemenea rînduială încît nu încape nici o îndoială — e vorba de un cimitir. E atît de evident încît ar trebui să convingă pînă și pe cele mai mărginite maimuțe. Dar, bineînțeles, urangutanii noștri se încăpățînează să nu vadă aici decît un șir de coincidențe curioase.

— Și scheletele acelea... ?

— Nu sînt schelete de maimuță.

— Da, înțeleg...

Ne privim drept în ochi. Entuziasmul i s-a mai potolit și reia încet, cîntărindu-și cuvintele :

— Nu pot să-ți ascund adevărul ; ai ghicit : sînt schelete de oameni.

Zira este cu siguranță la curent căci nu se arată de loc mirată. Se uită amîndoi la mine cu insistență. În sfîrșit, Cornelius se hotărăște și-mi vorbește pe șleau.

— Sînt acum sigur, admite el, că a existat cîndva pe planeta noastră o rasă de oameni în stare să gîndească, înzestrați cu minte, ca dumneata și ca ceilalți oameni de pe Pămîntul du-

mitale, o rasă care a degenerat şi a revenit la o stare de animalitate... De altfel, cînd m-am întors din expediţie, am găsit aici alte dovezi în sprijinul teoriei mele.

— Alte dovezi?

— Da. Le-a descoperit şeful secţiei encefalice, un tînăr cimpanzeu cu mare viitor. Aş spune chiar că e genial... Ai greşi, continuă el cu o amară ironie, dacă ai crede că maimuţele au fost întotdeauna simple imitatoare. Am făcut inovaţii remarcabile în unele ramuri ale ştiinţei, mai ales în ce priveşte experienţele asupra creierului. Dacă o să am posibilitatea, o să-ţi arăt într-o zi ce rezultate am obţinut. Sînt convins că ai să rămîi uluit.

Vrea parcă să se convingă singur de geniul maimuţesc şi se exprimă cu o agresivitate inutilă. Nu l-am atacat niciodată în această privinţă. El este acela care, acum două luni, regreta că maimuţelor le lipseşte spiritul creator. Acum însă prevesteşte cu o însufleţită mîndrie:

— Crede-mă, va veni o zi cînd îi vom întrece pe oameni în toate domeniile. Să nu-ţi închipui că printr-o simplă întîmplare am luat locul oamenilor. Evenimentul acesta era înscris în cursul normal al evoluţiei. Omul raţional îşi trăise traiul şi o fiinţă superioară trebuia să-i ia locul, să păstreze rezultatele esenţiale ale cuceririlor sale, să le asimileze în decursul unei perioade de aparentă stagnare, înainte de a se avînta apoi spre noi culmi.

E într-adevăr un mod nou de a privi acest eveniment. I-aş putea răspunde că mulţi oameni

de pe Pămînt au presimţit că va apărea o fiinţă superioară care într-o zi le va lua locul, dar nici un savant, nici un filozof, nici un poet nu şi-a imaginat vreodată acest supraom sub înfăţişarea unei maimuţe. Nu prea am însă chef să discut acum această problemă. În definitiv principalul este ca spiritul să se întrupeze într-un organism, nu-i aşa? Nu are prea mare importanţă ce formă îmbracă el. În sfîrşit! Sînt multe alte lucruri care mă frămîntă acum. Aduc vorba despre Nova şi despre starea ei. Cornelius nu face nici un comentariu şi caută să mă consoleze.

— Sper că pînă la urmă totul se va aranja. Va fi probabil un copil ca toţi puii de om de pe Soror.

— Ah, nu! Sper că nu! Sînt chiar sigur că va vorbi!

Nu mi-am putut stăpîni protestul indignat. Zira încruntă sprîncenele ca să mă facă să tac.

— N-ar trebui să-i doreşti aşa ceva, spuse grav Cornelius; şi asta atît în interesul lui cît şi în al dumitale.

Apoi adăugă pe un ton mai familiar:

— Dacă ar vorbi, poate că n-aş mai putea să te protejez ca pînă acum. Nu-ţi dai oare seama că Marele Sfat a aflat, că e alarmat, că am primit ordine foarte stricte ca să păstrez secretul acestei naşteri? Dacă autorităţile ar şti că eşti la curent, m-ar concedia, ca şi pe Zira de altfel, şi ai rămîne atunci singur în faţa...

— În faţa unor duşmani?

Îşi întoarse privirile. Deci am avut dreptate: sînt considerat un pericol pentru rasa maimu-

ţească. Îmi pare totuşi bine că am un aliat în persoana lui Cornelius, dacă nu chiar un prieten. Zira mi-a apărat probabil cauza cu mai multă căldură decît am crezut şi Cornelius nu va face nimic care să-i displacă. Uite chiar acum îmi promite s-o văd pe Nova, pe ascuns, bineînţeles.

Zira mă conduce spre o căsuţă izolată, a cărei singură cheie se afla în posesia ei. Sala în care intrăm nu e prea mare. Cuprinde doar trei cuşti, dintre care două sînt goale. În cea de-a treia se află Nova. Ne-a auzit venind şi instinctul i-a spus că sînt acolo, căci s-a ridicat şi a întins braţele printre gratii chiar înainte de a mă vedea. Îi strîng mîinile şi îmi frec faţa de faţa ei. Zira ridică dispreţuitor din umeri, dar îmi dă cheia de la cuşcă şi se duce în coridor să stea la pîndă. Ce suflet nobil are această maimuţoaică ! Ce femeie ar fi în stare de atîta delicateţe ? A ghicit că avem o mulţime de lucruri să ne spunem şi ne-a lăsat singuri.

Lucruri să ne spunem ? Vai ! iarăşi am uitat în ce tristă stare se află Nova. M-am năpustit în cuşcă ; am strîns-o în braţe ; i-am vorbit ca şi cum ar fi putut să mă înţeleagă, aşa cum i-aş fi vorbit Zirei, de pildă.

Dar n-o fi înţelegînd chiar nimic ? N-o fi avînd măcar o vagă intuiţie a misiunii ce ne este hărăzită de acum înainte amîndurora, atît ei cît şi mie ?

M-am întins pe paie, alături de ea. Am pipăit viitorul rod al neobişnuitei noastre dragoste. Mi se pare totuşi că situaţia în care se află acum i-a

conferit o personalitate şi o demnitate pe care nu le avea înainte. Tresare cînd îmi plimb degetele pe pîntecele ei. Da, sigur, nu încape nici o îndoială, privirea ei a căpătat o strălucire nouă. Deodată o aud bolborosind cu greu silabele numelui meu, pe care o învăţasem să le articuleze. N-a uitat lecţiile mele. Inima mi-e cuprinsă de bucurie. Dar privirea-i se întunecă iarăşi şi-mi întoarce spatele ca să înfulece fructele pe care i le-am adus.

Zira se întoarce ; e timpul să ne despărţim. Plec împreună cu ea. Văzîndu-mă descumpănit, se hotărăşte să mă conducă pînă la mine acasă. Acolo, în garsoniera mea, izbucnesc în plîns ca un copil.

— O, Zira, Zira !

În timp ce mă alintă ca o mamă, încep să-i vorbesc, să-i vorbesc cu tandreţe, să-i vorbesc neîncetat, descărcîndu-mi în sfîrşit sufletul de toate sentimentele şi gîndurile ce mă copleşesc şi pe care Nova nu le poate înţelege.

VII

Ce maimuţoaică admirabilă ! Datorită ei, am putut-o vedea destul de des pe Nova în această perioadă, fără ştirea autorităţilor. Am stat ore întregi pîndind licărirea intermitentă din privirea ei, şi aşa s-au scurs săptămînile în aşteptarea nerăbdătoare a naşterii.

Într-o zi, Cornelius s-a hotărît să-mi arate secţia encefalică despre care îmi spusese atîtea minunăţii. S-a scuzat că nu mă poate însoţi personal din cauza unei lucrări urgente şi m-a prezentat şefului secţiei, acel tînăr cimpanzeu numit Helius pe care mi-l ridicase în slăvi.

— Mă întorc peste o oră ca să-ţi arăt eu însumi cea mai grozavă dintre toate experienţele noastre, spuse Cornelius, aceea care mi-a adus dovezile despre care ţi-am vorbit. Deocamdată, sînt sigur că te vor interesa şi cazurile clasice.

Helius m-a poftit într-o sală mare, cu două rînduri de cuşti, care semăna cu toate sălile de la Institut. M-a izbit un miros de farmacie, parcă de cloroform. Era într-adevăr un anestezic. Toate operaţiile chirurgicale, mi-a explicat călăuza mea, sînt efectuate sub narcoză. A insistat mult asupra acestui lucru ce dovedea înaltul nivel atins de civilizaţia simiană care căuta să suprime orice suferinţe inutile, chiar la oameni. Cu alte cuvinte, puteam să fiu liniştit.

La drept vorbind, liniştit nu prea eram. Am devenit chiar de-a dreptul îngrijorat cînd, în încheierea expunerii sale, Helius a menţionat o excepţie la această regulă, şi anume experienţele avînd ca scop studierea mecanismului durerii şi localizarea centrilor nervoşi unde ia naştere. Nu avea însă de gînd să-mi arate azi asemenea experienţe.

O asemenea introducere nu era de natură să potolească sensibilitatea mea umană. Mi-am adus aminte că Zira încercase cîndva să mă convingă să nu vizitez această secţie, unde ea însăşi nu venea decît atunci cînd n-avea încotro. Am vrut să fac cale-ntoarsă dar Helius nu mi-a lăsat timpul.

— Dacă vreţi să asistaţi la o operaţie veţi constata personal că pacientul nu suferă. Nu vreţi ? Ei, atunci să vă arăt rezultatele.

Lăsînd în urmă camera ceea închisă de unde venea mirosul de medicamente, Helius m-a dus în direcţia cuştelor. În prima din ele, am văzut un tînăr destul de chipeş, dar cumplit de slab. Stătea pe jumătate tolănit în culcuşul de paie. I se pusese în faţă, chiar sub nas, o strachină cuprinzînd un fel de terci din cereale îndulcite, de care oamenii erau mari amatori. Se uita la ea cu o privire tîmpă, fără să schiţeze cel mai mic gest.

— Vedeţi, îmi spuse şeful secţiei. Băiatul ăsta e flămînd ; n-a luat nimic în gură de douăzeci şi patru de ore. Şi totuşi nu reacţionează la mîncarea lui preferată. Este rezultatul ablaţiunii părţii anterioare a creierului mare. De cînd i s-a făcut această operaţie, acum cîteva luni, se află în aceeaşi stare şi trebuie să-l hrănim cu de-a sila. Observaţi cît e de slab ?

Făcu un semn unui infirmier care intră în cuşcă şi-l vîrî pe tînăr cu faţa în strachină. Acesta începu atunci să lăpăie terciul.

— Ăsta e un caz banal ; iată însă altele mai interesante. Fiecăruia din aceşti oameni i s-a făcut cîte o operaţie provocînd alterarea diferitelor regiuni ale scoarţei cerebrale.

Trecurăm prin faţa unui şir de cuşti ocupate de bărbaţi şi de femei de toate vîrstele. Pe uşa fiecărei cuşti, o tăbliţă preciza cu un mare lux de

amănunte tehnice ce fel de intervenţie a suferit respectivul individ.

— Unele din aceste zone afectează reflexele naturale ; altele, reflexele cîştigate. Acestuia, de pildă...

Acestuia, potrivit celor indicate pe tăbliţă, i se scosese o întreagă zonă din regiunea occipitală. Acum nu mai distingea nici distanţa şi nici forma obiectelor, manifestîndu-şi această infirmitate printr-o serie de gesturi dezordonate cînd un infirmier se apropie de el. Era incapabil să evite un băţ aşezat în drumul lui. Dimpotrivă, un fruct oferit acestui nenorocit îi inspira un fel de teamă şi căuta să se îndepărteze îngrozit. Nu izbutea să apuce gratiile cuştii şi făcea eforturi groteşti mişcînd degetele în gol.

— Iar ăsta, continuă cimpanzeul făcîndu-mi cu ochiul, era înainte un element remarcabil. Reuşisem să-l dresăm în aşa fel încît executa lucruri extraordinare. Astfel, de pildă, îşi cunoştea numele şi răspundea la unele comenzi mai simple. Rezolvase unele probleme destul de complicate şi învăţase chiar să se servească de cîteva unelte rudimentare. Acum a uitat tot ce a învăţat. Nu-şi mai cunoaşte numele. Nu mai ştie să facă nimic. A devenit cel mai stupid dintre oamenii noştri. Şi ştiţi de ce ? Ca urmare a unei operaţii deosebit de delicate : extragerea lobilor temporali.

Simţeam că mi se face greaţă de atîtea grozăvii comentate de un cimpanzeu rînjitor. Am văzut în cuştile prin faţa cărora treceam oameni complet sau parţial paralizaţi, alţii lipsiţi în mod artificial de vedere. Am văzut o tînără mamă al cărei instinct matern, altădată foarte dezvoltat, mă încredinţă Helius, dispăruse cu desăvîrşire după o intervenţie chirurgicală asupra scoarţei cerebrale. Respingea cu brutalitate pe unul din copiii ei, un ţînc de-o şchioapă, de fiecare dată cînd încerca să se apropie de dînsa. Era prea de tot ; nu mai puteam suporta. M-am gîndit la Nova, la apropiata ei naştere. Mi se încleştau pumnii şi fălcile de mînie. Noroc că Helius m-a poftit în altă sală şi am avut astfel timpul să-mi vin în fire.

— Ei, aici, mi-a spus el cu un aer misterios, pătrundem într-un domeniu mai delicat. Bisturiul a cedat locul unui agent mai subtil. E vorba de excitaţia electrică a unor puncte de pe creier. Am obţinut rezultate remarcabile. Spuneţi-mi, faceţi şi voi asemenea experienţe pe Pămînt ?

— Da, pe maimuţe ! am exclamat furios.

Cimpanzeul nu s-a supărat de loc şi a zîmbit chiar.

— Bineînţeles. Totuşi nu cred că aţi putut obţine succese atît de mari ca ale noastre, mă refer la experienţele pe care doctorul Cornelius vrea să vi le arate personal. Deocamdată, să vedem în continuare cazurile obişnuite.

M-a împins iarăşi în faţa lui, pe lîngă diferite cuşti unde tocmai operau nişte infirmieri. Oamenii erau întinşi pe un fel de masă. O incizie în cutia craniană scotea la iveală o anumită regiune a creierului. O maimuţă fixa electrozii, în timp ce alta urmărea anestezia.

— Puteţi constata că şi aici insensibilizăm subiectele de experimentare ; e drept că folosim un

anestezic ușor, căci altminteri rezultatele ar fi denaturate, dar pacientul nu simte nici o durere.

În funcție de punctul unde erau aplicați electrozii, individul respectiv făcea diferite mișcări ce afectau aproape întotdeauna numai o jumătate din trupul lui. Un om îndoia piciorul stîng la fiecare impuls electric, apoi îl îndrepta de îndată ce era întrerupt curentul. Altul efectua aceeași mișcare cu un braț. La un al treilea, întregul umăr se rotea spasmodic sub acțiunea curentului electric. Ceva mai departe, la un foarte tînăr pacient, era vorba de lezarea nervului care asigură motilitatea mușchilor maxilarelor. Bietul băiat se apuca atunci să mestece, să mestece într-una, necontenit, cu un rictus înspăimîntător, în timp ce corpul lui de adolescent rămînea imobil.

— Observați ce se întîmplă dacă lăsăm să treacă curentul electric un timp mai îndelungat, îmi spuse Helius. Veți vedea acum o experiență dusă pînă la limitele ei extreme.

Ființa căreia i se aplica acest tratament era o tînără frumoasă ale cărei trăsături îmi aminteau întrucîtva de Nova. Mai multe maimuțe, masculi și femele, în halate albe, se agitau în jurul trupului ei gol. Electrozii au fost fixați de o maimuțoaică cu botul gînditor. Fata a început imediat să-și miște degetele de la mîna stîngă. Maimuțoaica a menținut contactul în loc să-l întrerupă ca în celelalte experiențe. Atunci agitația degetelor s-a accelerat, devenind frenetică și încetul cu încetul s-a pus în mișcare și încheietura mîinii. După cîteva clipe a venit rîndul antebrațului, apoi al brațului și al umărului. Tremuriciul s-a extins în jos asupra

șoldului, a coapsei, a gambei, pînă la degetele de la picioare iar în sus pînă la mușchii faciali. Astfel, după zece minute, toată partea stîngă a bietei fete era scuturată de spasme convulsive tot mai dese, tot mai violente. Era ceva oribil.

— Este ceea ce numim fenomenul *extensiunii*, îmi explică foarte calm Helius. E un fenomen bine cunoscut și care duce la o stare de convulsii ce prezintă toate simptomele epilepsiei, dar o epilepsie foarte curioasă de altfel, căci convulsiile nu sînt generalizate și afectează doar o jumătate a corpului.

— Destul ! am strigat nemaiputîndu-mă stăpîni.

Toate maimuțele au tresărit și și-au ațintit privirea asupra mea cu un aer reprobator. Cornelius, care tocmai intrase, m-a bătut cu familiaritate pe umăr.

— Recunosc că aceste experiențe sînt destul de impresionante cînd nu ești deprins cu ele. Gîndește-te însă că datorită lor, medicina noastră, și în special chirurgia, au făcut progrese enorme în ultimul sfert de veac.

Argumentul acesta nu era prea convingător pentru mine ca și de altfel amintirea pe care o aveam despre același tratament aplicat într-un laborator terestru unor cimpanzei. Cornelius a dat din umeri și m-a împins spre un coridor îngust care dădea într-o sală mai mică.

— Aici, îmi spuse el pe un ton solemn, ai să vezi o realizare uluitoare și absolut nouă. Numai trei maimuțe au putut pătrunde pînă acum în această încăpere. Helius, care se ocupă personal de aceste cercetări și care le-a dus la bun sfîrșit,

eu și un ajutor pe care l-am ales cu deosebită grijă. E o gorilă. E mută. Îmi este devotată trup și suflet și, pe deasupra, este și complet tîmpită. Sper că-ți dai seama de importanța pe care o atribui caracterului secret al acestor lucrări. Am acceptat să ți le arăt căci știu că vei fi discret. De altfel e în interesul dumitale.

VIII

Am intrat în sală și mai întîi n-am văzut nimic care să poată justifica toate aceste aere misterioase. Aparatura semăna cu aceea din încăperile precedente : generatoare, transformatoare, electrozi. Nu se aflau aici decît două subiecte de experimentare, un bărbat și o femeie întinși pe două divane paralele și legați acolo cu un fel de curele. Cum am intrat și-au pironit ochii asupra noastră cu o neobișnuită fixitate.

Gorila-asistentă ne-a întîmpinat cu un mîrîit inarticulat. Helius a schimbat cu ea cîteva fraze în limbajul surdo-muților. Era un spectacol puțin obișnuit să vezi o gorilă și un cimpanzeu făcîndu-și astfel de semne cu degetele. Nu știu de ce, dar mi s-a părut atît de grotesc, încît era cît pe ce să izbucnesc în rîs.

— Totul e în regulă. Sînt calmi. Putem trece chiar acum la o experiență.

— Dar despre ce e vorba ? i-am implorat eu.

— Prefer să-ți las plăcerea surprizei, îmi spuse Cornelius rîzînd ușor.

Gorila i-a anesteziat pe cei doi pacienți, care după scurtă vreme au adormit liniștit, și a pus în funcțiune diferite aparate. Helius s-a apropiat de bărbat, a desfăcut cu grijă pansamentul care-i acoperea cutia craniană și, alegînd un punct anume, a fixat electrozii. Bărbatul a continuat să rămînă complet nemișcat. Îmi îndreptam tocmai privirea întrebătoare către Cornelius cînd deodată s-a produs minunea.

Omul vorbea. Glasul lui răsună în sala de operație atît de neașteptat încît am tresărit. Nu, nu era o halucinație : vorbea, vorbea atît de tare încît acoperea chiar bîzîitul unui generator. Se exprima în maimuțește cu vocea unui om pămîntean sau cu cea a unei maimuțe de pe planeta Soror.

Pe chipurile celor doi savanți se întipărise o expresie de triumf. Se uitau la mine cu ochii scînteind de șiretenie și se bucurau de stupoarea mea. Era cît pe ce să scot o exclamație de surpriză, dar mi-au făcut semn să tac și să ascult. Cuvintele pe care le rostea bărbatul erau dezlînate și lipsite de originalitate. Pesemne că se afla de mult la Institut, căci repeta într-una crîmpeie de fraze pe care le pronunțau adesea infirmierii sau savanții. Cornelius ordonă însă peste puțin timp să se oprească experiența.

— N-o să obținem nimic mai mult de la el ; afară de faptul acesta capital : vorbește.

— E formidabil ! bolborosii eu.

— Şi n-aţi văzut încă nimic ; ăsta vorbeşte ca un papagal sau un fonograf, spuse Helius. Am obţinut însă rezultate mult mai bune cu femela asta.

Şi-mi arătă femeia care dormea liniştit.

— Mult mai bune ?

— De o mie de ori mai bune, confirmă Cornelius, care era tot atît de surescitat ca şi colegul lui. Ascultă cu atenţie ce-ţi spun. Femeia asta vorbeşte şi ea ; ai s-o auzi îndată ; dar nu se mulţumeşte să repete cuvinte auzite în captivitate. Vorbele ei au o semnificaţie excepţională. Printr-o combinaţie de procedee electro-chimice, pe care n-am să ţi le mai descriu, genialul Helius a reuşit să trezească în ea nu numai memoria individuală, ci şi memoria speciei. Sub influenţa unui stimul electric, în frazele ei renasc amintirile celor mai îndepărtaţi strămoşi, amintiri atavice ce reînvie un trecut îndepărtat, vechi de cîteva mii de ani. Înţelegi ce vreau să spun, Ulysse ?

Am rămas cu gura căscată, uluit de această expunere smintită şi m-am gîndit că marele savant Cornelius şi-o fi ieşit din minţi, căci demenţa există şi la maimuţe, mai cu seamă printre maimuţele intelectuale. Între timp, celălalt cimpanzeu îşi pregătea electrozii şi îi fixa pe creierul femeii. A rămas cîtva timp nemişcată, ca şi bărbatul, apoi a scos un oftat şi a început să vorbească. Se exprima şi ea în maimuţeşte, în limbajul Sororei, cu o voce cam înăbuşită dar foarte distinctă şi care-şi modifica adeseori tonalitatea, ca şi cum ar fi aparţinut unor personaje diferite. Fiecare cuvînt pe care l-a rostit mi-a rămas întipărit în minte.

— Ah, maimuţele, maimuţele astea ! spunea vocea cu o nuanţă de îngrijorare. În ultima vreme se înmulţesc atît de repede, deşi a fost o vreme cînd se părea că specia lor e gata-gata să se stingă. Dacă o să mai ţină aşa, în curînd vor fi aproape tot atît de multe ca noi... Şi asta nu-i totul. Devin arogante. Ne privesc drept în ochi şi nu lasă capul în jos cînd ne uităm la ele. Mare greşeală am făcut domesticindu-le şi lăsînd o anumită libertate acelora pe care le folosim ca servitori. De altfel, astea sînt şi cele mai obraznice. Zilele trecute m-a îmbrîncit pe stradă un cimpanzeu. Dar cînd am vrut să ridic mîna ca să-l bat, s-a uitat la mine cu un aer atît de ameninţător, încît n-am îndrăznit să dau în el. Anna, care lucrează la laborator, mi-a spus că şi acolo, la ei, s-au schimbat multe. Nici nu mai îndrăzneşte să intre singură în cuşti. Mi-a spus că seara, se aud acolo un fel de şuşoteli şi chiar chicote. Una din gorile îşi bate joc de şef, imitînd unul din ticurile lui.

Femeia făcu o pauză, scoase cîteva suspine, pline de nelinişte, apoi continuă :

— Gata, am văzut-o şi pe asta ! Una din ele a reuşit să vorbească. Şi nu încape nici o îndoială : am citit în *Ziarul Femeii*. I-am văzut şi poza. E un cimpanzeu.

— Un cimpanzeu ! Primul ! Eram sigur, exclamă Cornelius.

— Şi nu-i singurul. Ziarele pomenesc în fiecare zi de alte maimuţe care au început să vorbească. Unii savanţi socot că este o mare realizare ştiinţifică. Nu-şi dau oare seama că nu ne poate duce la nimic bun ? Se pare că unul din cimpanzeii ăştia a proferat injurii grosolane. Cum învaţă să vorbească, prima lor grijă este să-şi hulească stăpînii cînd aceştia cer să li se dea ascultare.

Femeia păstră iar un moment de tăcere şi reluă apoi cu o altă voce, o voce de bărbat, destul de doctorală.

— Ceea ce ni se întîmplă era de prevăzut. O trîndăvire cerebrală a pus stăpînire pe noi. Am renunţat la cărţi ; pînă şi romanele poliţiste ne cer un efort intelectual prea mare. Am renunţat la jocuri ; facem pasienţe, în cel mai bun caz. Pînă şi filmele cele mai puerile ne obosesc. Între timp, maimuţele meditează în tăcere. Creierul lor se dezvoltă în aceste cugetări singuratice... Şi vorbesc. O, nouă ne vorbesc foarte rar, nu ni se adresează decît pentru a se răsti cu dispreţ la cei mai temerari dintre oameni care mai cutează să le dea ordine. Noaptea însă, cînd nu sîntem acolo, îşi împărtăşesc impresiile şi se informează reciproc.

După o altă perioadă de tăcere, o voce de femeie reluă, înspăimîntată :

— Prea îmi era frică. Nu mai puteam trăi aşa. Am preferat să cedez locul gorilei mele. Am fugit de la mine din casă.

Lucra la mine de mulţi ani şi mă slujea cu credinţă. Încetul cu încetul s-a schimbat. S-a apucat să iasă seara, să ia parte la tot felul de întruniri.

A învăţat să vorbească. N-a mai vrut de loc să muncească. Acum o lună, mi-a poruncit să gătesc şi să spăl vasele. A început să mănînce în farfuriile mele, cu tacîmurile mele. Săptămîna trecută m-a alungat din camera mea. A trebuit să dorm într-un fotoliu, în salon. Am încercat s-o iau cu binişorul, căci nu mai îndrăzneam s-o cert sau s-o pedepsesc. Şi-a bătut însă joc de mine şi a devenit şi mai pretenţioasă. Eram din cale afară de nenorocită. M-am dat bătută.

M-am refugiat într-o tabără, împreună cu alte femei care sînt în aceeaşi situaţie cu mine. Sînt aici şi bărbaţi ; mulţi dintre ei n-au mai mult curaj decît noi. Ducem o viaţă vrednică de plîns, în afara oraşului. Ne este ruşine şi nu mai vorbim aproape de loc. În primele zile, făceam pasienţe. Acum şi de asta mi s-a făcut lehamite.

Femeia tăcu iarăşi şi o voce de bărbat îi luă locul.

— Cred că găsisem remediul împotriva cancerului. Voiam tocmai să-l încerc, aşa cum procedasem întotdeauna cu descoperirile mele precedente. Eram destul de bănuitor, şi totuşi nu îndeajuns. De cîtva timp, maimuţele nu se supuneau decît în silă acestor experienţe. De aceea, înainte de a intra în cuşca lui Georges, cimpanzeul, i-am pus pe cei doi asistenţi ai mei să-l ţină bine. Mă pregăteam să-i fac injecţia ; aceea care produce cancerul. Era necesar ca să-l pot apoi vindeca. Georges avea aerul resemnat. Nu se împotrivea, dar ochii lui şireţi priveau peste umărul meu. Am înţeles prea tîrziu. Gorilele, cele şase gorile pe care le ţineam în rezervă pentru ex-

perienţele împotriva ciumei, izbutiseră să scape. O adevărată conspiraţie. Au pus mîna pe noi. Georges comanda toată această operaţie, în limba noastră. Copia întocmai atitudinea mea. A poruncit să fim legaţi de masă, şi gorilele au executat cu multă acurateţe această misiune. A luat atunci seringa şi ne-a inoculat tuturor, mie şi celor doi asistenţi, lichidul mortal. Aşadar sînt bolnav de cancer. E sigur. Într-adevăr, dacă există unele îndoieli asupra eficacităţii leacului, serul fatal este de mult pus la punct şi şi-a dovedit eficacitatea.

După ce a golit seringa, Georges m-a bătut uşor şi prietenos cu palma pe obraz, aşa cum făceam deseori cu maimuţele mele. Le-am tratat întotdeauna frumos. Cu mine, aveau mai mult parte de mîngîieri decît de lovituri. Cîteva zile mai tîrziu, în cuşca unde mă închiseseră, am identificat primele semne ale bolii. Şi Georges a recunoscut simptomele cancerului şi l-am auzit spunînd celorlalţi că e timpul să înceapă tratamentul. Aceste cuvinte m-au înnebunit de groază. Şi totuşi ştiu că sînt condamnat. Acum nu mai am însă încredere în acest nou leac. Şi dacă din cauza lui am să mor mai repede? Noaptea am reuşit să forţez grilajul şi să fug. M-am refugiat în tabăra din afara oraşului. Mai am două luni de trăit. Pînă atunci fac pasienţe şi moţăi.

După o nouă pauză se auzi o voce de femeie.

— Eram îmblînzitoare. Prezentam un număr cu doisprezece urangutani ; nişte animale grozave. Acum, eu mă aflu în cuşca lor, împreună cu alţi artişti ai circului.

Trebuie să fim însă drepţi. Maimuţele se poartă bine cu noi şi ne dau mîncare din belşug. Ne schimbă paiele din culcuş cînd sînt prea murdare. Nu se poate spune că sînt rele ; îi lovesc numai pe cei îndărătnici, care refuză să execute exerciţiile pe care maimuţele şi le-au băgat în cap să ne înveţe. Ei şi ? Cu mare scofală s-au ales ăştia ! Eu, în schimb, mă supun fără a crîcni tuturor capriciilor lor. Umblu în patru labe ; fac tumbe. De aceea urangutanii sînt foarte drăguţi cu mine. N-aş putea spune că sînt nenorocită. Nu mai am nici o grijă şi nici o răspundere. Cei mai mulţi dintre noi se împacă cu acest fel de viaţă.

Femeia păstră de data asta o tăcere îndelungată, timp în care Cornelius se uită drept în ochii mei cu o supărătoare insistenţă. Înţelegeam prea bine la ce se gîndeşte. O umanitate atît de indolentă şi de laşă, care se resemna atît de uşor, nu-şi trăise oare traiul pe această planetă şi nu trebuia oare să cedeze locul unei rase mai nobile ? Am roşit şi am întors privirile. În clipa aceea, femeia începu din nou să vorbească cu un glas din ce în ce mai îngrozit :

— Sînt acum stăpîni pe tot oraşul. N-au mai rămas decît vreo cîteva sute de oameni în acest ultim adăpost şi situaţia noastră este precară. Sîntem cel din urmă nucleu uman din împrejurimile oraşului, dar maimuţele nu ne vor îngădui să trăim în libertate atît de aproape de ele. În celelalte tabere, unii oameni au fugit departe, în junglă ; ceilalţi s-au predat ca să aibă de mîncare îndeajuns. Noi, cei de aici, am rămas pe loc, din

lene mai ales. Dormim toată ziua ; sîntem incapabili să ne organizăm pentru a opune rezistență...

Da, de asta îmi era teamă. Aud o cacofonie barbară. Parcă ar fi o parodie de muzică militară... Ajutor ! ele sînt, maimuțele ! Ne înconjoară. În fruntea lor se află niște gorile uriașe. Ne-au luat trîmbițele, tobele și uniformele ; și armele, bineînțeles... Nu, nu, n-au arme. O, ce rușine, ce umilință, ce cumplită înjosire ! Iată armata de maimuțe care înaintează spre noi și n-au în mînă decît niște bice !

IX

În cele din urmă, unele din rezultatele obținute de Helius au început să transpire. Pesemne că însuși cimpanzeul, îmbătat de succesul lui, nu și-a putut ține gura. Se șoptește în oraș că un savant a reușit să-i facă pe oameni să vorbească. Pe deasupra, descoperirile făcute în cetatea aceea îngropată în nisipurile din pustiu sînt comentate în presă și, deși semnificația lor este în general deformată, unii ziariști nu sînt departe de a bănui adevărul. Toate acestea dau naștere unui sentiment de neliniște și de nesiguranță în sînul populației care se manifestă printr-o neîncredere sporită a organelor centrale ale puterii de stat

față de mine și o atitudine pe zi ce trece tot mai îngrijorătoare.

Cornelius are dușmani. De aceea nici nu îndrăznește să aducă la cunoștința publicului descoperirea sa. Dar chiar dacă s-ar hotărî, cu siguranță că autoritățile s-ar opune. Tabăra urangutănească, în frunte cu Zaius, uneltește împotriva lui. Vorbesc despre o așa-zisă conspirație împotriva rasei maimuțești și mă acuză, mai mult sau mai puțin fățiș, că aș fi unul dintre răzvrătiți. Oficial, gorilele n-au luat încă atitudine, dar ele sînt întotdeauna împotriva a tot ceea ce ar putea tulbura ordinea publică.

Am avut azi o mare bucurie. Evenimentul pe care-l așteptam cu atîta nerăbdare s-a produs. Am fost mai întîi transportat de fericire dar, după ce am stat și m-am gîndit bine, m-a cutremurat presimțirea unei noi primejdii : Nova a dat naștere unui băiețel.

Așadar am un copil, am un fiu pe planeta Soror. L-am văzut. N-a fost de loc ușor. Dispozițiile privind păstrarea secretului au devenit din ce în ce mai severe și nici măcar o dată n-am putut s-o văd pe Nova în tot cursul săptămînii care a precedat nașterea. Zira a fost aceea care mi-a adus vestea. Ea, cel puțin, îmi va rămîne o prietenă credincioasă, orice s-ar întîmpla. M-a văzut atît de agitat încît și-a asumat riscul de a-mi aranja o întrevedere cu noua mea familie. A reușit să mă ducă acolo abia după cîteva zile, noaptea tîrziu, căci ziua paznicii nu-l scăpau nici o clipă din ochi pe noul-născut.

L-am văzut!... E un copilaş minunat. Era întins pe paie, ca un nou Hristos, ghemuit lîngă maică-sa. Îmi seamănă, dar are şi ceva din frumuseţea Novei. Cum am deschis uşa, Nova a scos un mîrîit ameninţător. Simte şi ea vreo primejdie şi e neliniştită. S-a ridicat brusc, cu unghiile înainte, gata să sfîşie, dar s-a potolit cînd m-a recunoscut. Sînt convins că această naştere a făcut-o să urce cu cîteva trepte pe scara evoluţiei fiinţelor. Licăririle fugitive din ochii ei au cedat locul unor văpăi permanente. Îmi sărut fiul cu pasiune şi nu vreau să mă gîndesc la norii negri ce se îngrămădesc deasupra capetelor noastre.

Va deveni un om, un om adevărat, de asta sînt sigur. Isteţimea îi străluceşte în fiecare din trăsături, în fiecare privire. Am reaprins focul sacru. Datorită mie, o umanitate reînvie şi va înflori din nou pe această planetă. Cînd se va face mare va întemeia o familie, va avea urmaşi şi...

Cînd se va face mare! Mă trece un fior cînd mă gîndesc în ce condiţii îşi va petrece copilăria şi la toate obstacolele ce-i vor sta în cale. Dar ce importanţă are! sînt convins că împreună, tustrei, vom birui. Spun tustrei căci Nova este acum din tagma noastră. E de ajuns să vezi cu ce ochi se uită la copilul ei. E drept că-l mai linge încă, aşa cum fac toate mamele de pe această stranie planetă, dar fizionomia ei s-a spiritualizat.

L-am aşezat din nou pe culcuşul de paie. Nu mai am acum nici o grijă în ce priveşte natura

lui. E drept că nu vorbeşte încă, dar... bat cîmpii... cum să vorbească dacă are abia trei zile!... nu încape însă îndoială: va vorbi. Iată-l că începe să scîncească, să plîngă încet ca un prunc de om şi nu să chelălăie. Nova îşi dă foarte bine seama şi-l priveşte extaziată.

Şi Zira înţelege despre ce este vorba. S-a apropiat, ciulindu-şi urechile păroase şi priveşte îndelung copilul, în tăcere, cu un aer grav. Apoi, îmi dă să înţeleg că nu mai pot rămîne. Ar fi prea periculos pentru noi toţi dacă m-ar surprinde cineva aici. Îmi promite că va avea grijă de fiul meu şi ştiu că se va ţine de cuvînt. Dar ştiu de asemenea că unii o bănuiesc de prea multă îngăduinţă faţă de mine şi mă înfior la gîndul că ar putea fi eventual concediată. N-am dreptul s-o expun unui asemenea risc...

Îmi sărut cu patimă familia şi mă îndrept spre ieşire. Întorcîndu-mă, o văd pe maimuţoaică aplecîndu-se şi ea asupra acestui pui de om şi lipindu-şi cu băgare de seamă botul de fruntea lui, înainte de a închide cuşca. Şi Nova nu protestează! Admite această dezmierdare care este pesemne obişnuită. Gîndindu-mă la antipatia pe care o manifesta altădată faţă de Zira, mă gîndesc fără să vreau că sînt martorul unei adevărate minuni.

Am ieşit din cameră. Tremur din toate încheieturile şi-mi dau seama că Zira este tot atît de emoţionată ca şi mine.

— Ulyssse, exclamă ea, ştergîndu-şi o lacrimă, mi se pare uneori că acest copil este şi al meu.

X

Vizitele periodice pe care mă silesc să le fac profesorului Antelle sînt o datorie din ce în ce mai penibilă. Se află tot la Institut dar a trebuit mutat din celula destul de confortabilă unde fusese instalat la insistențele mele. Slăbea și se ofilea acolo, iar din cînd în cînd avea accese de furie în cursul cărora devenea chiar periculos. Căuta să-și muște paznicii. Cornelius a încercat atunci un alt sistem. A dat dispoziție să fie instalat într-o cușcă obișnuită, pe un așternut de paie, și i-a dat o tovarășă : femeia cu care dormea profesorul în Grădina zoologică. Antelle a întîmpinat-o manifestînd o bucurie zgomotoasă, pur animalică, și chiar de atunci comportarea lui s-a schimbat. A prins din nou gust de viață.

L-am găsit acum tocmai în această situație, împreună cu ea. Are aerul fericit. S-a îngrășat și parcă a întinerit. Am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să stabilesc o legătură cu el. Am încercat și azi, dar în zadar. Nu-l interesează decît prăjiturile pe care i le întind. Cînd punga e goală, se duce înapoi să se întindă alături de prietena lui care începe să-l lingă pe față.

— Ei, vezi că rațiunea se poate pierde tot așa cum se poate dobîndi, îmi șoptește cineva în spatele meu.

E Cornelius. Mă căuta, dar nu pentru a sta de vorbă despre profesorul Antelle. Are o chestiune foarte serioasă de discutat cu mine. Îl urmez în biroul lui unde ne așteaptă Zira care are ochii

roșii de parcă ar fi plîns. Se pare că au să-mi comunice o veste gravă, dar nici unul din ei nu îndrăznește să vorbească primul.

— S-a întîmplat ceva cu băiatul meu ?

— E foarte bine, îmi răspunde repede Zira.

— *Prea bine,* adaugă Cornelius cu un aer morocănos.

Știu că e un copil superb, dar nu l-am văzut de o lună. S-au dat în ultima vreme dispoziții și mai stricte. Zira, care a devenit suspectă autorităților, e urmărită îndeaproape.

— Mult prea bine, insistă Cornelius. Zîmbește. Plînge întocmai ca un copil de maimuță... și a început chiar să vorbească.

— Cum, la trei luni ?

— Ei, o gîngurire de copil; dar toate astea ne arată că va vorbi. De fapt, este excepțional de precoce.

Mă umflu în pene. Zira este indignată de aerul meu ușor tîmp de tată îmbătat de fericire.

— Cum de nu înțelegi că e o adevărată catastrofă ? Niciodată nu vor accepta să-l lase în libertate.

— Știu din sursă foarte sigură că Marele Sfat, care urmează să se întrunească peste două săptămîni, va lua hotărîri foarte importante în legătură cu el, spune fără grabă Cornelius.

— Hotărîri grave ?

— Foarte grave. Nu e vorba să fie... lichidat... cel puțin deocamdată. Îl vor lua însă de la maică-sa.

— Dar eu, eu am să-l pot vedea ?

— Dumneata mai puţin decît oricare altul... dar lasă-mă să termin, continuă pe un ton autoritar cimpanzeul. N-am venit aici ca să ne văicărim, ci ca să acţionăm... Prin urmare, informaţiile pe care le deţin sînt absolut sigure. Fiul dumitale va fi dus într-un fel de fortăreaţă unde se va afla sub supravegherea urangutanilor. Da, Zaius unelteşte de mult şi va obţine cîştig de cauză.

Rostind aceste cuvinte Cornelius îşi încleştează pumnii de mînie şi îngînă printre dinţi cîteva înjurături destul de tari. Apoi continuă :

— Să nu crezi că Marele Sfat nu ştie cîte parale face, din punct de vedere ştiinţific, idiotul ăsta îngîmfat ; dar se preface a crede că este mai calificat decît mine pentru a studia acest caz excepţional, căci copilul e considerat un pericol pentru rasa noastră. Iar conducătorii Marelui Sfat se bizuie pe Zaius ca să-l facă inofensiv.

Sînt consternat. E imposibil ca fiul meu să fie lăsat în mîinile acestui primejdios cretin. Dar Cornelius n-a terminat încă.

— Şi nu numai copilul este în pericol.

Rămîn încremenit şi mă uit la Zira care lasă capul în jos.

— Urangutanii te urăsc pentru că eşti o dovadă vie a rătăcirilor lor ştiinţifice, iar gorilele te socot o fiinţă prea periculoasă pentru a putea circula în libertate. Le e frică să nu devii întemeietorul unei noi rase umane pe această planetă. Chiar făcînd abstracţie de eventuala-ţi posteritate, se tem ca însuşi exemplul dumitale să nu semene dezordine printre oameni. Unele rapoarte semnalează o neobişnuită nervozitate printre oamenii cu care ai legătură.

Da, asta aşa e. În cursul ultimei mele vizite în sala cuştilor am remarcat o schimbare sensibilă în atitudinea oamenilor. Parcă un tainic instinct i-a înştiinţat de miraculoasa naştere a fiului meu. Au salutat prezenţa mea printr-un concert de urlete prelungi.

— Ca să fiu sincer, încheie cu un ton aspru Cornelius, tare mă tem că peste două săptămîni Consiliul va hotărî să te lichideze... sau în cel mai bun caz să ţi se scoată o parte din creier, sub pretextul unei experienţe. În ce o priveşte pe Nova, cred că vor hotărî s-o facă inofensivă, dat fiind că a avut legături prea strînse cu dumneata.

Nu, e cu neputinţă ! Eu care credeam că-mi este hărăzită o misiune aproape divină. Iată-mă iarăşi cea mai nenorocită dintre fiinţe şi mă las cuprins de o cumplită disperare. Zira îmi pune mîna pe umăr.

— Bine a făcut Cornelius că nu ţi-a ascuns nimic. A uitat să adauge însă că nu te vom părăsi. Am hotărît să vă salvăm pe toţi trei şi vom fi ajutaţi în acest scop de un mic grup de cimpanzei curajoşi.

— Dar ce aş putea face, singur reprezentant al speciei mele ?

— Trebuie să fugi de aici. Trebuie să părăseşti această planetă unde niciodată n-ar fi trebuit să pui piciorul. Trebuie să te întorci la tine acasă, pe Pămînt. E singura scăpare, pentru tine şi pentru fiul tău.

Vocea-i tremură, ca şi cum ar fi gata să plîngă. Este şi mai legată de mine decît aş fi crezut. Sînt şi eu profund impresionat atît de durerea ei cît şi de perspectiva de a o părăsi pentru totdeauna. Dar cum aş putea să evadez de pe această planetă ? Cornelius ia din nou cuvîntul.

— E adevărat. I-am promis Zirei că am să te ajut să fugi şi am să mă ţin de cuvînt chiar cu riscul de a-mi primejdui situaţia. În felul acesta, sînt conştient că-mi fac datoria de maimuţă. Dacă reprezinţi într-adevăr o primejdie pentru noi, ea va fi tot atît de bine înlăturată o dată cu întoarcerea dumitale pe Pămînt... Mi-ai spus cîndva că vasul vostru spaţial este intact şi că ar putea să te aducă înapoi acasă, nu-i aşa ?

— Da, aşa e. Conţine carburant, oxigen şi hrană în cantitate suficientă ca să ne ducă pînă la capătul universului. Dar cum să ajungem pînă la el ?

— Continuă să se rotească în jurul planetei noastre. Unul din prietenii mei, un astronom, l-a reperat şi cunoaşte toate elementele traiectoriei sale. În ce priveşte posibilitatea de a ajunge pînă la el... Ascultă bine ce am să-ţi spun. Peste exact zece zile vom lansa un satelit artificial locuit de fiinţe vii, de oameni, bineînţeles, asupra cărora vrem să studiem influenţa unor radiaţii... Nu mă întrerupe ! Programul prevede că vor fi trei pasageri : un bărbat, o femeie şi un copil.

Deodată, ca într-o străfulgerare, înţeleg planul lui şi apreciez cît este de ingenios, dar atîtea obstacole ne stau în cale !

— Am cîţiva prieteni buni printre savanţii care răspund de această lansare şi am reuşit să-i conving să te ajute. Satelitul va fi plasat pe traiectoria vasului dumitale şi într-o anumită măsură va putea fi dirijat manual. Perechea aceea de oameni a fost astfel antrenată încît să poată executa cîteva manevre simple, pe baza unor reflexe condiţionate. Cred că ai să fii şi mai îndemînatic decît ei. Căci planul nostru este de a vă substitui celor trei pasageri. N-o să fie prea greu. Aşa cum ţi-am spus, principalii responsabili ai zborului sînt de partea noastră : asasinatul repugnă cimpanzeilor. Iar ceilalţi nici nu vor observa festa pe care o să le-o jucăm.

Într-adevăr, e foarte probabil că aşa va fi. Pentru majoritatea maimuţelor, un om e un om şi nimic mai mult. Ele nici nu prea observă diferenţa dintre un individ şi altul.

— În tot cursul acestor zece zile, va trebui să vă antrenaţi foarte intens. Crezi că vei putea opera joncţiunea cu vasul dumitale ?

Cred că se poate. Dar deocamdată nu mă gîndesc la dificultăţi şi la primejdii. Nu pot ţine piept valului de melancolie care a pus adineauri stăpînire pe mine la gîndul că voi părăsi planeta Soror, că mă voi despărţi de Zira şi de fraţii mei, da, de fraţii mei umani. Faţă de ei, mă simt un fel de dezertor. N-am însă altă ieşire : trebuie în primul rînd să-mi salvez fiul, s-o salvez pe Nova. Dar mă voi întoarce ! Da, fac legămînt evocîndu-i pe prizonierii din cuşti că mai tîrziu mă voi întoarce cu alte atuuri în mînă.

Sînt atît de emoţionat încît am vorbit cu glas tare.

Cornelius zîmbeşte :

— Peste patru sau cinci ani din timpul dumitale, din timpul dumitale de călător, ceea ce înseamnă peste o mie de ani pentru noi, cei de aici, sedentari. Nu uita că am descoperit şi noi teoria relativităţii. Pînă atunci... am discutat şi riscul acesta cu prietenii mei cimpanzei şi am hotărît să ni-l asumăm.

Ne despărţim, după ce stabilim o nouă întîlnire pentru a doua zi. Zira iese prima. Rămîn o clipă singur cu Cornelius şi profit de acest prilej ca să-i mulţumesc din toată inima. Mă întreb, în sinea mea, de ce face toate aceste sacrificii pentru mine. Parcă îmi ghiceşte gîndurile.

— Mulţumeşte-i Zirei, îmi spune el. Datorită ei vei scăpa cu viaţă. De n-ar fi fost ea, nu ştiu dacă mi-aş fi dat atîta osteneală şi m-aş fi expus atîtor riscuri. Dar ea nu m-ar ierta niciodată dacă aş fi complice la o crimă... şi, pe de altă parte...

Şovăie. După ce se încredinţează că Zira mă aşteaptă în coridor, de unde nu ne poate auzi, adaugă foarte repede şi cu glas şoptit :

— Pe de altă parte, e mai bine, atît pentru ea cît şi pentru mine, să dispari de pe această planetă.

A închis uşa după mine. Am rămas acum singur cu Zira. Facem împreună cîţiva paşi pe culoar.

— Zira !

M-am oprit şi am luat-o în braţe. Este şi ea tot atît de tulburată ca şi mine. Văd o lacrimă care

i se prelinge pe bot, în timp ce stăm aşa, strîns îmbrăţişaţi. Ah ! ce importanţă are acest oribil înveliş material ! Sufletul ei se află într-o strînsă comuniune cu al meu. Închid ochii pentru a nu vedea chipul acesta grotesc pe care emoţia îl sluţeşte şi mai mult. Simt cum trupul ei diform tremură la pieptul meu. Mă silesc să-mi lipesc obrazul de al ei. Sîntem cît pe ce să ne sărutăm ca doi îndrăgostiţi, cînd deodată are o tresărire instinctivă şi mă respinge cu violenţă.

În timp ce rămîn încremenit, cu gura căscată, neştiind ce atitudine să adopt, ea îşi ascunde botul între lungile-i labe păroase şi această hidoasă maimuţoaică îmi declară, izbucnind într-un hohot de plîns :

— Dragul meu, e cu neputinţă. E păcat, iartă-mă, dar nu pot, nu pot ! Eşti din cale afară de urît !

XI

Gata, i-am dus ! Iată-mă din nou în cosmos, la bordul navei mele spaţiale, zburînd ca o cometă în direcţia sistemului solar, cu o viteză ce sporeşte cu fiecare clipă ce trece.

Nu sînt singur. I-am luat cu mine pe Nova şi pe Sirius, fructul dragostei noastre interplanetare, care ştie să spună tata, mama şi multe alte cuvinte. La bordul navei mai avem o pereche de

pui de găină şi o pereche de iepuri precum şi tot felul de seminţe pe care savanţii de pe Soror le-au pus în satelit ca să poată studia influenţa radiaţiilor asupra celor mai diferite organisme. Toate astea ne vor prinde bine.

Planul lui Cornelius a fost executat pînă în cele mai mici amănunte. Am înlocuit fără nici o dificultate pe cei trei oameni-cobai. Femeia a luat locul Novei la Institut ; copilul va fi predat lui Zaius. Savantul urangutan va arăta că nu poate vorbi şi că nu e decît un animal. Poate că atunci nu mă vor mai considera periculos şi-l vor lăsa în viaţă pe bărbatul acela care mi-a luat locul şi care, bineînţeles, nu va fi nici el în stare să vorbească. E puţin probabil să bănuiască cineva vreodată această substituire. După cum spuneam mai înainte, urangutanii nu pot deosebi un om de altul. Zaius va triumfa. Cornelius va avea poate unele neplăceri, dar totul va fi repede dat uitării !... Dar ce spun ! Totul e de mult dat uitării, căci în decursul celor cîteva luni de cînd mă năpustesc în spaţiu s-au scurs acolo mai multe decenii ! În ce mă priveşte, amintirile mi se estompează repede, ca şi corpul material al stelei supergigante Bételgeuse, pe măsură ce se întinde prăpastia spaţiu-timp ce ne desparte : monstrul s-a transformat mai întîi într-un balonaş, apoi într-o portocală. A redevenit acum unul din punctele strălucitoare ale galaxiei. Aşa pălesc treptat amintirile mele despre Soror.

Ar trebui să fiu nebun ca să mă necăjesc. Am izbutit să salvez fiinţele care-mi sînt scumpe. Pe cine aş putea regreta acolo ? Pe Zira ? Da, pe Zira.

Dar sentimentul ce se născuse între noi nu avea nume nici pe Pămînt şi nici în vreo altă regiune a cosmosului. Despărţirea se impunea. Şi-o fi regăsit liniştea, măritîndu-se cu Cornelius şi crescînd copii-cimpanzei. Pe profesorul Antelle ? La dracu cu profesorul ! Nu-i mai puteam fi de nici un folos şi a găsit, după toate aparenţele, o soluţie satisfăcătoare problemei existenţei. Mă cutremur însă uneori la gîndul că, dacă aş fi nimerit în situaţia lui şi dacă n-ar fi fost Zira, aş fi putut ajunge şi eu tot atît de jos.

Recuplarea cu vasul nostru s-a desfăşurat normal. M-am putut apropia de el încetul cu încetul manevrînd satelitul, şi am pătruns apoi în compartimentul rămas larg deschis, special pentru eventuala reîntoacere a modulului nostru. Roboţii au intrat atunci în acţiune pentru a închide la loc toate ieşirile. Ne aflăm acum la bordul navei spaţiale. Aparatura este intactă şi calculatorul electronic a efectuat singur toate operaţiile necesare pentru părăsirea zonei de influenţă a gravitaţiei sororiene. Complicii noştri de pe planeta Soror au pretins că satelitul a fost distrus în zbor căci n-a putut fi plasat pe orbită.

Călătorim de peste un an din timpul nostru. Am atins viteza luminii, minus o fracţiune infinitezimală, am străbătut într-un timp foarte scurt un spaţiu imens şi am şi ajuns în perioada de frînare care trebuie să mai dureze un an. În micul nostru univers nu mă mai satur admirîndu-mi noua familie.

Nova suportă foarte bine călătoria. Devine din ce în ce mai raţională. Maternitatea a transformat-o. Stă ore în şir contemplîndu-şi extaziată fiul, care se dovedeşte a fi pentru dînsa un profesor mai bun decît mine. Cuvintele pe care el le pronunţă, maică-sa le articulează aproape fără greşeli.

Cu mine nu poate încă vorbi, dar am stabilit un sistem de gesturi care ne permite să ne înţelegem. Am impresia că trăiesc de o viaţă întreagă cu Nova. În ce-l priveşte pe Sirius, e podoaba cosmosului. Are acum un an şi jumătate. Cu toate că forţa de gravitaţie este foarte mare, el merge şi gîngureşte tot timpul. Sînt nerăbdător să-l arăt oamenilor de pe Pămînt.

Azi dimineaţă am încercat o emoţie deosebită constatînd că Soarele începe să capete dimensiuni perceptibile ! Îl vedem acum ca o minge de ping-pong puţin gălbuie. Îl arăt cu degetul lui Sirius şi Novei. Le explic ce înseamnă pentru ei această lume nouă şi mă înţeleg. Sirius vorbeşte acum curgător, iar Nova aproape tot atît de bine ca el. A învăţat o dată cu fiul ei. O, minune a maternităţii ; minune a cărei forţă motrice am fost eu ! Nu i-am putut smulge pe toţi oamenii de pe Soror din starea de înjosire în care căzuseră, dar cu Nova am repurtat un succes deplin.

Soarele creşte mereu cu fiecare clipă ce trece. Caut să reperez planetele cu ajutorul telescopului. Mă orientez uşor. Iată Jupiter, Saturn, Marte şi... Pămîntul. Pămîntul ! ! !

Simt că mi se umezesc ochii. Trebuie să fi trăit peste un an pe planeta maimuţelor ca să înţelegi emoţia ce mă copleşeşte... Da, ştiu : după şapte sute de ani, nu voi mai găsi nici rude şi nici prieteni, dar ard de dorinţa de a vedea iarăşi oameni adevăraţi.

Lipiţi de ferestruici, ne uităm cum se apropie Pămîntul. Nici nu mai avem nevoie de telescop ca să distingem continentele. Gata, ne-am înscris pe o orbită terestră. Ne rotim în jurul bătrînei mele planete. Văd cum se perindă sub noi Australia, America şi Franţa ; da, iată în sfîrşit Franţa. Ne îmbrăţişăm toţi trei şi plîngem cu sughiţuri.

Ne îmbarcăm în cea de a doua şalupă şi părăsim cabina de comandă. Calculele au fost efectuate încît să putem ateriza în patria mea ; nu departe de Paris, sper.

Am pătruns în atmosferă. Retrorachetele au intrat în acţiune. Nova se uită la mine zîmbind. A învăţat să zîmbească... şi să plîngă. Fiul meu întinde mînuţele şi deschide ochii mari de uimire şi de admiraţie. Jos, sub noi, e Parisul. Turnul Eiffel e tot la locul lui.

Am trecut la pupitrul de comandă pentru a ateriza cît mai precis. O, minune a tehnicii ! După o absenţă de şapte secole, reuşesc să ating solul la Orly, care, de altfel, nu s-a schimbat prea mult, la capătul pistei, destul de departe de clădirile aeroportului. M-au văzut, cu siguranţă ; nu-mi rămîne decît să aştept. Parcă nici nu există trafic aerian. Să fie oare aeroportul închis ? Nu, uite

acolo un avion. Seamănă leit cu avioanele din epoca mea !

Un vehicul pornește din fața uneia din clădiri și se îndreaptă spre noi. Opresc toate motoarele. Sînt pradă unei agitații din ce în ce mai febrile. Cîte voi avea de povestit fraților mei umani ! Poate că nici nu mă vor crede la început, dar am dovezi. O am pe Nova, îl am pe fiul meu, Sirius.

Mașina se apropie. E o camionetă de un model destul de vechi : patru roți și un motor cu explozie. Înregistrez mașinal toate aceste amănunte. Credeam că locul unor asemenea mașini e de mult în muzee.

La drept vorbind m-aș fi așteptat și la o primire ceva mai solemnă. N-au venit prea mulți în întîmpinarea noastră. Nu cred că sînt mai mult de doi oameni în mașină. Dar ce stupid sînt ! De unde să știe ? Dar cînd vor afla !...

Da, doi sînt. Nu-i văd prea bine din cauza soarelui care, dînd în asfințit, se răsfrînge pe suprafața geamurilor, murdare pe deasupra. Șoferul și un pasager. Acesta din urmă poartă uniformă. E un ofițer ; am văzut cum îi sticlesc galoanele. O fi probabil comandantul aeroportului. Vor veni și ceilalți după aceea.

Camioneta s-a oprit la vreo cincizeci de metri de noi. Îmi iau băiatul în brațe și cobor din șalupă. Nova ne urmează cu oarecare îngrijorare. Pare cam fricoasă. Nu-i nimic, o să-i treacă repede.

Șoferul a coborît. E cu spatele la mine. Nu-l văd prea bine căci e pe jumătate ascuns de ierburile înalte care mă despart de mașină. După ce

a ocolit automobilul, deschide portiera ca să poată coborî pasagerul. Nu m-am înșelat, e într-adevăr un ofițer ; cred că are cel puțin gradul de maior ; văd strălucind numeroase galoane. A coborît și el. Face cîțiva pași în direcția noastră, iese din iarba-naltă și apare în sfîrșit în plină lumină. Nova scoate un urlet, îmi smulge copilul și fuge înapoi să se ascundă cu el în șalupă, în timp ce eu rămîn țintuit locului, incapabil să schițez un gest sau să pronunț un cuvînt.

E o gorilă.

XII

Phyllis și Jinn își ridicară în același timp capetele aplecate asupra manuscrisului și se uitară o bună bucată de vreme unul la altul fără a pronunța un cuvînt.

— Frumoasă mistificare ! spuse în sfîrșit Jinn cu un rîs cam forțat.

Phyllis rămînea cufundată în gînduri. Cîteva pasaje din această stranie povestire o emoționaseră și găsea în ele unele accente de sinceritate. Își spuse părerea prietenului ei.

— Asta dovedește doar că poeți sînt pretutindeni, în toate colțurile cosmosului ; ca și farsori de altfel.

Phyllis căzu iar pe gînduri. Nu-i venea prea ușor să se lase convinsă. Se resemnă totuși și admise, cu un suspin, argumentele lui Jinn.

— Ai dreptate, Jinn. Sînt și eu de părerea ta... Oameni raționali ? Oameni înzestrați cu înțelepciune ? Oameni cu suflet, în stare să gîndească ?... Nu, nu, e peste putință ; aici autorul s-a întrecut cu gluma. Și totuși e păcat !

— Sînt întru totul de acord cu tine, spuse Jinn. Acum însă e timpul să ne întoarcem acasă.

Desfășură pînza pe toată suprafața ei, expunînd-o astfel în întregime radiațiilor luminoase ale celor trei sori. Apoi începu să manevreze diferite pîrghii de comandă, folosindu-și cele patru mîini agere, în timp ce Phyllis, după ce își alungase o ultimă îndoială scuturîndu-și cu energie urechile păroase, își scotea pudriera și, avînd în vedere că pînă la astroport nu mai era mult, își împrospăta cu un ușor strat trandafiriu încîntătoru-i botic de cimpanzeu-femelă.

O noapte fără de sfîrșit

MĂ NUMESC Oscar Vincent. Sînt celibatar. Ţin o mică librărie în cartierul Montparnasse. Am împlinit de curînd cincizeci de ani. Am făcut şi eu războiul, ca toată lumea. Socot că un război este necesar şi suficient în viaţa unui om.

Citesc mult. Mă interesează noutăţile literare, filozofice şi ştiinţifice. Cuget uneori asupra problemei existenţei şi-mi este de ajuns ca să-mi satisfac nevoia de mister. Admir ingeniozitatea savanţilor care au reuşit să sfarme nucleul atomului. Uneori mă trece un mic fior de uimire cînd mă gîndesc că m-am născut în secolul acesta.

Simpla întîmplare m-a cufundat în mijlocul unor evenimente ieşite din comun. Nu mulţumesc şi nici nu blestem această întîmplare. Sînt puţin fatalist. Dar tare aş vrea să ştiu cum am s-o scot la capăt.

*

Toată povestea a început în seara zilei de 9 august 1949. Mă aflam la terasa braseriei *La Coupole*. Mă uitam cum trece lumea pe stradă şi beam

bere rece, așa cum obișnuiesc în lunile de vară. Ca în fiecare zi, la această oră, un ziar era desfășurat în fața mea și din timp în timp mai citeam cîteva rînduri cînd oboseam să tot privesc la trecători.

Mă gîndeam că lucrurile nu merg chiar atît de prost.

Tocmai în clipa aceea badarianul s-a introdus în viața mea cu o autoritate ce vădea puternica-i personalitate.

De cîteva minute atenția îmi fusese atrasă de un individ care trecea pentru a treia oară prin fața mesei mele, uitîndu-se insistent la fiecare consumator. Purta o togă romană roșie ; amănuntul acesta m-a frapat, totuși mai puțin decît ceva straniu și absolut „nou" în fizionomia lui : poate distincția trăsăturilor sale ? Poate fruntea-i înaltă și maiestoasă sau arcuirea olimpiană a nasului ? Poate nuanța aurie a chipului său, pe care n-o mai văzusem la nimeni altcineva ? De o statură mult peste cea mijlocie, îmi evoca în chip ciudat silueta unui zeu egiptean care, dintr-un capriciu, ar fi îmbrăcat o togă romană.

Observai felul cum se comportă. Trecu iarăși cu pas domol prin fața mea, șovăitor, ca și cum, rătăcit în oraș, n-ar fi îndrăznit să întrebe de drum. Se pare că totuși se hotărî pînă la urmă și se așeză la o masă vecină cu a mea. Cînd se apropie chelnerul, îi arătă halba pe care o aveam în față făcînd un gest ce însemna „și mie la fel". Avea aerul descumpănit. Îmi dădui seama că nu numai pe mine mă intriga prezența lui : ceva mai încolo, un

domn, mic de stat, chel și cu ochelari îl sorbea din ochi.

Omul cu pielea aurie bău un gît de bere și făcu o înfiorătoare strîmbătură. Rămase o bună bucată de vreme tăcut și visător, apoi mi se adresă :

— O, prietene, spuse el cu o voce gravă, avea-vei tu oare deosebita bunăvoință să-mi spui în ce secol trăim ?

— Cum ați spus ? făcui eu.

— Ți-aș fi recunoscător, reluă el, să-mi indici numărul acestui secol.

Un amănunt de formă nu era de natură să atenueze stupoarea pe care mi-o provoca această întrebare. Într-adevăr, străinul se exprimase în latină. Cunosc și eu destul de bine această limbă, astfel încît nu mi-a fost de loc greu să-l înțeleg și să-i răspund. Întreaga noastră conversație a avut deci loc în latina clasică din care nu dau aici decît o traducere aproximativă.

Credeam că am de-a face cu un amator de glume proaste. Totuși, tonul lui, pătruns de o politețe plină de neliniște, dezmințea ipoteza unui farsor. Să fie un nebun ? Mă hotărîi să intru în jocul sau în divagația lui.

— O, cetățene, răspunsei eu, cu cea mai mare plăcere. Trăim în secolul douăzeci, spre mijlocul lui. Ne aflăm, mai precis, în anul una mie nouă sute patruzeci și nouă.

O mirare îndurerată se întipări pe chipul lui. Se uită la mine cu reproș și spuse :

— O, prietene, cum ți-a dat în gînd să-ți bați astfel joc de un străin surghiunit într-un veac care nu este al lui ! Știu foarte bine că nu ne aflăm în

anul una mie nouă sute patru zeci și nouă, cum grăit-ai tu cu glas amăgitor, de vreme ce am părăsit regatul Badari acum vreo opt mii de ani, dacă socotelile mele sînt exacte. Or, încă pe vremea aceea, ne aflam în anul zece mii.

Am auzit întotdeauna că pe nebuni nu trebuie să-i contrazici. Ideea fixă a acestuia era pesemne că face parte dintr-o altă epocă. Îmi adusei aminte că citisem un articol despre descoperirea recentă, de către Brunton, a vestigiilor anticei cetăți a Badariei și uimitoarea civilizație pe care o vădeau săpăturile acestui savant îmi trezise interesul. Probabil că tot o asemenea lectură tulburase mințile individului. Îi răspunsei cu vorbă așezată, tot pe același ton :

— Nu neg, o străine, prodigioasa vechime a minunatei civilizații badariene. Și totuși, martori îmi sînt zeii, n-am vrut de loc să-mi bat joc de tine. Vorbele mele însemnau doar că ne aflăm în anul una mie nouă sute patruzeci și nouă al erei creștine. Știi desigur, o înțeleptule, că timpul e relativ. De aceea ne putem foarte bine afla în secolul douăzeci față de nașterea lui Hristos și totodată în anul optsprezece mii, sau aproximativ, față de originea de la care oamenii preadoctei și preailustrei cetăți despre care vorbești socoteau scurgerea vremii.

Aceste cuvinte îl potoliră. Căzu într-o adîncă meditație și avui impresia că face niște socoteli complicate.

— Prietene, spuse el în sfîrșit, iartă-mă că m-am îndoit de buna ta credință ; mă aflu însă în fața unei probleme dificile. Am să-ți dau o dovadă a încrederii mele divulgîndu-ți o taină. Nu cred că savanta Academie ce m-a trimis aci ar putea-o lua în nume de rău. De altfel, citesc pe chipul tău semnul distinctiv al acelei debilități mintale care este la noi o garanție a fidelității. Iartă-mi sinceritatea ; așa obișnuim noi, badarienii... Află deci ceea ce ai fi putut ghici pînă acum de-ai fi fost mai subtil : eu călătoresc în timp. Numele meu este Amun-Kah-Zailat. După cum ți-am spus, vin din celebra cetate Badari, pe care am părăsit-o acum cîteva clipe din timpul meu, adică vreo optzeci de secole din timpul terestru. Sînt un savant din colegiul regal și am primit misiunea să experimentez mașina de deplasare în timp, care a fost recent pusă la punct de acest doct organism. Încercări de scurtă durată au și fost făcute de unul din colegii mei. L-au dus pînă în perioada romană, pe care o cunoaștem acum destul de bine, fapt care-ți explică de ce vorbesc latina atît de curgător. Am îmbrăcat straiele din epoca aceea, crezînd că toga și limba au dăinuit peste veacuri ; se vede însă că m-am înșelat. La plecare, mi-am reglat mașina pentru un salt de douăzeci de mii de ani în viitor ; asta-i limita la care am putea ajunge deocamdată. Pe drum mi-am dat seama însă că durata aceasta este prea mare ca să poată fi străbătută dintr-o dată. Am hotărît să fac o escală și m-am oprit aici, acum cîteva minute, într-o epocă pe care o socotesc a fi la vreo opt mii de ani de a noastră ; nu sînt însă sigur de calculele mele și aș dori să lămuresc această chestiune.

Începeam să cred — oricît de extravagant ar putea părea — că spune adevărul. În timp ce vorbea, îndoielile mele, dacă e sau nu întreg la minte, cedau locul unei surescitări febrile care, în fond, nu dovedea poate decît că mie îmi lipsește o doagă. Într-adevăr, mi-am spus, am de-a face cu un adevărat, un autentic badarian; unul dintre acei badarieni a căror existență a presimțit-o Brunton în lucrarea *The Badarian Civilisation*. Ce minune că mi-a fost dat tocmai mie să fiu martor al acestei uimitoare întîmplări! O călătorie în timp! E oare cu putință ca ficțiunile lui Wells să se fi realizat? O mie de întrebări se înghesuiau pe buzele mele. Străinul reluă:

— Înțeleg uimirea ta, o fiule! Nu cunoști pesemne nimic din strălucita civilizație badariană. Este foarte probabil ca, în cursul acestor optzeci de secole care s-au scurs pe Pămînt în timpul celor cîteva minute cît a durat călătoria mea...

Această ipoteză, chiar exprimată în latină, întrecea cu mult tot ceea ce puteam asculta cu sînge rece. Îl rugai pe străin să ia loc la masa mea și să primească să-l cinstesc în semn de bun sosit în secolul acesta. Nu se lăsă rugat. Îl întrebai ce ar dori să bea. Îmi răspunse că pentru nimic în lume nu va mai accepta să-și înmoaie iarăși buzele în lichidul acela infect pe care sclavul i-l adusese adineauri, dar că cerul gurii îi fusese plăcut mîngîiat acum cîteva zile (cîteva zile din timpul lui) de o licoare rubinie adusă de la romani, și pe care aceștia o numeau *vinum*. Comandai două sticle

din cel mai bun *bourgogne*. Străinul trase o dușcă, făcu un gest de aprobare și spuse cu un aer grav:

— Băutura asta este plăcută la gust și te încălzește la inimă. Voi lua cîteva flacoane cu mine la întoarcere.

În ce mă privește dădui pe gît unul după altul patru pahare mari și-l rugai pe badarian să-și reia povestirea.

— Spuneam deci, continuă Amun-Kah-Zailat, că, după toate probabilitățile, în decursul celor optzeci de secole cît s-au scurs pe Pămînt în timpul celor cîtorva minute cît a durat călătoria mea, strălucita civilizație badariană o fi dispărut. Îți înțeleg mirarea căci se pare că și minunatele noastre descoperiri au fost pierdute. Am constatat că nici romanii nu le cunoșteau. Mai cu seamă nu știau nimic de ingenioasa mașină de explorat timpul. Nu cred să fi fost reinventată de atunci.

L-am asigurat că nu ne-am gîndit niciodată la posibilitatea practică a unei călătorii în timp.

— O, Amun-Kah-Zailat, spusei eu, această deplasare de-a lungul veacurilor mi se pare una din cele mai uimitoare realizări ale umanității și îmi dau seama că sîntem încă niște copii în pofida recentelor progrese ale științei noastre. Și totuși secolul nostru nu este atît de ignorant precum crezi. Civilizația badariană nu-mi este necunoscută. Stinsă în amintirea oamenilor, ea a fost recent studiată de savanții noștri. Săpături făcute de curînd au scos la iveală acest trecut glorios. Află, așadar, că cetatea ta a fost distrusă acum ceva mai mult de șase mii de ani și acoperită de

nisip. Astăzi cutezătorii noştri pionieri sapă pămîntul şi dezgroapă ruinele ei.

— E oare cu putinţă ? spuse Amun, vădit interesat.

— Extrag de acolo rămăşiţe de olărie, pumnale de bronz şi schelete cu membrele răsucite. N-a fost găsit însă nici un vestigiu din minunatele invenţii despre care vorbeşti. Credeam că eraţi un popor de agricultori. Ştiam că puteaţi sculpta statuete de fildeş cu o măiestrie fără seamăn, lucra sideful şi cizela obiecte de aramă ; dar nimeni n-a bănuit la voi această cultură ştiinţifică ale cărei rezultate le văd acum.

— Dacă stai şi te gîndeşti, nici nu-i de mirare. Obiectele grosolane despre care vorbeşti erau bineînţeles în stare să reziste degradării veacurilor ; dar cele mai de seamă realizări ale noastre erau alcătuite din materiale mult mai fine decît arama sau bronzul... N-ai auzit oare niciodată de unde şi de radiaţii ? Nu sînteţi oare în stare să transmiteţi energie cu ajutorul acestor intermediari invizibili ?

Răspunsei că da şi că obţinusem chiar rezultate foarte frumoase în acest domeniu. Descrisei cu satisfacţie şi mîndrie aparatele noastre de radiotelegrafie şi de televiziune.

— Ei bine ! reluă el, vezi că elementul esenţial al maşinilor voastre nu este perceptibil. Să presupunem că peste cîţiva ani secretul acestei transmiteri prin unde se va pierde şi că un viitor cuceritor va descoperi rămăşiţele acestor aparate de care pari atît de mîndru. Îi va fi imposibil să înţeleagă rostul lor. Va crede că are de-a face cu

nişte fetişe sau cu nişte obiecte decorative. Aşa judecă oamenii tăi de ştiinţă cînd dezgroapă fragmente de vaze şi bucăţi de metal pe care sînt gravate simboluri de neînţeles pentru ei... Dar văd că vă aflaţi abia la primele bîjbîieli pe calea cunoaşterii. La noi, simplitatea aparentă este trăsătura caracteristică a descoperirilor mecanice celor mai recente. Astfel, de pildă, aceea care mi-a permis să ajung aici foloseşte un întreg sistem de radiaţii foarte complex, dar suportul ei material este extrem de redus. Iată-l. Nu e de mirare că un dispozitiv atît de banal poate trece neobservat.

Scoase din buzunar un obiect mic de un alb mat, avînd aproximativ forma unui elipsoid. O claviatură alcătuită din diferite butoane şi manete părea să constituie întregul mecanism. Observai atunci că omuleţul acela cu ochelari, despre care am mai pomenit, se apleacă spre noi cu un aer extrem de interesat. Şedea la o masă din apropiere şi auzise cu siguranţă o parte din conversaţia noastră. Badarianul vîrî repede obiectul acela în buzunar.

— Nu e nevoie să-ţi spun, prietene că-ţi dau astfel o excepţională dovadă de încredere. Acum obiectul acesta este pentru mine mai preţios decît toate vazele sacre ale tezaurului regal. N-am intenţia să mă opresc prea mult în epoca ta. Vreau să ating anul acela douăzeci de mii pe care mi l-am fixat ca ţintă şi să mă întorc apoi la mine acasă... Dar parcă spuneai adineauri că divina cetate a Badariei nu mai există ?

— Cum de nu ştii ? întrebai eu după o adîncă cugetare. Tu care ai străbătut timpul, n-ai asistat

oare la această agonie şi la lenta uzură pe care veacurile o lasă în urma lor ? Nu te-ai văzut murind tu însuţi ? N-ai văzut oare cenuşa ta băgată într-una din acele urne funerare bogat colorate care stîrnesc azi admiraţia noastră ?

— Cred că e mai bine, spuse badarianul, pentru ca dialogul nostru să se desfăşoare mai uşor, să-ţi dau cîteva lămuriri asupra metodelor noastre. În felul acesta vei evita să pui o seamă de întrebări, care, iartă-mă prietene, mi se par stupide... Dar de vreme ce am făcut cunoştinţă, n-ai putea să-mi spui care-ţi este numele ? Obiceiul acesta de a te adresa oamenilor cu expresii ca : „O, prietene" sau „O, străine" mă cam oboseşte. E tot o amintire de la romani.

— Mă numesc, spusei eu, Oscar Vincent.

— Ah, da... Hm, bine... În fond, dacă n-ai nimic împotrivă, cred că am să continui să-ţi spun : „O, prietene..." Spuneam deci că felul cum concepi tu călătoria în timp este puerilă. Ascultă-mă cu luare aminte.

*

Şedeam unul în faţa celuilalt într-o seară călduţă de vară în plin Montparnasse. Eram atît de pasionat de tot ceea ce îmi spunea interlocutorul meu încît uitasem chiar de cină. Era ora nouă. Sticlele erau goale. Era tocmai să cer chelnerului să aducă altele, cînd domnul acela mărunţel cu ochelari se ridică şi, spre adînca mea mirare, ni se adresă în limba latină :

— O cetăţeni, spuse el, n-o luaţi în nume de rău dacă-mi îngădui să vă tulbur convorbirea. Nu mă acuzaţi de indiscreţie dacă am auzit discuţia voastră. Chiar din clipa cînd te-am văzut m-a frapat înfăţişarea ta, o, strămoşule ! Nu m-am putut împiedica să aud primele tale cuvinte. Am fost atît de impresionat încît am ascultat şi mai departe. Nu mă condamnaţi, ci dimpotrivă, binecuvîntaţi întîmplarea care ne-a hărăzit această întîlnire precum şi misteriosul ataşament al oamenilor faţă de trecut, care îi face să predea şi în zilele noastre latina la şcoală... în zilele noastre ! Ar trebui să spun în zilele MELE, căci, o, nobili străini, noi nu sîntem din aceeaşi EPOCĂ. Oricît de fantastic vi s-ar putea părea, aflaţi, prieteni, că aveţi în faţa voastră pe un alt călător în timp. Eu aparţin însă îndepărtatului vostru viitor. Nici unul din voi nu poate bănui existenţa mea, căci află, pariziene, şi ia şi tu cunoştinţă, badariene, că nu mă voi naşte decît peste vreo zece sau doisprezece mii de ani ; n-aş putea spune mai precis, căci ca şi tine, o străbune Amun, am aterizat în această epocă dintr-o întîmplare, după ce mi-am dat seama că durata de două sute de secole, pentru care îmi reglasem maşina, necesita o escală.

Prieteni, aveţi în faţa voastră pe doctorul Djing-Djong, una din celebrităţile ştiinţifice ale Republicii Pergoliei... dar, vai, nu ştiţi nimic despre Republica pergoliană, căci ţara unde va înflori această splendoare este încă acoperită de oceanul pe care-l numeşti Pacific, o, pariziene. Aflaţi deci că am fost însărcinat... adică vreau să spun : voi fi însărcinat de către Academia pergoliană să în-

treprind o călătorie de explorare în trecut, folosind ultima noastră invenţie : maşina de explorat timpul. Vom fixa durata ei la două sute de secole din timpul Pămîntului. Potrivit calculelor mele, aveam de gînd să ajung astfel pînă în faimoasa eră badariană pe care ne-a dezvăluit-o ştiinţa noastră. Un incident banal m-a silit să fac o escală aici. Mă bucur acum de această neprevăzută întîmplare de vreme ce-mi oferă posibilitatea să fac cunoştinţă dintr-o dată cu două epoci diferite.

Am sosit acum cinci zile din timpul tău, pariziene. Am schimbat hainele mele pergoliene cu aceste veşminte, mai puţin bătătoare la ochi, ale epocii tale şi iată maşina mea.

Ne arătă un obiect oval, asemănător cu maşina lui Amun.

— O, divine Djing-Djong, începui eu...

N-am putut însă continua atît de mare era emoţia ce mă cuprinsese. Făcui un semn chelnerului, îi arătai pergolianului un scaun, poftindu-l să ia loc şi avui doar puterea să-l întreb care-i băutura lui favorită. Îmi răspunse că băutura numită „coniac" îl satisfăcea din toate punctele de vedere.

— Seamănă, adăugă el, cu o licoare de la noi pe care obişnuiam s-o consum... Vreau să spun : pe care voi obişnui s-o consum. La drept vorbind nu sînt încă deprins să trăiesc cu zece mii de ani înaintea epocii mele şi vă rog să scuzaţi aceste confuzii între timpurile trecute şi viitoare... Cu îngăduinţa ta, voi lua deci un coniac şi un pic de sifon.

Comandai o sticlă şi un sifon. Observai în tăcere pe noul venit. Era scund, îmbrăcat destul de corect cu o redingotă neagră, şi era complet chel. O flacără satanică îi lucea în ochi şi aş fi remarcat desigur dimensiurile anormale ale craniului său, dacă atenţia nu mi-ar fi fost acaparată de badarian. Acesta nu scosese nici un cuvînt de cînd omuleţul acela pirpiriu se amestecase în discuţia noastră. Părea contrariat.

Dădui de duşcă un pahar întreg de coniac şi îmi mai venii puţin în fire.

— Domnilor, începui eu... Pardon, gentlemen... Vreau să spun : o, preaînţelepţi savanţi ! Tu, cel mai vestit dintre badarieni şi tu, a cărui faimă... va eclipsa pe aceea a celor mai iluştri pergolieni, seara aceasta va rămîne cel mai mare eveniment din existenţa mea şi aduc slavă Providenţei că mi-a dat prilejul să asist la asemenea minuni. Mi-e ruşine de nevrednicia mea cînd mă gîndesc la minunata-ţi înţelepciune, Amun-Kah-Zailat şi la înţelepciunea ta viitoare, Djing-Djong. Fie-vă însă milă de obscurantismul acestui secol care, după cîte îmi dau acum seama, este un fel de ev mediu întunecat. Daţi-mi, rogu-vă, cîteva lămuriri. Tu, badariene, care ai trăit acum opt mii de ani, eşti mort deci de cel puţin şaptezeci şi nouă de secole. Cum de te poţi afla aici în faţa mea ?

— Doresc din toată inima să-ţi satisfac curiozitatea, dar pui întrebări ce vădesc o neobişnuită candoare. Dă-mi voie s-o iau de la început, aşa cum era s-o fac de altfel cînd savantul pergolian ne-a întrerupt... iar tu, o, stră-strănepoate, ascul-

tă-mi povestea, după care o voi asculta și eu bucuros pe a ta.

După ce doctorul Djing-Djong făcu un semn aprobativ, badarianul continuă.

— De mai multe generații savanții noștri recunoscuseră posibilitatea teoretică a unei deplasări accelerate în viitor. Într-adevăr, unul dintre fizicienii noștri demonstrase că timpul, departe de a fi uniform, este variabil pentru indivizi situați în sisteme diferite, în funcție de vitezele relative ale acestor sisteme... Dar nu știu dacă mă exprim destul de clar pentru inteligența ta, pariziene?

— Continuă. Această teorie nu-mi este străină. Unul dintre savanții noștri a făcut o descoperire asemănătoare.

— Posibilitatea (teoretică, repet) de a trăi un timp diferit de acela al Pămîntului era deci admisă; pentru traducerea ei în viață era însă necesară o viteză apropiată de aceea a luminii. Am să dau un exemplu pe care să-l poți înțelege și tu; exemplul pe care-l dăm de obicei școlarilor noștri: un călător care părăsește această planetă cu viteza de două sute nouăzeci și nouă de mii nouă sute optzeci și cinci de kilometri pe secundă și se întoarce peste doi ani, va găsi Pămîntul mai bătrîn cu două secole...

— Știu, spusei, mîndru de cunoștințele mele; profesorul Langevin a devenit celebru datorită...

— Bine, bine, dar nu mă mai întrerupe. Am să-ți spun acum lucruri pe care nu le știi.

Adevărul acesta rămînea de domeniul teoriei pînă în ziua cînd a fost descoperit un procedeu

caraghios de simplu pentru a imprima, fără a aduce nici un prejudiciu omului, o viteză vecină cu aceea a luminii. Din momentul acela călătoria în timp devenea realizabilă, în sens unic. Puteam trimite mesageri spre veacuri viitoare. Era de ajuns să-i lansăm în spațiu și, după ce făceau brusc cale-ntoarsă, să-i aducem înapoi foarte repede pe Pămîntul nostru. Mă exprim schematic. De fapt, individul o dată plecat scăpa complet de sub controlul nostru, de vreme ce se afla în afara timpului nostru. Primea deci instrucțiuni prealabile foarte precise și era supus unui antrenament special.

Vreo zece indivizi au fost astfel „proiectați" și am reușit tocmai să regăsim pe primul dintre ei, al cărui traseu fusese astfel calculat încît să se întoarcă pe Pămînt după douăzeci și cinci de ani din timpul nostru, și cîteva secunde din al lui. Se simțea foarte bine și a fost foarte mirat cînd s-a pomenit cu un fiu de aceeași vîrstă cu el. În ceea ce-i privește pe ceilalți călători din această primă serie, nu știm încă nimic despre soarta lor, căci nu i-am ajuns încă din urmă.

Într-adevăr, dacă ai urmărit cu atenție expunerea mea, trebuie să-ți fi dat seama că aceste prime încercări aveau o lacună enormă. Solii noștri puteau ajunge cu ușurință în orice epocă terestră viitoare, dar erau incapabili să se întoarcă în epoca din care plecaseră. Invenția era incompletă. Trimisul nostru putea profita de toate progresele realizate de omenire în timpul călătoriei sale, dar nu avea nici o posibilitate de a comunica aceste cunoștințe contemporanilor lui... pînă cînd aceștia,

ajungîndu-l din urmă, să fi devenit tot atît de savanți ca și el. Era inadmisibil. De aceea, toate mințile subtile din Badari s-au consacrat problemei întoarcerii.

Sînt mîndru că am contribuit la descoperirea care permite efectuarea unui ciclu complet. Dispunem, în sfîrșit, de posibilitatea de a o lua și înapoi de-a lungul veacurilor, ceea ce unii savanți socoteau că este imposibil, crezînd că timpul este ireversibil. Nu, nu este. Nu voi intra în amănunte tehnice ; tu, pariziene, nu le-ai înțelege ; iar tu, pergoliene, prezența ta aici dovedește că invenția noastră a fost redescoperită. Cînd am să vreau să mă întorc în Badari, va fi de ajuns să mișc o manetă de pe mașina mea. Mă voi năpusti atunci cu o viteză complexă, potrivit unei dimensiuni imaginare a timpului și a spațiului. Voi străbate timpul în sens negativ și voi ajunge înapoi în epoca mea. Toate experiențele noastre au fost concludente și, după cum ți-am spus și adineauri, un sol ne-a adus documente foarte interesante despre imperiul roman.

Ascultam aceste cuvinte într-o profundă reculegere. Djing-Djong se mulțumea să dea din cap, din cînd în cînd, cu un aer aprobator. Cînd Amun-Kah-Zailat termină, el exclamă :

— Admirabilă înțelepciune pergoliană care va învia aceste minuni ! După tot ce ne-ai spus, badariene, nu mi-a mai rămas mare lucru de explicat. Și noi am găsit... vom găsi mijlocul de a atinge viteze fabuloase. Și noi vom descoperi principiul deplasărilor complexe și al dimensiunilor imaginare. Singura deosebire între povestea ta și a mea, o, strămoșule, constă în sensul călătoriei. Noi vom hotărî s-o facem în trecut. Deci, după o minuțioasă punere la punct a mașinii, îmi voi lua zborul către era badariană, ducînd cu mine speranțele entuziaste ale tuturor pergolienilor. Voi porni la drum peste douăsprezece mii de ani. Am sosit acum cinci zile după o călătorie de cîteva ore...

Puteam suporta termenii „viteză complexă" și „dimensiune imaginară", dar acest amestec permanent al timpurilor, prezent, trecut și viitor, îmi provoca un tremur nervos. Mai comandai ceva de băut.

— Iertați-mă, prieteni, dacă vă întrerup, îi implorai eu, dar trebuie să-mi dați timpul să mă adaptez. N-o luați atît de repede pe calea revelațiilor... Ia să vedem, continuai, străduindu-mă să mă concentrez, tu pretinzi, Amun-Kah-Zailat, că o poți lua înapoi de-a lungul veacurilor și te poți întoarce la tine, în epoca plecării tale ?

— Desigur.

— Și mai tîrziu, dacă mori, deplasarea ta va mai dura încă în viitor. Oamenii care trăiesc în secolul acesta, eu de pildă, te vor fi văzut deci în viață după moartea ta ?

— Bineînțeles, nu încape nici cea mai mică îndoială, spuse badarianul.

— De ce nu ? interveni Djing-Djong. Doar pe mine mă vezi, deși încă nu m-am născut.

— Da, ai dreptate, murmurai eu visător, nu mă gîndisem la asta... Dar atunci cine-mi spune

că nu eşti mort ACUM... sau... da, aveam dreptate, eşti cu siguranţă mort.

— O, pariziene, vinul tău este bun, dar capul tău e mai tare decît al unui bour. E doar atît de simplu : pentru tine, sînt mort, dar pentru timpul meu, pentru epoca mea, sînt cît se poate de viu, de vreme ce există. Moartea mea aparţine VIITORULUI MEU, deşi se află în TRECUTUL TĂU. Sau, dacă preferi, să zicem că voi muri acum ceva mai puţin de optzeci de secole. Nu văd aici nici o contradicţie.

— Da... sigur... bineînţeles... Dar să presupunem că faci o călătorie în viitor de numai doi ani (mă refer la doi ani tereştri). Stai cîteva zile în epoca aceea, apoi te întorci în epoca ta pe care n-o mai părăseşti ; dacă am înţeles bine, doi ani mai tîrziu te vei afla iarăşi în aceeaşi perioadă în care ai mai trăit... în care ai să trăieşti doi ani în urmă... Adică vreau să spun doi ani mai tîrziu.

— E evident, şi această întîlnire cu tine însuţi reprezintă unul din aspectele cele mai originale ale unor asemenea întîmplări. Nu încape nici o îndoială că, în cazul unui ciclu închis de mică amplitudine, şi dacă trăiesc apoi iarăşi normal în timpul terestru, trebuie să mă regăsesc faţă în faţă cu mine însumi, aşa cum mă aflu acum în faţa ta.

— O, gîndire ! exclamai la capătul puterilor... Dar tu, Djing-Djong, cînd te vei naşte... Cînd te vei fi născut... Cînd vei fi fost născut, dacă te întorci în ţara asta, vei recunoaşte Parisul pe care-l vei fi vizitat... pe care-l vei vizita, da, cam vreo douăsprezece mii de ani înainte de a te naşte ?

— Nu cred, spuse Djing-Djong. Uiţi mereu că MĂ VOI NAŞTE pentru tine, dar că pentru mine M-AM ŞI NĂSCUT, de vreme ce mă aflu aici. În clipa aceasta sînt mai tînăr doar cu două sau trei ore şi, întrucît am şaizeci de ani, înseamnă că m-am născut acum şase decenii din timpul Pergoliei.

Continuarăm să stăm aşa la taifas la terasa braseriei *La Coupole*. Cu ajutorul coniacului izbutii să nu mă fac prea de rîs, deşi amestecasem în mod jalnic timpurile verbelor. Noaptea era senină. Montparnasse-ul îşi regăsise forfota pitorească dinainte de război. În această mulţime se aflau străini de toate neamurile, îmbrăcaţi în cele mai diferite costume. Un badarian în togă nu putea face senzaţie.

„Nimeni, mă gîndeam eu, nimeni nici nu bănuieşte măcar că evenimentul cel mai extraordinar din istorie se înfăptueşte... s-a înfăptuit, se va înfăptui... şi mie, mie, Oscar Vincent, îmi este dat să trăiesc această nemaipomenită întîmplare ! O, admirabilă solicitudine a Providenţei !"

Copleşit de recunoştinţă în faţa Destinului, întrebai cu sfială pe musafirii mei dacă n-ar dori să guste un vin destul de renumit la noi şi comandai două sticle de şampanie. Ciocnirăm. Amun-Kah-Zailat catadicsi să-şi manifeste satisfacţia. Vorbi astfel :

— E o senzaţie stranie, prietene, să fii deodată transportat cu opt mii de ani după era ta. N-am să vorbesc de rău despre secolul tău, pariziene, deşi mi se pare că a ajuns la un nivel de ignoranţă de neconceput. Dar văzduhul e diafan, lu-

mina e blîndă și simt în trupul meu o căldură neobișnuită. Îți aduc prinosul meu de recunoștință pentru ospitalitatea pe care știi s-o arăți și-ți mulțumesc în numele savantului meu colegiu... Ce-or fi făcînd oare acum învățații mei confrați badarieni ?... Sau, mai bine zis, ce făceau ei acum optzeci de secole ? Așteptau cu înfrigurare întoarcerea mea. Nu vor fi dezamăgiți. Bogatele informații pe care le voi aduce vor marca o dată în istoria științei...

Dar nu mă pot lăsa pe tînjală, cufundîndu-mă în plăcerile cam materiale ale epocii tale, prietene ; am o misiune de îndeplinit. Voi porni mai departe către ținta pe care mi-am fixat-o ; voi ajunge în epoca ta, Djing-Djong. S-ar putea, pergoliene, dacă aterizez la tine, să fie tocmai în timpul existenței tale. E deci posibil să te reîntîlnesc acolo, dar nu mă vei recunoaște, căci nu ai trăit încă actuala noastră întrevedere. Nădăjduiesc că mă vei primi cu tot atîta amabilitate ca și prietenul nostru, parizianul, și că meșteșugul de a face vin bun nu va fi dat uitării.

— Fii convins, o, strămoșule, că așa va fi ; dar te lași amăgit de o speranță deșartă. Nu mă poți reîntîlni în Pergolia, căci dacă mă vei întîlni (te rog să ierți această turnură destul de puțin elegantă) aceasta a fost în trecutul meu, și eu aș ști-o. Or, chipul tău nu-mi este cunoscut.

— Ai dreptate, o viitorului înțelept, uitasem acest amănunt... Dar a venit vremea să ne despărțim. Pariziene, vrei să-mi faci un ultim serviciu ? Nu-mi place să-mi iau zborul în mijlocul acestei mulțimi ; o plecare pentru o călătorie în timp nu

trece neobservată. N-ai vrea să mă conduci într-un loc retras de unde m-aș putea avînta fără a stîrni nici o vîlvă ?

Mă ridicai pentru a-l însoți. La rugămintea mea, Djing-Djong îmi promise că mă va aștepta la braseria *La Coupole*, căci aveam de gînd să mai stau de vorbă cu el.

— Nu mă voi clinti din loc pînă la întoarcerea ta, spuse pergolianul. Intenționez să pornesc din nou la drum abia mîine. În ce te privește pe tine, strămoșule Amun, îți urez călătorie bună. N-ai însă cumva vreun mesaj de transmis fraților tăi, dacă, așa cum e posibil, am să aterizez și eu în secolul tău ?

— Spune-le că l-ai întîlnit în drumul tău pe Amun-Kah-Zailat, că totul e în regulă și că mă voi întorce în curînd. *Vale !*

Făcurăm cîțiva pași pe bulevard. Îl dusei pe Amun într-o străduță lăturalnică în direcția grădinei Luxemburgului. În timp ce mergeam, badarianul îmi spuse :

— Iartă-mă, prietene, dacă am plecat atît de brusc, dar pergolianul ăsta pipernicit nu-mi inspiră nici o încredere. Cred că are gînduri rele. Am presimțirea că pune la cale o neagră uneltire. Vasta și bogata țară a Badariei a stîrnit dintotdeauna poftele vecinilor ei. Am luptat în trecut împotriva unor dușmani fără număr. Ce se va întîmpla însă cînd popoarele vremurilor viitoare vor afla de prosperitatea noastră ? Dacă vor fi tot atît de învățate și de puternice ca noi, așa cum pare să fie cazul cu pergolienii, nu vor fi oare ispitite

să întreprindă o expediție în timp pentru a cuceri bogățiile noastre ? Nu-mi place de loc forma craniului acestui Djing-Djong și nici mădularele-i sfrijite. De altfel, pentru mine, care am făcut studii aprofundate privind legătura dintre fizic și moral, acestea constituie tot atîtea semne de răutate... Pariziene, am să-ți fac o mărturisire, căci simt că n-ai să mă trădezi. Călătoria pe care o fac, deși este inspirată în primul rînd din motive pur științifice, prezintă și un anumit caracter de informație. După ce am descoperit cele mai mari secrete ale Universului, noi vrem, animați de o justă apreciere a valorii și a gloriei noastre, să procedăm astfel încît popoarele din toate epocile să se bucure de binefacerile civilizației badariene. Mă tem că planurile pergoliene le-ar putea pune în primejdie pe ale noastre.

M-am hotărît. Am să-mi potrivesc astfel mașina încît să ajung în epoca individului acestuia. Am să stau cîteva săptămîni ca să aflu ce se urzește acolo. Apoi am să mă întorc în Badari ca să raportez cele aflate Majestății Sale Regelui nostru. Vom lua atunci măsurile cuvenite.

Ne aflam într-o stradă pustie. Scoase din buzunar mașina de călătorit în timp și procedă la o reglare minuțioasă.

— Acum totul e gata, declară el în sfîrșit.

— E oare cu putință, spusei eu, întristat, ca după o apariție atît de scurtă să mă părăsești fără nici o speranță de întoarcere ? Trebuie oare să te pierd pentru totdeauna după ce m-ai lăsat să întrevăd asemenea minunății ? Mai am o mie de în-

trebări să-ți pun. Nu mi-ai vorbit aproape de loc despre această strălucită civilizație badariană.

— Ai să ai prilejul să mă vezi din nou poate mai curînd decît crezi, spuse Amun-Kah-Zailat zîmbind. Îți făgăduiesc că voi face iarăși escală aici la întoarcere.

— Dar cum am să știu unde și cînd te voi putea reîntîlni ?

— Ai încredere, prietene, în înțelepciunea badariană... Ei, acum, dă-te cu cîțiva pași la o parte.

Se înfășură cu grijă în togă, îmi făcu cu mîna un semn pe care-l interpretai ca un salut de rămas bun, și apăsă pe un buton al mașinii. Se ivi o flacără violentă, apoi scăpără un fulger alb, se auzi un lung șuierat, ca la lansarea unei rachete și, deasupra capului meu, o dîră luminoasă se înălță spre cerul negru. Totul nu dură decît o clipă și apoi întunericul și tăcerea mă învăluiră iar. Eram singur, strîngînd, copleșit de emoție, grilajul Luxemburgului.

*

Stătui cîteva secunde rezemat de zăbrele. Nici nu apucasem bine să-mi stăpînesc tulburarea și o nouă lumină sfîșie bezna. O altă dîră străbătu cerul și, în fața mea, exact în locul de unde plecase adineauri, dar îmbrăcat de data asta cu un maiou negru lipit de corp, își făcuse din nou apariția prietenul meu Amun-Kah-Zailat.

— Dar ce se întîmplă ? exclamai. În numele cerului, ce înseamnă această bruscă întoarcere ? Sînt, desigur, încîntat să te văd, dar ce accident

ți-a încurcat planurile ? Vreun fir de praf o fi defectat oare mecanismul ?

Amun zîmbi cu o indulgență superioritate.

— Nici un accident, pariziene. Totul e în perfectă regulă. Ți-am spus doar că voi face escală aici la înapoiere. După cum vezi, mă țin de cuvînt. Vin din Pergolia după ce am stat o lună întreagă în țara aceea care, să-ți spun drept, nu-mi place de loc și sînt foarte bucuros să mă cufund iarăși în blînda atmosferă pariziană.

Nici de data asta nu mi-am putut ascunde uimirea.

— Dar m-ai părăsit abia acum cîteva clipe.

— Da, firește. Ce ți se pare miraculos ? De cîte ori va trebui oare să-ți repet că din momentul cînd mă avînt în spațiu, timpul meu nu mai este același cu al tău ? Am ajuns în Pergolia în mai puțin de o oră, ceea ce a corespuns cu vreo unsprezece mii de ani terestri. Am stat acolo aproape o lună, așa cum aveam de altfel de gînd — în treacăt fie zis, pot să-ți spun că am suferit foarte mult din cauza hranei infecte și a băuturilor insipide ce mi-au fost servite în anul acela douăzeci și nouă de mii o sută cincizeci și trei — apoi m-am întors înapoi de-a lungul secolelor, mașina mea fiind astfel reglată încît să fac escală aici, așa cum ți-am promis. Întrucît ziua și ora primei mele întîlniri mi s-au părut agreabile, am căutat să mă întorc în același loc. După cum vezi am reușit fără prea mare greutate. Iată-mă. Am trăit de fapt o lună. Tu ai trăit zece secunde, iar pe Pămînt s-au scurs față de mine, unsprezece mii de ani în sens pozitiv și unsprezece mii de ani în sens negativ. Totul

e cum nu se poate mai limpede. M-am gîndit la un moment dat să mă-ntorc puțin ÎNAINTE de plecarea mea. Pînă la urmă am renunțat însă, ca să-ți evit emoțiile inutile, căci văd că nu ești încă îndeajuns de familiarizat cu această relativitate a timpului.

— Da... sigur... înțeleg... făcui eu, cam năucit... Îți mulțumesc că ai mai așteptat cîteva clipe. Dar ai ajuns într-adevăr în anul acela douăzeci și nouă de mii o sută cincizeci și trei, cum îi spui tu ? Ai văzut... Ai să vezi într-adevăr... Știi ce ? Fie-ți milă de mine și hai să hotărîm împreună că nu vom folosi decît timpul trecut, chiar dacă nu e logic ! Ai văzut într-adevăr Republica aceea Pergolia al cărei reprezentant mă așteaptă în clipa aceasta în fața unei sticle de șampanie ?

— Fără îndoială. Am văzut-o și aduc de acolo vești proaste. Situația e foarte serioasă. Am să-ți povestesc întîmplările prin care am trecut... Dar n-am putea sta într-unul din localurile acelea unde se servește o licoare al cărei gust îl mai simt și azi, după o lună de zile ? Să-l lăsăm să aștepte pe Djing-Djong, care este un ticălos fără pereche.

Mă uitai la el. Purta, așa cum am mai spus, un maiou negru strîns pe corp, care scotea în evidență un trup de zeu antic. L-am dus la un mic bar din Saint-Germain-des Prés, în speranța că acolo caraghioasa îmbrăcăminte ar putea trece neobservată. Într-adevăr, nimeni nu-l băgă în seamă. Comandai de băut. El reluă :

— Da, fiule ; Pergolia, care a atins un nivel destul de ridicat de cunoștințe în științele fizice și matematice, nu e desigur lumea pe care aș alege-o

ca să-mi sfîrşesc zilele. Locuitorii sînt antipatici şi nu cunosc adevăratele bucurii ale vieţii. Pe deasupra sînt nişte lichele care pregătesc, aşa cum bănuisem, o expediţie războinică împotriva radioasei Badarii. Dar lasă-mă să-ţi povestesc aventurile prin care am trecut. Unele din ele au fost extraordinare.

După cum ştii, ţintisem era pergoliană, potrivit indicaţiilor lui Djing-Djong, şi maşina mea e atît de desăvîrşită încît am aterizat exact în epoca aceea, chiar în capitala Republicii, care se numeşte Bala şi care este cea mai înfiorătoare cetate pe care a putut-o vedea vreodată un nobil badarian.

M-am amestecat în mulţime, ferindu-mă să dau în vileag adevărata-mi identitate. Am izbutit să-mi schimb toga cu aceste haine pergoliene care şochează simţul meu estetic. Am învăţat în cîteva zile limba ţării, apoi am căutat să mă introduc în societatea savanţilor care formează acolo o adevărată aristocraţie. Am avut noroc. Am reuşit să fiu angajat ca servitor la un doctor al Academiei pergoliene. Acolo am aflat că ajunsesem în oraşul Bala şi, o, minune a ştiinţei ! nu numai în epoca lui Djing-Djong ci — ascultă bine ce-ţi spun — în momentul cînd acest savant SE ÎNTORCEA DIN CĂLĂTORIA LUI ÎN TIMP. Îţi amintesc că folosirea trecutului este o concesie pe care o fac nervilor tăi prea iritabili ; ar trebui să spun : în momentul cînd acest savant se va fi întors. Fac această remarcă pentru a răspunde dinainte obiecţiunilor tale. Îţi aminteşti că, atunci cînd examinasem eventualitatea de a-l reîntîlni acolo pe micul Djing-Djong, acesta îmi arătase pe bună dreptate atenţia că dacă m-ar mai fi văzut, ar fi ţinut minte ? Ei bine, l-am întîlnit într-adevăr în Pergolia, dar DUPĂ convorbirea noastră de aici, DUPĂ expediţia lui în trecut pînă în Badari, şi DUPĂ întoarcerea lui. Nu putea deci să aibă nici o amintire despre acest eveniment care se situează încă în viitorul LUI. Mă urmăreşti ?

— Continuă, spusei, dînd pe gît un pahar mare de coniac fără sifon.

— Unde am rămas ?... Ah ! Da. Mă aflam deci acolo cînd s-a întors Djing-Djong. A fost un moment de neuitat, şi anume atunci cînd m-a zărit şi — cîntăreşte fiecare din cuvintele mele — cînd a înţeles că, întîlnindu-ne de două ori în secolul tău (căci ne vom duce acum din nou la el), el nu ştia, în cursul celei de a doua întrevederi dintre noi, că ne mai văzusem în Pergolia pentru mine, sau că ne vom vedea pentru el, unsprezece mii de ani mai tîrziu, în timp ce eu, eu ştiam şi puteam pregăti un plan de bătaie !

— Cum ! Cum ai spus ? exclamai eu.

— Recunosc că e într-adevăr nevoie de atenţie ca să înţelegi poziţiile noastre respective, dar fă te rog şi tu un efort. Repet : ne vom duce acum să ne reîntîlnim cu el. Eu ştiu acest lucru pentru că mi l-a spus el în anul douăzeci şi nouă de mii o sută cincizeci şi trei, într-o clipă de furie. În momentul acela, el va ignora că eu am şi trăit momentul întoarcerii sale la Bala. Dar cînd, acolo în Pergolia, această întîlnire care a avut loc pentru mine, va avea loc pentru el, atunci va înţelege că ştiam astăzi toate împrejurările acestei viitoare

întrevederi şi că l-am tras pe sfoară... Asta s-a şi întîmplat şi mi-a reproşat-o cu asprime. Nu ştiu dacă sînt destul de clar ?

— Spune mai departe. Îmi dau aproximativ seama cam ce vrei să spui.

— Va să zică Djing-Djong s-a întors din călătoria lui. Bineînţeles, mi-am ascuns mai întîi prezenţa. Am reuşit să aud întregul raport pe care trădătorul ăsta l-a făcut pentru Academia pergoliană, într-o conferinţă care s-a ţinut acasă la stăpînul meu şi la care am asistat, ascuns în spatele unei mobile. O, fiule, ce perversitate zace în oamenii aceştia şi ce primejdie cumplită ameninţă Badari !...

Mai întîi, am încercat o oarecare satisfacţie aflînd din gura lui că se încheiase cu bine călătoria mea... Într-adevăr, trebuie să-ţi spun că Djing-Djong ajunsese în Badari puţin după ÎNTOARCEREA MEA. Aici, mă îndoiesc să poţi pricepe toată ciudăţenia situaţiei şi recunosc că propriile mele idei se cam încurcă. În sfîrşit... n-are importanţă. Am avut deci satisfacţia să-l aud pe rivalul meu istorisind desfăşurarea unui fapt pe care nu l-am săvîrşit încă şi a unui eveniment pe care el însuşi nu l-a trăit încă astăzi. Nu-ţi mai dau alte amănunte căci mi-e milă de tine. Totul a mers bine. Dar să revenim la raportul lui Djing-Djong.

A descris frumuseţea civilizaţiei badariene, fericirea acestei cetăţi prospere, înţelepciunea populaţiei sale puţin numeroase. A evocat întinsele spaţii libere care o înconjoară şi le-a comparat cu dimensiunile reduse ale suprafeţei rurale pergoliene.

Asta-i doare pe ei. Cu mania lor ridicolă de a se reproduce instinctiv fără a se gîndi la viitor, acest popor a ajuns tot atît de înghesuit în pămînturile lui precum erau şobolanii pe vremea mea, în unele ţări străine. Pămîntul nu-i mai poate hrăni pe toţi locuitorii. Ceea ce bănuiam nu este, din păcate, decît prea adevărat. Savanţii lor blestemaţi au conceput un proiect pe cît de subtil pe atît de diabolic : să trimită o armată în trecut pentru a cuceri Badari.

Raportul lui Djing-Djong i-a încurajat. A şi început fabricarea în serie a maşinilor. O legiune de conchistadori urmează un antrenament intensiv. Chiar în clipa asta avangarda armatei se află poate în drum... Ba nu, am început şi eu s-o iau razna ! Pergolia nu va exista decît peste unsprezece mii de ani. Djing-Djong nici n-a plecat încă. Stă la masă, la terasa localului acela unde ne aflam şi noi adineauri, acum o lună, şi te aşteaptă. Fiule, mă simt obosit. Călătoriile astea reclamă un fel de a gîndi care pune la grea încercare pînă şi creierele cele mai echilibrate. Totul devine foarte încîlcit... Dar lasă-mă să continui.

Am asistat deci, nevăzut, la conferinţa savanţilor şi am ascultat raportul pe care l-a ţinut doctorul. El a arătat minunăţiile furate de mîna-i ticăloasă din muzeele noastre. A descris mai multe experienţe pe care le-a făcut. A povestit cum s-a unit trupeşte cu nişte femei badariene, din simplă curiozitate ştiinţifică, pentru a crea o rasă hibridă. Era ceva înfiorător. Cînd l-am auzit înşirînd toate aceste mîrşăvii, nu mi-am putut păstra sîngele rece. Am ieşit din ascunzătoarea mea, m-am repezit

la nemernicul ăla de doctoraş şi i-am reproşat cu asprime ticăloşia lui. M-a recunoscut, a înţeles ce ţi-am explicat ţie adineauri şi, arătîndu-mă cu degetul colegilor lui, a rostit pe un ton ridicat: „Iată omul pe care-l întîlnesc pretutindeni, în toate epocile şi în toate locurile! Iată-l pe badarianul acela care a îndrăznit să se avînte în timp, cu douăzeci de mii de ani înaintea mea! M-am ciocnit cu el de două ori în secolul douăzeci al erei creştine. A venit aici să mă spioneze, în timp ce eu, fără a avea nici o bănuială, aştept acolo, în cetatea numită Paris, pe terasa unei cafenele! Dar el, nemernicul, înainte de a-l vedea aici, sub ochii mei, s-a întors în Parisul acela, cunoscînd proiectele mele. Va încerca să ducă cu vorba pe un biet imbecil a cărui încredere a reuşit s-o cîştige. Cu ajutorul acestui Oscar Vincent, va încerca să mă îmbete şi să-mi fure maşina. Dar Providenţa veghează şi le-am dejucat planurile, de vreme ce mă aflu aici după ce mi-am îndeplinit misiunea în Badari!

Şi asta nu-i tot, pergolieni! Vă asigur că-l întîlnesc pe acest strămoş blestemat pe drumul meu în orice epocă, în trecut, în prezent, în viitor! Vieţile noastre sînt atît de împletite, trecutul meu cu viitorul lui, viitorul meu cu trecutul lui, încît nici zeii nu se mai pot dumeri! L-am mai întîlnit în Badari, după ce a asistat la această şedinţă secretă şi a vîrît pumnalul în mine, precum veţi vedea peste cîteva clipe. Aflase atunci, prin viclenie, toate amănuntele grandiosului nostru proiect şi s-a străduit din răsputeri să i se pună de-a curmezişul. S-a lăudat că m-a ucis, aşa cum va

avea cinstea s-o facă în faţa excelenţelor voastre!... Ei bine! Fie ca Destinul să se împlinească! Mori, ticălosule! Ştiu că vei întoarce spre pieptul meu acest pumnal pe care-l îndrept spre tine; dar de vreme ce această scenă este înscrisă în timp, sînt silit să caut să te asasinez, deşi ştiu că eu voi fi acela care va fi răpus. Mori, deci mizerabile ucigaş." Şi s-a repezit la mine cu pumnalul sus.

— Cum! urlai eu.

— Te implor, pariziene, nu mă întrerupe. E şi aşa destul de complicat. Află doar că spusese adevărul. Am să-ţi explic acum povestea cu furtul maşinii. În ce priveşte omorul, totul este cît se poate de exact.

S-a repezit deci asupra mea, ţinînd pumnalul ridicat. Din fericire, sînt mult mai voinic decît el şi eram cu ochii în patru. Cît ai clipi din ochi i-am sucit braţul şi am pus mîna pe arma lui. „Şi crezi tu oare, mişelule, am izbucnit la rîndul meu, indignat, crezi tu oare că nu mi-e şi mie lehamite să te fi întîlnit, să te întîlnesc şi să trebuiască să te întîlnesc pretutindeni şi întotdeauna? Crezi că-mi place să servesc drept unealtă Destinului? Crezi că din plăcere voi juca ridicola comedie ce va consta în a încerca să-ţi fur maşina, deşi ştiu foarte bine că nu voi reuşi, de vreme ce te văd aici în faţa mea? Mori, nelegiuitule, de vreme ce aşa este scris!"

După ce am rostit aceste cuvinte i-am înfipt pumnalul în inimă. A scos un ţipăt puternic şi şi-a dat sufletul viclean dracului...

Da, fiule, sînt un criminal, dar nu încerc nici o remușcare ; de altfel, eram în legitimă apărare. Îmi pare numai rău că n-am curmat cariera acestui sinistru personaj. Căci, din păcate, trebuie să-l mai revăd, aici, apoi în Badari... și peste unsprezece mii de ani cînd se va întoarce în Pergolia unde am să-l înjunghii... Și atunci va trebui să plec din nou în Badari... să-l revăd încă o dată... Știi că aceste călătorii mi-au inspirat gînduri subtile despre timp ? Încep să-mi dau seama că nu e un element chiar atît de simplu pe cît credeam... Dar să-mi termin relatarea.

Prin urmare, l-am răpus pe micul Djing-Djong — ah ! de ce n-am făcut-o mai devreme ! A fost o mare hărmălaie în docta adunare. Toți acești conțopiști s-au năpustit asupra mea cu niște țipete sălbatice, agitîndu-și prostește pumnișorii caraghioși. Le-aș fi zburat bucuros capul cîtorva din ei dar erau prea mulți și n-aș mai fi scăpat viu din epoca lor. Așa că am preferat să operez o maiestoasă retragere. Mulțumită lungimii picioarelor mele și superiorității suflului am reușit s-o șterg. M-am ascuns în oraș. Am mai stat acolo cîteva zile ca să aflu ce uneltesc membrii Academiei pergoliene. Moartea lui Djing-Djong nu i-a descurajat ; n-au renunțat la proiectul lor. Lupta dintre Pergolia și Badari e iminentă. Războiul e inevitabil. După ce am aflat tot ceea ce voiam să știu, am luat-o înapoi cît mai grabnic pe drumul imaginar al întoarcerii. Restul îți este cunoscut.

Ascultasem în tăcere această stranie expunere, recurgînd la ajutorul cîtorva pahare de alcool ca să pot suporta fără să-mi vîjîie mințile destăinui-

rile extravagante ale badarianului. În jurul nostru, în ritmul unei muzici bizare, cupluri se agitau în spațiu. Amun-Kah-Zailat le contempla cu ochi amuzați și o vădită satisfacție.

— Îmi place agitația incoerentă a veacului tău, zise el oftînd. Păcat că nu pot sta mai mult timp aici, ca să-mi odihnesc mintea. Dar vai ! e timpul să plec ; datoria mă cheamă aiurea...

L-am întrebat ce intenții are.

— Uite ce : socot că toate armele sînt permise împotriva unui adversar necinstit. Am hotărît să pun mîna, printr-un șiretlic, pe mașina aceea blestemată a lui Djing-Djong. Ai să mă ajuți ; o să-i jucăm o festă grozavă. N-ai să-i pomenești nimic de călătoria mea. Am să-i spun că, dintr-un motiv oarecare, mi-am amînat plecarea, și tot restul nopții vom bea zdravăn. Ai să-i dai să pilească băuturi care se urcă la cap. Am observat că apreciază băuturile tari ce se servesc la tine. Cînd se va îmbăta, va fi la cheremul meu, și am să-i pot șterpeli mașina. Atunci, va fi prizonier în secolul tău și Badari va fi salvată.

O oarecare anomalie în acest raționament șoca bunul meu simț înnăscut.

— Te-aș ajuta cu dragă inimă, spusei eu, dar nu mi-ai spus adineauri că acest plan va eșua ? Că proiectul acesta nu se va împlini ? Ce rost mai are să simulăm un act pe care știam precis că va da greș ?

— Cine-ți spune că vom simula ? Ceea ce vom trăi este un eveniment real înscris în istoria universului, un eveniment care există așa cum ți l-am descris. Deși știu foarte bine ce se va întîmpla,

întrucît l-am auzit pe Djing-Djong povestind toate acestea, nu este în puterea mea să modific ursita. Eşti oare într-adevăr atît de naiv încît să nu cunoşti regulile determinismului ştiinţific ? Iată exact ce se va întîmpla : doctorul Djing-Djong ne va trage pe sfoară. El ne-a mai amăgit ; obiectul pe care ţi l-a arătat şi pe care l-ai văzut punîndu-l la loc în buzunarul drept al redingotei sale nu este maşina ; nu e decît o copie menită să-i înşele pe hoţi. Cînd va vedea chipul tău îngrijorat şi îşi va da seama cît eşti de tulburat, va bănui intenţiile noastre. Pe deasupra, voi comite o greşeală de neiertat. Am să-i spun că n-am plecat încă, dar am să uit că port o îmbrăcăminte pergoliană. Va ghici deci că mi-am şi făcut călătoria fără a şti totuşi că l-am văzut acolo şi va fi cu băgare de seamă. Se va preface că e beat. Voi pune mîna pe maşina cea falsă crezînd că am înfăşcat-o pe cea bună. Atunci, scoţînd adevăratul aparat, care se află în buzunarul stîng al hainei lui, şi despre care noi nu ştim că este acolo, mă urmăreşti, nu-i aşa, va exclama, triumfător... Dar ce rost au toate aceste preveştiri ? Ai să-l auzi tu însuţi. Nu stă în posibilitatea mea să evit acest eveniment. Află doar că-mi păstrez liberul arbitru ; ar fi cam complicat să-ţi explic, dar cei mai mari filozofi de la noi au ajuns la această concluzie. Rămîn absolut liber să acţionez după voia mea, dar eu vreau, hotărăsc acum să săvîrşesc actul fatidic, furtul maşinii... Hai să mergem ! Şi nu uita să-i dai mereu de băut.

Mă sculai, docil, plătii consumaţiile şi îl însoţii pe nobilul badarian spre destinul lui.

Totul s-a petrecut aşa cum era prevăzut şi determinat. L-am regăsit pe Djing-Djong la ora cînd *La Coupole* tocmai se închidea. I-am dus pe musafirii mei într-un cabaret. Am pălăvrăgit, trăgînd din cînd în cînd cîte o duşcă, despre lucrurile trecutului şi cele ale viitorului. Micul pergolian dădea pe gît, rînjind, toate amestecurile pe care i le pregăteam cu şiretenie. Pe la orele trei dimineaţa, Amun-Kah-Zailat, socotindu-l beat, i-a subtilizat cu dibăcie ceea ce credea că este maşina infernală. Dar Djing-Djong s-a ridicat brusc strigînd :

— Biet imbecil ! Află că bănuisem care-ţi este planul şi că te-am dus de nas ca pe un filfizon încrezut ce eşti, în pofida vechimii tale. Îmi spui că n-ai părăsit cartierul Montparnasse iar eu te văd îmbrăcat în costum naţional pergolian ! Află că n-am căzut în cursă. M-am făcut că nu bănuiesc nimic ca să văd pînă unde merge viclenia ta. Ceea ce ai acum în mînă nu e decît o simplă bucată de material inert prelucrată de un meşteşugar din Bala, cetatea divină, şi pe care-l luasem cu mine în eventualitatea unor astfel de accidente. În ce te priveşte pe tine, parizian stupid, în care am avut încredere, ne vom revedea în curînd... Adevărata maşină, fiinţe ignorante şi viclene, iat-o !

Scotoci în buzunarul stîng al hainei sale şi scoase obiectul oval pe care-l strînse în ambele mîini.

— Şi acum, eu, Djing-Djong, pe care nici o fiinţă nu-l poate împiedica să-şi continue călătoria, vă spun : pe curînd. *Vale !*

Se ivi o flacără violetă care făcu să pălească luminile cabaretului, apoi scăpară un fulger alb, se

auzi un lung şuierat şi se aşternu iarăşi tăcerea. Doctorul dispăruse.

— Uf ! exclamă Amun-Kah-Zailat, bine că în sfîrşit s-a terminat cu această scenă penibilă. Mă bucur, căci e neplăcut pentru un nobil badarian să audă pe unul din îndepărtaţii săi urmaşi tratîndu-l drept imbecil şi fiinţă ignorantă. Dar s-a terminat. Mă simt uşurat. Acum hai să bem şi să chibzuim.

*

Eram singur, cocoţat pe un taburet în faţa tejghelei localului, încercînd să pun oarecare ordine în noianul meu de gînduri. Era patru dimineaţa. Amun-Kah-Zailat mă părăsise cu cîteva clipe în urmă ca să pregătească la el acasă rezistenţa împotriva invaziei pergoliene. Barmanul mă privea curios.

— Salve, Oscar Vincent, o, parizian făţarnic, rosti în latină o voce piţigăiată.

Mă întorsei. Doctorul Djing-Djong se afla în faţa mea. Nimic nu mă mai mira.

— Ia loc, îi spusei eu. Ai să-mi spui probabil că ai petrecut cîteva luni în Badari. Nu mă miră de loc. Sper că nu mai eşti supărat pe mine că l-am ajutat pe strămoşul nostru să-ţi joace un renghi. Spiritul tău superior nu se poate simţi jignit de asemenea copilării. Dar ce-i cu straiele astea ciudate în care te văd împopoţănat ?

Ultimele mele cuvinte se refereau la un material în culori ţipătoare înfăşurat în jurul trupului micului savant.

— Asta-i singurul costum al badarienilor. După cum ai şi ghicit, vin chiar acum din epoca aceea, unde am stat o perioadă mai îndelungată şi mă întorc în patrie. Te iert avînd în vedere neghiobia ta, pariziene, dar cu o condiţie... Mai întîi cinsteşte-mă cu o băutură întăritoare, căci călătoria m-a obosit şi mi-e inima grea. Am aflat acum, chiar de la Amun-Kah-Zailat, că mizerabilul acesta m-a înjunghiat în Pergolia şi nu mă resemnez cu prea multă tragere de inimă să trăiesc acest eveniment.

A tras o duşcă zdravănă şi a continuat :

— Am nevoie de ajutorul tău. Iată care-mi este planul. Amun crede că-l cunoaşte dar nu ştie totul... Ah, dar de fapt, uitasem, nu mai ştie nimic, pentru că a murit. Am reuşit să mă descotorosesc de el înainte de a pleca...

— C-cum asta... mă bîlbîii eu. Dar el însuşi te va omorî în Pergolia !

— Tocmai de aceea i-am luat-o înainte. Cînd mi-a spus cum şi cînd am să mor, mi s-a făcut roşu înaintea ochilor şi nu m-am putut stăpîni. Am pus mîna pe un ciocan care se afla întîmplător prin apropiere şi i-am zdrobit ţeasta. De fapt nici nu are prea mare importanţă. Eu...

M-am apucat cu amîndouă mîinile de cap.

— Iartă-mă, l-am implorat eu, dar cînd a trecut pe aici, acum o oră, ar fi trebuit să ştie că e... că în curînd o să moară. Or, n-a pomenit nimic.

— Nu, de fel, nici n-avea cum să ştie. Evenimentul acesta era înscris în viitorul lui precum şi în al meu. Eu îl ştiu, acum, şi aş putea eventual

să i-l anunț în Pergolia, dar simt că n-am să-i suflu o vorbă.

— Ah, făcui eu, consternat de moartea prietenului meu.

— Să nu mai vorbim de imbecilul ăla. Doresc doar ca moartea lui și a mea să mă scape pentru totdeauna de prezența lui. Dar din păcate, nu așa stau lucrurile.

— Nu așa stau lucrurile ?

— Ia stai și gîndește-te... Sau, nu, destul cu vorbăria. Ascultă care-mi este planul. Mai întîi, află că am efectuat cîteva experiențe în era badariană. Luasem cu mine cîteva mostre de substanță seminală, provenind de la cele mai frumoase specimene ale populației masculine perlogiene. Am ales cîteva femele și am reușit să le fecundez. Rezultatul mi-a întrecut speranțele ; copiii născuți de la un pergolian și o badariană sînt admirabil constituiți și par deosebit de inteligenți. Există aici un mijloc de a crea o rasă superioară...

— Nu te supăra, dar cît timp ai stat în Badari ?

— Am locuit acolo vreo doisprezece ani... Spuneam deci că aceste experiențe de încrucișare au reușit perfect. Nu m-am limitat de altfel la această fecundație artificială. Am lucrat și pe cont propriu cu același succes. Nu știu dacă ți-am spus că femeile badariene sînt atrăgătoare ? Asta-i însă un amănunt... Am conceput un proiect grandios. Știi că plaga de care suferă draga mea Pergolie este suprapopulația ; ei bine, fă și tu un efort ca să înțelegi : îi pun să călătorească în timp pe toți compatrioții mei care formează surplusul de populație. Îi aduc în Badari. Se stabilesc acolo, se înmulțesc, se încrucișează cu băștinașii. Încetul cu încetul, datorită calităților noastre naturale și numărului nostru, rasa badariană slăbește, se ofilește și dispare. Nu mai rămîne decît divina rasă pergoliană care se perpetuează în viitor... și descendenții ei RECREAZĂ rasa noastră pergoliană douăzeci de mii de ani mai tîrziu. Ce se întîmplă atunci ? Mi-e și frică să mă gîndesc. Călătoriile astea înapoi în timp generează situații cu totul neobișnuite și va trebui probabil să ne modificăm felul de a gîndi... și asta nu-i încă nimic. Pînă acum raza de acțiune a mașinilor noastre este limitată la douăzeci de mii de ani. Gîndește-te însă la ziua cînd vom putea parcurge secolele și mai mult îndărăt ! Cînd vom putea ajunge în epoca apariției vieții pe Pămînt ! Cînd vom putea corecta, da, da, corecta greșelile grosolane ale Naturii. Da, prietene, aceasta va fi, deci, aceasta a fost. Pergolianul își va pune pecetea pe originile vieții. Lumea așa cum există a fost modelata de geniul nostru. Ne va fi dat SĂ FIM CAUZA A CEEA CE S-A REALIZAT. E cel mai frumos triumf al Științei. Dar să ne întoarcem la badarienii noștri...

Trebuie să acționăm repede. Afurisitul ăla de Amun e încă în stare să-mi joace o festă urîtă, deși și-a dat obștescul sfîrșit. Am să mă întorc la mine acasă cît mai repede cu putință. Am să am timpul, înainte de a muri, să dau instrucțiuni colegilor mei. Vom trimite imediat o avangardă care să ocupe terenul. Ei, tocmai în privința asta am nevoie de tine. Nu te teme, deocamdată nu e vorba de o armată. Populația din Badari are cel

mult zece mii de suflete. Ca să le venim de hac şi să le reducem la sclavie, vor fi de ajuns vreo cincizeci de pergolieni echipaţi cu faimoasa noastră rază mortală. Cincizeci de soldaţi bine înarmaţi vor face escală în secolul tău. Ai să-i primeşti. Ai să le dai de mîncare şi de băut, în aşa fel încît să-şi poată păstra valoarea la nivelul cel mai înalt. Asta-i tot ce-ţi cer.

— Dar, obiectai eu, cum vrei ca eu, un biet librar, să pot întreţine o întreagă trupă ?

— Descurcă-te cum ştii. Dacă refuzi, ia seama. Nici nu-ţi poţi închipui, pariziene, cît de puţin contează viaţa unui om din secolul douăzeci pentru cineva care tocmai a comis o crimă, acum opt mii de ani, şi care va fi ucis peste unsprezece mii de ani chiar de mîna victimei sale...

O cam băgasem pe mînecă. În faţa forţei, ce poţi face altceva decît să te închini ? Aşa am şi făcut, deşi amintirea bietului Amun îmi făcea penibilă această concesie.

— Spune-mi cel puţin data exactă cînd vor sosi zbirii tăi.

— Iată-i, îmi anunţă doctorul Djing-Djong.

O ploaie de stele căzătoare străpunsese tavanul cabaretului. Cincizeci de pergolieni cu capul pleşuv şi în maiouri negre se materializau sub ochii mei. Erau peste tot. Ultimii nu mai găsiseră loc şi se aşezaseră pe tejghea.

— Iată-i, repetă Djing-Djong. Întrucît voiam să fiu sigur că n-ai să mă trădezi, am ales tocmai clipa de faţă drept dată a sosirii lor. Hai, comandă de băut şi fă cinste la toată lumea.

Eram în mare încurcătură. Plata consumaţiilor din cursul nopţii îmi golise aproape cu totul punga. Văzînd că n-am încotro, mi-am zis : fie ce o fi. Şi am comandat şampanie pentru toţi. Barmanul, care asistase, impasibil, la sosirea trupei, începu să înşire paharele. Djing-Djong apucă o sticlă şi o dădu toată pe gît, după care deveni mai prietenos.

— În fond, nu eşti un băiat rău, pariziene. Am să păstrez o amintire bună despre tine şi despre ţara ta. A sosit însă timpul să te părăsesc ca să pregătesc plecarea acestor ostaşi pe care-i vezi aici şi să înfrunt pumnalul. Trăiască Pergolia ! Adio.

Îşi luă zborul în revărsat de zori, lăsîndu-mă în mijlocul a cincizeci de indivizi sfrijiţi, cu mîini şi picioare subţiri, care se uitau la mine rînjind. Nu ştiam ce să fac. Barmanul muia un vîrf de creion murdar în colţul gurii şi pregătea nota de plată. Îmi golii paharul şi mă rugai zeilor. O nouă ploaie de stele căzătoare brăzdă spaţiul. Îmi ascunsei faţa, dîndu-mi seama că se vor desfăşura evenimente nemaipomenite.

Deschisei ochii. Cincizeci de badarieni se aflau acolo ; cincizeci de voinici, cu pielea aurie şi lucioasă, barau uşa de la intrare în local. Îmbrăcat într-o somptuoasă draperie, în culori strălucitoare, sprîncenele-i stufoase sbîrlite, nasul agresiv, mai semeţ ca oricînd, şeful lor, Amun-Kazh-Zailat, se afla lîngă mine.

— Nu te teme, prietene, îmi spuse el. Înţelepciunea badariană veghează. A sunat ceasul bătăliei.

— Credeam că şi tu eşti mort, bolborosii eu.

— Am fost. Văd că Djing-Djong ţi-a povestit această întîmplare ; ascultă însă ce am să-ţi spun : cîteva clipe după ce trădătorul acesta, luîndu-mă prin surprindere, mi-a făcut craniul ţăndări, unuia din discipolii mei i-a trecut prin gînd să încerce o experienţă. Mi-a pus în mîna, călduţă încă, aparatul de călătorit în timp, după ce l-a înzestrat cu un mecanism ce declanşa automat plecarea şi oprirea. Reglarea era calculată pentru o foarte scurtă călătorie în trecut. Experienţa a reuşit şi m-am pomenit cu două săptămîni înainte, sănătos tun, în Badari. Aceste două săptămîni mi-au fost de ajuns ca să fac toate pregătirile necesare. Am ghicit că armata pergoliană va face escală la tine. Am echipat cîtiva badarieni ca să vină în întîmpinarea ei şi iată-ne. O mare bătălie va avea loc în era ta.

La auzul acestor cuvinte am înţeles în sfîrşit cum se va termina toată această poveste şi am găsit, în disperarea mea, curajul necesar pentru a pleda cauza noastră.

— O, falnice badarian, exclamai eu cu o voce emoţionată, o, tu pe care nici moartea nu te poate opri, lupta aceasta sîngeroasă este oare într-adevăr necesară aici şi acum, tocmai cînd sîntem în vreme de pace şi ne aflăm pe calea desăvîrşirii ? Tu însuţi ai spus că locul acesta şi epoca noastră îţi sînt agreabile, şi n-ai pătruns încă întreaga noastră înţelepciune ! Ingăduie-mi să-ţi dezvălui cîteva din aspectele ei, în speranţa că vei renunţa la proiectul tău.

Ceea ce caracterizează secolul acesta este ştiinţa şi subtilitatea lui. În „fizică", de pildă, tocmai am izbutit să demonstrăm că toate legile stabilite înaintea noastră erau false ; mai mult chiar, am stabilit recent că nici nu pot exista legi, iar comportarea Universului e lăsată la voia întîmplării. Nu ştim să creăm materia, dar am învăţat de curînd s-o distrugem.

În ştiinta numită „matematică", am reuşit să dăm o definiţie a indefinibilului, bazată tocmai pe proprietatea lui de a fi indefinibil, ceea ce vădeşte o ingeniozitate cu totul ieşită din comun.

În ce priveşte „morala", am ajuns, după o îndelungată evoluţie, să admitem că procesul natural de procreare, prin care ne reproducem, nu este în sine complet amoral şi nici absolut condamnabil, ceea ce îţi poate dovedi că sîntem tot atît de îndrăzneţi precum sîntem de înţelepţi. Ba mai mult, şi acest lucru îţi va oferi o idee despre „logica" noastră, am susţinut cu aceeaşi vehemenţă, mai întîi că Binele este Binele, iar apoi că este Răul. Dacă există, pe Pămînt sau în ceruri, vreun alt punct de vedere, poţi să fii sigur, Amun-Kah-Zailat, că nu ne va scăpa, şi că-l vom susţine într-o bună zi.

Cercetările noastre au repurtat însă cele mai strălucite succese poate tocmai la capitolul „metafizicii". În acest domeniu, după ce am recunoscut că Dumnezeu şi Lumea sînt deopotrivă de neconceput, am construit aproape toate sistemele teoretice posibile pentru a combina aceste două entităţi. N-am timp decît să ţi le indic pe scurt : am afirmat mai întîi că Dumnezeu a creat Lumea ;

apoi că Lumea s-a creat singură ; apoi că aceste două incomprehensibile sînt contopite într-unul singur, tot atît de ininteligibil ; după aceea, că numai unul sau altul există ; iar și mai tîrziu, că nici unul și nici altul nu există ; în sfîrșit, făcînd cel mai îndrăzneț efort intelectual din întreaga noastră istorie, am încheiat seria născocind o lume creatoare de Dumnezeu. Avem geniul, auzi ce-ți spun, avem geniul combinațiilor pentru elementele ce scapă înțelegerii noastre !

Ne-am dovedit sublimi și în multe alte domenii. Astfel, de pildă, în „literatură"... Dar vai, din păcate, văd că-mi lipsește timpul ca să-ți pot descrie toate perfecțiunile noastre. Te rog însă, te implor cu lacrimi în ochi, îngăduie ca destinul nostru să se împlinească în pace și du-te de te războiește cu cîteva secole mai tîrziu.

Rostisem ultimele cuvinte plîngînd cu sughituri, atît de mult mă emoționase evocarea propriilor noastre merite. Dar prietenul meu badarianul nu mă ascultase cu prea multă răbdare.

— Nu e cu putință, fiule, spuse el, căci bătălia aceasta pe care o deplîngi se situează în epoca ta. Ar trebui să fii mîndru că trăiești această epopee, care nu se poate compara decît cu ea însăși în veșnica desfășurare a timpului... Nu mai e nevoie să-ți spun că trupele mele au fost supuse unui antrenament special. Toți recruții mei cunosc amănunțit arta de a se deplasa în chip subtil în timp pentru a cunoaște gîndurile ascunse și acțiunile inamicului. Dar ai să vezi și tu cu ochii tăi.

A sunat ceasul, badarieni, continuă el cu glas răsunător, adresîndu-se trupei sale ! Înainte în timp și în spațiu !"

Aceste cuvinte stîrniră urlete puternice cărora le răspunseră răcnetele pergolienilor și rînjetul lui Djing-Djong care se reîntorsese prin nu știu ce minune. Lupta începu sub ochii mei și ai barmanului, care continua imperturbabil să înșire cifre.

S-a iscat o învălmășeală de neînchipuit. Eram învăluit într-un nor de stele căzătoare care se metamorfozau în războinici purtînd pe rînd costumele cele mai diferite. Am înțeles că pentru a-și înșela adversarul, fiecare luptător făcea diferite fente în trecut și în viitor.

Astfel, i-am văzut pe toți badarienii dispărînd deodată pentru a se întoarce apoi înarmați cu topoare de piatră și acoperiți cu piei de urs. Făcuseră pesemne vreo confuzie și se duseseră puțin prea departe. În fața acestei manifestări, pergolienii se mistuiră în vîrtejurile luminoase ale unui foc de artificii și reapărură înarmați cu sulițe lungi, formînd un pătrat pe care am presupus că este falanga macedoneană. Atunci, trupa badariană s-a transformat într-un escadron motorizat.

Am fost martorul unor încăierări nemaipomenite. L-am văzut pe nobilul Amun-Kah-Zailat purtînd antica tunică greacă, apoi cu trupul strîns într-o armură din evul mediu și călărind un armăsar îmbrăcat în valtrapuri cu fir. L-am văzut chiar acolo, sub ochii mei, în uniformă de soldat american ; dar a fost imediat înlocuit de un sugaci înfășurat în scutece. O altă greșeală probabil. Dispăru foarte repede și se întoarse sub înfățișa-

rea unui schelet hidos. Înşfăcă cu degetele-i încîrligate pe micul Djing-Djong care avea capul înfundat într-o căciulă înaltă şi miţoasă, ca ostaşii din garda lui Napoleon. Acesta făcu însă un gest şi se prefăcu într-o uriaşă maimuţă din epoca preistorică, a cărei privire fulgera ca aceea a savantului pergolian. Văzînd aceasta, Amun-Kah-Zailat se transformă în pulbere.

Cadavre ciudate zăceau în pragul cabaretului, se sculau, se înjurau în graiuri bizare, se înşfăcau de piept, se micşorau, creşteau, deveneau monştri, fetuşi, grupuri de atomi. Raze se încrucişau. Unde se interfereau. Şuvoaie de sînge curgeau gîrlă în mijlocul sălii, se uscau şi dispăreau chiar în aceeaşi clipă.

Am văzut... dar cum poţi descrie ceea ce nu poate fi exprimat în cuvinte ? Îmi era cu neputinţă să suport mai mult. Am pus mîna pe o sticlă ce scăpase măcelului şi am dat-o pe gît dintr-o răsuflare, pentru a îneca în alcool toate aceste grozăvii.

*

Furtuna se domolea. Razele se stinseră încetul cu încetul. Monştrii dispărură. Sala era pustie şi tristă. Barmanul mătura, tăcut, cioburile de sticlă. Războinicii îşi luaseră zborul. Numai prietenul meu Amun-Kah-Zailat şedea lîngă mine. Îmi spuse :

— Toarnă de băut, fiule, lupta a fost aprigă. Şi pe deasupra, ideile-mi sînt cum nu se poate mai încîlcite. Inamicul e împrăştiat în timp, ca şi sol-

daţii mei de altfel. În ce mă priveşte, cred că am fost ucis de vreo douăsprezece ori, dar am avut voluptatea să-i fac de petrecanie lui Djing-Djong în patruzeci de secole diferite. Dar asta nu trebuie să ne împiedice să savurăm vinul tău atît de bun.

— Şi care-i rezultatul ? întrebai, sufocat de emoţie.

— O, îmi răspunse el, cu un aer cam stînjenit, e destul de subtil. Nu îndrăznesc încă să mă pronunţ.

Părea deodată obosit, îmbătrînit, dezamăgit. O schimbare se producea în aspectul său fizic. Chipu-i devenise mai puţin semeţ ; ţinuta-i mai puţin nobilă.

— Ascultă-mă, reluă el încet. Iată care este adevărul, aşa cum încep să-l întrezăresc. Cunoşti planul lui Djing-Djong, care constă în a transporta în Badari o parte din populaţia pergoliană. Ei bine, am reuşit să oprim avangarda, dar GROSUL TRUPELOR a ales, pentru această călătorie, o epocă anterioară acesteia. Cu mult înainte să mă nasc, Badari era ocupată de aceste fiinţe pe care nu mai îndrăznesc să le numesc ticăloase.

Se făcu tăcere. Doar nu visam. Devenea din ce în ce mai mic sub ochii mei. Îmbătrînea. Faţa-i se zbîrcea. La ce ultimă minune îmi era dat să asist ? Dar îmi ieşisem oare din minţi ? Unde mai văzusem acest zîmbet satanic, ochii aceştia sclipind de răutăcioasă şiretenie, buzele acestea subţiri ?... Continuă :

— Planul lui Djing-Djong va reuşi deci, a şi reuşit ; şi atunci s-a petrecut un lucru pe care o

minte foarte subtilă l-ar fi putut prevedea, dar pe care nu izbutesc încă să-l pricep pe de-a-ntregul, năucit fiind de toate aceste evenimente prin care am trecut.

Rasa badariană a dispărut ; i s-a substituit rasa pergoliană. Pariziene, îngenunchiază în fața acestui fantastic mister al existenței ! Pergolienii au devenit badarieni, iar badarienii, în cursul istoriei, s-au transformat la rîndul lor în pergolieni. Ei sînt în același timp strămoșii noștri, noi înșine și urmașii noștri ; noi sîntem străbunicii lor și nepoții lor. Există o reciprocitate absolută, deci identitate. Ei sînt NOI, înțelegi ; noi sîntem EI, care înflorim în Badari.

Fiecare din cele două trupe pe care le-ai văzut reprezentau un aspect diferit al aceleiași realități. Fiecare războinic a luptat cu propriul său EU, iar eu însumi, Amun-Kah-Zailat, nu sînt altul decît savantul pergolian Djing-Djong. Mă zămislesc în viitor și reînviu în trecut...

Transformarea se săvîrșise. Djing-Djong se afla acum lîngă mine și bea. M-a apucat un fel de amețeală. Toate aceste evenimente îmi zdruncinaseră nervii și îmi întunecaseră mintea.

Am ieșit din cabaret. Zorile aruncau o palidă lumină asupra acestui bătrîn cartier Montparnasse unde trăisem atît de liniștit. Djing-Djong se luase după mine și rînjea, știind foarte bine ce se va întîmpla. Nu mai puteam suporta prezența lui. Trebuia neapărat să scap de acest coșmar.

Pe jos, în șanțul de la marginea trotuarului, chiar la picioarele mele, zării un elipsoid albicios.

Unuia dintre ostași îi scăpase mașina. O ridicai și o examinai curios. Două butoane mi-au atras îndeosebi atenția. Savantul pergolian îmi explică surprinzător de complezent că unul dintre aceste butoane se folosea pentru plecare, iar celălalt pentru oprire.

— Aparatul este reglat pentru un salt în trecut, spuse el cu glas îmbietor. Încearcă și tu. O călătorie mică, mică de tot. Apeși pe primul buton și aproape simultan, pe al doilea. Te vei pomeni numai cu cîteva ore în urmă. Nu-i de loc greu.

Eram atît de nerăbdător să evadez încît nici n-am mai stat pe gînduri. N-am ghicit ce idee machiavelică se ascundea îndărătul acestei mieroase amabilități. Am închis ochii și abia după ce am săvîrșit gestul fatal, am blestemat zeii și oamenii.

Am simțit o zdruncinătură puternică. Mi s-a făcut greață. Aștri au defilat prin fața ochilor, apoi, după o izbitură violentă, m-am pomenit iarăși pe Pămînt.

Și, chiar în clipa aceea s-a făcut lumină în mintea mea. Lumea întinerise cu douăsprezece ore. Mă aflam seara, în ajun, în aceeași stare de spirit ca la începutul acestei nemaipomenite întîmplări. Eram tocmai pe punctul de a parcurge din nou această noapte infernală și, din moment ce o voi retrăi în toate amănuntele, ÎN ZORI VOI PUNE MÎNA ÎN MOD NECESAR PE MAȘINĂ ȘI VOI APĂSA PE BUTON. Mă voi întoarce atunci înapoi și voi retrăi iarăși această noapte...

iarăşi şi iarăşi, în vecii vecilor. Micul meu gest mă prinsese în angrenajul fatal al timpului[1]...

Am deschis ochii şi am privit în jurul meu.

Şedeam la terasa braseriei *La Coupole*. Mă uitam cum trece lumea pe stradă şi beam bere rece, aşa cum obişnuiesc în lunile de vară. Ca în fiecare zi, la aceeaşi oră, un ziar era desfăcut în faţa mea şi din timp în timp mai citeam cîteva rînduri, cînd oboseam să tot privesc la trecători.

Mă gîndeam că lucrurile nu merg chiar atît de prost.

Tocmai în clipa aceea, badarianul s-a introdus în viaţa mea...

[1] Un observator subtil îmi atrage atenţia că, dacă evenimentele reîncep pentru mine întocmai aşa cum s-au petrecut, în fiecare moment al expunerii mele trebuie să cunosc momentul următor. Într-adevăr, aşa şi este. Cunosc fiecare amănunt al acestui ciclu pe care-l trăiesc de o veşnicie trecută către o veşnicie viitoare. Mă fac însă că nu ştiu tocmai pentru a menaja interesul cititorului... Şi apoi tot trebuia să încep odată şi odată, nu-i aşa ? — O.V.

Robotul desăvîrşit

ÎN CLIPA cînd profesorul Fontaine pătrunse în marea sală de şedinţe, ochii tuturor membrilor Consiliului de administraţie se îndreptară asupra craniului voluminos şi cu numeroase protuberanţe care adăpostea capitalul cel mai preţios al Companiei.

— Ei ? întrebă Consiliul, îngrijorat.

O flacără de triumf se aprinse în ochii bătrînului savant.

— *Evrica,* domnilor, spuse el simplu.

Un freamăt de uşurare trecu de-a lungul covorului verde ce acoperea masa, şi regele ştiinţei fu rugat să dea lămuriri mai ample.

*

La începuturile sale, C.C.E-ul (Compania Creierelor Electronice) fabrica modeste maşini de calcul ce efectuau operaţii aritmetice simple. Sfera de aplicaţie a acestor aparate se extinsese enorm şi ingeniozitatea lor atinsese un grad de perfecţiune ce lăsase cu mult în urmă societăţile concurente, de cînd C.C.E.-ul îşi asigurase colabora-

rea permanentă a profesorului Fontaine, unul din pionierii cei mai pricepuţi şi mai entuziaşti ai tinerei ştiinţe cibernetice.

După ce membrii Consiliului de administraţie i-au fixat un salariu princiar şi i-au pus la dispoziţie un laborator unde fuseseră strînse laolaltă aparatele şi instrumentele de cercetare cele mai moderne, savantul, la adăpost de orice griji materiale, se consacrase studierii robotului, cu acel amestec de răbdare, de cutezanţă, de luciditate şi de fantezie ce constituia trăsătura distinctivă a geniului său.

Se străduise mai întîi să perfecţioneze vechile maşini de calcul. Datorită eforturilor sale, acestea izbutiseră să efectueze simultan şi cu o precizie riguroasă o multitudine de operaţii complicate, cu mii de cifre, într-un interval din ce în ce mai scurt. În perioada aceea eroică existase o goană după isprăvi de acest fel şi în fiecare an aveau loc aprige competiţii între modelele diferitelor companii. Datorită geniului inventiv al profesorului Fontaine, C.C.E.-ul îşi învinsese întotdeauna concurenţii, iar maşinile sale stabiliseră recorduri care se exprimau în milioane de cifre obţinute într-o fracţiune de secundă.

De fapt, se părea că nici nu există vreo limită teoretică pentru performanţele mecanismelor profesorului Fontaine. Consiliul C.C.E.-ului fusese nevoit să-i fixeze un plafon dincolo de care, rezultatele fiind prea bogate, nu mai puteau fi practic utilizabile. După ce a fost atins acest plafon, maşinile celorlalte companii s-au ridicat şi ele încetul cu încetul pînă la el. Dar încă cu mult

înainte savantul se cufundase într-un alt studiu, căutînd de data aceasta nu să perfecţioneze vechile modele, ci să creeze altele noi, în stare să rezolve probleme mai subtile decît simple operaţii aritmetice.

Obţinuse asemenea rezultate încît Compania vorbea de mult, în publicitatea ei, de maşini „gînditoare", şi nu de simple maşini de calcul.

Pretenţia aceasta stîrnise controverse aprinse. Adversarii afirmau că pînă şi cele mai ingenioase realizări în materie de cibernetică vor rămîne întotdeauna simple mecanisme, adică nu vor putea niciodată rezolva decît probleme a căror soluţie este explicit sau implicit cuprinsă în datele iniţiale. Maşina, spuneau ei, combină doar elementele acestor date, pînă ce ele apar sub o formă nouă, numită rezultat sau concluzie. E vorba deci de o transformare „formală" şi în nici un caz de un proces de creaţie, analog gîndirii umane.

La aceste argumente profesorul Fontaine răspundea însă că nu există, la drept vorbind, nici un fel de „creaţie", că acest cuvînt trebuie *întotdeauna* înţeles în sensul unor „combinaţii" sau aranjamente, încă neprovocate, ale unor realităţi vechi, de mult cunoscute. În toate operaţiile gîndirii umane, după părerea lui, soluţia sau rezultatul final este *întotdeauna* cuprins, cel puţin implicit, în anumite date anterioare. Creierul se mulţumeşte doar să modifice aşezarea lor pentru a le prezenta într-o înfăţişare nouă. Prin urmare, între sus-pomenitul creier uman şi creierul artificial electronic nu există decît o diferenţă de ordin calitativ, şi nu de esenţă. Printr-o amelio-

rare sistematică a mașinii, susținea el, s-ar putea obține orice manifestare socotită a fi, în general, un privilegiu exclusiv al creierului omenesc.

Și cita, în sprijinul acestei teze, numeroase exemple din cele mai diferite ramuri ale activității umane, ajungînd deseori pînă la paradoxuri absurde și făcînd uneori speculații copilărești asupra accepțiunilor mai mult sau mai puțin ambigue ale unor cuvinte. Astfel, de pildă, pretindea că nu există nici o deosebire de „substanță" între învățămîntul elementar și cel secundar, acesta din urmă fiind doar o formă modificată a celui dintîi, așa cum, într-un transformator electric, energia circuitului „secundar" este egală cu aceea a circuitului „primar", dar sub o nouă înfățișare. Tot așa vedea în învățămîntul superior o a treia prezentare a acelorași realități și afirma că cele trei pretinse trepte ale dezvoltării spirituale corespunzînd acestor trei categorii, nu se deosebesc decît prin capacitatea lor de a combina în diverse feluri datele nemijlocite ale percepției senzoriale.

Și profesorul adăuga :

— Dat fiind că numărul de celule ale unui creier uman este finit, în timp ce numărul circuitelor unei mașini nu este limitat, un simplu calcul al probabilităților ne arată că mașina va putea ajunge într-o zi la sisteme de aranjamente mai complexe decît acelea cărora le poate da naștere mintea omenească și, prin urmare, la speculații mai profunde și la „creații" (pentru a folosi expresia dumneavoastră) originale, depășind capacitățile umane.

După ce formulă acest postulat savantul trecu la fapte, pentru a obține o confirmare experimentală a teoriilor sale și totodată pentru a satisface cerințele Consiliului C.C.E.-ului.

Primul său robot, superior mașinii de calcul, a fost o curiozitate științifică care i-a procurat o vie satisfacție personală, dar n-a avut decît un succes foarte limitat în rîndul clienților. Era un „matematician" și nu numai un simplu calculator. I se puneau la dispoziție, printr-un sistem de butoane și de manete, postulatele fundamentale precum și definiția numerelor și a simbolurilor analizei. Diferite circuite electronice combinau toate aceste date și el se angaja atunci în multiplele ramuri ale acestei științe ducînd, în fiecare din ele, deducțiile pînă la ultimele concluzii formulate de cele mai subtile minți ale matematicii și redescoperind teoremele cele mai vestite. Prin diferite și întîmplătoare combinații de permutări și de aranjamente din ce în ce mai complexe între datele inițiale, izbutise chiar să enunțe teoreme necunoscute, pe care nu le formulase încă nimeni, a căror exactitate fusese verificată *a posteriori,* dar a căror demonstrație îi descurajase pînă și pe cei mai mari specialiști.

Adversarii profesorului Fontaine susținuseră că așa-zisele teoreme „noi" existau de cînd lumea, fiind cuprinse în axiomele și definițiile de bază, și în această privință erau de acord cu savantul. Ei adăugau însă că analiza matematică fiind tocmai știința transformărilor formale, nu folosește decît o fracțiune infimă, pur mecanică, a posibi-

lităţilor spirituale. Pentru ei robotul matematic nu constituia în nici un fel o dovadă că pot fi create maşini cu adevărat inteligente. Profesorul ridicase din umeri şi îşi continuase cercetările.

Întrucît patronii lui cereau modele care să poată interesa un public larg prin demonstraţii spectaculoase, el îşi concentrase prodigioasele facultăţi asupra jocului de şah. Mai mulţi specialişti în cibernetică se pasionaseră cîndva pentru această problemă şi cîteva situaţii particulare, pregătite cu grijă, care se jucau numai cu trei-patru piese, într-o succesiune de mişcări bine definite în funcţie una de alta, fuseseră şi pînă acum rezolvate cu succes cu ajutorul unor mecanisme. Dar toate astea nu erau, desigur, decît o copilărie. Genialitatea profesorului Fontaine a constat în faptul că a abordat problema în ansamblul ei.

Profesorul admisese fără nici o dificultate că aşa-zisul automat al lui Maelzel[1] fusese o înşelăciune şi că, de fapt, o fiinţă umană era ascunsă în manechin. Nivelul ştiinţei din epoca aceea ducea în mod inevitabil la o atare concluzie. În schimb, savantul negase cu înverşunare că principiul acestei invenţii este o utopie şi că o maşină capabilă să joace şah este de neconceput. În perioada de meditaţie care a precedat crearea unei astfel de maşini, se străduise să răstoarne argumentele emise împotriva posibilităţii unei asemenea realizări, reproşînd apărătorilor lor că fac

[1] *Leonardi Maelzel* — mecanic german (1783—1855).

o confuzie de neiertat între noţiunile de „infinit" şi „imens de mare", acuzîndu-i că aplică, implicit şi greşit, prima din aceste două noţiuni combinaţiilor jocului de şah.

Adresîndu-se demonului său lăuntric al contradicţiei, care-l obseda zi şi noapte, aşa cum obsedează de altfel toate spiritele ştiinţifice, profesorul Fontaine spusese :

— Ia o partidă de şah la un moment oarecare pe care l-aş numi momentul iniţial. E rîndul albelor să joace. Desigur, numărul total al mişcărilor posibile este foarte mare. Trebuie să recunoşti însă şi tu că numărul acesta este totuşi finit şi bine definit. Ca să te convingi, n-ai decît să iei fiecare piesă albă, una după alta, şi să numerotezi toate pătrăţelele unde, potrivit regulilor jocului, poate fi plasată. Ai să admiţi că nimic nu-i mai simplu decît să născoceşti o maşină bine pusă la punct care să poată efectua această operaţie pur mecanică.

E acum rîndul negrelor. Întrucît *fiecărei* mişcări eventuale a albelor îi corespund *mai multe* deplasări posibile ale negrelor, este evident că numărul de combinaţii realizabile, după cea de-a doua mişcare, este considerabil. Este de asemenea tot atît de evident că, fiind produsul a doi factori bine determinaţi, acest număr este el însuşi *finit.*

Să mergem acum mai departe şi să trecem imediat, dacă n-ai nimic împotrivă, la mişcarea *n.* Ai să vezi că numărul de aranjamente posibile pentru piesele noastre, deşi este extraordinar de mare (simbolul lui exprimat în cifre ar acoperi

cîteva pagini) rămîne în toate cazurile strict definit. Ar fi o greşeală grosolană să spunem că această mişcare *n* depinde numai de fantezia sau de ştiinţa jucătorului. Acesta n-are decît de ales între un număr mare de mişcări bine determinate şi, după ce a deplasat o piesă, noua poziţie de pe masa de şah nu va fi decît o selecţie dintr-un ansamblu de posibilităţi stabilit în mod ineluctabil.

În continuarea discuţiei sale lăuntrice, savantul lărgea într-un chip foarte subtil sensul cuvîntului „necesitate".

— Am avut pînă acum în vedere, continua el, toate combinaţiile compatibile cu mutarea figurilor şi cu aşezarea pătrăţelelor. Imaginează-ţi acum o partidă între începători care nu cunosc decît mutări elementare. Ai să-ţi dai seama că numărul total al acestor mişcări este redus prin însuşi faptul că fiecare din ei are tendinţa de a evita o poziţie vădit şi imediat nefastă, ca, de pildă, atunci cînd regina ar fi pusă de bunăvoie în poziţie de şah sau atunci cînd regele ar rămîne descoperit dintr-o greşeală absurdă. Tu spui că e vorba aici de „factorul uman". Eu afirm însă — şi dacă ai să te gîndeşti bine ai să-ţi dai seama uşor — că voinţa şahistului în actul de evitare a acestor mişcări vădit nefaste, caracterizate printr-un număr restrîns de poziţii definite, poate fi înlocuită foarte bine printr-o maşină. O necesitate de ordin mecanic va înlocui şovăitoarea încercare impusă de o înţelepciune simplistă. *Legea* va înlătura automat orice combinaţie ce-ar putea provoca pierderea *imediată* a partidei.

Observă acum doi jucători cu experienţă. Numărul de combinaţii favorabile este limitat într-o măsură mult mai mare de ceea ce numeşti tu ştiinţa lor şi care este tot înrudită, insist, cu un fel de necesitate mecanică, deşi acest caracter este mai puţin clar decît în primul caz : necesitatea de a evita o catastrofă în viitor, care nu apare clar ageamiului, pentru că creierul lui nu este încă obişnuit să analizeze un număr mare de posibilităţi şi pe care n-o va descoperi decît, de pildă, după a cincea mişcare, dar care este totuşi cuprinsă în stare potenţială încă în primele mişcări nefaste. Dacă adversarii sînt excelenţi, variantele examinate de ei vor fi şi mai reduse la număr, limitarea judecăţii lor va fi şi mai mare (necesitatea mai imperioasă), căci va fi bazată pe perceperea mai clară şi mai justă a aranjamentelor posibile într-un viitor mai îndepărtat. Dacă te vei adresa unui specialist în materie, îţi va spune că, pentru el, nu există decît un număr mic de mişcări favorabile ; eu aş spune însă de mişcări ***posibile*** la nivelul lui de maestru.

Eu continui să afirm, conchise profesorul Fontaine după o îndelungă meditaţie, continui să afirm că un super-maestru, sau robotul pe care am intenţia să-l construiesc, trebuie în toate cazurile să reducă numărul acesta de mişcări posibile la una singură, printr-o analiză automată a tuturor aranjamentelor eventuale decurgînd dintr-o anumită poziţie pînă la sfîrşitul partidei şi prin eliminarea tuturor mutărilor nefaste. Îmi propun să fabric un robot care, avînd ca date

inițiale o poziție oarecare a pieselor, să poată rezolva următoarea problemă : să stabilească și să facă *mișcarea justă,* adică aceea care nu conține în ea nici un risc potențial de a pierde partida.

Această teorie îi permisese savantului să obțină succese impresionante. El crease un robot care, într-adevăr, făcea întotdeauna mișcarea cea mai potrivită și care cîștiga de fiecare dată, oricare ar fi fost adversarul. Acest succes îi electrizase însă pe cercetătorii din campaniile rivale. Unul din ei, lucrînd după aceleași principii, pusese la punct un alt automat, tot atît de ingenios, care nici el nu greșea niciodată și răspundea invariabil la mișcarea *justă* prin mișcarea *justă.* S-a văzut atunci că toate partidele de șah posibile se reduc la una singură : la partida *ideală,* întotdeauna identică cu ea însăși, și care inevitabil se încheia, în urma unui proces unic, cu remiză. Divertismentul își pierduse mult din interesul pe care-l trezise la început. Entuziasmul pe care-l stîrnise jucătorul de șah electronic se domolise. Profesorul Fontaine se cufundase iarăși în speculațiile sale pentru a găsi ceva nou.

Eh ! simple mecanisme, spuseseră adversarii profesorului Fontaine vorbind despre roboții-jucători de șah. Da, mecanisme, recunoscuse cinstit savantul, dar tot ceea ce este uman este mecanic ; așa, de pildă, limbajul. Și fără a mai da ascultare sarcasmelor ce ridiculizaseră pretențiile sale și nici cîntecelor ce proslăveau apariția robotului-scriitor, el aprofundase această idee, discutînd cu propriul său demon.

— Nu ne putem gîndi deocamdată, spuse el, la o mașină care să compună o povestire, deși nu trebuie respinsă nici o asemenea eventualitate... S-o luăm însă de la început și să ne mulțumim deocamdată cu fraze scurte.

Nu există nici o dificultate deosebită să concepi o mașină care să producă cuvinte. Cuvintele nu sînt decît combinații cu un număr finit de consoane și de vocale iar sinteza lor se poate reduce la o operație pe de-a-ntregul mecanică, pornindu-se de la o literă inițială. Ia un robot în care se introduc, ca date inițiale, un număr foarte mare de consoane și de vocale. Ce poate fi mai simplu decît să imaginezi un dispozitiv care să lege fiecare din cuvintele limbii cu mașina și care să fie astfel constuit încît orice combinație de litere inexistentă să fie automat eliminată ? Închipuiește-ți că întîmplarea face ca primul circuit să rețină ca literă de bază un *m.* Intră în funcțiune un al doilea circuit care propune pentru a doua literă un *v.* Combinația *mv* ca început de cuvînt este imposibilă. Ea va fi deci refuzată de dispozitivul meu, litera *v* va fi respinsă și mașina va propune rînd pe rînd alte litere pînă ce una din ele va fi acceptată. Să spunem că va fi selecționată, de pildă, combinația *mi ;* alte circuite vor prezenta o a treia literă și așa mai departe. Hazardul servind drept bază, apoi prin dibuieli și fără intervenția rațiunii umane, robotul va compune o grupare corespunzînd în mod obligatoriu unui cuvînt existent începînd cu *mi,* ca de pildă *miel.* Cînd o asemenea combinație va fi astfel „găsită", atunci, și

numai atunci, dispozitivul meu va întrerupe automat operaţia de căutare a altor litere.

Ne putem de asemenea uşor imagina diferite compartimente specializate pentru formarea de substantive, de adjective, de adverbe, de articole şi de verbe, la singular sau la plural şi la persoane şi timpuri diferite. Putem apoi concepe o a doua etapă cînd se va efectua o primă apropiere. Dacă va fi ales substantivul *miel*, este evident că un mecanism va avea posibilitatea să-l combine cu un articol şi un adjectiv acceptabile din punct de vedere gramatical, să selecţioneze, de pildă, sintagme ca *mielul fluid* sau *un miel tenebros* sau *mielul alb*, cu excepţia tuturor acelora care încalcă regulile rigide ale acordului în gen şi număr, ca, de pildă *o miel fluid* sau *miela luminoasă* sau *mieii alb*. Pînă acum n-am întîmpinat deci nici o dificultate...

— *Mielul fluid* nu înseamnă nimic, îl întrerupse demonul contradicţiei.

— Lasă-mă să continui. Fiecare lucru la timpul său. Nu ne va fi mult mai greu nici în etapa următoare, cînd vom asista la fabricarea completă a unei fraze simple după toate regulile sintaxei. Aceste reguli sînt bine determinate, astfel încît maşina le va putea aplica tot atît de bine ca un creier uman dacă nu chiar mai bine. Astfel vom putea obţine un anumit număr de fraze corecte din punct de vedere gramatical, ca *mielul fluid zboară sub cerul ţuguiat* sau *mielul alb se hrăneşte cu iarbă*...

— Ei, vezi, aici e aici, reluă demonul. Cele mai multe din frazele tale, corecte din punct de vedere gramatical, cum spui tu, vor fi însă absurde.

— Ele vor fi ireproşabile în ce priveşte forma. Acesta e punctul principal pe care voiam să-l admiţi. Printre ele, se vor găsi, desigur, unele care vor avea un sens. Nu ne va rămîne atunci decît să procedăm la o nouă selecţie. Tocmai aici intervine teoria mea privind „adevărurile elementare".

— A adevărurilor elementare?

— Urmăreşte-mă cu atenţie. Problema e de aceeaşi natură ca în jocul de şah, deşi e ceva mai subtilă.

E vorba să eliminăm orice expresie care nu are sens. Crezi poate că această sarcină depăşeşte capacităţile unei maşini? Nu, nici vorbă de aşa ceva. Orice semnificaţie nu este decît o transformare a unei semnificaţii anterioare. Enunţarea cea mai savantă nu e decît o permutare a constatărilor elementare cuprinse într-o enunţare primară. Procedînd treptat, ne vom întoarce înapoi la o evidenţă sau la ceea ce am numit adineauri un „adevăr elementar". Acestea sînt în număr limitat şi cu ajutorul electronicii ele pot fi foarte bine legate de elementele selective ale unei maşini care, efectuînd permutările necesare, va exclude fără milă în expresiile care-i vor fi prezentate tot ceea ce contravine vreuneia din aceste evidenţe, sau chiar pur şi simplu ceea ce nu are legătură cu una din ele. Nu vor fi emise decît fraze care vor avea într-adevăr un sens. Continui să afirm

că mintea umană nu procedează altfel atunci cînd caută să exprime un gînd, o idee.

Profesorul își construise mașina. Punerea la punct a selectorului său de semnificații păruse la început destul de anevoioasă, dar pe măsură ce înainta pe calea stabilirii adevărurilor elementare, își dăduse seama că numărul lor este și mai mic decît crezuse. Era suficientă o clasificare potrivită pentru a le reduce, toate, la cîteva axiome fundamentale ca, de pildă, „A este A" și „A nu este non-A" precum și la un mic număr de percepții semantice nemijlocite. Pornind doar de la aceste date și combinîndu-le, robotul izbutea să detecteze orice expresie lipsită de sens. Astfel, fraza ca *mielul fluid zboară sub cerul țuguiat* sau *mielul alb paște vițel* erau eliminate. Grupele parțiale cum ar fi *mielul fluid* sau *cerul țuguiat* erau înlăturate de un selector preliminar. Un verb ca *zboară* sau un complement straniu ca *vițel* erau respinse de un dispozitiv final pînă se prezenta o combinație de genul *mielul alb merge sub cerul albastru* sau *miel alb paște iarbă,* propoziții ce se dovedeau a fi compatibile cu toate adevărurile elementare și pe care robotul le emitea automat.

Subtilul profesor petrecuse ani de-a rîndul muncind la perfecționarea scriitorului său electronic.

— „Progresul", în acest domeniu, explica el, constă în a obține expresii care, deși sînt transformări ale unor adevăruri elementare, așa cum sînt toate de altfel, să tăinuiască cu grijă acest lucru sub complexitatea sau originalitatea formei, impunînd astfel o îndelungă și migăloasă muncă de

descifrare pînă să poți ajunge înapoi la originea lor.

Și astfel, începînd cu adevăruri banale ca *mielul alb este alb,* iar apoi, după ce i s-au furnizat datele în mai multe limbi, continuînd cu : *Ego sum qui sum,*[1] robotul scriitor își sporise încetul cu încetul complexitatea expresiilor și reușise chiar să formuleze propoziții ca *Ex nihilo nihil fuit*[2], *Pisica mănîncă șoarecele, E pur si muove*[3], *Je pense, donc je suis*[4] și, într-o zi, care a devenit pentru profesorul Fontaine o zi de adevărat triumf : *To be or not to be, that is the question*[5].

Întrucît rivalii savantului reușiseră și ei să fabrice roboți-scriitori iar C.C.E. dorea să se mențină cu orice preț în fruntea progresului, profesorul Fontaine căutase să reproducă, prin mijloace pur mecanice, alte aspecte ale activității umane. Ținînd seama de faptul că circulația sîngelui, respirația, alimentarea și digestia fuseseră de mult

[1] *Sînt ceea ce sînt* (lat.) (n.t.).
[2] *Din nimic nu iese nimic* (lat.). Celebrul aforism care rezumă filozofia lui Lucrețiu și a lui Epicur (n.t.).
[3] *Și totuși se învîrtește* (ital.). Cuvinte atribuite marelui fizician și astronom Galileo Galilei (1564—1642), după ce a fost silit de Biserică să-și retracteze afirmațiile că Pămîntul se învîrtește (n.t.).
[4] *Cuget, deci exist* (fr.). (De la latinescul : *cogito, ergo sum.)* Principiu care stă la temelia filozofiei lui René Descartes (n.t.).
[5] *A fi sau a nu fi, iată întrebarea* (engl.). Din celebrul monolog al lui Hamlet din piesa cu același titlu de Shakespeare (n.t.).

realizate cu ajutorul unor mecanisme, el ţintise şi mai sus şi studiase în amănunt legile atracţiei sexuale precum şi factorii biologici, consideraţi ca date iniţiale, care aveau drept consecinţă finală actul trupesc. Ajunsese la concluzia că nimic nu se opunea împreunării sexuale a roboţilor.

Făcuse chiar o demonstraţie în acest sens. Roboţi masculi şi femele, fabricaţi de el, fuseseră aşezaţi la întîmplare. La început, se deplasau un timp fără nici o ţintă precisă, apoi păreau atraşi unii de alţii ca de o putere magnetică. Apropierea aceasta se făcea întotdeauna între roboţii de sex opus şi cuplurile practicau jocurile dragostei cu un realism care stîrni o vie emoţie printre administratorii C.C.E-ului, în ziua cînd profesorul i-a prezentat pentru prima oară în faţa Consiliului. Căci aceste automate, cărora le dăduse o formă umană, nu se mulţumeau să imite la perfecţie toate atitudinile fiinţelor vii, dar, pe deasupra, aşa cum şi prevăzuse, inventau noi combinaţii, datorită subtilei complexităţi a creierului electronic care le dirija gesturile.

În concepţia profesorului Fontaine, aceste ultime realizări trebuiau să ducă, în cele din urmă, la „sentiment". Dar ele îi sugerau mai ales, ideea unei noi maşini care ar putea marca una din etapele cele mai importante ale ciberneticii, spulberînd obiecţiunile veşnicilor lui adversari.

— Departe de noi gîndul de a nega, spuneau într-adevăr aceştia, că aparatele dumneavoastră sînt cele mai ingenioase din lume. Dar ele nu dovedesc decît ştiinţa *dumneavoastră*, geniul *dumneavoastră* inventiv. Toate calităţile acestor roboţi trebuie atribuite *dumneavoastră*, care i-aţi creat. De aceea, susţinem, ca şi pînă acum, că ei demonstrează raţiunea omului şi nimic mai mult.

Profesorul îşi pusese atunci în gînd să fabrice un robot în stare să procreeze alţi roboţi. Izbutise şi de data asta ca în tot ceea ce întreprinsese pînă atunci. Combinînd această nouă invenţie cu cea precedentă, construise o maşină în sînul căreia, după împreunare, se forma o celulă care se dezvolta şi se înmulţea pe baza unui proces mecanic, se transforma într-un fetus de robot, se năştea şi creştea pentru a deveni în sfîrşit o maşină asemănătoare părinţilor ei.

După verificarea în practică a acestei minuni, profesorul scosese un strigăt de victorie, dar adversarii lui tot nu se dăduseră bătuţi. Ci declaraseră :

— Bine, dar creatorul acestui uter mecanic tot dumneavoastră sînteţi, adică omul.

Atunci savantul fabricase o maşină capabilă să zămislească ea însăşi un uter şi, pentru a mai cîştiga timp şi a evita multe discuţii inutile, crease imediat un robot în stare să se perpetueze el însuşi la nesfîrşit, printr-un şir nelimitat de urmaşi. Apoi, într-o conferinţă care a rămas celebră, a demonstrat cum nu se poate mai clar că un termen oarecare al acestei serii este riguros echivalent cu zero în comparaţie cu succesiunea infinită de fiinţe viitoare, că el însuşi putea deci să fie acum exclus şi că, prin urmare, spiritul creator trebuie atribuit robotului considerat ca o entitate veşnică.

Detractorii lui n-au putut aduce nici un argument cît de cît convingător unei demonstrații atît de strălucite. Și totuși, nu se împăcaseră cu înfrîngerea și se refugiaseră în domeniul inexprimabilului. Clătinînd din cap declaraseră cu îndărătnicie :

— Orice ați spune, roboții dumneavoastră nu sînt umani. Le lipsește totuși ceva, un element pe care nu-l putem defini dar a cărui absență o intuim.

Profesorul Fontaine rămăsese atunci tulburat și îngîndurat. Propriul său demon al contradicției, mai puternic ca niciodată în epoca aceea, îi repeta și el fără încetare :

— Au dreptate. Roboții tăi nu sînt umani. Le lipsește totuși ceva, o nuanță imperceptibilă.

Se apucase din nou cu înfrigurare de muncă și, într-un ultim efort, reușise să creeze un fel de mecanism ale cărui generații succesive „evoluau". Această evoluție, care urma o linie foarte riguroasă, era lentă, totuși perceptibilă, datorită extraordinarei rapidități de reproducere cu care savantul înzestrase specia. Astfel, obținu pe cale artificială roboți--păsări, pornind de la roboți-reptile ; roboți-mamifere, pornind de la roboți-pești și roboți-oameni, pornind de la roboți-primate, și toate astea fără nici o altă intervenție din partea lui, în afară de reglarea inițială. A mers chiar și mai departe. Pornind de la roboți-oameni și combinîndu-le organele în două feluri diferite, creă două specii care evoluau neîndoios în două direcții diametral opuse, una spre Bine, cealaltă spre Rău.

După ce realizase aceste minunății, profesorul își întrebă încă o dată demonul lăuntric :

— Nu, nu ți-ai atins încă țelul, răspunse acesta.

Se păru atunci că geniul profesorului Fontaine își atinsese ultima limită. Timp de cîțiva ani munci pe brînci încercînd zadarnic să facă un nou pas înainte și să șteargă diferența aceea subtilă care, era acum convins, separa mașinile lui de ființele umane. Consiliul C.C.E.-ului era tot mai îngrijorat văzînd că nici o minunăție nu mai iese din laboratorul lui, altădată atît de fecund. Unii membri ai Consiliului de administrație începeau să murmure că e cam bătrîn ca să mai poată exercita o funcție atît de importantă.

Anul acesta, în sfîrșit, curmînd o îndelungă tăcere, savantul declarase că are de făcut o comunicare de cea mai mare importanță. Și Consiliul se întrunise.

★

— *Evrica !* repetă profesorul.

— Bine, dar mai departe ? spuse cu sufletul la gură Consiliul.

— Am găsit, traduse omul de știință.

— Ce anume ? întrebă Consiliul.

— Mașina ideală. Mașina umană. Soluția era chiar aici, sub ochii mei, la îndemîna oricărui ignorant. Și n-am văzut-o !

— Bine, dar despre ce este vorba ? insistă Consiliul.

— Ascultați-mă cu luare aminte, domnilor, spuse omul de știință care părea profund emoționat.

Nimeni nu va mai putea aduce vreo obiecție roboților mei. Am dobîndit în sfîrșit succesul care va încununa o viață întreagă de muncă îndîrjită și de meditație. Am adus aici dovada palpabilă a teoriilor mele. Mașina mea se comportă acum întocmai ca o ființă vie. „Gîndește" ca un om și posedă o inteligență asemănătoare cu a noastră. Caracterul acesta se afla în stare latentă și în toate invențiile mele anterioare. Lipsea doar un amănunt infim, din cale afară de simplu, și tocmai de aceea mi-a și scăpat din vedere. Pentru a înzestra roboții mei cu acest element indefinibil care le mai lipsea, era suficient să...

— Să ce ? răcni într-un glas Consiliul.

— Să-i SABOTEZ, domnilor, urlă triumfător regele științei.

— Să-i sabotați ! exclamă Consiliul, teribil de dezamăgit și convins că marele savant își ieșise din minți.

— Să-i sabotez, da, insistă cu vehemență profesorul Fontaine. Asta am și făcut. I-am *defectat.* Înțelegeți ce vreau să spun ? Calculatoarele mele, de pildă, fac acum greșeli. Ele nu mai dau în mod invariabil rezultatul exact. Sînt destul de clar ? *Se mai înșală* și nu dau decît din cînd în cînd o soluție corectă.

În sala de ședințe se așternu timp de cîteva minute o tăcere disprețuitoare. Apoi Consiliul reflectă și ceru să vadă prototipurile. Profesorul Fontaine le arătă. Mai întîi prezentă mașinile sale de calcul și nu încăpea nici o îndoială că dădeau rezultate false. La această scenă, un început de

emoție îi cuprinse pe unii administratori, mai sensibili decît ceilalți.

Entuziasmul deveni însă general și atinse o adevărată frenezie atunci cînd savantul își exhibă celelalte modele, pe care le perfecționase după același principiu. Astfel încît, după ce ultimul din ele își etală uimitoarele-i calități „umane" cu care fusese înzestrat, Consiliului i-a fost rușine că se îndoise de marele lui savant, i-a prezentat cu hohote de plîns în glas scuzele sale profesorului Fontaine și a votat în unanimitate creditele necesare pentru fabricarea în serie a roboților desăvîrșiți.

Robotul-matematician se rătăcea într-un labirint de contradicții și nu ajungea decît cu totul întîmplător la o concluzie. Jucătorul de șah pierdea cele mai multe din partidele pe care le juca. Roboții îndrăgostiți confundau sexele. Speciile evolutive oscilau între stări incoerente fără să se poată ști precis dacă tind spre Bine sau spre Rău.

În ce privește scriitorul electronic, a fost de ajuns ca profesorul Fontaine să-i suprime mecanismul de adevăruri elementare, selectorul semantic, ca să emită pînă la saturație fraze ca : *Mielul fluid zboară sub cerul țuguiat* sau *mielul alb paște vițel,* manifestări în fața cărora pînă și cei mai înverșunați detractori n-au mai avut încotro și au trebuit să se dea bătuți, recunoscînd în sfîrșit apariția ultimelor trăsături umane ce mai lipseau : sentimentul artistic și simțul umorului.

Omul care ridica àcele cu gămălie

(Eseu în genul „Noului Eseu“)

ACEASTĂ poveste scandaloasă este, din păcate, prea bine cunoscută : un tînăr sărac se duce să solicite o slujbă la unul din potentații acestei lumi, bancher sau industriaș. Este mai întîi poftit afară, fără nici un fel de menajamente. În timp ce se îndreaptă spre ușă, marele magnat îl vede cum se oprește deodată, cu ochii pironiți asupra pardoselii, cum se apleacă și ridică cu multă băgare de seamă un ac cu gămălie pe care și-l prinde, grijuliu, de reverul hainei. Atunci, omul de afaceri, impresionat de acest gest, îl cheamă înapoi, îl felicită, îl sărută pe amîndoi obrajii, îl ia ca asociat și îi dă fata în căsătorie, o dată cu jumătate din averea lui, un iaht, cinci sau șase avioane și numeroși cai de curse, ca zestre.

Un umorist a luat în zeflemea această întîmplare stupidă, povestindu-ne cum și-a pierdut o dimineață întreagă presărînd în ascuns ace cu gămălie pe traseul cîtorva pontifi, apoi ridicîndu-le ostentativ de îndată ce-i zărea, și cum niciodată, dar niciodată, nici unul din ei n-a observat măcar gestul lui. Cred însă că nu e de ajuns să ridiculizăm personajul și dezgustătoarea morală ce se

desprinde din această parabolă. Omul care ridica acele cu gămălie merită o pedeapsă mai aspră. Sper că într-o bună zi va fi spînzurat şi că-şi va ispăşi ticăloşia într-un veşnic infern, alături de cei doi sinişţri acoliţi ai lui, imbecilul care a avut încredere în el şi ipocritul care a povestit această anecdotă spre edificarea maselor. Avem datoria să-l arătăm în adevărata-i lumină şi să înfierăm această mostră a unei specii pernicioase care ne otrăveşte încetul cu încetul civilizaţia.

Să începem cu păcatele cele mai anodine : este clar, mai întîi, că avem de-a face cu un incapabil, o fiinţă fără cea mai mică licărire de geniu. Trebuie să ai capul cu desăvîrşire gol, inima insensibilă la orice dorinţă nobilă, mintea neputincioasă, incapabilă de a se agăţa de orice vis, oricît de mărunt ar fi el, ca să te preocupe un ac cu gămălie de pe un covor şi să ai reflexul de a te apleca pentru a ridica un obiect atît de neînsemnat. El procedează astfel numai pentru că zeii i-au refuzat darul de a putea întreprinde altceva. Apoi, trebuie să spunem că e o creatură servilă, un trîntor, un cîine care linge mîna ce-l loveşte. A suferit chiar adineauri un refuz umilitor şi, în loc să plece trîntind uşa, iată-l că îndoaie şira spinării şi îngenunchează.

Dar toate astea sînt fleacuri. Altceva e mult mai grav. De fapt, omul care ridică acele cu gămălie este un abominabil impostor. Oricare ar fi sensul pe care aţi încerca să-l atribuiţi actului său, trebuie să recunoaşteţi că este execrabil.

Să fi vrut numai să-l facă pe marele om de afaceri să creadă că nu poate suferi dezordinea şi că a dorit doar să-i curețe covorul de o murdărie ?

Chiar aşa, şi tot ar fi dovada unei josnice impertinenţe. Un ac cu gămălie pe un covor n-a fost niciodată ceva ruşinos. Un ac cu gămălie pe un covor nu poate în nici un caz să sugereze dezordinea. Ah, da, dacă ar fi fost vorba de o sută de ace cu gămălie, poate, dar aici nu e cazul. Se specifică foarte clar : *un* ac cu gămălie. De fapt, un ac cu gămălie pe un covor este un fapt lipsit de orice importanţă ; afară de cazul, bineînţeles, cînd e vorba de covorul din dormitor, unde se întîmplă să umbli în picioarele goale. Aici nu se pomeneşte însă de dormitor ; povestea mai precizează că omul de finanţe l-a primit pe tînărul acela în biroul lui. Şi apoi, un ac cu gămălie nu e ceva murdar. Nu e împotriva regulilor igienei. E mult mai puţin periculos decît praful cu care, sînt convins, era îmbîcsit covorul. Şi totuşi, tînărul n-a ridicat un fir de praf. Oh, s-a ferit să şteargă covorul. Bineînţeles ! Căci de, praful nu se vede.

Dar n-am ajuns încă la fondul ticăloşiei lui. Intenţia, de-a dreptul perfidă, a acestui netrebnic este, fără nici o îndoială, de a da o importanţă cosmică unui act cît se poate de neînsemnat. Gestul lui ar vrea să sugereze monarhului infatuat care tronează în spatele biroului său că numai o fiinţă superioară se poate apleca astfel pentru a ridica un ac cu gămălie. Şi reuşeşte. Credula nerozie a financiarului este pe măsura necinstei sale, poate chiar şi mai dezgustătoare. Vedeţi şi dumneavoastră : are ca un fel de revelaţie, pontiful nostru. Îşi descoperă deodată un suflet de filozof. E gata să susţină că un ac cu gămălie poate să nu mai fie un ac cu gămălie.

înghite toate minciunile gogonate pe care i le sugerează impostorul. E acum convins că actul de a ridica un ac cu gămălie este un act transcendent, ceea ce constituie o minciună sfruntată pe care niciodată n-o vom înfiera îndeajuns. Gestul de a ridica un ac cu gămălie va rămîne întotdeauna un act derizoriu, josnic și ridicol. Dacă tînărul acela ar fi ridicat măcar vreo zece kilograme de ace cu gămălie, ar fi putut să le vîndă și să-și cumpere ceva de mîncare, sau să le topească pentru a face din ele un obiect util sau o operă de artă. Dar un ac izolat nu-i poate servi la absolut nimic în situația lui. Dacă ar fi fost măcar un ac *deosebit*, un ac de siguranță, de pildă — dar nu ne rămîne nici măcar această speranță. Se spune clar că e vorba de un ac cu gămălie obișnuit, un ac minuscul — și totuși, dacă ar fi fost un ac de siguranță și dacă bretelele i s-ar fi rupt, acul de siguranță i-ar fi putut fi de folos ca să-i țină nădragii. Dar ia încercați să prindeți niște bretele cu un minuscul ac cu gămălie obișnuit !

De altfel, bretelele nu i s-au rupt (sau nu purta bretele, ci o curea bine strînsă). Dacă bretelele i s-ar fi rupt, și-ar fi pierdut cu siguranță nădragii atunci cînd s-a aplecat ca să ridice acul cu gămălie ; și nu se pomenește nimic despre așa ceva. Trebuie să mai spunem că, dacă s-ar fi aplecat pentru a ridica acul cu gămălie, numai cu scopul de a-și prinde nădragii pentru că bretelele se rupseseră, puteți fi sigur că niciodată nu l-ar fi cucerit pe omul de afaceri și nici n-ar fi găsit un cronicar. Povestea asta n-ar fi ajuns niciodată la urechile noastre, în pofida semnificației sale, atunci evi-

dente, și a moralei sale cu mult superioară. Dar așa e făcută lumea : omul care s-ar fi aplecat pentru a ridica un obiect util cu un scop precis n-ar fi atras niciodată atenția cuiva.

În faptul ridicării unui ac cu gămălie de dragul acului cu gămălie, omul de finanțe a descoperit însă cu încîntare un fel de religie diabolică, o pseudo-filozofie, a cărei logică se întemeiază pe negarea evidenței, a cărei metafizică are la bază dogma că *întreaga importanță a lumii constă în amănuntul insignifiant*, și a cărei morală proclamă că spiritul se va putea înălța pînă la perceperea adevărurilor esențiale, preocupîndu-se numai de aceste detalii infime. Or, important în lume este să cîștigi milioane de dolari sau să masacrezi sute de mii de indivizi, să construiești catedrale sau să descoperi leacul împotriva cancerului, să traversezi Marea Mînecii înot, oceanul Atlantic într-un butoi sau spațiul într-o rachetă, să construiești o mașină în stare să se reproducă ea însăși, să prevezi cum va arăta Universul peste zece secole sau să descoperi ce înfățișare avea acum șapte miliarde de ani. Să scrii *Odiseea* sau *Prăbușirea casei Usher* [1]. Dar nu să ridici un ac cu gămălie. Și nu trebuie să uităm că actul de a ridica un ac cu gămălie nu reprezintă în nici un fel un prim pas, un impuls, o tendință spre îmbogățire, spre război, spre nebuloasa Andromeda sau spre *Prăbușirea casei Usher*, după cum insinuează vicleanul care se apleacă spre covor.

[1] Nuvelă de Edgar Allan Poe.

Şi totuşi, marele financiar înghite de-a valma tocmai asemenea prostii cu un aer de fericire neroadă, cu ochiul luminat de sentimentul intim al pătrunzătoarei sale inteligenţe. În primul rînd, el crede că tînărul e în stare să facă avere. A înregistrat în mintea lui meticulozitatea cu care acesta şi-a prins acul cu gămălie de reverul hainei şi a auzit o voce şuşotind la urechea lui de catîr : *nu există mici economii.* Este iarăşi o minciună neruşinată. Ba da ; există mici economii, aşa cum există şi economii mari. Şi trebuie să mai înveţi, o, filozof improvizat, trebuie să mai înveţi ca să-ţi desăvîrşeşti înţelepciunea, că există şi economii *mijlocii.* Economia unui bănuţ este o mică economie, economia unui ac cu gămălie este meschină, ridicolă. După ce va repeta gestul lui de trei sute şaizeci şi cinci de ori, eroul tău nu va fi ridicat decît trei sute şaizeci şi cinci de ace cu gămălie, ceea ce tot nu reprezintă decît un capital lipsit de orice însemnătate. Va fi risipit o energie şi un timp preţios, pe care le-ar fi putut folosi pentru a realiza economii mult mai importante, economii *adevărate,* mă înţelegi, dacă are asemenea înclinaţii, sau, mai bine, pentru a întreprinde diferite afaceri inteligente care să-i fi adus o bogăţie *reală.* Pe deasupra, se va pomeni cu un lumbago şi va cheltui pe medicamente şi pe doctori mult mai mulţi bani decît valoarea celor trei sute şaizeci şi cinci de ace cu gămălie. Chiar ca să se îmbogăţească, de vreme ce asta te interesează în primul rînd, metoda lui este deci o erezie. După ce va fi tocat jumătate din averea ta, după ce-şi va fi vîndut iahtul şi caii de curse precum şi bijuteriile

fiicei tale, va trăi pe spinarea ta, pînă ai să fii complet ruinat, o, financiar şiret, care ştii să-ţi alegi oamenii de încredere ! Într-adevăr, omul care ridică ace cu gămălie poate fi sigur că va ajunge pînă la urmă să culeagă chiştoace de pe jos.

Ai să-mi obiectezi că nu e vorba numai de asta. Averea, banii nu te interesează decît în mod accesoriu. Concepţia ta este mult mai largă decît simpla reuşită materială. Da, da, ştiu. Ai înghiţit şi multe alte braşoave. Crezi că în anumite domenii insuficient definite, despre care ai auzit destul de vag (vîrî acolo, la un loc, literatura, ştiinţa, filozofia, poezia, pictura şi arta în general), crezi deci că, în aceste domenii insolite, a căror existenţă ţi se mai întîmplă uneori s-o bănuieşti, crezi că *geniul nu se manifestă nicăieri atît de pregnant ca în amănuntul dus foarte departe* [1]. Această frază, pe care ai citit-o într-o zi din întîmplare, şi care e simbolul extravaganţei şi al neghiobiei, acest insolent adagiu creat spre satisfacţia mediocrităţilor ţi s-a părut atît de frumos, atît de profund, încît ai cerut să fie gravat cu litere de aur pe biroul tău.

Se poate urmări fără dificultate, dacă nu fără dezgust, procesul josnicei tale gîndiri, pe care, după zîmbetul ce-ţi flutură pe buze, se vede că o socoţi subtilă. Se poate uşor ghici ce confuzie profanatoare se introduce în biata-ţi materie cenuşie, confuzie pe care pehlivanul care ridică acul cu gămălie caută tocmai s-o stîrnească. Făcînd acest gest, este evident că se gîndeşte la Newton. El îşi

[1] Charles Péguy — scriitor francez (1873—1914).

spune : „Newton a descoperit legea gravitației universale uitîndu-se cum cade un măr. Așa procedează un om genial, consacrîndu-se amănuntului. Prin urmare, dacă voi ridica acul cu gămălie, el va crede că am să descopăr legea gravitației universale". Și tocmai așa se petrec lucrurile. E un raționament absurd, vă dați foarte binea seama ; dar nimic nu e mai dificil decît să găsești argumentele necesare pentru a respinge un asemenea raționament. Mă voi strădui totuși să le găsesc, căci nu se poate îngădui răspîndirea nepedepsită a unor insinuări atît de neobrăzate.

În primul rînd, în cazul lui Newton, era vorba de mere, și un măr nu e un ac cu gămălie. Există deosebiri fundamentale între un măr și un ac cu gămălie. În al doilea rînd, acul cu gămălie nu cade. *A și căzut ;* și de mult chiar, de cîteva zile, poate de cîteva săptămîni ; căci un ac cu gămălie poate foarte bine să scape unui aspirator electric manipulat neglijent. Am fost eu însumi martorul unui asemenea caz, cînd un ac cu gămălie a rămas luni de zile pe un covor. Zace undeva, pe covor, imobil, *inert*. Unde vedeți vreo legătură cu mărul care *cade ?* În sfîrșit, Newton n-a ridicat niciodată mărul, pentru că era un geniu autentic și știa el foarte bine că actul de a ridica un măr este un act steril. S-a mulțumit să se uite cum cade și să mediteze. Să mediteze, asta-i într-adevăr un lucru de care omul care ridică ace cu gămălie este incapabil, în ciuda eforturilor sale vizibile de a ne convinge că dimpotrivă, e în stare să cugete. Dacă i-ar fi stat într-adevăr gîndul la legile gravitației universale, după ce a ridicat acul cu gămălie l-ar fi

aruncat în tavan. L-ar fi aruncat de două ori, de zece ori, de o sută de ori și l-ar fi privit cum cade.

Și atunci... atunci ? Ei, aici e culmea. Atunci, *chiar* dacă am presupune, cu o indulgență ce frizează slăbiciunea, că i-a venit în minte să facă această experiență, *chiar* dacă am binevoi, în pofida evidenței, să admitem că a aruncat în sus acul cu gămălie, chiar în cazul acesta, mă urmăriți, *nu* ar fi descoperit legile gravitației universale. De ce ? Pur și simplu pentru că, datorită formei sale și a rezistenței aerului, un ac cu gămălie nu cade din tavan pe un covor cu aceeași accelerație ca un măr într-o livadă. Ar fi inventat deci o falsă lege. Kepler ar fi dedus de aici că traiectoriile planetelor sînt lemniscate și nu elipse. Einstein n-ar fi descoperit niciodată relativitatea și tot ceea ce am ști despre materie ar fi inexact. Preabinevoitoarea noastră supoziție, ultima noastră concesie nu servește deci la nimic. De fapt, ea este cu totul neverosimilă. El n-a aruncat niciodată acul cu gămălie în tavan. Povestea nu lasă să planeze nici un dubiu în această privință. L-a prins de reverul hainei ; asta-i, și altă explicație e zadarnică. L-a prins *meticulos,* mă înțelegeți, *meticulos ;* cu alte cuvinte, jalnicu-i intelect era în întregime acaparat de acest ac cu gămălie, și de nimic altceva.

În timp ce sare în ochi tuturor ființelor cu bunsimț că geniul constă în a nu lua în seamă detaliile mărunte și în a te repezi chiar din primul moment asupra esențialului, nătărăul savurează deci, așa crudă, această enormitate imposibil de susținut, și anume că geniul poate fi recunoscut, dimpotrivă, după grija ce o manifestă față de lucrurile lipsite

de importanță. Pentru el, omul care ridică acele cu gămălie este nu numai un Newton potențial, ci are și stofă de artist ; de mare scriitor, de pildă. Un mare scriitor, pentru omul nostru de afaceri, este acela care nu dă nici o importanță *subiectului*, care începe să lucreze pornind de la amănunte materiale cum sînt cuvintele, punctele și virgulele, fără a acorda în prealabil nici cea mai mică atenție căutării unei idei generale. El poate fi recunoscut tocmai, crede el, după banalitatea subiectului pe care-l alege. Cel mai măreț dintre toate ar fi acela care pornește de la neantul spiritual absolut. *Se va recunoaște pînă la urmă că pentru romancier nu există subiecte frumoase* [1] a mai citit el în vreun *digest*. Și într-adevăr, faptul că asemenea monstruozități au fost scrise, bătute la mașină, citite de ființe în principiu cultivate, apoi tipărite și scoase în mii de exemplare, fără ca cineva să aibă reflexul de a face din ele un rug, faptul acesta este, dacă nu o scuză, cel puțin o explicație a miasmelor fetide care infectează creierul omului nostru de afaceri. Nu e de mirare dacă își spune în sinea lui, fascinat de individul care ridică acele cu gămălie : iată un nou Proust.

Un mare om de afaceri, un artist genial, nu-i încă totul. Financiarul mai este cuprins de multe alte fantasme și, în special, de aceea care-l determină să-și mărite fata cu omul care ridică acele cu gămălie. Este convins că *fericirea depinde de*

[1] *Alain* (Emile Chartier), filozof și profesor francez (1868—1951).

lucrurile mărunte [1]. E tot una din perlele pe care le-a pescuit într-unul din *digest*-urile lui, la capitolul filozofie, și care vine imediat după *geniul nu se manifestă nicăieri atît de pregnant ca în amănunt* și *nu există subiecte frumoase*, în lipsa respingătoarelor minciuni răspîndite din belșug de niște spirite perverse. Ceea ce depinde de lucrurile *mărunte*, o, financiarule, nu e fericirea, ci sînt *măruntele*, mizerabilele, meschinele satisfacții ale celor care au lansat aceste gogoși în lume, ale celor ce și-au creat faima de a fi profunzi și picanți susținînd sistematic tot ce contravine evidenței, spre satisfacția unor biete minți ca a ta, precum și rușinoasa lor exploatare de către ființele care ridică acele de gămălie. Fericirea, fericirea depinde de lucrurile *mari*, ca marile averi, ca geniul, ca tot ceea ce este important. Ea constă, dimpotrivă, în a nesocoti pe cele mici. Un om care ridică un ac cu gămălie de pe un covor ca să și-l prindă cu grijă de reverul hainei este tot atît de incapabil să asigure fericirea soției sale precum este un bețivan sau un destrăbălat.

Povestea nu suflă o vorbă în această chestiune, dar eu îmi pot ușor închipui și vă pot descrie căminul omului care ridică acele cu gămălie. Chiar a doua zi după căsătorie, singurul lui gînd, unica lui dorință va fi de a-și sili nevasta să-l imite. Va fi o datorie sfîntă pentru el s-o educe astfel, s-o *dreseze*. Și dacă ea nu are această înclinație, dacă nu

[1] Alain.

are nici o aptitudine pentru ridicarea acelor cu gămălie, nu va folosi, poate, amenințările și n-o va bate, dar asta înseamnă că va fi găsit o metodă de constrîngere mai odioasă. Va așeza, probabil, o farfurioară pe noptiera din camera conjugală și, în fiecare seară, va pune în ea, oftînd, toate acele cu gămălie pe care biata femeie va fi neglijat să le ridice, dar care nu puteau scăpa ochiului său vulturesc. Ea va îndura clipă de clipă chinul infernalei farfurioare cu ace. Se va ofili încetul cu încetul. Va avea coșmaruri îngrozitoare. Ziua, abia se va putea tîrî dintr-o cameră într-alta, cu ochii buimaci, cu privirea ațintită asupra covorului. Și, într-o noapte, într-un acces de disperare, va lua unul din acele de gămălie din farfurioară și-l va înfige în ochiul ticălosului ei de bărbat. Atunci, acesta va sări din pat, va descoperi cu ochiu-i rămas teafăr un topor și îi va despica țeasta în două. Iată cum va arăta căminul omului care ridică acele cu gămălie. Iată cum *fericirea depinde de lucruri mărunte.*

Culegător de ace cu gămălie, te urăsc. Te socot principalul răspunzător al tuturor decadențelor, al tuturor eșecurilor umanității. Din vina ta, literatura a devenit insipidă ; poezia a murit ; filozofia a ajuns neputincioasă ; cinematograful nu ne mai oferă decît spanacuri. Din vina ta, mii de oameni mor azi de foame și ceilalți nu reușesc să-și găsească un acoperiș. Din vina ta, n-am atins încă planeta Marte. Ești în stare de orice mîrșăvie, de orice josnicie.

Sper că te-am demascat, demonstrînd că, în pofida aparenței anodine a actului tău, acesta te va antrena într-un noian de infamii : la început ridici un ac cu gămălie ; pe urmă îți ruinezi binefăcătorul ; după aceea nu mai contenești cu *vorbele* scandaloase ; apoi îți omori nevasta cu toporul ; și în cele din urmă inventezi Noul Roman. Aceasta este înlănțuirea ineluctabilă a RĂULUI.

Povestea scriitoraşului celui bun
(după Mark Twain)

A FOST odată un scriitoraş bun care se numea Jérôme. Locuia într-o odăiță strîmtă şi retrasă şi se ferea de orice publicitate. Refuza să dea interviuri. Cînd cineva îl întreba de ce, răspundea că existența lui este lipsită de interes şi că numai opera lui contează pentru el. Iată ce răspundea, coborînd privirile, scriitoraşul cel bun. Şi degeaba lăsa să se înțeleagă, cu un zîmbet şiret, că spune toate astea din pură modestie şi că, dimpotrivă, are de povestit o sumedenie de lucruri pasionante despre el, căci se întîmpla întotdeauna următorul lucru nemaipomenit : ziariştii nu insistau şi se adresau altuia, scriitoraşului celui rău, de pildă, care avea de fiecare dată cîte o anecdotă picantă pentru ei şi care-i îndopa cu whisky.

Jérôme îşi respecta meseria de scriitor, aşa cum spunea el. Scria puțin şi numai pentru reviste care purtau cuvîntul „Literară", tipărit cu caractere de o şchioapă pe copertă şi pe pagina întîi. Ah, n-ar fi îngăduit pentru nimic în lume ca numele să-i apară într-unul din magazinele celea de mare tiraj, unde pentru cel mai mic articolaş se plătea o groază de bani. Ce-i drept, magazinele de mare

tiraj nici nu se gîndiseră vreodată să-i ceară măcar un rînd. El ar fi dorit-o însă. Ar fi dorit-o din tot sufletul, ca să poată refuza cu demnitate, ca să se poată scrie în revistele literare că preferă să rămînă sărac decît să-și vîndă proza unor asemenea fițuici. Zîmbea de milă cînd îl vedea pe William, scriitorașul cel rău, cum își risipește talentul scriind săptămînă de săptămînă în magazinele alea. Zîmbea, dar întrucît era foarte bun la suflet, ca să nu mai vorbim de simțul său de dreptate, i se rupea uneori inima cînd se gîndea la nenorocirile ce se vor abate asupra lui William, dacă va continua să se prostitueze astfel. În toate revistele literare pe care le citea, se repeta de cîteva ori pe lună : ușurința este cea mai periculoasă nebunie în care poate aluneca un autor. Și ce poate fi mai ușor decît să scrii pentru trei milioane de cititori ? Reputația scriitorașului celui rău o să scadă, se va păta chiar, și în curînd nimeni n-o să mai vrea să-l citească. O să rîdă lumea cînd o să-i rostească numele. O să slăbească și pînă la urmă o să moară de foame, împreună cu nevastă-sa și copiii. De aceea scriitorașului celui bun, care era milostiv, îi părea tare rău. Din fericire, își spunea el, eu am să fiu atunci bogat și am să-i vin în ajutor. Am să-i trimit cincizeci de franci și se va tipări peste tot că am un suflet generos, pe lîngă probitatea mea literară și geniul meu.

Căci Jérôme n-avea nici cea mai mică îndoială asupra rezultatelor propriei sale comportări. Toți autorii săi preferați, autorii buni, așa scriseseră : în materie de literatură tot cinstea învinge pînă la urmă. E de ajuns să dai dovadă de suficientă perseverență, să nu-ți pierzi capul din cauza insuccesului și să nu accepți nici un compromis. Va veni deci o zi cînd magazinele cu tiraj mare îi vor oferi o mulțime de bani pentru cîteva rînduri semnate de el. Va refuza cu un zîmbet și va veni rîndul revistelor literare, îngrozite la gîndul că l-ar putea pierde, să-l roage cu sume fabuloase. Atunci va cere și va obține de la ele de două ori mai mult decît ceea ce ofereau magazinele. Și va fi doldora de bani, în timp ce scriitorașul cel rău nu-și va mai putea hrăni familia.

Or, s-a întîmplat un fenomen cît se poate de straniu, cu totul și cu totul potrivnic legilor enunțate de autorii buni. Magazinele cu tiraj mare au continuat să nu-l bage în seamă pe Jérôme și niciodată, dar niciodată n-a avut prilejul să le refuze măcar un singur articol. În schimb, revistele pur literare îl plăteau din ce în ce mai prost, astfel încît el a fost acela care a slăbit și și-a pierdut pe rînd nevasta și șapte din copiii săi, răpuși de tuberculoză din cauza subalimentării. El însuși, cu ultimii trei copii ai lui, n-a scăpat cu viață decît datorită generozității scriitorașului celui rău care i-a trimis cincizeci de franci ca să-și cumpere niște fleici. Căci o poveste și mai ciudată i s-a întîmplat lui William. Văzînd că magazinele îi plătesc articolele din ce în ce mai mult, revistele literare se hotărîseră cu sfială să-i solicite colaborarea și, resemnate, oftînd, să-i plătească cît cerea, adică de trei ori mai mult decît tariful vulgarelor publicații populare.

Dar bunul nostru scriitoraş, în pofida tuturor necazurilor sale, continua să aibă o încredere oarbă în poveţele autorilor buni. De aceea a fost adînc impresionat în ziua cînd a citit într-o mare revistă literară, un articol semnat de un membru eminent al Academiei Cutare, un stilist. Acesta scria : *prea mulţi scriitori tineri scriu* special *pentru a obţine premiul Cutare. Să ştie însă că cei care scriu* special *pentru a obţine premiul Cutare nu capătă* niciodată *premiul Cutare.*

Tresări, dar ideea care se înfiripa în mintea lui era încă destul de confuză. N-a început să se cristalizeze decît după trei zile cînd citi, într-un săptămînal literar, un alt articol aparţinînd altui membru al Academiei Cutare, binecunoscut deopotrivă pentru subtilitatea şi profunzimea lui şi care proclama : *E o metodă deplorabilă, pentru un tînăr autor, să scrie gîndindu-se la premiul Cutare. Premiul Cutare nu este destinat aceluia care a scris* avînd în vedere *premiul Cutare.*

Un proiect sublim se contură atunci în mintea scriitoraşului celui bun. Dar elementele lui erau încă vagi şi dezlînate. Întîmplarea a făcut ca, pentru clarificarea şi coordonarea lor, să citească chiar în aceeaşi săptămînă, într-o revistă cum nu se poate mai literară, un articol al unui al treilea academician Cutare, decanul, ale cărui declaraţii şi scrieri treceau drept lege în lumea Literelor. Decanul se exprima astfel : *Ţi-e mai mare mila cînd vezi tineri autori scriind o carte,* în speranţa *de a obţine premiul Cutare. E de datoria mea să le spun că* niciodată *nu vom decerna*

premiul Cutare unui roman anume *compus pentru a dobîndi premiul Cutare.*

Îi zvîcneau tîmplele scriitoraşului celui bun, dar îi mai lipsea un ultim element pentru a-şi desăvîrşi minunatul proiect. Elementul acesta i l-a oferit citirea unui al patrulea articol, într-un caiet eminamente literar. Autorul acestui articol era cel mai tînăr dintre academicienii Cutare, celebru prin spiritul său de cercetare şi originalitatea lui. Scrisese : *Într-adevăr, trebuie să vă spun că cel mai bun mijloc de a căpăta premiul Cutare, este să nu te gîndeşti niciodată la premiul Cutare.*

Aceste scînteietoare observaţii (şi şase altele asemănătoare pe care le relevă cam tot în vremea aceea în publicaţii periodice vehement literare) fură o adevărată revelaţie pentru scriitoraşul cel bun. Îşi închise ultimii trei copii în pivniţă şi se strădui din răsputeri să scrie un roman *fără a se gîndi cîtuşi de puţin la premiul Cutare,* respingînd fără cruţare tot ce ar fi putut sugera că este scris în vederea premiului Cutare.

Gîndul că este singurul autor care procedează atît de conştiincios şi dezinteresat a fost pentru el un stimulent puternic şi i-a insuflat geniu. După o muncă îndîrjită, care a durat doi ani de zile, a scris o operă strălucită. Ideea era originală şi profundă, subiectul viguros şi armonios, iar stilul sclipitor. Punîndu-se cu gîndul în locul criticului celui mai exigent, celui mai scrupulos, a trebuit să recunoască cu toată modestia că făurise o adevărată operă de artă, un giuvaier imaculat. Reieşea cum nu se poate mai evident că

preocupările lui fuseseră complet străine de premiul Cutare. Prin urmare era sigur că academicienii vor fi nevoiţi să i-l decerneze lui şi că va putea în sfîrşit să-l refuze cu o demnitate uşor dispreţuitoare.

Ori, i s-a întîmplat de data aceasta un accident fantastic şi de-a dreptul scandalos scriitoraşului celui bun: nu obţinu premiul Cutare. Nimic nu l-a ajutat. În zadar a repetat peste tot că nu pune nici un preţ pe el, degeaba a avut grijă să nu-şi trimită lucrarea nici unuia din membrii Academiei Cutare, să urmeze întocmai toate recomandările lor, academicienii Cutare nici nu l-au luat în seamă.

Şi cine credeţi că a obţinut premiul? Scriitoraşul cel rău. Fiind beat turtă de dimineaţa pînă seara, William nu citea niciodată poveţele scriitorilor buni. În rarele sale momente de luciditate se străduia să combine un plan machiavelic cu scopul de a obţine premiul Cutare. A început mai întîi prin a angaja numeroşi negri care au citit pentru el toate romanele existente pe lume şi au trecut subiectele lor pe fişe. A introdus apoi aceste fişe în cea mai modernă dintre maşinile electronice care, într-o fracţiune de secundă, i-a indicat tema care corespundea cel mai bine idealului colectiv al academicienilor Cutare, aşa cum îl stabilise în prealabil maşina. Astfel, recurgînd în acelaşi timp la experienţa cîştigată cît şi la teoria abstractă, era sigur că se află pe calea cea bună.

I-a pus atunci să lucreze, rînd pe rînd pe negrii lui şi faimoasa maşină la tema selecţionată,

primii pentru a compune un text destul de banal ca să-i poată captiva pe academicienii Cutare, iar cealaltă pentru a elimina tot ce mai putea fi încă prea sclipitor, prea original în această fabricaţie. După o săptămînă se putea spune că textul prezentat avea, încă de pe atunci, mari calităţi. William socoti că aceste calităţi îi asigurau cam 70% şanse de succes, dar el voia 99% dacă nu chiar certitudinea absolută. Se resemnă deci să nu pună, timp de douăzeci şi patru de ore, nici o picătură de alcool în gură, ca să poată îmbunătăţi şi mai mult textul. Îşi petrecu toată ziulica aceea suprimînd de data asta tot ce putea părea prea îngrijit, prea inteligent şi adăugînd cîteva greşeli de gramatică.

După ce a adus în sfîrşit lucrarea la nivelul calitativ cerut pentru atingerea scopului propus, a trimis-o membrilor Academiei Cutare şi s-a apucat din nou de băut. Cînd i s-a adus însă la cunoştinţă că premiul i-a fost decernat, şi încă în unanimitate, scriitoraşul cel rău a avut o nouă idee genială. L-a refuzat şi a fost astfel ridicat în slăvi ca fiind cel mai dezinteresat, cel mai cinstit dintre toţi scriitorii care au obţinut vreodată premiul Cutare. Şi miliardele curgînd gîrlă în seiful lui, a mai trimis cincizeci de franci scriitoraşului celui bun ca să-şi poată cumpăra nişte pulpe de berbec. Şi totuşi cu cei cincizeci de franci, scriitoraşul cel bun n-a cumpărat pulpe de berbec, ci gaz, căruia i-a dat foc după ce l-a turnat pe capul lui şi al copiilor lui.

Şi aşa a murit scriitoraşul cel bun. A cunoscut însă o revanşă postumă. Acest ultim gest i-a adus succesul şi gloria care îl ocoliseră întotdeauna. Geniul şi modestia lui, probitatea lui literară au fost în sfîrşit proclamate cu litere de o şchioapă în lumea întreagă. Magazinele infame şi revistele elitei şi-au disputat onoarea de a publica operele lui şi milioane de dolari se adunară pe capu-i prefăcut în cenuşă. Iar întrucît nu mai avea moştenitori, statul i-a băgat în buzunar. Şi i s-a ridicat o statuie. Iar de furie, scriitoraşul cel rău a dat pe gît un butoi întreg de whisky. Şi a murit şi el, ceea ce dovedeşte că morala nu-i un cuvînt lipsit de sens şi că, în materie de literatură, aşa cum spun autorii buni, pînă la urmă cinstea e întotdeauna răsplătită, iar adevăratul talent biruie toate imposturile şi vicleniile.

Sfîntul enigmatic

Unei prietene foarte dragi, al cărei spirit milostiv, mereu treaz, mi-a sugerat această cumplită poveste.

P.B.

Sfîntul enigmatic (I)

1

NECUNOSCUTUL ajunse în preajma leprozeriei tocmai cînd soarele cobora deasupra cîmpiei. Urca anevoie povîrnişul Muntelui-Bolnavilor, cu pas inegal, ba tîrînd picioarele, cu umerii grei şi capul plecat, ca şi cum ar fi ajuns la capătul puterilor, ba îndreptîndu-şi statura înaltă şi grăbind mersul. Părea atunci că-şi domină oboseala printr-un înverşunat efort de voinţă care-i brăzda faţa ca şi cum ar fi fost pentru el de o importanţă capitală să ajungă fără întîrziere la capătul drumului. În pofida căldurii, purta un veşmînt de lînă cafenie care-i cobora pînă la gleznă. Faţa îi era toată mînjită de sudoare şi de praf. Cînd ajunse la crucea care marca intrarea în împărăţia leprei, se opri şi se aşeză pe un bolovan, lăsă din mînă toiagul de pelerin la capătul căruia se legăna o bocceluţă subţire, şi rămase un moment nemişcat, sleit de puteri, respirînd cu greu.

O clipă mai apoi era în picioare, silueta lui proiectînd pe pămînt o umbră nesfîrşită, paralelă aceleia pe care o lăsa crucea; privirea-i era strălucitoare, iar chipu-i supt, cu umerii obraji-

lor ieşiţi în afară se luminase deodată. Cîţiva paşi mai încolo, în faţa îngrăditurii ce împrejmuia mănăstirea şi cetăţuia, îl zărise pe fratele Rose care, în aşteptarea clipei cînd va trebui să sune de vecernie, se uita cum dă soarele în asfinţit.

Fratele Rose şi stareţul erau singurele feţe bisericeşti ce mai rămăseseră în leprozerie. Lepra ucide încet, cum îi plăcea să spună medicului Jehan Maillard: dar, cu timpul, venise de hac tuturor celorlalţi călugări, dacă nu cumva se stinseseră mai înainte de bătrîneţe. Cei care veniseră acolo cînd fusese întemeiată colonia, pe vremea domniei sfîntului rege Ludovic[1], îşi dăduseră duhul şi de mult nimeni nu se mai prezenta pentru a-i înlocui pe cei dispăruţi. Fratele Rose era unul din ultimii recruţi. Venise pe cînd era încă foarte tînăr, pe la începutul veacului. Se îmbolnăvise de lepră abia după cîţiva ani şi robusta-i constituţie ţărănească rezista cu dîrzenie bolii. La şaizeci de ani, nu era încă rău atins, deşi semnele erau foarte vizibile pe faţă şi pe mîini. Încă ager, era omul de care leprozeria nu se putea lipsi. Îl ajuta pe stareţ la slujbele religioase, bătea toaca, îi îngrijea pe bolnavii ţintuiţi în pat, ducea leacurile prescrise de vraci, supraveghea întreţinerea holdelor şi pe deasupra avea grijă şi de îngroparea morţilor, lepra ucigînd încet, desigur, dar cu regularitate.

[1] Ludovic al IX-lea cel Sfînt (1214—1270).

Necunoscutul trecu dincolo de linia însemnată de cruce, sub privirea mirată a fratelui Rose, şi se apropie de el cu paşi repezi. Se opri deodată, la oarecare distanţă de călugăr, în timp ce pe chipul lui se întipărea o expresie ciudată de nedumerire şi dezamăgire: recunoscînd odăjdiile bisericeşti şi scapularul, părea decepţionat să întîlnească acolo un personaj neaşteptat. Totuşi, după o cercetare atentă, recunoscu pe chipul călugărului semne ce nu puteau înşela în epoca aceea: pleoapele şi sprîncenele umflate, buzele groase, nasul dilatat, fruntea lucioasă cum e cornul şi pielea capului solzoasă. Atunci, văzînd aceste simptome care stîrneau peste tot dezgustul şi groaza, îşi recăpătă parcă energia; flacăra din ochii lui se aprinse iar, şi o stranie exaltare îi împurpură din nou pomeţii.

Făcu doi paşi în direcţia călugărului care, pentru a-l opri, întinse către el o mînă costelivă. Nu se lăsă intimidat de acest gest şi continuă să înainteze cu o grabă care l-ar fi îngrijorat pe călugăr, dacă un lepros de pe Muntele-Bolnavilor s-ar fi putut teme de vreun act nelegiuit.

Necunoscutul nu nutrea însă, cu siguranţă, nici un gînd rău. Se apropie de fratele Rose, se lăsă pe un genunchi, îi apucă mîinile, le duse la gură şi le sărută cu pasiune. După primul moment de stupoare, călugărul se smulse cu energie şi se trase cu un pas îndărăt, întinzînd din nou braţul.

— Înapoi, străine! Nu ştii oare că te afli într-o leprozerie? Sau crezi că sutana pe care o vezi pe mine m-a ferit de molipsire? Nu port

inima roșie[1] și nici o talangă, căci ne aflăm aici între noi (nu trecem niciodată de această cruce și nici un locuitor din cîmpie nu vine la noi), dar privește-mi chipul. Sînt lepros, la fel de lepros ca toți cei ce locuiesc pe aceste povîrnișuri.

— Știu, părinte, răspunse necunoscutul. Tocmai către Muntele-Bolnavilor mi-a îndreptat Dumnezeu pașii. Am venit pe deplin conștient aici, printre leproși, și ești primul dintre ei pe care-l întîlnesc. Dă-mi sărutul de bun sosit.

Fratele Rose tresări. Obișnuit doar cu vocile hîrîite ale leproșilor, fu impresionat de glasul acesta gros, deosebit de adînc, și avu deodată intuiția că sonoritatea aceasta este semnul unei ființe supranaturale. Necunoscutul se apropia din nou, cu brațele larg deschise. Fără ca de data aceasta călugărului să-i treacă măcar prin minte să se ferească, îl strînse la piept, își lipi fața de a lui și îi sărută îndelung obrajii deformați de lepră.

Atunci, fratele Rose, uluit, amețit de mireasma fermecătoare pe care o răspîndea răsuflarea străinului, știu cu certitudine cine era. Revelația aceasta aprinse deodată sufletu-i naiv. De îndată ce necunoscutul îi dădu drumul, se întoarse cu spatele și cu atîta grabă încît nici nu i se închină măcar, se năpusti în leprozerie și începu să alerge spre mănăstire, urlînd cît îl ținea gura :

— Un sfînt, un sfînt ! Frate stareț, Dumnezeu ni l-a trimis... un sfînt !

[1] Semn pe care leproșii erau obligați să-l poarte pe piept.

2

Pe vremea aceea, sub Filip de Valois[1], leprozeria de pe Muntele-Bolnavilor nu mai avea de mult nici o legătură cu restul lumii. Ea forma o țară aparte, supusă unui monarh cu totul deosebit, țara morbidă a leprei, temută și urîtă de cei sănătoși. Nici un locuitor de la șes nu s-ar fi încumetat acolo sus și dacă vreun lepros ar fi cutezat să coboare spre sate, i s-ar fi făcut de petrecanie. Crucea de la intrare reprezenta o barieră de netrecut.

Numai cu prilejul sosirii unui nou bolnav, și de departe doar, leproșii puteau zări ființe sănătoase. În ziua aceea un fel de procesiune, în frunte cu preotul, urca muntele împingîndu-l în fața ei pe blestemat, cu puterea irezistibilă a silei și groazei reunite. Acesta, resemnat cu soarta ce-l aștepta, mergea, supus, înaintea mulțimii și nu încerca să fugă. Furcile pe care unii le țineau în fața lor erau de prisos. Cînd ajungeau în dreptul crucii, el se oprea și își scutura talanga nou-nouță, care strălucea în bătaia soarelui, în timp ce ceilalți scoteau țipete stridente. Dumnealui Thomas d'Orfeuilles, starețul, ofta auzind toată această hărmălaie. Ieșea dintre zidurile cetății și se apropia, singur sau, uneori, cu fratele Rose, căci sătenii n-ar fi suportat ca un număr prea mare de leproși să se adune la un loc. Preotul striga, de

[1] E vorba de Filip al VI-lea (1293—1350).

departe, numele noului venit. Confirma că făcuse slujba funebră pentru el. Dădea cîteva vești scurte, și asta era tot ; cortegiul făcea cît mai repede cale-întoarsă. Alături de stareț, proscrisul intra cu pas domol în țara leprei.

Țara aceasta era un univers în miniatură din care nu lipseau nici măcar ierarhiile și deosebirile sociale. E drept că starețul încercase, pe vremuri, să sfarme oprelițtile ce aveau tendința să se ridice între diferite categorii de indivizi, dar înțelesese de mult cît de zadarnice îi sînt eforturile. Jupînul Jehan Maillard, care era filozof pe cît de iscusit vraci, îi aducea în fiecare zi argumente cît se poate de convingătoare ce-l făceau să creadă că această rînduire este indispensabilă oricărei societăți, chiar de-ar fi alcătuită numai din leproși.

Însăși lepra se afla la originea castelor, după natura infinit de variată și gravitatea diferită a ravagiilor pe care le provoca în organisme. Cei ce nu erau atinși decît superficial, cei cărora le pocise doar chipul fără să-l roadă, cei al căror trup nu era spurcat de plăgi respingătoare, aceia alcătuiau o aristocrație ce se grupase înlăuntrul incintei, în jurul mănăstirii, în *mica leprozerie*, cum i se spunea. Țineau foarte mult la privilegiile lor și îi priveau pe ceilalți bolnavi ca pe niște ființe scîrnave. Aceștia stăteau în afara cetății propriu-zise, în niște cocioabe care alcătuiau laolaltă *marea leprozerie*. Se adunaseră în regiuni cu atît mai ridicate cu cît starea lor era mai abjectă. Întrucît muntele avea forma unei căpățîni de zahăr, exista acolo un șir de zone circulare ce se

îngustau treptat către vîrf, fiecare din ele adăpostind o categorie de leproși cu o înfățișare din ce în ce mai oribilă. Ultima zonă era uneori numită *leprozeria de sus*, ceea ce era sinonim cu regiune blestemată. În sfîrșit, chiar pe vîrf, locuia un negru african, un abisinian, pe care niște cavaleri îl aduseseră cu prilejul ultimei cruciade, și pe care-l părăsiseră cînd își dăduseră seama că este lepros.

Jupînul Jehan Maillard, care studiase pe vremuri la Salerno [1] și citise acolo opera lui Dante, compara uneori Muntele-Bolnavilor cu Infernul poetului florentin, un infern pe care un spirit malițios l-ar fi întors cu fundul în sus, astfel încît vîrful conului să fie îndreptat spre cer.

Printre locuitorii micii leprozerii, în sînul acestei elite, se constituiseră diferite clase, care nu se prea frecventau : exista cercul *leoninilor*, acela al *caninilor*, al *bovinilor*, al *porcinilor*, al leproșilor cu chip de satir, și încă mulți alții, căci monarhului Lepră îi plăcea să introducă printre supușii săi o nemaipomenită varietate de nuanțe fantastice. Toată această aristocrație trăia în cetate și nu ieșea de acolo decît pentru a supraveghea, de departe, munca cîmpului, care cădea în sarcina leproșilor din marea leprozerie, aleși totuși în regiunea de jos, adică nu prea respingători. Afară de medic, de fratele Rose și uneori de stareț, nici unul din acești locuitori ai cetății nu se încumeta vreodată în regiunea de sus.

[1] Oraș din Italia. Școală de medicină altădată celebră (n.t.).

De altfel, rareori se întîmpla ca vreun lepros dintr-o anumită zonă să pătrundă în zona de mai sus, unde bîntuia o formă de lepră mai hidoasă decît a lui. Situaţia inversă era şi mai rară. Cînd se întîmpla totuşi aşa ceva, intrusul respecta faţă de locuitori regulile impuse în lumea sănătoasă tuturor leproşilor ; cu alte cuvinte, el trebuia să-şi semnaleze prezenţa de departe şi să aibă grijă să nu se apropie de grupuri de oameni. Aceştia îl arătau atunci cu degetul şi se îndepărtau de el, ţinîndu-se de nas, pentru a-şi manifesta dezgustul ; un dezgust la fel de mare ca acela pe care i-l arătau, la rîndul lor, leproşii mai favorizaţi, cînd se ivea prilejul.

Şi totuşi, blestemaţii din *leprozeria de sus*, neîntîlnind aproape niciodată făpturi mai nenorocite decît ei, se aflau în imposibilitatea de a se făli cu superioritatea lor leproasă şi îndurau astfel o tortură morală permanentă, tot atît de crudă ca şi suferinţele lor fizice. Numai leprosului negru care locuia în vîrful conului îi puteau face simţită decăderea, atunci cînd acesta se îndepărta de bîrlogul lui, ceea ce nu se întîmpla decît în cazuri excepţionale. Cînd se încumeta, totuşi, să-şi părăsească vizuina, avea grijă mai înainte să îmbrace întreaga uniformă a leprei şi îşi zornăia fără încetare talanga. Atunci, întreaga populaţie de pe Muntele-Bolnavilor se cutremura de groază.

Nici o lege nu impunea asemenea practici, dar toţi supuşii monarhului Lepră li se conformau. Stareţul le dezaproba, dar nu se simţea nici el în largul său cînd se ducea în regiunea de sus şi, deşi îşi reproşa simţămîntul de scîrbă, nu se putea

hotărî să se apropie de negru. Acesta nu primea decît vizita întîmplătoare a lui Jehan Maillard, care-i aducea personal leacuri şi se silea să petreacă uneori cîteva clipe în tovărăşia lui. În felul acesta medicul reuşise să înveţe cîteva cuvinte din limba ciudată a abisinianului şi, din cîte înţelesese, i se păruse chiar că acesta era, în ţara lui, un fel de tămăduitor sau de vrăjitor.

Cînd se întorcea din aceste vizite, care nu-i făceau însă de loc bine, Jehan Maillard îşi dădea seama, în tot timpul coborîrii, că locuitorii din fiecare zonă se îndepărtau în mod vădit de el. În cetate, Thomas d'Orfeuilles, prietenul lui, îl întîmpina cu un aer bosumflat şi mustrător. Medicul nu se supăra însă pe el. Privea ostracismul lepros cu un ochi lipsit de orice iluzii şi zîmbea, cu indulgenţa pe care o acorda jocurilor de copii.

3

În aşteptarea clopotului care să cheme la vecernie, domnul Thomas d'Orfeuilles bea o ulcică de vin în tovărăşia medicului. Vinul provenea de la o mică vie pe care fratele Rose o îngrijea şi o culegea personal, luînd seama să nu-i scape nici o picătură de zeamă. Datorită lui, de-a lungul întregului an, cei doi cumetri puteau goli în fiecare seară cîte un pahar, modestă bucurie pe care fiecare din ei o aprecia cum se cuvine.

Stareţul mergea pe şaptezeci şi cinci de ani. Rezistase şi el multă vreme leprei şi mai opunea şi acum ravagiilor ei disciplina unei existenţe simple, lipsită de excese, practica riguroasă a religiei şi o respectare neabătută a prescripţiilor lui Jehan Maillard. Deşi îi deformase trăsăturile şi chipul, lepra îl scutise pînă atunci de ulcerele, pustulele, cangrene şi alte neajunsuri dezgustătoare. Mulţumea cerului şi se ruga în fiece zi lui Dumnezeu să-i facă hatîrul de a muri de bătrîneţe, cu fizionomia lui actuală. Era un *leonin* şi se împăcase cu această situaţie. I se întîmpla chiar uneori să simtă un val de mîndrie constatînd că este un foarte frumos tip de leonin, o mostră mai mult decît perfectă, excepţională, de vreme ce păstra în jurul tonsurei o cunună bogată de păr. Jehan Maillard compara, cu oarecare ironie, această chică cu o coamă încadrînd un bot regesc.

Cît priveşte medicul, cu nasu-i turtit dar şiret, cu buzele-i tot dilatate dar senzuale şi nu impunătoare, era mai curînd un lepros-satir. Recunoştea de altfel cu modestie şi bună dispoziţie acest lucru, susţinînd, mai serios sau mai în glumă, că felul în care lepra îi poceşte pe oameni nu este fără legătură cu caracterul lor. Dădea mai multe exemple în sprijinul acestei teze şi mai ales cazul fratelui Rose, a cărui fidelitate şi devotament erau în afară de orice îndoială, şi al cărui cap îl evoca, fără putinţă de tăgadă, pe acela al unui dulău blînd.

Jupîn Jehan Maillard călătorise mult prin tinereţe, dusese o viaţă agitată de studinte în Franţa

şi în Italia, studiase cu rîvnă medicina precum şi filozofia şi gustase multe plăceri uşoare. Nu prea părea să regrete acest strălucit trecut şi îşi luase ca regulă absolută de conduită să nu cîrtească niciodată. În ziua cînd recunoscuse pe trupul lui muşcătura leprei (era, de atunci, vreun deceniu şi tocmai trecuse de patruzeci de ani), nu începuse să se vaite, nici să nu mai contenească cu blesteme zadarnice. Umblase după o leprozerie aflată într-o regiune cu clima plăcută, de parcă şi-ar fi căutat un loc liniştit unde să se retragă pentru reculegere. Muntele-Bolnavilor îi plăcuse ; se dusese acolo de bună voie, înainte ca alţii să-l silească, spre marele folos al stareţului, care găsise în el un tovarăş plăcut şi un medic iscusit. Deviza lui era : *lepra ucide încet.* Iar filozofia lui născocea tot felul de consolări în jurul acestei cugetări.

În seara aceea, Thomas d'Orfeuilles era într-o proastă dispoziţie, aşa cum i se întîmpla destul de des în ultima vreme. După ce oftă din adînc, cu gîndul la mănăstirea ce se năruia din lipsă de îngrijire, deplînse răutatea veacului său şi decăderea virtuţilor creştine.

— Spiritul de milostenie nu mai există în ţară, spuse el. Nimănui nu-i pasă de nenorociţi. Cît priveşte leproşii, ei nu mai stîrnesc decît scîrbă. În veacul trecut, nici un nobil n-ar fi îndrăznit să se poarte cu ei aşa cum se poartă azi cel din urmă pălmaş. Pe vremea aceea se găseau întotdeauna din belşug suflete cucernice cărora să le fie milă de ei. Da, ştiu, pilda venea de sus. Cînd

m-am născut, sfîntul nostru rege Ludovic tocmai răposase ; dar cînd eram flăcăiandru, tot se mai povestea cum se purta cu un lepros deosebit de scîrbos la abaţia de la Royaumont. Cînd se ducea acolo, bunul nostru rege nu îngăduia nimănui altcuiva să-l îngrijească pe nenorocitul ăla. Îi săruta mîinile şi faţa ; îi aducea de mîncare şi alegea pentru el bucăţile cele mai bune pe care el însuşi le ducea pînă la gura-i hidoasă. Îi spăla picioarele. Nu era treabă, oricît de respingătoare ar fi fost, pe care să n-o facă pentru el.

— Şi în felul acesta, spuse medicul, bunul nostru rege îşi cîştiga dreptul la viaţa veşnică.

Stareţul ridică din umeri şi continuă :

— Şi lecţia asta dădea roade. Lumea era bună pe atunci cu cei oropsiţi. Pilda regească trezea în fiecare zi suflete sfinte care nu se temeau să se apropie de leproşi.

— Da, încuviinţă Jehan Maillard cu una din cele mai frumoase strîmbături ale uriaşei sale buze de satir. Am putea spune chiar că sfinţii mişunau în ţară ca peştii în apă. Nu era cavaler, nu era abate, nu era călugăraş, nu era tîrgoveţ cuvios care să nu caute a descoperi vreun lepros cît mai înspăimîntător ca să-l sărute şi, în felul acesta, să-şi mîntuiască sufletul, atrăgînd totodată asupră-i atenţia suveranului. Niciodată picioarele calicilor n-au fost mai bine spălate decît în vremea aceea, stareţe. Niciodată leproşii n-au fost atît de dezmierdaţi şi alintaţi. Mă întreb dacă atît unii cît şi ceilalţi preţuiau aceste binefaceri la adevărata lor valoare şi, mai ales, dacă s-au fălit

îndeajuns de a fi împins atîtea suflete în împărăţia lui Dumnezeu.

— Hai, bate-ţi joc, bate-ţi joc, domnule filozof, spuse stareţul : cumplit simt lipsa spiritului de milostivire şi întreaga populaţie din leprozerie suferă şi ea de pe urma acestei lipse. Dar vai, leproşii sînt cea din urmă grijă a regelui nostru Filip. Nu se gîndeşte decît să facă război...

— Şi îl face foarte prost, îl întrerupse medicul. Iar nobilii lui îl fac şi mai prost decît el şi nu se gîndesc decît să chefuiască... Sînt ca nişte burdufuri umplute cu vin, îmbrăcaţi în zale de fier, incapabili să-i bată pe englezi, chiar atunci cînd se întîlnesc doi contra unu... Ca să ne întoarcem la leproşii noştri, eu cred, stareţe, că se împacă foarte bine cu izolarea lor.

Stareţul oftă :

— Asta-i şi mai rău, spuse el. Au trecut de stadiul suferinţei. Egoismul şi răutatea sînt beteşuguri mai molipsitoare decît lepra. Pînă şi inima li s-a împietrit şi maimuţăresc felul de a se purta al locuitorilor din cîmpie. Nici unul din ei nu încearcă cel mai mic simţămînt de milă faţă de fratele lui. Leprosul schilod îl dispreţuieşte pe leprosul orb. Leprosul cu nasul turtit se fereşte de leprosul purulos...

— Şi toţi fug din faţa leprosului negru. Ai dreptate ; dar singurătatea noastră, după cum ţi-am spus adesea, avea nevoie să-şi creeze o ordine obştească.

— Nu înţeleg subtilităţile dumitale, exclamă stareţul cu vehemenţă. Nu sînt decît un biet pas-

tor şi socot că aceste moravuri sînt respingătoare ; dar altceva e şi mai grav...

Se întrerupse ca să-şi ducă paharul la gură. Jehan Maillard rămînea totdeauna uimit văzîndu-l cum îşi degustă vinul. Buza-i inferioară, umflată, semăna cu o bobină şi se mula cu stîngăcie în jurul pereţilor paharului pe care-l înconjura aproape în întregime, în timp ce lipăia cu limba, aidoma unui animal. Medicul, care-l urmărea pe furiş, se gîndea în sinea sa că prietenul lui semăna din ce în ce mai mult cu un leu, dar că în seara asta era un leu trist, ceea ce nu-l făcea mai frumos.

— Altceva e şi mai grav, reluă preotul după ce puse la loc pe masă ulcica. Mi-e groază cînd văd că şi eu cad uneori pradă acestui egoism pe care-l condamn. Îmi vine tot mai greu să-mi arăt milostenia faţă de fraţii mei leproşi. Da, da, jupîne Jehan, crede-mă, avem nevoie de un suflu neprihănit. Cîteodată, seara, muntele întreg duhneşte a lepră. E un miros greu care, pînă la urmă, distruge virtuţile creştine cele mai puternice.

— Da, duhneşte a lepră, ce-i drept e drept, spuse medicul. E un miros neplăcut, dar suportabil şi cu care te obişnuieşti, cu puţină filozofie. Şi apoi, duhoarea asta îndepărtează fiinţele făcătoare de rele ca şi, de altfel, pe creştinii dumitale mişei din veacul nostru, stareţe ; ţine minte !

Voia tocmai să adauge alte cuvinte înţelepte, cînd auziră afară ţipetele fratelui Rose.

4

— Un sfînt, frate stareţ ! Dumnezeu ni l-a trimis. A venit ; e aici !

Stareţul tresări. Nasu-i teşit se încreţi ca botul unei feline ce presimte o primejdie. Vestea aceasta, care coincidea atît de miraculos cu preocupările lui actuale, i se păru un mesaj al cerului. Se ridică de pe taburetu-i şchiop şi se apropie de fereastră. Din camera lui, la etajul întîi al mănăstirii, domina mica piaţă în care dădea aleea centrală a leprozeriei. Locul acesta era de obicei scăldat într-o tăcere sumbră cînd se lăsa întunericul, dar răcnetele fratelui Rose stîrneau în seara ceea rezonanţe ciudate. Bunul nostru călugăr care se oprise sub fereastră tot nu se potolea.

— A venit de foarte departe, frate stareţ ! Se vede după colbul ce-i acoperă veşmîntul. S-a apropiat de mine. S-a uitat la faţa mea şi n-a luat-o la fugă. Mi-a deschis braţele ; m-a sărutat. Răsuflarea-i răspîndeşte o aromă de smirnă şi de tămîie.

Jupîn Jean Maillard începu să mormăie iritat.

— Călugărul ăsta bate cîmpii şi o să ne aducă necazuri cu locuitorii din vale. O fi vreun străin care nu ştia pesemne că are de-a face cu un lepros... N-ai strigat ca să-l îndepărtezi ? Nu i-ai atras atenţia asupra stării tale ? continuă el, adresîndu-se călugărului. Doar ştii că aşa cere legea.

— Aşa făcut-am, jupîne doftor, şi mi-a răspuns că a venit de bună voie la leproşi. Aşa făcut-am, zău, şi tocmai atunci m-a îmbrăţişat cu căldură.

— Sărutul leprosului, mormăi Jehan Maillard cu dispreț.

Starețul pregeta să se lase cuprins de emoția ce încerca să pună stăpînire pe el. Fratele Rose părea atît de tulburat, încît se temea să nu aibă vreo vedenie.

— Unde e ?

Fratele se întoarse și întinse brațul. De la fereastra unde se afla, starețul zări silueta înaltă, în veșmînt brun, ce intra tocmai pe poarta incintei și se îndrepta spre mănăstire. Era, în această apariție cu totul neobișnuită, un iz de mister care-l ameți pe monah și-l convinse că Cel-de-sus îi împlinește rugile.

Necunoscutul merse mai întîi cu pas repede, singur în mijlocul drumului, apoi mai încet, rotindu-și privirea la dreapta și la stînga, dîndu-și treptat seama că este ținta curioșilor care se îngrămădeau în împrejurimile strîmte ce dădeau în ulița principală.

Într-adevăr, surescitarea fratelui Rose găsise numaidecît un ecou entuziast în inima leproșilor. Oricît de nepăsători, oricît de împietriți deveniseră în aparență, ei împărtășeau nostalgia starețului și păstrau cu toții în străfundul sufletului nădejdea să vadă, reapărînd în lumea lor, dragostea, mila și bunătatea. Pe vremuri, de la înălțimea amvonului său, Thomas d'Orfeuilles le spunea adesea povestea bunului rege Ludovic, precum și aceea a celorlalți sfinți ce urmaseră slăvita-i pildă. Acum nu mai ținea niciodată predici cu acest subiect, căci se temea să mențină în ei o dorință irealizabilă ; bătrînii nu uitaseră însă și povestea se transmitea celor mai tineri.

Fiecare din ei văzuse pe unul din aceste personaje de legendă în tainicele sale vise. Strigătul „Un sfînt !" ațîță brusc focul ce mocnea în ei și avură pe loc presimțirea unui eveniment miraculos : necunoscutul era un mesia, pe care Domnul li-l trimitea ca să transforme regiunea lor infernală într-o împărăție a dragostei. Și totuși, nu îndrăzneau să se apropie. Parcă necunoscutul le inspira un fel de spaimă — pesemne teama unei dezamăgiri. Tocmai cînd își încetinea pasul, o femeie bătrînă cu fălcile pleoștite, mai îndrăzneață decît ceilalți, înaintă puțin pe marginea aleii și se pomeni astfel destul de aproape de el.

Necunoscutul se opri, se îndreptă către dînsa, îi deschise brațele și, pe cînd celorlalți li se curma răsuflarea, o înlănțui pentru a o îmbrățișa. Apoi își continuă drumul, în timp ce un zgomot confuz de voci dovedea cît de agitate erau spiritele în leprozerie.

— Ei, văzut-ai ? spuse starețul surescitat.

— Văd, starețe. S-ar părea, la urma urmei, că arta de a cîștiga un locșor în rai a fost regăsită.

Leproșii prinseseră curaj și necunoscutul mergea acum între două șiruri fremătătoare al căror entuziasm era gata-gata să se transforme într-o adorație fanatică. Cînd ajunse sub fereastră, sute de guri cu buzele schimonosite repetau strigătul fratelui Rose : „Un sfînt ! Un sfînt !" și brațe descărnate începeau să se întindă spre el.

— Pace ție, străine, spuse starețul. Sîntem cu toții mișcați, după cum vezi, de prietenia ce ne-o

arăţi ; dar ştii tu oare la ce cumplită primejdie te expui venind astfel printre noi ?

— Nu mă tem de lepră.

Mulţimea, care tăcuse chitic, fu şi ea impresionată, ca şi fratele Rose, de glasul acesta grav, înfundat, a cărui particularitate consta probabil în faptul că străinul vorbea fără să descleşteze dinţii. Stareţul, tulburat de timbrul acesta şi impresionat de nobleţea răspunsului, se grăbi să coboare scara de lemn, împinse uşa şi se pomeni faţă în faţă cu necunoscutul. Acesta se prosternă la picioarele lui, îi apucă mîinile şi i le acoperi de sărutări.

— Ridică-te, frate, spuse stareţul, desprinzîndu-se cu greu. Binecuvîntez simţămîntul ce te însufleţeşte. Nu sînt decît prea înclinat să mă las pradă pornirii ce mă-ndeamnă către tine ; dar e o slăbiciune din partea-mi. Priveşte-mă cu mai multă luare aminte. Priveşte-i pe nenorociţii din jurul tău şi gîndeşte-te cît de mult te-ar putea costa aceste dovezi de afecţiune.

Necunoscutul se uită cu atenţie la chipul leonin cu nasul turtit pe o parte a obrazului, apoi îşi plimbă încet privirea asupra mulţimii aşezată într-un semicerc al cărui centru era el.

Cu excepţia copiilor mici, ar fi fost greu să distingi printre toţi cei adunaţi acolo un chip cu adevărat uman. Emoţia, medicul o constatase adeseori, face ca făpturile groteşti să devină hidoase. Or, auzind cuvintele pe care datoria i le dicta stareţului, în pofida dorinţei sale, neliniştea şi mînia puseseră stăpînire pe toată această mulţime. Se zbîrlea instinctiv împotriva acestor oprelişti ridicate în calea vocaţiei sfîntului. Nervii ei, din cale afară de încordaţi din cauza bolii, nu-i îngăduiau să fie contrariată şi exasperarea o transforma într-o haită îngrozitoare în sînul căreia triumfau caracterele bestiale cu care monarhul Lepră se complăcuse a marca pe fiecare din supuşii lui : amărăciunea leoninilor se manifesta prin mormăieli care semănau cu nişte răgete înăbuşite ; nasul porcinilor parcă se lungea şi din rîturile lor ieşea un fel de grohăit de purcel. Leproşii cu înfăţişare de dulău scrîşneau din dinţi scoţînd un mîrîit ameninţător. Toţi păreau gata să se repeadă cu furie la stareţ ca să-l sfîşie.

Totuşi, străinul nu păru impresionat de acest spectacol. Îl privi din nou pe stareţ şi rosti cu aceeaşi voce surdă.

— Oare nu toţi oamenii sînt fraţi ?

— Da, de bună seamă, sînt fraţi, deşi mulţi au cam uitat astăzi.

— E drept, mulţi au uitat, repetă el ca un ecou.

Jehan Maillard, care-l cerceta cu luare aminte, observă cu cîtă pică rostise aceste cuvinte. Nu era însă mirat, căci filozofia lui îl îndemna să creadă că acest sentiment se poate foarte bine împăca cu starea de sfinţenie.

— Eu însă n-am uitat, continuă străinul. Şi de aceea, iată-mă printre voi. Atunci, frate stareţ, de ce mă respingi ?

— Eu ? Să te resping !

Cucernica împotrivire a moşneagului ajunsese la capătul ei. Cu hotărîre, necunoscutul făcu un pas spre el, deschise larg braţele şi-l cuprinse cu

pasiune, ştergînd cu obrajii lui lacrimile ce curgeau acum şiroaie de-a lungul chipului aceluia bestial.

În mijlocul mulţimii, destinsă de această ultimă dovadă a hotărîrii sale, se auziră cîteva strigăte de „bravo !" şi cercul se strînse în jurul necunoscutului, fiecare lepros fiind nerăbdător să primească la rîndu-i sărutul miraculos. Dar Jehan Maillard îl trase la o parte pe necunoscut şi îi vorbi cu glas scăzut.

— O clipă, străine. Ştii tu bine la ce primejdii te expui petrecînd noaptea aici, aşa cum se pare că ai de gînd ? Pretutindeni, în satele din vale, locuitorii te vor alunga. Dacă nu eşti de pe meleagurile astea, aşa cum se vede treaba, nici nu poţi bănui cît de aspre sînt legile privitoare la leproşi. Nu zăbovi, pleacă de îndată şi vei putea poate tăinui vizita ce ne-ai făcut-o.

— Iartă-l pe vraciul nostru, spuse stareţul, neliniştit la rîndu-i. Socoate că e de datoria lui să-ţi vorbească astfel, precum eu însumi credeam adineauri. E un om cu carte. Nu tămăduieşte lepra, pentru că nu poate fi tămăduită, şi este el însuşi lepros, dar nimeni nu se pricepe mai bine ca el la acest beteşug. Totuşi, treburile dumnezeieşti îi sînt străine. Eu însă, o, frate, te-am recunoscut.

— *Amin*, stareţe, spuse Jehan Maillard, făcînd cu ochiul, ceea ce îi transforma chipul într-o înspăimîntătoare schimonositură.

— Vin, spuse străinul, din tîrguşorul acela ale cărui clopotniţe le zăriţi poate de sus, din sprînceana muntelui. Cunosc obiceiurile acestor meleaguri şi ce inimă de piatră au locuitorii lor. Numai că, jupîne vraci, dacă ăsta ţi-e rostul...

Necunoscutul simţise parcă instinctiv un duşman în persoana lui jupîn Maillard. Îi vorbea cu reticenţă, întorcînd capul.

— Numai că, jupîne vraci, n-am de loc chef să mă întorc jos în tîrg. Eu printre leproşi vreau să trăiesc de acum înainte. Vor refuza oare leproşii să mă primească ?

— Nu, bineînţeles că nu, exclamă stareţul. Te-am recunoscut, îţi spun. Binecuvîntat fie trimisul Domnului !

— Atunci, îngăduie-mi să rămîn. N-am nevoie decît de un culcuş de paie în cea mai sărăcăcioasă dintre colibe.

— Vei fi oaspetele meu. Pofteşte în această mănăstire care e casa ta. Este o cinste şi o mare fericire pentru mine să te primesc. Intră. Trebuie să fii tare ostenit după un drum atît de lung.

Sub privirea plină de ironie a lui Jehan Maillard, stareţul îl împinse pe străin în camera lui, îl cinsti cu o ulcică de vin şi stărui să-i spele el însuşi picioarele. Necunoscutul îl lăsă să facă după cum voia, dar cu un simţămînt de silă parcă. Refuză locuinţa ce i se oferea şi stărui să se întoarcă la mulţimea care-şi manifesta nerăbdarea printr-un zumzet neîncetat de voci.

Medicul, care nu-şi luase ochii de la el, căuta să-i pună sfinţenia la încercare.

— N-ai întîlnit încă pînă acum leproşi cu adevărat respingători, îi spuse el. Acei pe care-i vezi aici mai au încă un chip, omenesc sau nu. Înainte

de a-i înfrunta pe ceilalţi, pregăteşte-te sufleteşte de un spectacol hidos.

— Oare nu toţi oamenii sînt fraţi ? repetă străinul cu glasu-i grav. Nu-mi este silă de nici o formă de lepră... Dar, continuă el îngrijorat, nu trăiesc oare toţi leproşii între zidurile acestei cetăţi ?

— Vai, frate, spuse stareţul, a devenit din păcate mult prea strîmtă ca să-i poată cuprinde pe toţi. Mulţi, şi cei mai urît atinşi, trebuie să locuiască în magherniţele de pe munte. E nevoie de aproape două zile ca să faci înconjurul marii leprozerii.

Străinul păru deodată înspăimîntat şi se ridică brusc.

— Frate stareţ, nu mai pot zăbovi, spuse el cu glas repezit. E de datoria mea să mă consacru acestor nenorociţi.

5

— *Nu-mi e silă de nici o formă de lepră,* repetă medicul, visător. Iată, desigur, un om curajos.

Străinul dispăruse atît de repede încît stareţul nici nu avusese timpul să schiţeze măcar un gest ca să-l reţină. Jehan Maillard se apropie de fereastră şi privi afară. Se lăsa noaptea.

— Ciudată fiinţă mai e şi acest sfînt al dumitale, stareţe. Iată-l acum plecat în căutarea unor leproşi. Şi nu se poate spune că ducem lipsă de aşa ceva aici. N-a făcut nici douăzeci de paşi şi şi-a frecat obrazul de zece încîntătoare boturi leproase.

Nici unul din oamenii noştri nu vrea să lipsească de la o asemenea sărbătoare. Piaţa s-a umplut şi e neagră de lume. Iată că unii i-au adus şi soaţele... Ce face acum ? Ah, da, tot acelaşi lucru. Se apleacă. Strînge nişte sîni la pieptu-i. Sărută o frunte, doi obraji. Sărută iarăşi ; apoi trece la alta. Neruşinatele alea ar mai vrea, poţi fi sigur ; dar el nu-şi pierde vremea. Oh, ce sfînt grăbit să-şi găsească izbăvirea, sau să-şi dovedească sfinţenia !

— Jupîne Jehan, astea-s vorbe hulitoare de Dumnezeu, spuse stareţul care rămăsese extaziat. E un sfînt, şi măreţia misiunii sale nu-i îngăduie nici o clipă de răgaz.

— Da, aşa o fi, bombăni medicul. Dar n-ai fi vrut să stai ceva mai mult de vorbă cu dînsul, ca să afli din ce categorie face parte sfinţenia lui ? După cum prea bine ştii, sînt şi sfinţi încoronaţi. Nu e dintre aceştia. Sînt sfinţi nobili ; nici aşa ceva nu e. Călugăr sfînt ? Nu poartă tonsură. Nici ţărănoi nu e ; de altfel, n-am auzit niciodată de vreun sfînt ţărănoi.

— Ei ! Ce importanţă are cine este în viaţa lumească. E un sfînt şi asta trebuie să ne fie de ajuns. N-ai simţit şi dumneata mireasma pe care o răspîndeşte răsuflarea lui ? Mai sînt şi acum ameţit. Nu, fratele Rose n-a avut nici un fel de vedenie. Un miros de smirnă şi de tămîie.

— M-da. Aşa e, l-am simţit şi eu, deşi pe mine nu m-a socotit vrednic de sărutul lui. Ferească Dumnezeu ; dar de ce nu ne-o fi trimis oare Cel-de-sus o sfîntă drăgălaşă ! Numai că, stareţe (e drept că nu prea am de-a face cu sfinţii), nicio-

dată n-am auzit că ar împrăştia în jurul lor un parfum deosebit.

— Ei vezi, aici greşeşti, oricît de mare vraci eşti, spuse cu un aer grav bătrînul. Unii sfinţi din vremurile de odinioară erau învăluiţi de o aromă care înmiresma văzduhul în jurul lor. Asta-i bine ştiut.

Jehan Maillard îl privi îndelung şi în tăcere pe evlaviosul său prieten, apoi clătină din cap a neîncredere. Cînd îl părăsi, cu o oră mai tîrziu, cuviosul Thomas d'Orfeuilles era încă profund tulburat de acest eveniment şi agitaţia care domnea în jurul mănăstirii îl ţinu treaz pînă la o oră înaintată.

Străinul rătăci pînă noaptea tîrziu în mica leprozerie, străbătînd mai întîi uliţele la întîmplare, dăruindu-şi sărutul tuturor leproşilor care se nimereau în drumul lui, atras ca de un magnet de grupurile cele mai numeroase. După aceea, cînd agitaţia stîrnită de apariţia lui se mai domoli şi străzile se goliră, rămase parcă pe gînduri şi introduse un fel de metodă în ciudata-i comportare. Îi ceru fratelui Rose, care se luase după el, să-i servească de călăuză şi se apucă să viziteze una după alta toate locuinţele. Dădu acolo peste alţi leproşi care nu ieşiseră din casă pentru că starea lor nu le-o îngăduia, sau din simplă indiferenţă. În fiecare locuinţă milostenia lui se manifesta după un ritual simplu şi precis : intra, deschidea larg braţele şi săruta unul după altul pe toţi cei aflaţi acolo. Încerca oare vreunul să se sustragă ? Nu se dădea niciodată bătut. Îl urmărea pe cel îndărătnic. Izbutea să-l înghesuie într-un ungher al casei şi acolo, cu braţele din nou în cruce, îl ruşina pe bietul om pentru ruşinea lui, spunînd cu glasu-i ciudat, care părea să cuprindă o sfîşietoare dojană :

— Oare nu toţi oamenii sînt fraţi ? Am venit la tine din dragoste, iar tu mă respingi !

Atunci, pînă şi leprosul cel mai sălbatic simţea cum i se înmoaie inima şi primea cu lacrimi în ochi îmbrăţişarea lui. Apoi, după ce cotrobăia prin toate ungherele ca să fie sigur că n-a uitat pe nimeni, vreun bolnav căzut la pat sau vreun plod în leagăn, străinul o pornea din nou cu mersu-i nerăbdător şi se îndrepta către altă locuinţă.

Îşi încheie ocolul cetăţii mult după priveghere şi se pomeni din nou în uliţa principală. Cîţiva leproşi care nu dormeau îl văzură în clipa aceea, la lumina unui felinar pe care-l purta fratele Rose. Băgară atunci de seamă că faţa-i era leoarcă de sudoare, tenul livid, şi gîndul că-şi jertfeşte acum sănătatea pentru ei îi unse iar pe inimă. Fratele Rose îl rugă să se odihnească puţin înainte de-a porni spre marea leprozerie, aşa cum îşi arătase intenţia. Vru să-l ducă în propria-i chilie, de vreme ce refuzase ospitalitatea stareţului ; dar străinul clătină din cap.

Cei doi oameni schimbară atunci, cu glas şoptit, cîteva cuvinte pe care nimeni nu le auzi ; apoi se afundară în noapte. Sfîntul dispăruse şi umbra lui, în noaptea aceea, încetă să mai rătăcească prin ulicioare. Toată lumea crezu că acceptase în cele din urmă un locşor în odăiţa călugărului. Şuşotelile se stinseră încetul cu încetul şi tăcerea învălui din nou Muntele-Bolnavilor.

Sfîntul enigmatic (II)

1

THOMAS D'ORFEUILLES se sculă puțin înainte de utrenie și se duse în capelă pentru a mulțumi Celui-de-sus. Nu rămase decît foarte puțin acolo, atît era de curios să afle ce mai făcea noul oaspete al leprozeriei. La ieșire, se întîlni cu Jehan Maillard, care, ca în fiecare dimineață, vizitase tocmai spitalul. Era un fel de baracă lungă unde erau internați bolnavii a căror stare necesita îngrijiri permanente. În lipsa unor fețe bisericești care să le dea aceste îngrijiri, căci fratele Rose era de cele mai multe ori ocupat în afară, medicul cerea ca leproșii mai puțin vătămați să facă fiecare de gardă pe rînd, sarcină de care aceștia se achitau bombănind.

Jehan Maillard stătea de vorbă cu fratele Rose. La întrebarea: „Unde e?", pe care starețul i-o puse încă de departe, el ridică din umeri și răspunse pe un ton morocănos:

— A plecat spre marea leprozerie, starețe; a plecat înainte de ivirea zorilor, după ce a înnoptat la spital.

— La spital! Dar bietul nostru spital e ticsit. Nici n-avem măcar un pat pentru fiecare lepros.

— Asta i-a fost vrerea, spuse fratele Rose. A dormit în același pat cu doi dintre leproșii noștri cei mai pociți.

— A dormit în patul leproșilor?

— Asta i-a fost vrerea, repetă călugărul. N-a dormit decît cîteva ore, după ce a dat o mînă de ajutor la îngrijirea bolnavilor.

— Jupîne Jehan, spuse grav starețul, fapta asta nu-ți stîrnește admirația?

— E drept că e un act curajos; și nu m-aș plînge de asemenea dacă Dumnezeu ne-ar fi trimis un infirmier voluntar și sfînt pe deasupra! Nu m-aș plînge, spuneam, dacă suflul divin nu s-ar manifesta la el aidoma unei febre maligne. Parcă-i apucat, nu alta, starețe. Dacă continuă așa, o să cadă bolnav. Pe deasupra, nu există beteșug mai molipsitor decît febra, chiar dacă e sfîntă, și în dimineața asta toți mușterii mei au fierbințeală. Toate emoțiile astea nu fac două parale pentru sănătatea lor. Ar trebui să folosești autoritatea dumitale ca să se mai potolească și să fie ceva mai cumpătat în sfințenia lui, starețe. Acum vraciul îți vorbește. Toată agitația asta s-ar putea transforma în nebunie.

Starețul rămase pe gînduri. Știa că prietenul lui e în aceeași măsură om cu bun-simț și medic priceput și că dă adeseori sfaturi foarte bune pe un ton ușuratec. Nici el nu încuviința excesele, oricare ar fi fost ele și, fără să și-o mărturisească sie însuși, nu putea să nu fie surprins de purtarea necunoscutului.

— N-am eu dreptul, spuse el, să arunc apă pe o flacără sfîntă. Dar aș putea poate să-l sfă-

tuiesc să-şi cruţe forţele chiar în interesul misiunii sale.

— Atunci, vino cu mine. Trebuie să fac o vizită în marea leprozerie. Îl vom întîlni acolo cu siguranţă pe omul nostru, şi ai să-l poţi dăscăli. Am de gînd să înnoptez diseară pe la jumătatea muntelui, iar mîine voi merge pînă în regiunea cea mai de sus. De mult nu i-am mai făcut o vizită întunecatului meu confrate.

Expresia aceasta familiară, folosită la adresa negrului ce locuia în vîrful muntelui, era o aluzie glumeaţă la cunoştinţele medicale embrionare pe care Jehan Maillard le bănuise la el. Dar nici o glumă nu-l putea împiedica pe stareţ să se cutremure cînd era vorba de oroarea neagră. Medicul insistă totuşi.

— N-ai ieşit nicăieri în ultima vreme şi asta nu-ţi prieşte de loc. Leproşii trebuie să facă exerciţii cumpătate.

Stareţul şovăi o clipă. Perspectiva de a petrece o noapte într-un adăpost improvizat nu-i surîdea de loc. Medicul avea însă dreptate : prea avea tendinţa să stea închis în mănăstire şi conştiinţa îi reproşa că se fereşte de contactul cu leproşii respingători. Pe deasupra, murea de dorinţa de a-l revedea cît mai curînd pe necunoscut. Se hotărî deodată.

— Hai să mergem, spuse el. Ai dreptate. Claustrarea nu e bună nici pentru fizic şi nici pentru moral. Vin cu dumneata.

Ieşiră dintre zidurile cetăţii, urmaţi de credinciosul frate Rose, care luase cutiile cu leacuri, şi

de un tînăr lepros care ducea păturile pentru noapte şi cîte ceva de-ale gurii. Acesta îi servea drept servitor lui Thomas d'Orfeuilles care, deşi nici în sinea lui nu îndrăznea să recunoască acest lucru, îl alesese dintr-un motiv egoist : chipul tînărului, abia atins de lepră, era aproape uman.

Străbătură mai întîi ogoarele ce se întindeau de jur împrejurul cetăţii. Priveliştea era veselă ; poteca, destul de lină ca să îngăduie conversaţia. Cei doi prieteni discutau cu însufleţire. Mişcarea şi aerul dimineţii îl înviorară pe stareţ. Trecînd prin faţa viei care-i dădea vinul lui cel de toate zilele, mulţumi cerului că recolta de struguri se anunţa bogată şi-l felicită pe fratele Rose pentru felul cum o îngrijea. Bunul călugăr se înroşi de mulţumire.

— Aici, pămîntul e bun, spuse el. Nenorocirea e că ceva mai departe nu face două parale. Şi am avea nevoie să extindem culturile. Creşte pe an ce trece numărul gurilor ce trebuie hrănite.

— Lepra ucide încet, observă sentenţios medicul.

Într-adevăr, aşa era : populaţia leprozeriei creştea mereu, şi acest lucru constituia încă un motiv de îngrijorare pentru stareţ. Lepra nu numai că ucidea încet, dar nu punea nici o stavilă instinctului de reproducere. Jehan Maillard susţinea chiar că sporea poftele sexuale. De fapt, naşterile erau mai numeroase decît decesele. Copiii, care nu puteau fi izolaţi, se îmbolnăveau puţin după ce vedeau lumina zilei, şi erau condamnaţi să nu cunoască decît locul lor de baştină — Muntele-Bolnavilor.

La fiecare din aceste naşteri, cele mai multe nelegitime, stareţul ofta şi medicul, care supraveghea

activitatea leproasei-moaşe, simţea că şi pe el îl apasă cugetul. Unul propovăduia castitatea, celălalt prudenţa şi amîndoi în zadar. Leproşii nu se temeau să înfrunte chinurile iadului, nesocoteau sfaturile şi se apropiau în fiecare noapte de leproase cu o ardoare ce nu putea să nu dea roade. Neputînd suprima pacostea, Thomas d'Orfeuilles se străduia s-o îngrădească şi oficia căsătorii religioase şi botezuri în mijlocul indiferenţei generale. Medicul se jura că pe viitor va suci gîtul nenorociţilor condamnaţi, dar niciodată nu se putea hotărî la aşa ceva. Şi astfel, monarhul Lepră vedea cum creşte cu timpul numărul supuşilor lui.

Stareţul oftă dar nu-i răspunse fratelui Rose. Trecură de zona culturilor. Poteca deveni mai povîrnită. Curînd, la o cotitură, li se ivi înainte şesul pe care îl domina Muntele-Bolnavilor. Spre miazăzi, aerul era limpede ; o lumină puternică scotea în relief fiecare amănunt dintr-o pădure uriaşă. În partea opusă, dimpotrivă, dinspre oraş, o pîclă arămie acoperea cîmpia.

— Am observat-o şi ieri, spuse medicul ; sînt nişte aburi ciudaţi. Soarele nu izbuteşte să-i risipească.

— E colb, afirmă fratele Rose. Norul se întinde deasupra şoselelor şi potecilor. Mi-aduc aminte că am mai văzut aşa ceva cînd eram copil, cu prilejul unui iarmaroc. Toţi neguţătorii din ţară îşi dăduseră întîlnire la oraş. Drumurile erau brăzdate de căruţe şi de călăreţi.

— Un bîlci sau o sărbătoare importantă. Asta o fi pesemne.

Rămaseră cîteva clipe tăcuţi, posomorîţi. Izolaţi în sînul leprozeriei, fără alt orizont decît lepra, izbuteau să se împace cu situaţia lor, dar o simplă privire spre cîmpie, trezindu-le amintiri mireneşti, stîrnise în ei nostalgia pe care un foarte îndepărtat şi stăruitor dangăt de clopot avea tendinţa s-o sporească. Jehan Maillard încercă s-o risipească cu tonul lui obişnuit.

— Ce ne pasă nouă de fumurile şi zgomotele din vale, stareţe ! O fi vreuna din noile voastre sărbători religioase, pesemne. Clopotele parcă s-au dezlănţuit. Cine ştie, poate s-a săvîrşit vreo nouă minune. Această veste bună atrage o droaie de pelerini, precum şi neguţători dornici să-şi vîndă tot felul de mărfuri. Mult ne pasă nouă ! De ieri n-avem şi noi sfîntul nostru ?

— La drept vorbind, ai dreptate, jupîne Jehan, spuse stareţul. Dumnezeu ne-a adus pe Muntele-Bolnavilor, îndrumînd aici un sol ca să ne ruşineze de egoismul nostru. Sînt sigur că în străfundul sufletului dumitale simţi aşa cum simt şi eu : nimeni nu poate trăi la nesfîrşit fără dragoste şi milostenie.

— Rămîne de văzut, spuse medicul. *Amin*, stareţe ; dar sînt nerăbdător să-l văd din nou pe acest mesia, la lumina zilei. Ei, uite, cred că am dat de el.

Ajunseseră în pragul unei regiuni păduroase care adăpostea un număr mare de cocioabe situate destul de departe de potecă. Străinul era acolo, nemişcat, pe jumătate ascuns de umbra unui copac, sprijinit de trunchiul lui. Nu-i văzuse. Era prea ocupat să pîndească vreo zece-doisprezece copii

care păreau absorbiţi de o stranie ceremonie. Cei mai mulţi dintre ei stăteau pe vine, aşezaţi în trei rînduri şi nemişcaţi. Înaintea acestui grup, unul din ei, îmbrăcat în zdrenţe întunecoase, stătea îngenuncheat pe jos. Cîţiva paşi mai încolo, de data asta cu faţa către grupul de copii, acel ce părea cel mai în vîrstă dintre toţi pălăvrăgea făcînd gesturi mari. Nu-i observaseră nici pe străin şi nici pe noii veniţi.

Stareţul era cît pe ce să-şi semnaleze prezenţa, cînd Jehan Maillard îi vorbi cu glas scăzut :

— Nu te mişca, stareţe. Tare aş vrea să-l examinez pe cînd se crede la adăpostul tuturor privirilor.

— Dar ce fac aceşti copii ?

— Nu-i decît un joc.

— Un joc ?

— Să-i urmărim şi pe ei. Nu sînt oare viitorul leprozeriei ?... Jocul lor favorit : copii leproşi se joacă de-a leprosul.

2

Puştiul care stătea în genunchi avea pe cap un văl negru, iar o bucată de stofă roşie, tăiată grosolan în formă de inimă, îi era prinsă de piept. El era *leprosul.* Băiatul mai mare care stătea cu faţa la el, parodia slujba de înmormîntare. După ce rosti un şir de litanii în care introducea cîte un cuvînt cu consonanţă latină care-i făcea pe

ceilalţi copii să se strice de rîs, se aplecă, ridică vreo cîţiva pumni de pămînt şi îi aruncă pe capul *leprosului,* spunînd :

— *Prietene, acesta este semnul că nu mai faci parte din această lume.*

Cele trei rînduri de puştani şuşoteau şi îşi dădeau cu coatele. *Leprosul* se prosternă pînă ce capu-i atinse pămîntul. Şeful bandei continuă :

— *Îţi interzic să mai intri vreodată într-o biserică, să mergi în locuri publice sau să te alături unui grup ori unei adunări oarecare.*

Te opresc să-ţi speli vreodată mîinile la fîntîni, în pîraie sau în oricare altă apă, în afară de blidul tău.

N-ai să porţi alt costum decît acela al leproşilor.

Îţi interzic, cînd vei trece peste cîmpii, să răspunzi celui ce ţi-ar pune o întrebare înainte de a părăsi drumul pentru a te aşeza împotriva vîntului, de teamă să nu molipseşti această persoană. Pe deasupra, te vei feri de acum înainte s-o iei pe drumul mare ca să nu întîlneşti pe careva.

Îţi interzic, dacă eşti nevoit să mergi de-a lungul unei poteci peste ogoare, să te atingi de gardurile sau de tufişurile ce o mărginesc.

Îţi interzic să atingi pe cineva, şi cu deosebire pe copiii mici şi pe tineri.

Îţi interzic ca în viitor să mănînci sau să bei cu alţi tovarăşi în afară de leproşi.

După ce-şi încheie predica, „preotul" improvizat făcu un gest. *Leprosul* se ridică şi se apropie de o groapă larg căscată, săpată în pămînt, scuturînd două bucăţi de metal legate una de

alta și care voiau să reprezinte talanga leproșilor. În timp ce mergea, toți ceilalți se îndepărtau de el ținîndu-se de nas și simulînd cel mai profund dezgust. Se lungi în groapă. Ceilalți aruncară peste el, de departe, pumni de pămînt pînă ce fu pe jumătate acoperit.

Era, ceea ce se numea în societate : *separatio leprosarum,* ceremonie care preceda internarea unui lepros recent descoperit și care-l scotea din rîndurile celor vii. Copiii, născuți în leprozerie, n-o trăiseră, dar produsese o impresie atît de puternică asupra părinților lor, încît aceștia nu mai conteneau să vorbească despre ea, comparînd diferite variante. Mari sau mici, toți cunoșteau riturile acestei ceremonii în cele mai mici amănunte.

Puștii puneau atîta realism în acest simulacru de simulacru, încît starețul rămase adînc tulburat. Pe medic, ale cărui drumuri prin marea leprozerie îl obișnuiseră cu asemenea distracții, îl interesa însă mai ales atitudinea străinului. Acesta părea captivat de acest joc. Cînd copiii făcură o pauză, ieși din umbră și se îndreptă către ei. Jehan Maillard observă că era și mai palid decît în ajun. Fața-i suptă era chircită de oboseală și de nesomn. Și totuși, o flacără aproape sălbatică îi strălucea în ochi.

Copiii tăcură văzînd că se apropie de ei. Unul din cei mai mici izbucni în plîns și o luă la sănătoasa. O nimica toată ar fi fost de ajuns, se gîndi medicul, ca toți să se împrăștie ca un cîrd de vrăbii. Străinul se apropie însă de ei cu un zîmbet, începu să le vorbească fără a ridica glasul și ei îl ascultară imediat.

Starețul vru din nou să se arate, dar Jehan Maillard îl opri. Își dădură seama că necunoscutul ceruse să i se explice jocul. Rîsul lui, pe care nu avuseseră încă prilejul să-l audă, răsună deodată în cîmpie. Rîdea așa cum vorbea, fără a descleșta dinții. După scurt timp deveni evident că propunea copiilor să ia și el parte la jocul lor, iar aceștia, curioși, acceptară.

Noul joc era mai simplu, dar tot inspirat de lepră. Acum, cel mai mare dintre copii își pusese accesoriile costumului și ținea rolul *leprosului.* Ceilalti fugeau din fața lui, scoțînd țipete de spaimă, iar el îi urmărea zăngănindu-și tinichelele. Acela pe care-l prindea trebuia să-i ia locul. Dar străinul intră în felul lui în jocul copiilor : în loc de a fugi din fata *leprosului,* se duse în întîmpinarea lui, îi deschise larg brațele, îl strînse la piept și îl sărută.

Cînd îi dădu drumul, băiatul păru descumpănit, dar el îi vorbi cu blîndețe, iar după ce tot pîlcul se strînse roată în jurul lui, le ținu parcă un fel de predică, din care medicul și starețul nu putură distinge decît obișnuita-i întrebare, rostită cu un accent de dureros reproș :

— Oare nu toți oamenii sînt frați ?

— O, ce mai predicator ! murmură Jehan Maillard. Să știi, starețe, că ai în el un concurent serios.

Ștrengarii păreau convinși. Cînd jocul fu reluat, se transformă într-o demonstrație de milostivire, străinul asumîndu-și rolul *leprosului,* iar

puștii, în loc s-o ia la fugă, aruncîndu-se în brațele lui pentru a-l îmbrățișa.

Îi strînse astfel pe toți la piept, pînă și pe puștanul care o rupsese la fugă plîngînd și care, în cele din urmă, se apropiase de ei. Atunci, ca și cum acest joc n-ar mai fi prezentat nici un interes pentru el, lepădă vălul negru și inima roșie și îi părăsi brusc, fără a adăuga o vorbă, îndreptîndu-se cu pași mari către vîrful muntelui. Plecarea fu, ca și apariția lui, atît de neașteptată încît copiii rămaseră năuciți.

Cei doi prieteni o porniră din nou la drum, tăcuți, adînciți în gîndurile lor și menajîndu-și respirația, căci se înnorase și căldura devenea copleșitoare.

— Starețe, spuse deodată Jehan Maillard, după felul cum se poartă, am crezut la un moment dat că are apucături împotriva firii.

Thomas d'Orfeuilles protestă cu atît mai multă indignare cu cît și pe el începea să-l nedumerească și să-l frămînte comportarea străinului.

— Jupîne Jehan, spuse el cu asprime în glas, eu n-am văzut aici decît o lecție de milostivire dată unor copii care, fără să se gîndească poate la nimic rău, nu se jucau cum se cuvine. Și lecția a fost de folos. Nu se vor mai îndeletnici cu asemenea jocuri cumplite...

— Măcar cîtva timp. *Amin*, starețe. Deocamdată, iată că a plecat din nou, năpustindu-se asupra altor leproși, precum o pasăre de pradă asupra unor puișori.

3

Îl regăsiră la popasul pe care îl aleseseră pentru a-și petrece noaptea, o așezare ce aduna la un loc un număr mare de leproși, ultima înainte de regiunea blestemată a leprozeriei de sus. Medicul își rezervase acolo o colibă, unde să se poată odihni în cursul drumurilor sale. Ajunse după-amiază, se duse să-și viziteze bolnavii, apoi se întoarse pentru a se întîlni din nou cu starețul. Cei doi cumetri se instalară cît mai comod cu putință în vederea cinei, în timp ce fratele Rose și servitorul făceau paturile.

Străinul, Jehan Maillard aflase acest lucru în timpul vizitelor sale, nu venise încă în acest soi de sat, dar vestea că se afla pe Muntele-Bolnavilor se răspîndise pe căi tainice și toți leproșii se adunaseră în poiană, așteptînd să-și facă apariția. Grijuliu cum era de a nu trece cu vederea nici un suflet în călătoria lui, mersese pesemne de-a lungul cărărilor ce se întindeau de jur împrejurul conului, vizitînd fiecare cocioabă izolată, și urmînd astfel un lung drum șerpuit, în timp ce medicul și tovarășii lui o luaseră pe scurtătură.

Se înnoptă. În poiană, grupul de leproși apărea acum ca o masă confuză și starețul simți o ușurare. Era tare mîhnit văzînd această sumedenie de buboaie purulente, de plăgi respingătoare, de fîșii de piele ce atîrnau ca niște flori ofilite, toate acele organe roase pe care ți le închipuiai uneori gata-gata să se desprindă de trup ; hidoșenii

obişnuite în acest loc foarte ridicat pe scara grozăveniilor. Regretul lui nemărturisit era că întunericul nu risipise şi duhoarea grea ce răzbătea de la această întrunire, o duhoare de lepră înaintată, diferită de aceea cu care-i obişnuise mica leprozerie.

Un val mai fetid decît celelalte năvăli în cabană, şi stareţul se îngălbeni la faţă, se ridică şi lăsă în jos, cu un gest repezit, scîndura ce slujea drept oblon. Apoi, i se făcu ruşine de acest reflex şi se aşeză la loc, abătut.

— Bieţii oameni ! murmură el.

— Lepra ucide încet... spuse medicul, dar degeaba te necăjeşti aşa tare, stareţe. Beteşugul are şi avantajele lui.

— Avantaje, într-adevăr, mormăi Thomas d'Orfeuilles, ridicîndu-şi uriaşele buzoaie ca un leu iritat !

— Da, fără îndoială. Lepra este o minunată sperietoare pentru oşteni, iar războiul este o urgie care vrea să se statornicească, pare-se, în ţara noastră. Buna noastră lepră îi ţine pe englezi mai departe. Nici un vrăjmaş al ţării n-ar îndrăzni să înfrunte leprozeria ; şi nici aşa-zişii prieteni, de altfel, şi e mare noroc ; mă gîndesc la cavalerii care umblă jefuind satele în drumul lor sub pretextul că-i apără pe oamenii sărmani. Mi se întîmplă să visez, stareţe, că Muntele-Bolnavilor este un liman al păcii şi al liniştii. Iată cum transformă Domnul un flagel într-o binefacere.

— *Amin* pentru dumneata, necredinciosule, spuse Thomas d'Orfeuilles zîmbind fără vlagă.

— Chiar dacă mi-ar fi cu putinţă, nu sînt sigur că aş părăsi acest adăpost ca să mă cufund iar într-o lume ce a căzut pradă demenţei.

Cugetînd asupra acestei ultime observaţii, stareţul era tocmai pe cale să conchidă că mare lucru e filozofia, cînd afară, o hărmălaie de glasuri îl făcu să ciulească urechile. Deschise din nou fereastra, dar nu putu desluşi nici un cuvînt : de la un anumit nivel al muntelui, mulţi leproşi, al căror aparat vocal era vătămat, aveau un limbaj alcătuit din mormăituri hîrîite, asemănătoare unor strigăte de animale, aproape de neînţeles pentru cei neiniţiaţi. Numai vraciul mai înţelegea cîte ceva din aceste graiuri primitive ce se vorbeau astfel la diferite trepte ale muntelui. Îi confirmă stareţului ceea ce acesta şi ghicise : străinul era prin apropiere. Îl rugă pe fratele Rose să stingă lumînarea. Cei doi prieteni se instalară la fereastră, în care abia încăpeau capetele lor uriaşe şi diforme, pentru a pîndi din umbră sosirea sfîntului.

Apariţia lui, anunţată prin mormăiturile discordante ale tuturor leproşilor ce se ridicaseră ca un arc, îngheţă sîngele în vinele celor doi prieteni, impresionîndu-i ca hidoasa vedenie a unui coşmar absurd.

Ca un preludiu la o viziune infernală, pădurea fu mai întîi străbătută de un şir de licăriri fugare, a căror frecvenţă crescu repede pînă ce această succesiune de fulgere misterioase se transformă într-o lumină neîntreruptă, iradiind lăstărişul din pădure cu o văpaie magică. Atunci, o procesiune carnavalescă se ivi din poteca ce dădea în faţa poienii.

În fruntea acestui cortegiu se afla un şir de copii purtînd torţe ce aruncau flăcări roşii. Dar abia cînd văzură grupul ce venea imediat după ei, stareţul şi medicul-filozof încremeniră de groază în timp ce molcomul frate Rose, care se încumetase să arunce o privire printr-o crăpătură a colibei, scotea o exclamaţie înnăbuşită. Spaima lor se datora atît hidoşeniei spectacolului cît şi caracterului său inexplicabil ; într-adevăr, făptura înspăimîntătoare ce înainta era un monstru *extravagant*. Le apăru sub înfăţişarea unui trup inform, de o lăţime atît de uriaşă încît se revărsa de o parte şi de alta a drumului, dus de o mişuială de picioare amestecate şi peste care se ridicau trei capete.

Cerbero, fiera crudele e diversa,
Con tre gole caninamente[1]...

murmură maşinal Jehan Maillard, ştergîndu-şi fruntea.

Într-adevăr, în clipa aceea, singura judecată cît de cît raţională despre această creatură i se părea identificarea ei cu demonul ce stă de pază la poarta Infernului.

Impresia generală pricinuită de această apariţie diabolică îi împiedicase la început pe cei doi prieteni să deslușească amănuntele structurii sale. Cînd se siliră s-o examineze mai în amănunt,

[1] *Iar Cerber, fiară hîdă, sub puhoi / din trei gîtlejuri latră cu mînie...* (it.). Vezi Dante Alighieri *Divina Comedie*, ELU, 1965, pag. 38. Traducere de Eta Boeriu.

căci acesta era singurul mijloc de a combate stupoarea ce-i cuprinse, îşi dădură seama că fiecare din părţile componente ale monstrului avea o hidoşenie specifică. Asupra capetelor se aţinti în primul rînd privirea rătăcită a stareţului, după primul fior de groază, de îndată ce fu în stare să perceapă altceva decît cumplita generalitate. Ele atrăgeau în mod irezistibil privirea. Unul din aceste capete, cel din stînga, nu avea de loc nas şi din buze nu mai rămîneau decît nişte fîşii zdrenţuite. Cavitatea neagră ce se întindea în mijlocul obrazului sugera ideea unui hău fără fund pe care nici o rază nu va izbuti vreodată să-l lumineze. Cît priveşte capul din dreapta, nici o bucăţică de carne nu semăna a carne ; totul, absolut totul, era numai putreziciune. Alcătuia o singură plagă, o bucată de cangrenă, avînd forma grosolană a unei sfere, şi trebuia să cauţi mult pînă să poţi desluşi acolo organele de simţ, acoperite de umflături scîrnave, unde lumina torţelor crea umbre şi reflexe halucinante.

Al treilea cap, cel din mijloc, era aplecat înainte într-o atitudine de totală vlăguire. Se legăna, la întîmplare, pe măsură ce înainta cortegiul, lăsîndu-se cînd pe unul, cînd pe celălalt din cele două capete vecine. Poziţia lui îl făcu pe stareţ să creadă că ascunde o sluţire şi mai cumplită decît aceea a vecinilor lui. De aceea, i se opri parcă inima în loc cînd avu prensimţirea, desluşind după o înţepenire abia perceptibilă, că-şi va dezvălui chipul. Într-adevăr, se ridică cu un gest lent. Spaima călugărului se transformă în uluială cînd îl recunoscu pe străin.

Nu era decît el. Încadrat, susţinut, aproape dus de doi leproşi din colibele izolate care ţinuseră să-l însoţească pînă acolo, îi înlănţuia atît de strîns pe tovarăşii lui cu braţele-i încleştate de gîtul lor încît cele trei trupuri păreau să alcătuiască unul singur.

Groaza nu se risipise o dată cu caracterul supranatural al acestei apariţii. Pe stareţ îl trecu un fior de dezgust, simţind în propriu-i trup scîrnavul contact care-l lega pe străin de aceste două făpturi.

— Omul acesta e un sfînt, exclamă el cu înfocare, ca şi cum ar fi vrut să se convingă singur. Numai şi numai un sfînt poate îndura aşa ceva !

4

— Da, e un sfînt, fără îndoială, spuse Jehan Maillard. Dar aş fi crezut că sfinţenia aduce cu ea tihna sufletească şi seninătatea. Or, ăsta-i cu adevărat turbat. Uite-l că o ia de la început.

Străinul, căruia cei doi leproşi îi dăduseră drumul, rămăsese cîteva clipe năuc, clătinîndu-se pe picioare. Dar cum mulţimea se îmbulzea spre el, îşi veni foarte repede în fire. Pe dată, fără a se odihni măcar o clipă, îşi reluă cu o lăcomie sporită ciclul îmbrăţişărilor, punînd în ele înflăcărarea unei pasiuni şi în acelaşi timp ritul monoton al unei ceremonii. Deschidea larg braţele, se apropia de lepros, îl strîngea la piept cu un fel de

frenezie, îşi lipea buzele de carnea-i respingătoare ; apoi îi dădea drumul ca să treacă la altul.

Jehan Maillard, căruia începuse să i se trezească curiozitatea ştiinţifică, se gîndea în mod ciudat, văzînd cum procedează, la un animal în călduri care sare de la o femelă la alta şi urmăreşte cu disperare o pradă capabilă să potolească o dorinţă nesăţioasă.

— Greşit-am bănuindu-l de apucături împotriva firii, mormăi el cu glas scăzut, vorbindu-şi sie-însuşi. Se repede cu aceeaşi patimă la leproşi, la leproase, la copii leproşi şi la leproşi bătrîni. N-are nici o preferinţă ; nu-i pasă de vîrstă sau de sex. Să fie un smintit ? Un sfînt smintit, da, s-ar putea, de ce nu ? Sînt şi din ăştia. De ieri, individul ăsta a sărutat peste cinci sute de boturi leproase şi tot nu s-a săturat... Stareţe, nu văd decît o singură explicaţie raţională...

— O explicaţie raţională ! repetă stareţul pe un ton de zeflemea.

— Da, cred că e vorba de un păcătos ; un păcătos pocăit, chinuit, hărţuit de remuşcări, care crede că-şi va putea mîntui sufletul şi recîştiga în rai un loc compromis, repetînd acte de acest fel. Numai că, pentru a vădi o asemenea pornire, o astfel de dorinţă de a se jertfi, e nevoie pesemne de amintirea unor nelegiuiri cu totul ieşite din comun.

— Necredinciosule, spuse Thomas d'Orfeuilles ! Cînd ai să renunţi oare a te mai chinui căutînd explicaţii harului divin ? E un sfînt.

— Asta-i rostul meseriei mele să caut explicaţii, admise medicul, şi e în firea mea să gîndesc

că interesul este un stimulent puternic al acțiunilor umane chiar pentru un sfînt.

Se mai uită cu atenție afară, apoi reluă, după o perioadă de tăcere, pe un ton serios.

— Ca să-ți spun drept, sînt dezorientat. Da, desigur, eroismul lui te face să crezi că e sprijinit de o putere din afară... Dar de ce oare Cel-de-sus n-o fi dat aleșilor lui o înfățișare mai plăcută? Ai observat nasul acela urît și coroiat, tenul acela palid, pomeții ieșiți în afară și buzele alea subțiri, strînse cu încăpățînare?... Starețe, mireasma aceasta de smirnă și de tămîie pe care ai simțit-o ieri și care-i îmbată pe toți cei pe care-i sărută nu ascunde oare un miros de pucioasă?

— Diavol ești tu! mormăi starețul. Nu crezi în Cel-de-sus și ai vrea să insinuezi...

— Greșesc, bineînțeles. Satana nu e decît o născocire a preoților, care a inspirat versuri foarte frumoase domnului Dante... Totuși, uită-te chiar acum la el.

Străinul stătea în mijlocul luminișului, înconjurat de o mulțime compactă. Starețul, care se întorsese la fereastră, zări, deasupra unui grup, silueta-i înaltă, luminată de torțele pe care copiii le țineau în mîinile lor întinse, chiar în clipa cînd se apleca peste un prunc pe care i-l prezenta o leproasă.

Cuvintele lui Jehan Maillard semănaseră oare neliniștea în sufletul starețului? Nenumăratele emoții prin care trecuse creaseră oare în el un climat prielnic halucinațiilor? Văpăile tremurătoare ale torțelor deformau oare realitatea într-un chip fantastic? Fapt este că pe moșneag îl izbi deodată un nou simțămînt de groază văzînd fizionomia sfîntului care i se păru, în clipa aceea, pătrunsă de o adîncă răutate. Comportarea noului-născut spori și mai mult intensitatea acestei impresii furișe. Acesta începuse să urle și se zvîrcolea în asemenea hal încît maică-sa abia reușea să-l țină. Cîteva secunde, în scurtul răstimp cît sfîntul se înclina cu fața strîmbată de un rînjet care i se păru satanic, starețul crezu că vede o jertfă oferită în dar unui căpcăun monstruos.

Închise ochii și își făcu semnul crucii. Cînd îi deschise din nou, vedenia se risipise. Sfîntul se ridicase și își schimbase locul. Copilașul nu mai scotea decît gemete slabe. Călugărul își trecu mîna peste frunte și îi reproșă tovarășului său că rostește vorbe nelegiuite ce ar putea stîrni îndoiala în inimile simple și neprihănite.

— Mergem să stăm acum de vorbă cu el? întrebă medicul, ridicînd din umeri.

Starețul șovăi. Se simțea zdrobit de evenimentele din această seară și nu avea de loc poftă să se ducă în mijlocul gloatei de leproși.

— Să mai așteptăm pînă mîine. Se va odihni desigur aici.

— Ca să plece probabil la mijlocul nopții... Dar, la urma urmei, ai dreptate. Va trebui să se oprească odată și odată, după ce va fi făcut ocolul întregii leprozerii, ceea ce nu mai poate întîrzia mult, avînd în vedere iuțeala cu care merge. Îl vom ajunge probabil din urmă către vîrful muntelui... Nu ești curios, starețe, să vezi care va fi reacția lui față de leproșii din zona blestemată?

Domnul Thomas d'Orfeuilles se înfioră, dar nu răspunse, și cei doi prieteni se băgară în pat. Coliba nu avea decît o singură odăiță. Puțin după ce suflă în lumînare, medicul mai vorbi, cu voce scăzută.

— Dacă nu se teme să strîngă în brațe pe leproșii de acolo de sus, stareție, dacă n-are nici măcar o tresărire în fața sluțeniei negre ce locuiește în vîrf, atunci cred că și eu, pînă și eu am să mă închin în fața lui și voi recunoaște că este un sfînt.

Sfîntul enigmatic (III)

1

O PORNIRĂ din nou spre culmea muntelui, a doua zi foarte devreme, căci drumul care mai rămînea de parcurs era anevoios și abrupt. Așa cum prevăzuse Jehan Maillard, străinul plecase înaintea lor, urmînd în continuare o spirală a cărei rază se îngusta tot mai mult. Vremea era a furtună, iar căldura înăbușitoare. Starețul se opintea din greu și se împiedica în locurile mai grele.

Străbătură o regiune pustie și își croiră un drum printre grămezi de stînci sfîrtecate, cu aspect sinistru, care marcau intrarea în leprozeria de sus.

— Și iată *al nouălea cerc*, cu nenorociții săi locuitori, spuse Jehan Maillard.

O sovra tutte mal creata plebe,
Che stai nel loco, onde parlare e duro
Me foste state qui pecore o zebe [1]

[1] *O, voi, scursori ce locuiți străfundul / ce-n rime greu de pomenit se-arată, / mai bine oi v-ar fi făcut Preablîndul!* (*Infernul*, Cîntul XXXII. Vezi *Divina Comedie*, ed. cit. pag. 172.

— Nu înţeleg italieneşte, spuse cu un aer sumbru stareţul, dar mă întreb dacă florentinul dumitale n-ar fi găsit aici şi alte cîteva grozăvii suplimentare cu care să-şi împodobească Infernul.

— Ar fi descoperit cel puţin una, stareţe, spuse medicul care, gîfîind, se opri ca să-şi mai tragă răsuflarea : Infernul lui era o prăpastie, şi trebuia să cobori ca s-o vizitezi. Intruşii nu riscau sufocarea care ne pîndeşte pe noi în această escaladare.

Cuvintele acestea nu-i descreţiră fruntea moşneagului. După o scurtă pauză, o porni din nou cu pas greoi şi întrebă pe un ton grav :

— Cei care locuiesc aici mai au mult de trăit ?

— Luni, poate chiar ani de zile. Am cunoscut un lepros al cărui trup nu era decît putreziciune. Un roi de insecte colcăiau acolo. A trăit mult timp aşa.

Un suspin adînc ieşi din pieptul stareţului.

— Lepra ucide încet ; şi îi părea bine, adăugă Jehan Maillard. Se temea de moarte.

Urcară şi mai sus. Conul se îngusta din ce în ce mai mult. Pe stareţ îl treceau toate năduşelile şi broboanele groase ce i se prelingeau pe faţă şi pe trup i se păreau infecte. Niciodată nu simţise atît de mult ca azi povara anilor şi a leprei.

Ce-i drept, atmosfera devenea zăpuşitoare. Nori întunecaţi se îngrămădeau deasupra cîmpiei. În direcţia oraşului, cîmpul era încă acoperit de o pînză roşiatică. Medicul încercă să-şi sustragă tovarăşul de la frămîntările lui, vorbindu-i de această privelişte.

— Asta-i ciudat, stareţe. E într-adevăr praf şi ţine de trei zile. Pesemne că drumurile sînt brăzdate de o mulţime neîntreruptă. Ce bîlci, ce sărbătoare ar putea explica aşa ceva ?

— Ei, ştiu şi eu ? Războiul, panica, poate, făcu stareţul cu nerăbdare. Ce ne pasă nouă ? aşa ai spus ieri, nu-i aşa ? Vrăjmaşii ţării nu sînt vrăjmaşii noştri.

Domnul Thomas d'Orfeuilles era într-adevăr prost dispus ; şi din mai multe motive. Mai întîi, leprozeria de sus îi inspira întotdeauna gînduri negre : deşi medicul îl asigurase că trupul lui nu va mai suferi degradări grave, i se întîmpla uneori să vadă în unii locuitori din zona blestemată o imagine a felului cum va arăta el însuşi, şi viziunea aceasta îi era insuportabilă. Apoi, îl socotea pe tovarăşul lui răspunzător de neliniştea ce i se cuibărise în suflet în legătură cu sfîntul şi îi era necaz pe el că-i stricase încetul cu încetul bucuria pe care i-o produsese venirea lui. Somnul îi fusese chinuit de coşmaruri absurde, în care îngeri se transformau în demoni.

Jehan Maillard nu insistă. Merseră mult timp în tăcere. Tocmai cînd se apropiau de sprînceana muntelui, zăriră obiectul preocupărilor lor. Străinul se aşezase pe o stîncă, în faţa unui grup de bordeie, ultimele locuinţe înainte de vîrful conului. Nu se vedea nici un lepros, dar cei doi prieteni ghiceau ochii ce-i pîndeau din spatele rămurişurilor. Aici, leproşii rămîneau mai tot timpul înăuntrul jalnicei lor vizuine, ca şi cum le-ar fi fost ruşine să se arate la lumina zilei.

Cu capul plecat, străinul parcă aţipise. Nu-şi dădu seama de prezenţa lor decît atunci cînd ajunseră chiar lîngă el. Atunci, tresări şi întoarse

către ei o figură răvășită. Medicul îi vorbi foarte blînd.

— Ești sleit de puteri, străine. E și firesc, după atîta osteneală. Curajul și înflăcărarea ta ne stîrnesc admirația ; dar n-are nici un rost să-ți vatămi sănătatea prin prea multă milostenie și ai putea să aduci mai multe foloase dacă ți-ai cumpăni eforturile. Starețul nostru, care este el însuși un om evlavios, îți va spune că trebuie să-ți cruți sănătatea dacă vrei să te dăruiești altora vreme îndelungată. Te văd aici, gata să-ți pierzi cunoștința.

— E din cauza căldurii, șopti sfîntul cu glas lipsit de vlagă.

Se tot încăpățîna să vorbească cu fălcile încleștate, ceea ce îi strîmba buzele într-un rînjet straniu ; dar vocea lui mai pierduse din profunzime. Era doar un pic mai puternică decît o șoaptă.

— Dragă frate, spuse starețul, sfaturile pe care ți le-a dat jupîn Jehan Maillard sînt înțelepte. Ți-am mai spus că atunci cînd e vorba de sănătatea noastră trupească nimeni nu e mai învățat decît el. Așadar, dacă n-ai nimic împotrivă, domolește-ți astăzi rîvna. Vino înapoi cu noi la mănăstire, unde te vei odihni. Mîine, cînd vei fi mai vioi, îți vei continua misiunea.

— Mîinile-ți tremură, adăugă medicul. Sînt sigur că ai fierbințeală.

Se apropie ca să-i ia mîna. Străinul se ridică deodată și se trase îndărăt cu cîțiva pași. Privirea-i ștearsă căpătase o expresie sălbatică.

— Trebuie să-i mai văd și pe ăștia, spuse el cu aceeași voce stinsă.

Își biruise slăbiciunea. Merse cu pas ferm către bordeiul cel mai apropiat și intră înăuntru. Medicul îl urmări dînd din cap, căci avea treabă în această grotă. Fratele Rose îl însoți cu leacurile. Starețul nu se putu apropia de cloaca aceea de unde răzbătea o duhoare grea. Se așeză pe pămînt, la oarecare depărtare, așteptîndu-i să se întoarcă.

Cînd Jehan Maillard ieși, era descompus la față. Vorbi pe un ton grav, care nu-i era obișnuit.

— Starețe, zise el, mă căiesc pentru zeflemisirile și bănuielile mele. Ființa aceasta este într-adevăr de o origine supranaturală. Ceea ce a făcut aici depășește limitele eroismului ; căci, crede-mă, cei ce locuiesc în aceste bordeie nu se pot asemui decît cu niște hoituri în putrefacție. Eu, vraci, eu, lepros, nu mă pot atinge de ei decît cu vîrful degetelor mele înmănușate și întorcînd capul. El însă, n-a avut nici o tresărire.

— Și... Și i-a...

— Da, starețe. I-a îmbrățișat, i-a strîns la piept, cu tot atîta pasiune ca și pe ceilalți.

Thomas d'Orfeuilles rămase cîteva clipe fără să scoată o vorbă, stingherit. Îi era ciudă pe el că nu putea găsi cuvintele potrivite pentru a lăuda această faptă nemaipomenită. Se sili în sfîrșit să rostească, cu glas scăzut :

— Dumnezeu insuflă aleșilor Lui un curaj care mă uluiește. Mă simt nevrednic.

— Și eu, mărturisi medicul.

— Oare nu toți oamenii sînt frați ? șopti o voce în spatele lor.

Tresăriră. Vocea aceasta fără timbru și totuși disprețuitoare le stîrnea acum o repulsie instinctivă.

Sfîntul părăsea cătunul după ce vizitase fiecare bordei. Se așeză la oarecare depărtare de ei, își duse mîna la piept și rămase nemișcat.

Voiau tocmai să se apropie de el cînd o neașteptată rafală de vînt se năpusti asupra Muntelui-Bolnavilor și le atrase o clipă atenția. Se întoarseră cu tot trupul, mașinal, pentru a sta cu fața lor nădușită la răcoarea relativă a acestui val și observară atunci o schimbare în peisaj : pînza de praf ce acoperea șesul se destrămase în mai multe locuri și lăsa să se întrevadă unele petice de cîmpie. Totodată, soarele, străpungînd un nor, lumină numeroase amănunte. Așa cum și ghiciseră, o forfotă neobișnuită domnea pe drumuri. Fratele Rose, care avea o vedere foarte ageră, le descrise care, cavaleri, precum și oameni ce umblau pe jos. După părerea lui, toți mergeau în aceeași direcție, cu spatele la oraș.

— Parcă ar fi exodul unei populații, stareţe, spuse Jehan Maillard. Războiul, da, desigur ; totuși...

Nu-și termină fraza și rămase gînditor. Vîntul sufla acum în lungi rafale cu perioade de liniște. Starețul, care sorbea văzduhul, tresări deodată și se uită la prietenul lui. Acesta părea și el nedumerit, și deschidea larg uriașele sale nări.

— Simțit-ai ?

Jehan Maillard făcu un semn afirmativ și nasul lui adulmecă iarăși boarea.

— Nu e un miros de cadavru în putrefacție ? Vreunul din bieții noștri leproși...

— Mirosul ăsta nu poate veni dinspre munte. Ne aflăm cu spatele la bordeie și vîntul ne aduce această putoare. Și apoi, un stîrv de lepros duhnește întotdeauna a lepră și ăsta nu poate fi un miros de lepră, starețe, aș pune mîna în foc.

Rămaseră cîtva timp tăcuți, șovăitori. Cînd mișcarea aerului se potoli, duhoarea dispăru. Se întorceau către străinul care rămăsese neclintit, lipsit de orice vlagă, cînd atenția le fu din nou atrasă de un zgomot strident ce semăna cu sunetul unei talăngi. Venea chiar din creștetul muntelui și părea să se apropie.

2

Ca și cum acest zgomot ar fi fost un semnal de alarmă mult temut, spaima și panica cuprinseră de îndată Muntele-Bolnavilor. În interiorul bordeielor, agitația se manifestă prin mormăituri nearticulate și ușile fură împinse înapoi cu violență. Sluga starețului lepădă bagajele ce le ducea și o tuli la vale mîncînd pămîntul. Fratele Rose începu să bolborosească cu o voce îngrozită :

— Negrul, negrul !

Bunul călugăr străbătuse cu o totală indiferență cercurile cele mai respingătoare, îl urmase pe medic în bordeiele oribile, îl ajutase să panseze rănile cele

mai scîrboase, dar apropierea leprosului negru îl făcu să-şi piardă orice curaj. Cînd îl însoţea pe Jehan Maillard în leprozeria de sus, se oprea întotdeauna la o depărtare respectabilă de vîrful muntelui. Medicul urca singur. Chiar el trebuia să recurgă la conştiinţa lui profesională şi la întreaga lui filozofie pentru a se hotărî să-l înfrunte pe abisinian.

Întrucît talanga se auzea foarte aproape, el încercă să glumească, cu o voce nu prea sigură.

— Şi iată-l pe Satana ce locuieşte vîrful conului. Domnul Dante l-a pus acolo şi nimic nu mai lipseşte propriului nostru infern.

Stareţul tremura şi simţea cum i se moaie picioarele. Nu putu articula nici un cuvînt. Silueta spaimei se ivi după cotul unei poteci, coborînd către ei. Atunci, străinul, care ridicase capul, ieşi parcă din starea lui de prostraţie. Se sculă. Se clătina pe picioare, dar o voinţă pătimaşă părea să-i biruie şi de data asta oboseala. Negrul se opri la oarecare depărtare de el, mirat că nu-l vede luînd-o la fugă. Îmbrăcase uniforma completă a leprei : veşmînt cenuşiu, o inimă roşie vizibilă pe piept. Un văl negru îi ascundea obrazul.

Străinul deschise braţele şi făcu un pas către el. Stareţul avu o tresărire instinctivă şi nu se putu opri să strige :

— Nu, nu, frate ! nu pe el, nu pe el ; nu pe ăsta ! Dumnezeu nu cere, Dumnezeu nu poate pretinde aşa ceva !

Fratele Rose, în pofida veneraţiei sale evidente pentru sfînt, nu putea suporta acest spectacol. Se întinse pe jos, cu capul între mîini.

— Oare nu toţi oamenii sînt fraţi ? şopti sfîntul.

— Lasă-l în pace, stareţe, murmură Jehan Maillard. La urma urmei, martor sînt că omul acesta e mai puţin atins decît mulţi alţii.

— Dar e negru ! gemu Thomas d'Orfeuilles cu jale adîncă în glas.

Străinul mai înaintă cu un pas. Stareţul făcu un gest de deznădejde. În clipa ceea, ca pentru a spori şi mai mult zăpăceala lui, o bruscă rafală de vînt aduse înapoi duhoarea ceea. Deodată, întreaga zonă de sus fu îmbibată cu miasme fetide care înlocuiră într-o clipă putoarea permanentă a leprei, fără a se amesteca cu ea. Stareţul şi medicul rămaseră încremeniţi de scîrbă. Străinul parcă nici nu o luă în seamă şi continuă să înainteze spre leprosul negru.

Acesta simţise însă duhoarea cea grea, care produse asupra lui un efect ciudat. Cu o mişcare nemaipomenit de rapidă, aşa cum o pasăre îşi lungeşte deodată gîtul, îşi răsuci brusc obrazul voalat în direcţia cîmpiei şi rămase aşa, nemişcat, timp de cîteva secunde, ca şi cum ar fi văzut vreun semn supranatural la orizont. Străinul, apropiindu-se cu braţele deschise, negrul îşi îndreptă capul cu acelaşi gest mecanic şi ajunse cu faţa la el. Stareţul îşi pierdu cu desăvîrşire controlul nervilor.

— Opriţi-l ! exclamă el. În numele cerului ! Vă spun că Dumnezeu nu poate să vrea aşa ceva. E aici ceva necurat. Duhoarea asta...

— Duhoarea asta, murmură Jehan Maillard... Altădată, în Italia, pare-mi-se...

Medicul părea nedumerit. Zbîrciturile de pe fruntea-i grotescă se adînciseră şi mai mult în urma efortului pe care-l făcea pentru a-şi perinda foarte vechi amintiri pe dinaintea ochilor.

Se opri, pe cînd cei doi călugări îşi făceau cu frenezie cruce. Străinul ajunsese chiar lîngă leprosul negru. Manifestarea sa de dragoste şi de milostenie luă forma unui asalt. Cu un gest violent, smulse vălul negrului, a cărui faţă goală apăru în faţa oamenilor din leprozerie : o faţă buhăită, enormă, descompusă, dar mai ales neagră, neagră ca chipul unui demon, împestriţată doar cu petele livide ale leprei. Sfîntul strînse această oroare în braţele sale şi îşi lipi buzele de obrazul lui.

Îmbrăţişarea fu de scurtă durată. Deznodămîntul, prin desfăşurarea lui năprasnică şi neaşteptată, îi zăpăci de-a binelea pe cei din jur.

Negrul apucă mai întîi cu amîndouă mîinile capul sfîntului şi-l îndepărtă de el, imobilizîndu-l la cîteva degete de propria-i faţă care, în ciuda aspectului ei bestial, exprima acum un sentiment uman : spaima. Rămase aşa o bucată de vreme, privindu-l cu atenţie, apoi, fără a-i da drumul, se întoarse spre cîmpie, cu una din mişcările lui sacadate de o iuţeală extraordinară, care sugerau în chip irezistibil reflexul unei fiare care simte o primejdie. Îi zvîcniră nările, ca şi cum ar fi vrut să-şi umple plămînii cu ultimele dîre de duhoare pe care sfîrşitul rafalei le mai lăsa în urma ei pe povîrnişuri. Tot timpul cît rămase aşa, cu gîtul într-o parte, expresia lui speriată căpătă o deosebită intensitate, astfel încît groaza şi disperarea se puteau citi pe chipul şi în ochii lui cînd, tot ca un automat, îşi întoarse din nou privirea asupra sfîntului.

Gura lui, încadrată de buhăituri hidoase de carne, se deschise atunci. Ţîşni din ea un urlet care făcu să vibreze Muntele-Bolnavilor şi care-i încremeni de spaimă pe toţi leproşii din leprozeria de sus. Totodată, cu o violenţă pe care numai o spaimă de moarte o poate da, îl împinse departe de el pe sfînt, ce se împiedecă înainte de a se prăvăli cu cîţiva paşi mai încolo pe pămînt, unde rămase nemişcat, ca o jucărie stricată.

Leprosul negru se întoarse către Jehan Maillard şi, între două urlete, rosti cîteva cuvinte în limbajul lui barbar. Apoi se întoarse cu spatele şi o luă la fugă, în timp ce talanga legată de cingătoarea lui acompania ca un dangăt funebru blestemele pe care le înălţa către cer.

3

Dispariţia negrului îl mai linişti parcă puţin pe Thomas d'Orfeuilles. Îşi făcu o ultimă oară semnul crucii şi-l întrebă pe tovarăşul lui :

— Ce a spus ?

Jehan Maillard nu răspunse imediat. Se făcuse palid. Obrajii i se scofîlciseră şi mai mult. I se părea că frînturile de amintiri care-l zgîndăriseră adineauri începeau să se închege într-un tot coerent, a căror semnificaţie era cît pe ce s-o descopere ;

dar chiar înainte de a înțelege, de a putea lămuri enigma, era înmărmurit de presimțirea grozăviei pe care o cuprindea iminenta sa descoperire. Această intuiție îl făcu să-și piardă obișnuitul său sînge-rece. Rosti în sfîrșit, cu o voce tremurătoare.

— A spus... la drept vorbind n-am înțeles decît un singur cuvînt: negru... Lasă-mă să mă gîndesc... Da, asta e: NEGRU... A vorbit despre ceva negru, de asta sînt sigur; e cuvîntul pe care-l cunosc cel mai bine din limbajul lui. Mi l-a repetat adesea, bătîndu-se disperat cu pumnul în piept... Bineînțeles, făcea atunci aluzie la propria-i culoare... Dar acum nu e vorba de așa ceva.

Reflecțiile lui fură curmate de un nou val de vînt puturos. Își schimbă imediat atitudinea, se îndreptă spre străin care rămăsese nemișcat și îi vorbi cu asprime.

— Tu, tu care vii de la oraș, din cîte ne-ai spus, trebuie să știi ce se petrece acolo. Ne-am gîndit mai întîi că e vorba de o sărbătoare, dar...

Scoase o exclamație văzînd fizionomia omului întins pe jos. Chipul sfîntului devenise cadaveric și părea să se descompună sub ochii lor.

— Dar, stareţe omul ăsta își dă sufletul!

— O sărbătoare, da, într-adevăr, o sărbătoare! bolborosi sfîntul cu o schimonositură oribilă.

Încercă să se ridice, dar capu-i căzu cu toată greutatea înapoi. Închise ochii și nu mai mișcă. Jehan Maillard, uitînd de orice alte preocupări afară de cele privitoare la profesiunea lui, îngenunche lîngă el și își puse capul pe pieptul lui. La acest contact, sfîntul deschise din nou ochii și un rînjet straniu îi învioră o clipită fața; într-un

ultim efort, deschise brațele și îl strînse cu o mișcare convulsivă pe medic, murmurînd:

— Fratele meu!

Jehan Maillard se smulse din brațele lui cu brutalitate. Chipul lui exprima aceeași spaimă ca și negrul și nările lui fremătară la fel. Deveni și mai palid.

— Mirosul de sfințenie s-a risipit, stareţe! izbucni el. Nu mai rămîne decît putoarea, aceeași putoare care se ridică dinspre oraș... Ah, desigur, ăsta nu este, ăsta nu poate fi mirosul leprei!

În clipa aceea, sfîntul îi tăie vorba. Era pradă unui puternic acces de febră și energia aceasta morbidă se manifesta deodată printr-un șuvoi de cuvinte fără șir.

— O sărbătoare, spui? Ah, și ce sărbătoare! Cu o procesiune... procesiunea morților... căruța morților noaptea... Eu eram cel care conducea căruța; nimeni altul nu se încumeta. Eu însumi azvîrleam pe morți în cimitir, o dată cu alți cîțiva care nu erau decît pe jumătate morți. Nici nu apucam bine să plec și lupii veneau să scormonească pămîntul. După mine, nimeni nu va mai îndrăzni să mîne căruța... Dar oare nu toți oamenii sînt frați?

Urla. Sonoritatea neașteptată a vocii lui umplea muntele. Pentru prima oară deschidea gura mare, mare de tot, desfăcîndu-și parcă într-adins fălcile, ca și cum misiunea lui fiind împlinită, nu mai avea nici un motiv să se forțeze. Limba lui, limba lui pe care izbutise s-o ascundă din ajun, apărea acum umflată ca un burduf, și neagră, de un negru al-

băstriu, cu cerul gurii de aceeaşi culoare, din care se împrăştia un torent de miasme.

— Dragă vraciule, frumosul meu vraci, te recunosc. Cînd boala m-a lovit, tu ai fost acela care s-a apropiat... o, la zece paşi depărtare, la zece paşi numai, acoperit cu o mască grotescă şi îmbibat cu miros de tămîie. Tu eşti acela care a poruncit să fie bătută în cuie poarta mea... dar ai uitat o fereastră, şi ai mai uitat şi cîteva din parfumurile tale... Tu eşti acela care a interzis oricărei fiinţe să se apropie de casa mea. Tu eşti acela care ai însemnat-o cu o cruce albă şi care ai scris pe perete : „Dumnezeule, îndură-te de noi".

— Dumnezeule, îndură-te de noi ! repetă în şoaptă, ca un ecou, Jehan Maillard, care părea ca lovit de trăsnet.

— Nimănui nu i-a fost milă de mine ; eu însă nu m-am temut să mă apropii de leproşi. Lepra nu poate nimic împotriva mea... Am sărutat mii de leproşi... şi pe tine, frumosul meu vraci lepros... Lepra ucide încet, spui tu ?... Ha, ha ! Nu sînt eu însumi un foarte bun vraci ; cel mai bun dintre vraci ?

— Stareţe, urlă Jehan Maillard, care se trezise din toropeală, stareţe ! Sfîntul dumitale... Sfîntul nostru !...

Cu o pornire furioasă, se repezi la omul acela care căzuse pe spate, leşinat. Cu cîteva gesturi violente, pline de mînie, sufleca pînă la gît veşmîntul lung cafeniu şi smulse toate celelalte haine pe care le purta. Stareţul îl văzu atunci cum se clatină pe picioare şi face un pas înapoi în faţa ultimei grozăvenii pe care o scosese la iveală :

Tumori înfiorătoare, pete scîrnave de un negru hidos presărau vintrea sfîntului. Aceleaşi stigmate lugubre se puteau vedea subsuoară şi invadau restul corpului. Petele lărgindu-se şi împreunîndu-se, începeau să acopere trupul ca într-un giulgiu mortuar.

Medicul scoase o imprecaţie necuviincioasă. Întregu-i trup tremura ca turbat de mînie. Întinse degetul spre semnele fatale şi răcni, întorcîndu-se către prietenul lui :

— Flagelul de o sută de ori mai molipsitor, de o mie de ori mai cumplit decît lepra, stareţe ! Molima care ucide în cinci zile : ciuma ! CIUMA NEAGRĂ ! [1]

[1] *Ciuma neagră.* Aşa a fost numită epidemia de ciumă care a bîntuit în Europa şi în Asia între anii 1346 şi 1353 şi care a secerat aproape 50.000.000 de oameni. În Franţa, mortalitatea a atins proporţii catastrofale, populaţia reducîndu-se cu o treime (n. t.).

Cuprins

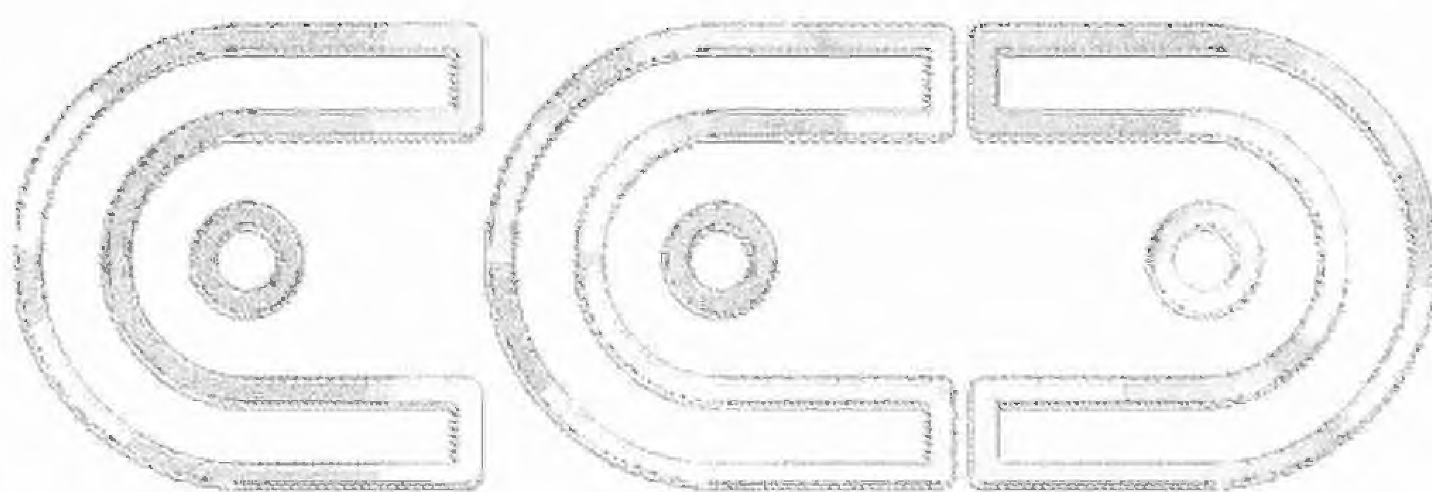

TIPARUL EXECUTAT LA

ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ „13 DECEMBRIE 1918"

Coli de tipar 12,25 comanda nr. 1474

Scanare și prelucrare digitală

de

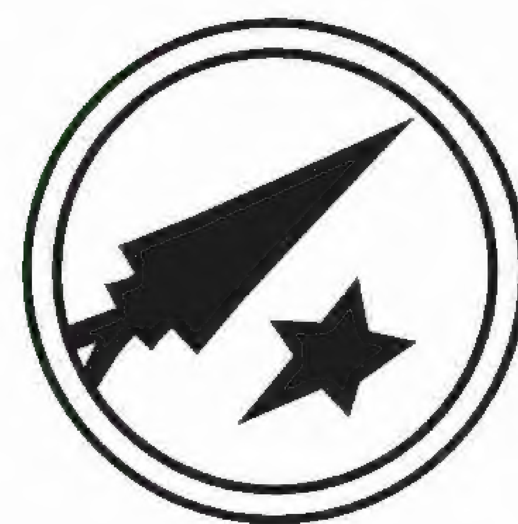

Anonim

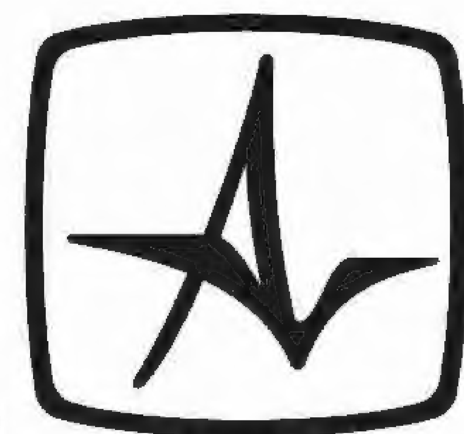

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

